

ઈમાને અબૂ તાલિબ હકીકત ની રોશની માં

હસ્બે ફરમાઈશ

ફખરે સાદાતે ગુજરાત, ખલીફ-એ-તાજુશ્શરીઆહ,
કાઝીએ ગુજરાત, અલ્લામા હઝરત

સય્યદ સલીમબાપુ કિબ્લા

જામનગર (ગુજરાત)

લેખક
ખલીફએ મુફતી-એ-આઝમ હિન્દ, મુનાઝિરે અહલેસુન્નત, માહિરે રઝવિયાત

અલ્લામા અબ્દુસ્સત્તાર હમદાની

'મસરૂફ' બરકાતી-રઝવી-નૂરી

પ્રકાશક
મરકઝે અહલે સુન્નત બરકાતે રઝા
ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર. (ગુજરાત)

''અનુક્રમિકા''

★ ૭૮૬/૯૨ ★

નહમદોહૂ-વ-નુસલ્લી-અલા-રસૂલેહિલ-કરીમ

અસ્સલાતો વસ્સલામો અલયકા યા રસૂલલ્લાહ

(સલ્લલ્લાહો અલૈકા વ આલૈકા વસલ્લમ)

અત્યંત વિવાદાસ્પદ બાબત નો ખુલાસો એટલે :-

ઈમાને અબૂ-તાલિબ હકીકતોની રોશનીમાં

⦿ હસ્બે ફરમાઈશ ⦿

ફખ્રે સાદાતે ગુજરાત, ખલીફ-એ-તાજુશ્શરીયહ

હઝરત અલ્લામા સૈયદ સલીમબાપૂ

બેડી (જામનગર)

⦿ લેખક ⦿

ખલીફ-એ-મુફતી આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત,

અલ્લામા અબ્દુસ્સતાર હમદાની 'મસ્રૂફ'

(બરકાતી-નૂરી) પોરબંદર

પ્રકાશક

મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા

ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર (ગુજરાત) મો. ૯૮૭૯૩૦૩૫૫૭

સર્વે હક પ્રકાશકને આધિન

(Subject to Porbandar Jurisdiction)

કિતાબનું નામ	: ઈમાને અબૂ-તાલિબ હકીકતો ની રોશનીમાં
કૌના આદેશ થી લખી	: કાઝીએ-ગુજરાત, હઝરત સૈયદ સલીમબાપૂ બેડી (જામનગર)
લેખક	: ખલીફ-એ-મુફતી આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, અલ્લામા અબ્દુસ્સતાર હમદાણી 'મસ્રૂફ' (બરકાતી-નૂરી)
કંપોઝીંગ	: શાહિદરઝા યુસુફખાન શેરવાની-પોરબંદર
પ્રુફ રિડીંગ	: હાજી શબ્બીર અબ્દુલ સત્તાર હામદાણી
સેટીંગ-ડીઝાઈનીંગ	: બી. એસ. ગ્રાફીકસ - પોરબંદર
પ્રકાશન માસ/વર્ષ	: જાન્યુઆરી - ઈ. સ. ૨૦૨૦
આવૃતિ	: પ્રથમ
પ્રત	: ૩૦૦૦ (ત્રણ હજાર)

-: પ્રાપ્તિ સ્થાનો :-

1) **MOHAMMADI BOOK DEPOT**. - 523, MATIA MAHAL, **DELHI.**
2) **FAROOQIA BOOK DEPOT.** - 425, MATIA MAHAL, **DELHI.**
3) **MAKTABA-E-RAZA.** - DONGRI, BOMBAY.
4) **NEW SILVER BOOK DEPOT.**- MOHAMMAD ALI ROAD, **BOMBAY.**
5) **MAKTABA-E-RAHMANIA.** - Opp. DARGAH ALA HAZRAT, **BAREILLY.**

''પ્રસ્તાવના''

''બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહીમ''
''અસ્સલાતો-વસ્સલામો-અલૈકા-યા રસૂલલ્લાહ''

વર્તમાન યુગમાં અનેક ગુમરાહ ફિર્કાઓ (વિચલીત પંથો) પોતાની ગુમરાહ અને અધર્મ પ્રવૃતિઓની પ્રપંચી જાળમાં ભોળાભાળા સુન્ની મુસ્લિમોને ફંસાવીને તેઓના ઈમાન બરબાદ કરવાની વરાળ પ્રવૃત્તિઓ આદરવામાં સતત કાર્યરત છે. તેમાં **શીયા ફિર્કા** ની પ્રવૃત્તિઓ અતિ વેગવંતી અને એક વ્યવસ્થિત ષડયંત્ર સ્વરૂપે કાર્યશીલ છે. બલ્કે **વહાબી ફિર્કા** થી પણ વધુ ગંભીર અને ભયંકર પુરવાર થઈ રહી છે. કેમ કે વહાબી ફિર્કા ના બાતિલ અકીદાઓ ના પ્રચાર, પ્રસાર અને નિયોજનથી વધુ અસરકારક શિયા ફિર્કાના અકીદાઓ ફેલાઈ રહયા છે. તેનું એક બલ્કે મુખ્ય કારણ એ છે કે વહાબી ફિર્કાનો પાયો અંબિયા-એ-કિરામ અને ઔલિયા-એ-ઈઝામની ગુસ્તાખી,તૌહીન અને બે-અદબી ઉપર છે. જયારે શીયા ફિર્કો એહલે બૈયતના પવિત્ર મહાનુભાવો અને ખાસ કરીને મૌલા-એ-કાએનાત, હૈદરેકર્રાર, અમીરૂલ મોઅમેનીન, **હઝરત મૌલા અલી, શૈરે ખુદા** (રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હુમ)ની અકીદત, મહોબ્બત અને તેઓ પ્રત્યેની અપાર શ્રધ્ધાના સિધ્ધાંતો ઉપર આધારિત છે.

સામાન્ય મુસ્લિમ જનસમુદાયના લોકો વહાબી ફિર્કાના અકીદાઓનો તરત જ સ્વીકાર નથી કરતાં. તેઓને વહાબી બનાવવા માટે તેઓને સૌ પ્રથમ તથાકથિત **'તૌહીદ'** (એકેશ્વરવાદ)ના ઉપજાવી કાઢેલા સિધ્ધાંતોની મદિરા ના નશામાં ચકચૂર બનાવી, તેની વિવેક બુધ્ધિના શાણપણને ક્ષીણ બનાવી નાખી, ત્યારબાદ 'તૌહીદ'ની આડમાં અંબિયા-એ-કિરામ અને ઔલિયા-એ-ઈઝામ ના અપમાન (Insult)ની વિનાશક ખીણમાં ધકેલી દેવામાં આવે છે. જેના માટે ઘણો સમય લાગે છે. કેમ કે તૌહીદના ખોટા પાઠ ભણાવવા માટે વહાબી મુલ્લાઓ કુરઆનની આયતો અને હદીષોના ફરમાનોના અરબી શબ્દોના અનર્થો કરીને સતત તે અસત્યો અનેક

વખત વર્ણવીને તેઓની માનસિકતા અને વિચારધારાનું પરિવર્તન કરી નાખે છે અને ત્યારબાદ તેને બે-અદબ અને ગુસ્તાખ પાકો વહાબી બનાવી નાખે છે. પણ શીયા બનાવવા માટે આવી લાંબી કાર્ય પધ્ધતી (Procedure)ની લમણાંઝીકની લેશમાત્ર આવશ્યકતા નથી. **હઝરત અલી** અને **અહલે બૈયત** ની મહોબ્બત અને અકીદત નો ભરપૂર માદક કૈફથી છલોછલ જામ પીવડાવી દો, એટલે કામ પત્યું. પીનારને એવો તીવ્ર નશો તરત જ ચડી જશે કે તેની આંખે અંધારા આવી જશે. હવે તેને હક અને સદાકતનું ચિત્ર ધૂંધળું જ દેખાશે. હવે તેને અંધશ્રધ્ધાના કાલ્પનિક સ્વર્ગના જ દ્રશ્યો દ્રષ્ટિગોચર થશે. દિલની આંખો તો આંધળી અકીદતનું માદક દ્રવ્ય પીતાં જ અંધ થઈ જાય છે અને ત્યારબાદ તેની નશ્વરતા હવે મુખડાની આંખોને પણ એટલી હદે પાયમાલ કરી નાખે છે કે હવે તે સત્ય જોવાથી અને સાંભળવાથી ભયભીત બની ને એવો દૂર ભાગે છે, જાણે કે કેસરી સિંહને જોઈને ઘેટાં-બકરા ભાગે છે.

ટૂંકમાં.... શીયા ફિર્કો એટલી ઝડપથી ફેલાઈ રહયો છે અને તેના ભયંકર પૂરના મોજાઓ એવા ઉછાળા મારીને ધસમસી રહયા છે કે તેના વિનાશક પ્રલયમાં અનેક અનુભવી તરવૈયાઓ પણ તણાઈ જઈને ડૂબી ગયા છે. વધારામાં **'દામ કરે કામ'** એ કહેવત મુજબ શીયા દેશ **ઈરાન** થી નિયમિત આવતું કરોડો અને અબજોનું ભંડોળ ભારત ખાતેના શીયા પંથના બે (૨) કેન્દ્રો **લખનો** અને **હૈદરાબાદ** માં ઠલવાય છે. ત્યાંથી તે અઢળક ભંડોળ શીયા ફિર્કાના પ્રચાર, પ્રસાર અને વટાળ પ્રવૃતિના આયોજન માટે વિપુલ પ્રમાણમાં અને ઉદારતાની સાથે ખર્ચવામાં આવે છે. દુનિયાના ધન અને વૈભવની લાલસા અને લાલચમાં અનેક ધન વાચ્છુકો સોનાના સિકકાના રણકારની ધ્વનિથી મૂર્છિત થઈને જથ્થાબંધ સ્વરૂપે જોખાઈ ગયા છે અને પોતાની આખેરત બરબાદ કરી ચુકયા છે. આવી આખેરતની બરબાદીની હીન પ્રવૃતિની વણઝાર વણથંભી ચાલુ જ છે.

ઉપરોકત કરૂણાથી વ્યથિત થઈને આપણા સીધાસાદા અને ભોળાભાળા સુન્ની ભાઈઓના ઈમાનના રક્ષણના નેક આશયથી મારી છ-હજાર (૬૦૦૦) પેઈજ ઉપર આધારિત કિતાબ **'શમ્શીરે હક યાને ધમાકા'**નું અંતિમ તબકકાનું કામ હંગામી ધોરણે અટકાવીને શીયા ફિર્કાના બાતિલ અકીદાઓ અને વિચલીત માન્યતાઓના ખંડનનું કામ અધવચ્ચેથી આરંભી દીધું છે. આ હારમાળાની પહેલી

કદી **'ઈમાને અબૂ-તાલિબ ની હકીકતની રોશનીમાં'** સ્વરૂપે અત્યારે આપના હાથમાં છે અને આ કિતાબની પ્રકાશન પ્રક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ અન્ય મહત્વની કિતાબો પ્રકાશન પામશે કે જે શીયા પંથના બાતિલ અકીદાના ખંડનમાં હશે.

આ કિતાબમાં અમીરૂલ મોઅમેનીન, મવલલ-મુસ્લેમીન, અસદુલ્લાહે-ગાલિબ, ફાતહે-ખૈબર, **હઝરત સૈયદના મૌલા-અલી મુશ્કિલ કુશા** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોના વાલિદ **જનાબ અબૂ-તાલિબ** ના ઈમાન ના અનૂસંધાને આધારભૂત પુરાવાઓ સાથે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે. કેમ કે વર્તમાન યુગમાં જનાબ અબૂતાલિબના ઈમાનની બાબત અતિ-સંવેદનશીલ તબકકામાંથી પસાર થઈ રહી છે. વર્તમાનયુગના શીયાપંથી લોકો - તેઓને **'અબૂ-તાલિબ અલૈહિસ્સામ'** અને **'રદીઅલ્લાહો અન્હો'**ના અતિ માનવંત આદરના ખિતાબથી સંબોધી રહયા છે- તેઓનો જન્મ દિવસ અને યૌમે વફાત મનાવે છે. - તેઓનો સમાવેશ ભવ્ય અને મહાન સહાબીમાં કરે છે. - તેઓને નિઃસંશય અને સર્વથા જન્નતી, અઝાબથી સંપૂર્ણ છુટકારો મેળવનારા કહે છે. - તેઓને મગફૂર એટલે કે બક્ષીદેવામાં આવ્યાનારા માને છે. વગેરે વગેરે.

જયારે ઈસ્લામના **'ફિર્કે-એ-નાજીયા'** એટલે કે નજાત અને કામ્યાબી પામનારો પંથ એટલે કે 'એહલે સુન્નત વ જમાઅત'ના મહાન મુહદ્દિષો, મુફસ્સિરો, મુજતહીદો, સંશોધકો, ઈમામો, આલિમો, મુફતીઓ અને મહાન વલીઓ જેમ કે પીરાને પીર, પીરે દસ્તગીર, શયખુલ મશાઈખ, **સૈયદના મુહચ્યુદીન અબ્દુલકાદિર જીલાની ગૌષે આઝમ બગદાદી** અને ઈસ્લામના અન્ય મહાન વલીયો(રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હુમ) શીયા ફિર્કાના આ અકીદાઓ અને માન્યતાઓનો વિરોધ કરે છે.હદીષ, તફસીર અને ફિકહ ની કિતાબોમાં તેઓના કથનો, ફરમાનો અને મંતવ્યો સોનેરી અક્ષરોથી અંકિત છે. પણ મુસ્લિમ જનસમુદાયનો મોટાભાગનો વર્ગ તેઓના અનમોલ મોતી સમાન કથનોથી અજાણ અને અજ્ઞાન છે. જેથી શીયા લોકો દ્વારા સમાજમાં ફેલાવવામાં આવેલી ગેરસમજ અને વ્યવસ્થિત ષડયંત્ર સ્વરૂપે વર્ણન કરવામાં આવેલી ઉપજાવી કાઢેલી અને અસત્ય ઘટનાઓ દ્વારા ગેરમાર્ગે દોરાઈ જઈને જાણતા કે અજાણતા જનાબ અબૂ-તાલીબ અંગેની શીયા લોકોની માન્યતાઓ અને અંધશ્રધ્ધાઓ ની પુષ્ટિ કરીને, તેનું સમર્થન કરે છે અને શીયા લોકોની સાથે

હળીમળી ને **'અબૂ તાલિબ ડે'** મનાવીને તેઓને ઉત્તેજન, સહાય અને ટેકો આપે છે.

સાચો મો'મિન હંમેશા દરેક પરિસ્થિતીમાં કુરઆને મજીદ અને અહાદિષે-નબ્વી સમક્ષ પોતાનું શીશ ઝુકાવી ને રહે છે. અલ્લાહ અને રસૂલના ફરમાનને બિન-પક્ષપાતી અને કોઈપણ જાતના પૂર્વગ્રહ વગર માને છે, સ્વીકારે છે અને અમલ કરે છે. માટે આ કિતાબમાં જનાબ અબૂ તાલિબ ના ઈમાનના અનૂસંધાને રજૂ કરવામાં આવેલી કુરઆન, હદીષ અને મિલ્લતે ઈસ્લામીયાના મહાન બુર્ઝુગોની કિતાબોમાંથી લેવામાં આવેલી દલીલો, સંદર્ભો અને અનૂસંધિત પુરાવાઓને પૂર્વગ્રહ, હઠાગ્રહ અને અવિશ્વાસની ગ્રંથીના પેહરેલા ચશ્માને ઉતારી અને હડસેલીને જો બિનઃપક્ષપાતી વલણ અપનાવીને વાંચવામાં આવશે, તો વાસ્તવિકતા અને સત્યતાનો સૂર્ય પૂર્ણ સ્વરૂપે ખીલેલો દેખાશે.

અંતમાં હું મારા શુભેચ્છક, શુભચિંતક, સમર્થક, સહાયક અને પ્રેરણા અર્પક એવા વાજીબુત-તઆઝીમ વલ એહતરામ, મુજાહિદે એહલે સુન્નત, ફખ્રે સાદાતે ગુજરાત, ખલીફ-એ-તાજુશ્શરીઅહ, કાઝી-એ-ગુજરાત, આલિમે જલીલ, પ્રખર વકતા **હઝરત અલ્લામા સૈયદ સલીમબાપૂ નાનીવાલા જામનગર** નો ખરા અંતકરણથી આભારી છું કે તેમણે મને આ વિષય ઉપર કંઈક લખવાની પ્રેરણા, સુચના અને ભલામણ કરી, બલ્કે સમયની માંગને અનૂસરીને આ કિતાબ લખવાનો આદેશ આપ્યો અને વિશેષકૃપાનો ધોધ વરસાવીને મારી આ કૃતિને પોતાના અનૂમોદ, સમર્થન દ્વારા નવાઝીને મુઝ નાચીઝને પ્રોત્સાહિત કર્યો. અલ્લાહ તઆલા આ કિતાબને સમગ્ર મુસ્લિમ સમુદાયમાં સ્વીકાર્ય, માન્ય અને ફાયદાકારક બનાવે. આમીન.

તા ૧૭, શવ્વાલ, સ.હિ. ૧૪૪૦
પ્રમાણે ૨૧, જુન ઈ.સ. ૨૦૧૯
જુમ્આ મુબારક
પોરબંદર (ગુજરાત)

બસ એજ,
ખૈરઅંદેશ -ખાક પાએ સાદાતે કિરામઃ-

અબ્દુસ્સત્તાર હમદાની

(મસ્રૂફ-બરકાતી-નૂરી)

અનૂમોદન અને સમર્થન

અઝ :– ફખ્રે સાદાતે ગુજરાત, મુજાહિદે સુન્નીયત, ખલીફએ-તાજુશ્શરીયહ,
કાઝી-એ-ગુજરાત, ફાઝિલે જલીલ, આલિમે નબીલ,
હઝરત અલ્લામા સૈયદ સલીમબાપૂ કિબ્લા - જામનગર

નહમદોહુ–વ–નુસલ્લી–અલા–રસૂલેહિલ–કરીમ– બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહીમ

જનાબ અબૂતાલિબના ઈમાન અને નજાતના અનૂસંધાને અમૂક આલિમો પ્રણાલિગત આલિમોના મંતવ્યોની વિરૂધ્ધ છે, પણ તેઓની દલીલો સંજોગો અને ઘટનાઓ ઉપર આધારિત છે, જેમ કે હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્મની પરવરિશ, તરફેણ, સહાય અને આપની શાનમાં કસીદો કહેવું વગેરે છે. આ બધી બાબતોને જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાનના પુરાવા અને નજાત માટેની સાબિતી માને છે અને અલ્લામા બરઝનજી અને અલ્લામા ઝૈની દહલાન વગેરેની માન્યતાને અગ્રતા આપે છે.

પણ... અલ્લામા બરઝનજી અને અલ્લામા ઝૈની દહલાને પોતાની કિતાબોમાં જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાન અને નજાત અંગે જે દલીલો રજૂ કરી છે, તે દલીલો વિશ્વાસ અને આધારભૂતકક્ષાની નથી. જયારે ઈમાન અને નજાત ન હોવા અંગેની સાબિતીની દલીલો કુરઆનની સમર્થ આયતો, વિશ્વસનીય હદીષો અને સેંકડો મુફસ્સિરો, મુહદ્દિષો, મુજતહીદો, મુજદ્દિદો, ઈમામો, આલિમો, મુફતીઓ અને સૂફીઓના ફેંસલાને અનૂરૂપ છે.

જયાં સુધી એહલે સુન્નત ના આલિમોનો મત છે, તો અમો સ્વયં પણ એવું જ ઈચ્છીએ છીએં કે જનાબ અબૂ તાલિબ ઈમાન લાવી ચુકયા હોય, છુટકારો પ્રાપ્ત કર્તા હોય, પણ ઈસ્લામી સંપ્રદાયના મહાન આલિમોની વિરૂધ્ધતા કરીને ભૂલ અને ખોટી અંધશ્રધ્ધાનો શિકાર થવું સદંતર ખોટું છે. રાફઝીઓ અને શીયાઓની તો દરેક યુગમાં એવી જ મથરાવટી હોય છે કે જનાબ અબૂ તાલિબનું ઈમાન પુરવાર કરીને તેઓને સમગ્ર સહાબા-એ-કિરામથી સર્વોત્તમ માનવામાં આવે અને તેઓના નામની સાથે **‘રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો’** અને **‘અલૈહિસ્સલામ’** ના વિશેષણો લગાડવામાં

આવે. અને કુરઆન તથા હદીષમાં ઉપલબ્ધ વાસ્તવિકતાનું ઉલંઘન કરીને મિલ્લતે ઈસ્લામિયા સમક્ષ જનાબ અબૂ તાલિબ ના ઈમાનને સ્વચ્છ સ્વરૂપે પુરવાર કરવામાં આવે. આપણા સુન્ની બંધૂઓ પૈકી અમુક લોકો એવા પણ છે કે જેઓ શીયાપંથી વિચારધારામાં સપડાયએલા છે. સામાન્ય જનસમુદાય અને અમુક કહેવાતા મોલ્વીઓ પણ ઘણા ઉત્સાહ અને ઉન્માદની સાથે જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાનના સમર્થક બનીને જનાબ અબૂ તાલિબની પૂણયતિથિ અને જન્મદિવસ ઘણી જ ધામધૂમથી ઉજવે છે અને જાણે-અજાણે શીયા ફિર્કાના ભયજનક અને ભયાનક પંથે ચાલી નિકળે છે. જે સુન્ની આલિમો અને સામાન્ય લોકો જનાબ અબૂતાલિબના કુફ્ર અંગેની માન્યતા ધરાવે છે, તેઓની વિરૂધ્ધ અશોભનીય વાણી-વિલાસ કરે છે, જેથી જ અતિ આવશ્યક ગણીને જનાબ અબૂ તાલિબનું ઈમાન- વિહોણું હોવા અંગેના પુરાવાઓ સચોટ દલીલો અને સમર્થ પુરાવાઓ ઉપર આધારિત એક કિતાબ ઉર્દુ અને ગુજરાતીભાષામાં આલેખીને સત્ય હકીકત અને નકકર વાસ્તવિકતા રજૂ કરવામાં આવે અને ભોળા સુન્નીઓના ‘ઈમાનના દીપક’ ને બુઝાવી નાખવા શીયા ફિર્કાની સુનામી રૂપી આંધી ના સુસવાટાથી રક્ષણ આપવામાં આવે. જેથી મૈં નાચીઝે આ ભગીરથ કામગીરી માટે મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, માહિરે રઝવીયાત, ખલીફ-એ-હુઝૂર મુફતી આઝમે હિન્દ, સાહિબે તસાનિફે કષીરા **અલ્લામા અબ્દુસ્સતાર હામદાણી સાહેબ** થી વિનંતી કરી કે તમો વહાબીઓ તથા અન્ય બાતિલ ફિર્કાના રદ (ખંડન)માં સદા વ્યસ્ત રહો છો, તો હાલ ના પ્રદુષિત સંજોગોમાં શીયા ફિર્કાના ખંડનમાં પોતાની કલમરૂપી તલવાર વીંઝીને તેઓના ચીંથરા ઉડાડી દઈને સુન્નીઓ ના ઈમાનનું રક્ષણ કરવા પ્રત્યે લક્ષ આપો.

અલહમ્દોલિલ્લાહ! અલ્લામા હામદાણીએ મારી વિનંતી સ્વીકારીને હાલ માં તેઓ જે કિતાબ ‘શમ્શીરે હક યાની ધમાકા’ (આશરે ૬૦૦૦, પેઈજ)નું લેખન કાર્ય અટકાવી દઈને જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાનના વિષય ઉપર કામ આરંભી દીધું અને સંજોગોની અનુરૂપતાના સદભાગ્યે મૌલા-એ-કાએનાત, હઝરત અલી મુર્તઝા ની શહાદતની રાત એટલે માહે રમઝાનની એકવીસમી (૨૧) તારીખે કિતાબનું લેખન કાર્ય આરંભી દીધું અને બહુ જ ટુંકાગાળામાં પૂર્ણ કરી દીધું. - કિતાબ લેખનનું કામ જયારે અંતિમ તબકકામાં હતું, ત્યારે અલ્લામા હામદાણીએ મને જાણ કરી, જેથી લખાણ નિરક્ષણના આશયથી પોરબંદર આવી ગયો. અલ્લામા હામદાણીએ આ કિતાબમાં દલીલો અને પુરાવાઓના ઢગલા ખડકી દીધા છે. જે બધા

પુરાવાઓ ઓરિજનલ કિતાબથી સરખામણી કરી ને જોયા, તો સમગ્ર પુરાવા અક્ષરસ સાચા અને સચોટ જણાયા. ઈન્શાઅલ્લાહ! આ કિતાબ શિઘ્રાતિશિઘ્ર પ્રકાશનના આભુષણોના શૃંગાર સજીને પ્રગટ થશે. મને સંપૂર્ણ અને દ્રઢ વિશ્વાસ છે કે આ કિતાબ સુન્નીઓ માટે હર્ષ અને લાભ સંપદાન કર્તા પુરવાર થશે. પણ જે લોકોને રિફઝ અને શીય્યતની ચેપી હવા સ્પર્શી ચુકી છે, તેઓ અલ્લામા હામદાણીને અશ્લીલ અને અભદ્ર વાણી વિલાસના પ્રહારોથી નવાઝશે. જેથી તેવા લોકોને વિનંતી કરૂ છું કે પૂર્વગ્રહ અને પક્ષપાતની કટ્ટરતાના ચશ્મા ઉતારીને આ કિતાબમાં દર્શાવેલી વાસ્તવિકતાને ન્યાયપ્રિય દ્રષ્ટિથી નિહાળશો, તો ચોક્કસ વિચલીતતા (ગુમરાહી)ના થપેડાઓ થી સ્વયં પણ બચશો અને અન્યોને બચાવશો.

હૂં એકવાત અતિવિશ્વાસની દ્રઢતા સાથે કહું છું કે, અલ્લામા હામદાણીએ આ કિતાબમાં કુરઆને પાકની તફસીર, હદીષ અને મહાન ઈમામો અને સંશોધકોની કિતાબોના જે સંદર્ભો રજૂ કર્યા છે, તે અત્યંત જવાબદારી–પૂર્વકના અને સચોટ છે. જેથી આ કિતાબ અંગેની જેટલી પણ જવાબદારી અલ્લામા હામદાણીની છે, તેટલી જ જવાબદારી મારી પણ છે. કેમ કે અલ્લામા હામદાણીને આ કિતાબ લખવાની મૈં ફરમાઈશ અને વિનંતી કરેલી.

દુઆ છે કે, સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જનહાર પોતાના અતિપ્રિય મહેબૂબ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના સદકા અને તુફૈલમાં અલ્લામા હામદાણીની આ કૃતિ ને સ્વીકૃત ફરમાવે અને તેના દ્વારા સુન્નીયતને પ્રગતિ અને બાતિલને વિનાશ અર્પે અને અલ્લામા હામદાણીને તેના ઉત્તમ વળતરથી નવાઝે. આમીન

યા રબ્બલ આલમીન - બજાહે હબીબેના સય્યેદુલ મુરસેલીન
(અલૈહે અફઝલુસ્સલાતે-વત્તસલીમ)

૧૯, શવ્વાલુલ મુકર્રમ, સ.હિ. ૧૪૪૦
પ્રમાણે :- ૨૩, જુન ઈ.સ. ૨૦૧૯
બરોઝ :- યકશમ્બા (રવિવાર)

સૈયદ મુહમ્મદ સલીમ અહમદ કાદરી
(કાઝી-એ-ગુજરાત)
સુન્ની બરેલ્વી દારૂલ-કઝા
જામનગર (ગુજરાત)

અર્પણ

મિલ્લતે ઈસ્લામિયા ના તે દરેક શખ્સ ને જેને સત્ય નો સ્વીકાર કરવાની પ્રેરણા પ્રાપ્ત છે. કે જે પૂર્વગ્રહ, હઠાગ્રહ અને અંધશ્રદ્ધાના કાદવ માં ગરકાવ થઈ જવાના બદલે સત્ય અને વાસ્તવિકતા ઉપર આધારિત દલીલો અને સચોટ પુરાવાઓ કે જે કુરઆન અને હદીષ ની થી પ્રાપ્ય છે. તેની સમક્ષ સ્વીકૃતીની ગરદન ઝુકાવી ને પોતાના અને પોતાના આપ્તજનો ના ઈમાન ના રક્ષણ માં વિલંબ, આળસ અને કચાશ નથી રાખતો.

''જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાન અનુસંધાને કુરઆનની આયતો''

આયત નં. ૧

''اِنَّکَ لَاتَھْدِیْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ یَھْدِیْ مَنْ یَّشَآ ءُ وَھُوَ اَعْلَمُ بِالْمُھْتَدِیْنَ'' (پارہ:۲۰،سورۃ القصص،آیت:۵۶)

(પારા નં. ૨૦, સૂરએ કસસ, આયત નં. ૫૬)

ترجمہ:۔''بے شک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو ہدایت کردو، ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہے اور وہ خوب جانتا ہے، ہدایت والوں کو۔'' (کنزالایمان)

આયતનો ગુજરાતી અનુવાદ

''નિ:શંક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો હિદાયત કરો, હા, અલ્લાહ હિદાયત ફરમાવે છે, જેને ઈચ્છે અને તે સારી પેઠે જાણે છે, હિદાયત વાળાઓને.''

''શાને નુઝૂલ''

(આયત નાઝિલ થવાનું કારણ)

કુરઆને મજીદની તફસીર (વિવરણ) લખનારા મિલ્લતે ઈસ્લામીયાના મહાન મુફસ્સેરીન (વિવરણ કર્તાઓ)નો ઈજમઅ (Unanimity) એટલે કે એકમત છે કે આ આયતે કરીમા અબૂ તાલિબના અનુસંધાને નાઝિલ થઈ છે. કુરઆનની તફસીરની આધારભૂત અને વિશ્વસનીય તથા સર્વમાન્ય કિતાબોના અમુક તારણે અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

હવાલો નં. ૧

તફસીરે જલાલૈન શરીફ

''إِنَّکَ لَا تَھْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَکِنَّ اللَّهَ یَھْدِی مَنْ یَشَاءُ وَھُوَ أَعْلَمُ بِالْمُھْتَدِینَ .(۵٦)''

''وَنَزَلَ فِی حِرْصِهِ ﷺ عَلَی إِیُمَانِ عَمِّهِ أَبِیُ طَالِبٍ (إِنَّکَ لَا تَھْدِیُ مَنْ أَحْبَبْتَ) هِدَایَتَهُ (وَلَکِنَّ اللَّه یَھْدِی مَنْ یَشَاء وَهُوَ أَعْلَم) عَالِمٌ (بِالْمُھْتَدِیْنَ)''.

حواله:

(۱) ''تفسیر الجلالین''، مؤلف :جلال الدین محمد بن أحمد المحلی (المتوفی ۸٦۴ھ) وجلال الدین عبد الرحمن بن أبی بکر السیوطی (المتوفی ۹۱۱ھ)، ناشر: مجلس البرکات،الجامعة الاشرفیة، مبارکپور، الهند،صفحه: ۳۳۲

(۲) ''تفسیرجلالین''، ناشر :دار الحدیث، القاهرة، جلد: ۱، صفحه: ۵۱۵

(۳) ''تفسیر جلالین''، ناشر: اصح المطابع،دهلی،صفحه: ۳۳۲

ترجمہ:

''یہ آیت حضور اکرم ﷺ کی آپ کے چچا ابوطالب کے ایمان لانے کی حرص میں نازل ہوئی''

⊛ તફસીરની ઉપરોકત અરબી ઈબારતનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

''આ આયત હુઝૂરે અકરમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે પોતાના કાકા અબૂ તાલિબ ઈમાન લાવે તેવી તીવ્ર ઈચ્છા (Desire) કરેલી, તેના અનુસંધાને નાઝિલ થઈ છે.''

◉ **નોટ :–** હવાલા નંબર :-૧ માં તફસીરે જલાલૈન શરીફના ત્રણ (૩) એડીશન (આવૃતિઓ) ના હવાલા આપ્યા છે. તેમાંથી એડીશન નં. ૧ નો ટાઈટલ પેઈજ તથા અરબી ઈબારત ના પેઈજ નં. ૩૩૨ ની ઝેરોક્ષ નકલ અત્રે રજૂ છે.

تفسير الجلالين

ઈમામે અજલ, કુરઆનની તફસીરના આધારભૂત વિવરણકર્તા, હઝરત અલ્લામા ઈમામ ફખ્રુદ્દીન રાઝી ની મશહૂર તફસીર 'મફાતિહુલ-ગૈબ' એટલે 'તફસીરે કબીર' એટલે 'તફસીરે રાઝી'નો હવાલો.

હવાલો નં. ૨

"قَالَ الزَّجَّاجُ:أَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِيْ أَبِيْ طَالِبٍ".

حوالہ:

"**مفاتيح الغيب (التفسير الكبير)**"، مؤلف:امام فخر الدين الرازی خطيب الری (المتوفی ٦٠٦ھ)

(١) ناشر: دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، **جلد:١٣، صفحہ:٣**

(٢) ناشر: دار إحياء التراث العربی، بيروت، طبع ثالث: ١٤٢٠ھ، **جلد: ٢٥، صفحہ: ٥**

(٣) ناشر: المطبعة البهية، مصر، **جلد: ٢٥، صفحہ: ٢**

ترجمہ:-

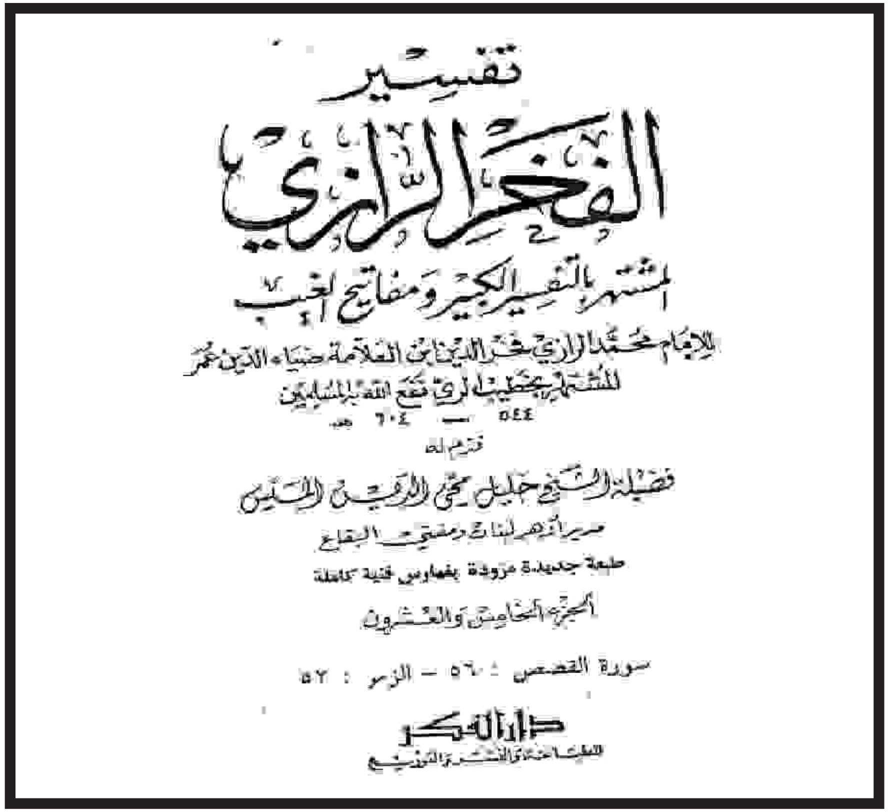
"زجاج نے کہا کہ مسلمانوں کا اجماع ہے کہ یہ آیت ابوطالب کے حق میں نازل ہوئی۔

⊙ ઉપરોકત ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊙

'ઝુજાજે કહયું કે મુસ્લિમ સમુદાયનો એકમત છે કે આ આયત અબૂ તાલિબ ના હકમાં (અનૂસંધાનમાં) નાઝિલ થઈ છે.'

ઉપરોકત તફસીરે કબીરના હવાલામાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે, કુરઆને મજીદ પારા નં. ૨૦, સૂરએ કસસ, આયત નં. ૫૬ **'ઈન્નકા-લા-તહદી-મન-અહબબતા'** (અંત સુધી) આ આયત અબૂતાલિબ ના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.

કુરઆનની તફસીર અને હદીષની આધારભૂત કિતાબોમાં 'સૂર-એ-કસસ' ની વર્ણનીય આયતના 'શાને-નુઝૂલ' એટલે કે આયત નાઝિલ થવાના કારણમાં સ્પષ્ટ લખેલું છે કે, જનાબ અબૂ તાલિબ ના ઈન્તેકાલ (અવસાન) ના સમયે હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે તેઓને **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો'**નો કલ્મો શરીફ પઢવાની 'તલ્કીન' ફરમાવી એટલે કે સમજાવ્યું બલ્કે વારંવાર કલ્મો પઢવાનું સમજાવ્યું. જેનો જનાબ અબૂ તાલિબે ઈન્કાર કરી દીધો અને કલ્મો પઢયો નહીં. જેથી હુઝૂર સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને રંજ અને સદમો થયો. કેમ કે આપની દિલથી તીવ્ર ઈચ્છા હતી કે જનાબ અબૂ તાલિબ કલ્મો પઢી લે પણ જનાબ અબૂ તાલિબે ઈન્કાર કરી દીધો. હુઝૂરે અકદસ નો રંજ દૂર કરવા અલ્લાહ તઆલાએ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી છે. જેની હવાલા સાથેની વિગત 'તફસીરે કબીર'ના હવાલાથી રજુ કરવામાં આવી છે. તે કિતાબના ત્રણ (૩) પ્રકાશનોમાંથી પ્રકાશન નં. ૧ ના ટાઈટલ પેઈજની ઝેરોક્ષ અત્રે પ્રસ્તુત છે.

تفسير
الفخر الرازي
المشتهر بالتفسير الكبير ومفاتيح الغيب
للإمام محمد الرازي فخر الدين ابن العلامة ضياء الدين عمر
المشتهر بخطيب الري
٥٤٤ — ٦٠٤ هـ
قدم له
فضيلة الشيخ خليل محيي الدين الميس
مدير أزهر لبنان ومفتي البقاع
طبعة جديدة مزودة بفهارس فنية كاملة
الجزء الخامس والعشرون
سورة القصص : ٥٦ — الزمر : ٥٢
دار الفكر
للطباعة والنشر والتوزيع

◉ હવાલામાં રજૂ કરેલ 'તફસીરે કબીર'ની ઈબારતના પેઈજ નં. ૩ ની ઝેરોક્ષ નકલ

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

قوله تعالى: ﴿إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء وهو أعلم بالمهتدين وقالوا إن نتبع الهدى معك نتخطف من أرضنا، أولم نمكن لهم حرماً آمناً يجبى إليه ثمرات كل شيء، رزقاً من لدنا ولكن أكثرهم لا يعلمون﴾.

اعلم أن في قوله تعالى (إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء) مسائل:

المسألة الأولى: هذه الآية لا دلالة في ظاهرها على كفر أبي طالب ثم قال الزجاج: أجمع المسلمون على أنها نزلت في أبي طالب وذلك أن أبا طالب قال عند موته يا معشر بني عبد مناف أطيعوا محمداً وصدقوه تفلحوا وترشدوا، فقال عليه السلام: يا عم تأمرهم بالنصيحة لأنفسهم وتدعها لنفسك! قال فما تريد يا ابن أخي؟ قال أريد منك كلمة واحدة، فإنك في آخر يوم من أيام الدنيا أن تقول لا إله إلا الله، أشهد لك بها عند الله تعالى، قال يا ابن أخي قد علمت أنك صادق ولكني أكره أن يقال جزع عند الموت ولولا أن يكون عليك وعلى بني أبيك غضاضة ومسبة بعدي لقلتها ولأقررت بها عينك عند الفراق لما أرى من شدة وجدك ونصيحتك، ولكني سوف أموت على ملة الأشياخ عبد المطلب وهاشم وعبد مناف.

المسألة الثانية: أنه تعالى قال في هذه الآية (إنك لا تهدي من أحببت) وقال في آية أخرى (وإنك لتهدي إلى صراط مستقيم) ولا تنافي بينهما فإن الذي أثبته وأضافه إليه الدعوة والبيان والذي نفى عنه هداية التوفيق، وشرح الصدر وهو نور يقذف في القلب فيحيا به القلب كما قال سبحانه (أو من كان ميتاً فأحييناه وجعلنا له نوراً) الآية.

المسألة الثالثة: احتج الأصحاب بهذه الآية في مسألة الهدى والضلال، فقالوا قوله (إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء) يقتضي أن تكون الهداية في الموضعين بمعنى واحد لأنه لو كان المراد من الهداية في قوله (إنك لا تهدي) شيئاً وفي قوله (ولكن الله يهدي من يشاء) شيئاً آخر لاختل النظم، ثم إما أن يكون المراد من الهداية بيان الدلالة أو الدعوة إلى الجنة أو تعريف

હવાલો નં. ૩

તફસીરની વિશ્વસનીય કિતાબ 'અલ-કશ્શાફ' નો હવાલો કે આ આયત જનાબ અબૂ તાલિબના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.

"إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِینَ" (٥٦)

لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ لا تَقْدِرُ أَنْ تُدْخِلَ فِی الْإِسْلامِ کُلَّ مَنْ أَحْبَبْتَ أَنْ یَدْخُلَ فِیْهِ مِنْ قَوْمِکَ وَغَیْرِهِمْ، لِأَنَّکَ عَبْدٌ لا تَعْلَمُ الْمَطْبُوْعَ عَلٰی قَلْبِهِ مِنْ غَیْرِهِ **وَلٰکِنَّ اللّٰهَ یُدْخِلُ فِی الْإِسْلامِ مَنْ یَّشَاءُ** وَهُوَ الَّذِی عَلِمَ أَنَّهُ غَیْرُ مَطْبُوْعٍ عَلٰی قَلْبِهِ، وَأَنَّ الْأَلْطَافَ تَنْفَعُ فِیْهِ، فَیَقْرُنُ بِهِ أَلْطَافَهُ حَتّٰی تَدْعُوْهُ إِلَی الْقُبُوْلِ **وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِینَ** بِالْقَابِلِیْنَ مِنَ الَّذِیْنَ لا یَقْبَلُوْنَ. قَالَ الزَّجَّاجُ: أَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِی أَبِی طَالِبٍ.

حواله:

"الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل" مؤلف: أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد، الزمخشری (المتوفی ۵۳۸ھ)،

(١) ناشر: مرکز اهل سنت برکات رضا، پوربند، گجرات،
طبع اول: ۱۴۲۷ھ، ۲۰۰۶ء، **جلد: ۳، صفحه: ۴۰۸**

(٢) ناشر: دار الکتاب العربی، بیروت، طبع ثالث: ۱۴۰۷ھ،
جلد: ۳، صفحه: ۴۲۲

ترجمہ:

"(بے شک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو ہدایت کردو) آپ ہر اس شخص کو اسلام میں داخل نہیں کرسکتے جس کو آپ اپنی قوم میں سے اور ان کے علاوہ دوسرے لوگوں کو اسلام میں داخل کرنا چاہتے ہو، اس لئے کہ آپ بندے ہیں۔ آپ نہیں جانتے کس کے دل پر مہر لگ گئی ہے۔ لیکن اللہ تعالیٰ جسے چاہے اسے اسلام میں داخل فرماتا ہے۔ اللہ وہ ہے جو جانتا ہے کہ کس کا دل مہر کئے بغیر کا ہے اور توفیق ہی اس میں فائدہ پہنچاتی ہے اور جب اسے توفیق ہوتی ہے تبھی دعوت کو قبول کرتا ہے (اور اللہ تعالیٰ خوب جانتا ہے ہدایت والوں کو) یعنی دعوت کو رد کرنے والوں میں سے کون قبول کرنے والا ہے۔ علامہ زجاج نے کہا کہ مسلمانوں کا اس بات پر اجماع (اتفاق رائے) ہے کہ یہ آیت ابوطالب کے حق میں نازل ہوئی۔

⊛ ઉપરોકત ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'(નિ:શંક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો, હિદાયત કરો)' આપ તે દરેક વ્યકિતને ઈસ્લામમાં દાખિલ નથી કરી શકતા કે જે તમારી કૌમ માં હોય કે અન્ય કોઈ હોય, તેને ઈસ્લામ પ્રવેશ નથી કરાવી શકતા. એટલા માટે કે તમો બન્દા છો. આપ નથી જાણતા કે કોના દિલ ઉપર મહોર (સીલ) લાગી ગઈ છે. પણ અલ્લાહ જેને ચાહે છે, તેને ઈસ્લામમાં દાખિલ ફરમાવે છે. અલ્લાહ તે ઝાત છે જે જાણે છે કે કોનું દિલ મહોર (સીલ) કર્યા વગરનું છે અને તૌફીક (પ્રેરણા) જ તેને ફાયદો પહોંચાડે છે. અને જયારે તે વ્યકિત ને પ્રેરણા થાય છે, ત્યારે જ દાવત (એટલે કે હિદાયતનું આમંત્રણ) સ્વીકારે છે. અને અલ્લાહ સારી પેઠે જાણે છે હિદાયત વાળાઓને એટલે કે ઈમાનના આમંત્રણને ઠુકરાવનારાઓમાંથી કોણ સ્વીકાર કરનારો છે. અલ્લામા ઝુજાજે કહયું મુસ્લિમોનો આ વાત ઉપર એકમત છે કે આ આયત અબૂ તાલિબના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.'

◉ તફસીરે કશ્શાફનો ટાઈટલ તથા પેઈજ નં. ૪૦૮ની નકલ

الكشاف
عن حقائق غوامض التنزيل
وعيون الأقاويل في وجوه التأويل
تأليف
الإمام أبي القاسم جار الله محمود بن عمر بن محمد الزمخشري
٤٦٧ - ٥٣٨ هـ
رتبه وضبطه وصححه
محمد عبد السلام شاهين
الجزء الثالث

﴿سلام عليكم﴾ توديع ومتاركة. وعن الحسن رضي الله عنه: كلمة حلم من المؤمنين ﴿لا نبتغي الجاهلين﴾ لا نريد مخالطتهم وصحبتهم فإن قلت: من خاطبوا بقولهم ﴿ولكم أعمالكم﴾ [البقرة: ١٣٩، القصص: ٥٥، الشورى: ١٥]؟ قلت: اللاغين الذين دل عليهم قوله ﴿وإذا سمعوا اللغو﴾ [القصص: ٥٥].

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾﴾.

﴿لا تهدي من أحببت﴾ لا تقدر أن تدخل في الإسلام كل من أحببت أن يدخل فيه من قومك وغيرهم، لأنك عبد لا تعلم المطبوع على قلبه من غيره ﴿ولكن الله﴾ يدخل في الإسلام ﴿من يشاء﴾ وهو الذي علم أنه غير مطبوع على قلبه، وأن الألطاف تنفع فيه، فيقرن به ألطافه حتى تدعوه إلى القبول ﴿وهو أعلم بالمهتدين﴾ بالقابلين من الذين لا يقبلون. قال الزجاج: أجمع المسلمون أنها نزلت في أبي طالب، وذلك أن أبا طالب قال عند موته: يا معشر بني هاشم، أطيعوا محمداً وصدقوه تفلحوا وترشدوا، فقال النبي ﷺ: تأمرهم بالنصيحة لأنفسهم وتدعها لنفسك؟ قال: فما تريد يا ابن أخي؟ قال: أريد منك كلمة واحدة فإنك في آخر يوم من أيام الدنيا: أن تقول لا إله إلا الله، أشهد لك بها عند الله. قال: يا ابن أخي، قد علمت إنك لصادق، ولكني أكره أن يقال: خرع عند الموت[1]، ولولا أن تكون عليك وعلى بني أبيك غضاضة[2] ومسبة بعدي لقلتها، ولأقررت بها عينك عند الفراق، لما أرى من شدة وجدك ونصيحتك، ولكني سوف أموت على ملة الأشياخ عبد المطلب وهاشم وعبد مناف[3].

﴿وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾﴾.

قالت قريش، وقيل: إن القائل الحرث بن عثمان بن نوفل بن عبد مناف: نحن نعلم أنك على الحق، ولكنا نخاف إن اتبعناك وخالفنا العرب بذلك، وإنما نحن أكلة رأس، أي: قليلون، أن يتخطفونا من أرضنا، فألقمهم الله الحجر، بأنه مكن لهم في الحرم الذي آمنه بحرمة البيت، وآمن قطانه بحرمته، وكانت العرب في الجاهلية حولهم يتغاورون ويتناحرون، وهم آمنون في حرمهم لا يخافون، وبحرمة البيت هم قارون بواد غير ذي زرع، والثمرات والأرزاق تجبى إليهم من كل أوب، فإذا خولهم الله ما خولهم من الأمن والرزق بحرمة البيت وحدها وهم كفرة عبدة أصنام فكيف يستقيم أن يعرضهم للتخوف والتخطف، ويسلبهم الأمن

(١) قوله «أكره أن يقال خرع عند الموت» في الصحاح: خرع الرجل بالكسر: ضعف، فهو خرع. (ع)
(٢) قوله «غضاضة» أي: ذلة ومنقصة. (ع)
(٣) لم أجده، وقصة وفاة أبي طالب في الصحيحين عن سعيد بن المسيب عن أبيه بغير هذا السياق أو أخصر منه.

હવાલો નં. ૪

‘તફસીર–મઆલેમુત–તન્ઝીલ’ (તફસીરે–બગવી)

”(إِنَّکَ لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ)(القصص: ٥٦)أَیْ أَحْبَبْتَ هِدَایَتَهُ. وَقِیلَ: أَحْبَبْتَهُ لِقَرَابَتِهِ، (وَلَکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِینَ)(القصص: ٥٦)قَالَ مُجَاهِدٌ وَمُقَاتِلٌ: بِمَنْ قُدِّرَ لَهُ الْهُدَی، نَزَلَتْ فِی أَبِی طَالِبٍ قَالَ لَهُ النَّبِیُّ صلی اللہ علیہ وسلم: قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَکَ بِهَا یَوْمَ الْقِیَامَةِ، قَالَ: لَوْلَا أَنْ تُعَیِّرَنِی قُرَیْشٌ یَقُولُونَ: إِنَّمَا حَمَلَهُ عَلَی ذَلِکَ الْجَزَعُ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَیْنَکَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی هَذِهِ الْآیَةَ“

حوالہ:

(۱)”معالم التنزیل(تفسیر بغوی)“، مؤلف :عبد اللہ بن أحمد بن علی الزید،ناشر:دار السلام للنشر والتوزیع -الریاض،طبع اول ۱۴۱۶ھ،جلد:۵، صفحہ:۲۱۴

(۲)”معالم التنزیل(تفسیر بغوی)“، ناشر:دارالکتب العلمیة،بیروت،لبنان،جلد:۳، صفحہ:۳۸۷

ترجمہ:۔

”(بے شک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو ہدایت کردو) یعنی آپ جس کی ہدایت کو چاہو،اور یہ بھی کہا گیا ہے کہ آپنے اپنے رشتہ داری کی وجہ سے جسے چاہیں، ہدایت دیں۔ (ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہے اور وہ خوب جانتا ہے ہدایت والوں کو) مجاہد اور مقاتل نے کہا: جس کے لئے ہدایت مقدّر کردی گئی، (یہ آیت) ابوطالب کے بارے میں نازل ہوئی۔ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نے ان سے کہا: لاالٰہ الااللہ کہو میں تمہارے لئے قیامت کے دن گواہ ہوں گا، انہوں نے کہا اگر مجھے قریش کی طرف سے عیب لگانے کا اندیشہ نہ ہوتا، تو میں ضرور ایمان لاکر تمہاری آنکھ ٹھنڈی کرتا، تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی۔“

⍟ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⍟

‘(નિ:શંક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો હિદાયત કરો) એટલે કે તમો જેના માટે હિદાયત કરવાનું ચાહો અને કહેવામાંઆવ્યું છે કે, તમારા રિશ્તેદાર (સગુંવ્હાલું) ના કારણે તેની હિદાયત ચાહો (હા, અલ્લાહ હિદાયત આપે છે, જેને ચાહે અને તે સારી પેઠે જાણે છે, હિદાયત વાળાઓને) અલ્લામા મુજાહિદ અને મુકાતિલે કહયું કે : જેના માટે હિદાયત નસીબમાં લખી દેવામાં આવી હોય. (આ આયત) અબૂ તાલિબના હકમાં નાઝિલ થએલી. **નબી–એ–કરીમ** સલ્લલ્લાહો તઆલા અલૈહે વસલ્લમે તેઓને કહયું કે **‘લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહ’** કહો હૂં તમારા માટે કયામતના દિવસે ગવાહી આપીશ. અબૂતાલિબે કહયું મને કૌમે કુરૈશ દ્વારા મેણાં મારવા નો ભય ન હોત, તો હૂં અવશ્ય ઈમાન લાવીને તમારી આંખો ઠંડી કરત. જેથી અલ્લાહ તઆલાએ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી.’

હવાલો નં. ૫

‘તફસીર મદારેકુત–તન્ઝીલ’ (તફસીરે–નસફી)

”إِنَّکَ لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِینَ (٥٦)“

”(إِنَّکَ لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ) لَا تُقَدِّرُ أَنْ تُدْخِلَ فِی الْإِسْلَامِ کُلَّ مَنْ أَحْبَبْتَ أَنْ یَّدْخُلَ فِیهِ مِنْ قَوْمِکَ وَغَیْرِهِمْ (وَلَکِنَّ اللّٰهَ یَهْدِی مَن یَشَاءُ) یَخْلُقُ فِعْلَ الْاِهْتِدَاءِ فِیْمَن یَّشَاءُ (وَهُوَ أَعْلَمُ بالمهتدین) بِمَنْ یَخْتَارُ الْهِدَایَةَ وَیَقْبَلُهَا وَیَتَّعِظُ بِالدَّلَائِلِ وَالْآیَاتِ قَالَ الزَّجَّاجُ أَجْمَعَ الْمُفَسِّرُوْنَ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِیْ أَبِیْ طَالِبٍ“

حوالہ:

”تفسیر النسفی (مدارک التنزیل وحقائق التأویل)“، مؤلف:أبو البرکات عبد الله بن أحمد بن محمود حافظ الدین النسفی (المتوفی ۷۱۰ھ)

(۱) ناشر :دار الکلم الطیب، بیروت، طبع اول: ۱۴۱۹ھ، ۱۹۹۸ء، جلد:۲، صفحہ:۶۴۹

(۲) ناشر:دارالکتاب العربی،بیروت،جلد:۳،صفحہ:۲۴۰

ترجمہ:

”(بے شک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو ہدایت کردو) آپ ہراس شخص کو اسلام میں داخل نہیں کر سکتے جس کو آپ اپنی قوم میں سے اوران کے علاوہ دوسرے لوگوں میں سے اسلام میں داخل کرنا چاہتے ہو،(ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہے) اللہ تعالیٰ جس میں چاہتا ہے ہدایت پانے کا وصف پیدا کر دیتا ہے،(اور وہ خوب جانتا ہے ہدایت والوں کو) کہ کون ہدایت کو اختیار کر کے قبول کرے گا اور کون دلائل وآیات سے نصیحت حاصل کرے گا۔ علامہ زجاج نے کہا کہ تمام مفسرین اس پر متفق ہیں کہ یہ آیت کریمہ ابوطالب کے لئے نازل ہوئی۔

⊛ ઉપરોકત અરબી ઈબારતના ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

‘‘(નિ:શંક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો હિદાયત કરો) તમો દરેક તે શખ્સને ઈસ્લામ માં દાખિલ નથી કરી શકતા, જેને તમો તમારી કૌમમાંથી અને તમારી કૌમ સિવાય ના લોકોને ઈસ્લામમાં સમાવિષ્ટ કરવા ઈચ્છો છો. (હા, અલ્લાહ હિદાયત આપે છે, જેને ચાહે) અલ્લાહ તઆલા જેને ચાહે, તેમાં હિદાયત પ્રાપ્ત કરવાનો સદગુણ ઉત્પન્ન કરી દે છે. (અને તે સારી પેઠે જાણે છે, હિદાયત વાળાઓને) કે કોણ હિદાયત ગ્રહણ કરીને તેનો સ્વીકાર કરશે અને કોણ દલીલો અને અલ્લાહ ની નિશાનીઓથી નસીહત (બોધપાઠ) પ્રાપ્ત કરશે. અલ્લામા ઝુજાજે કહયું કે, તમામ મુફસ્સીરો (કુરઆનની તફસીર લખનારાઓ) એ વાત ઉપર એકમત છે કે આ આયત અબૂ તાલિબ ના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.’’

આયત નં. ૨

”مَا کَانَ لِلنَّبِیِّ وَالَّذِینَ آمَنُوا أَنْ یَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِکِینَ وَلَوْ کَانُوا أُولِی قُرْبَی مِنْ بَعْدِ مَا تَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِیمِ“.

(پارہ:۱۱،سورۃ التوبہ،آیت:۱۱۳)

ترجمہ:۔ ”نبی اورایمان والوں کو لائق نہیں کہ مشرکوں کی بخشش چاہیں، اگر چہ وہ رشتہ دار ہوں، جب کہ انہیں کُھل چکا کہ وہ دوزخی ہیں۔“ (کنزالایمان)

شان نزول:۔ ”نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے چچا ابوطالب سے فرمایا تھا کہ میں تمہارے لئے استغفار کروں گا، جب تک کہ مجھے ممانعت نہ کی جائے۔تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرما کر ممانعت فرمادی“

(حوالہ:۔تفسیر خزائن العرفان،صفحہ:۳۲۶)

⊛ આયતના ઉર્દુ તર્જુમા અને તફસીરનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

<u>**આયત :–**</u> ‘નબી અને ઈમાન વાળાઓ માટે યોગ્ય નથી કે મુશ્રિકોની બખ્શીશ ઈચ્છે, પછી ભલે તે તેનો રિશ્તેદાર (સગો) હોય. જયારે તેઓની સમક્ષ જાહેર થઈ ગયું કે તેઓ જહન્નમી છે.’

<u>**શાને નુઝૂલ**</u> **:– ‘નબી–એ–કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે પોતાના કાકા અબૂ તાલિબથી ફરમાવેલું કે, હું તમારા માટે ઈસ્તેગફાર (માફીની દુઆ) કરીશ. જયાં સુધી કે મને મનાઈ કરવામાં ન આવે. તો અલ્લાહ તઆલા એ આ આયત દ્વારા મનાઈ ફરમાવી દીધી.’

(હવાલો :- તફસીર ખઝાઈનુલ ઈરફાન, પેઈજ નં. ૩૨૬)

આયત નં. ૨ ની શાને નુઝૂલનો હવાલો નં. ૧

ઈમામ જલાલુદ્દીન સુયૂતી ની તફસીર તફસીરે જલાલૈન શરીફ

"مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (١١٣)"

"وَنَزَلَ فِي اسْتِغْفَارِهِ ﷺ لِعَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ وَاسْتِغْفَارِ بَعْضِ الصَّحَابَةِ لِأَبَوَيْهِ الْمُشْرِكَيْنِ (مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى) ذَوِي قَرَابَةٍ (مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) النَّارِ بِأَنْ مَاتُوا عَلَى الْكُفْرِ"

حوالہ:۔

"تفسير الجلالين"، مؤلف: جلال الدين محمد بن أحمد المحلي (المتوفى سنہ ٨٦٤ھ)، وجلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي (المتوفى سنہ ٩١١ھ)

(١) ناشر: دار الحديث، القاهرة، جلد: ١، صفحه: ٢٦١

(٢) ناشر: اصح المطابع دهلی، جلد: ١، صفحه: ١٦٧

ترجمہ:۔

"نبی اور ایمان والوں کو لائق نہیں کہ مشرکوں کی بخشش چاہیں، اگرچہ وہ رشتہ دار ہوں۔ جب کہ انہیں کھل چکا کہ وہ دوزخی ہیں"۔ اور یہ آیت کریمہ اس لئے نازل ہوئی کہ حضور ﷺ اپنے چچا اور بعض صحابہ اپنے مشرک والدین کے لئے استغفار کرتے تھے۔ بعد اس کے کہ ان کے لئے ظاہر ہو چکا کہ جن کے لئے استغفار کر رہے ہیں وہ جہنمی ہیں، اس وجہ سے کہ وہ کفر کی حالت میں مرے ہیں"۔

✪ અરબી ઈબારતના ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ✪

'નબી અને ઈમાનવાળાઓ માટે યોગ્ય નથી કે મુશ્રિકો ની મગફેરત (પાપોની ક્ષમા) ઈચ્છે, પછી ભલે તે સગાવ્હાલા હોય, જ્યારે તેઓની સમક્ષ જાહેર થઈ ગયું કે તેઓ જહન્નમી છે. અને આ આયત **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ પોતાના કાકા અબૂ તાલિબ માટે ઈસ્તેગફાર કરતા હતા. ઉપરાંત અમુક સહાબા પોતાના મુશ્રિક માં-બાપો અને રિશ્તેદારો માટે ઈસ્તેગફાર કરતા હતા. એવું જાણી લીધા પછી કે જેના માટે ઈસ્તેગફાર કરી રહયા છીએ, તેઓ 'અસ્હાબે-જહીમ' એટલે કે ભડકતી આગમાં જનારા છે. કેમ કે તેઓ કુફ્રની હાલતમાં મૃત્યુ પામ્યા છે.'

◉ **નોટ :–** આયત નં. ૧ એટલે કે **'સૂર-એ-તૌબા'ની આયત નં. ૧૧૩**ની શાને નુઝૂલ એટલે કે આયત ઉતરવાના કારણમાં કુરઆન શરીફની તફસીરની અનેક આધારભૂત, વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર કિતાબોના હવાલાઓ રજૂ કરી શકાય તેમ છે. પણ અહીં ફકત એક જ તફસીર કે જેની ગણતરી ઉચ્ચકક્ષાની કિતાબોમાં થાય છે. અને આ કિતાબ મુસ્લિમ સંપ્રદાયના દરેક વર્ગમાં માન્ય અને સ્વીકાર્ય છે, તે ઈમામ જલાલુદ્દીન સુયૂતી દ્વારા આલેખવામાં આવેલી **'તફસીરે જલાલૈન શરીફ'**ના જ હવાલાથી સંતુષ્ટ થયા છીએં.

હવે અમો પ્રિય વાચકો નું લક્ષ એક અગત્યના મુદ્દા પ્રત્યે કેન્દ્રિત કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએં કે અહીં સુધી આપે તફસીરની વિવિધ કિતાબોના હવાલાઓનું નિરીક્ષણ કર્યું, તે હવાલાઓ પૈકી **સુરએ તૌબા** ની આયત નંબરઃ- ૧૧૩ તથા **સુર-એ-કસસ** ની આયત **નં.-૫૬** ની શાને નુઝૂલમાં વાંચ્યું કે આ બન્ને આયતો **હુઝૂર અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ના કાકા અને મૌલા-એ-કાએનાત **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોના વાલિદ **જનાબ અબૂ તાલિબ** ના હકમાં નાઝિલ થએલી છે. હવે પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે આ બન્ને આયતો જનાબ અબૂ તાલિબના હકમાં શા માટે નાઝિલ થઈ છે? એવું તે શું બનેલું કે જનાબ અબૂતાલિબ ના હકમાં કુરઆને મજીદની બે (૨) આયતો નાઝિલ થઈ. હદીષની આધારભૂત કિતાબોના સંદર્ભો દ્વારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવીએં.

‘જનાબ અબૂ તાલિબના હકમાં કુરઆન શરીફ ની બે (૨) આયતો નાઝિલ થઈ તેનું કારણ શું હતું ? તેનો જવાબ હદીષ શરીફની રોશનીમાં’

હદીષોની અનેક આધારભૂત કિતાબોમાં વર્ણનીય બન્ને આયતોના અનુસંધાને વિસ્તારતપૂર્વકનું વર્ણન અને છણાવટ કરવા માં આવી છે કે જનાબ અબૂતાલિબના ઈન્તેકાલ (અવસાન) ના સમયે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને ફરમાવ્યું કે, એ કાકા! **‘લા-ઈલાહા-ઈલ્લલાહો’** નો કલ્મો પઢીને ઈસ્લામ સ્વીકાર કરી લો. આપે અનેક વખત કલ્મો પઢવાનો આગ્રહ કર્યો પણ જનાબ અબૂતાલિબે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો અને કલ્મો પઢયા વગર જ અવસાન પામી ગયા. જેથી **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને રંજ અને દુઃખ થયું. આપે તે સમયે ફરમાવ્યું કે, હું અબૂ તાલિબ માટે મગફેરત એટલે ગુનાહોની માફીની દુઆ કરીશ. જેથી આ બન્ને વર્ણનીય આયતો નાઝિલ થએલી છે.

વાંચક મિત્રોની વિસ્તૃત જાણકારી માટે હદીષ શરીફ ની ત્રણ(૩) આધારભૂત કિતાબો **‘બુખારી શરીફ, મુસ્લિમ શરીફ’** અને **‘નસઈ શરીફ’** ના અમુક હવાલાઓ કે જે આ વિષય ને અનુસંધિત છે તે અત્રે રજૂ છે :-

‘હદીષ શરીફની સર્વમાન્ય કિતાબો બુખારીશરીફ, મુસ્લિમ શરીફ અને નસઈ શરીફના હવાલાઓ દ્વારા શાને નુઝુલ ના કારણો હદીષની અરબી ઈબારત અને અનુવાદ સાથે.’

”حَدَّثَنَااِسْحٰقُ قَالَ اَخْبَرَنَا يَعْقُوْبُ بْنُ اِبْرَاهِيْمَ قَالَ حَدَّثَنَااَبِىْ عَنْ صَالِحٍ عَنِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ اَخْبَرَنَاسَعِيْدُبْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ اَبِيْهِ اَنَّهُ اَخْبَرَهُ اَنَّهُ لَمَّاحَضَرَتْ اَبَاطَالِبٍ الْوَفَاةُ جَآءَ هُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَوَجَدَعِنْدَهُ اَبَاجَهْلِ بْنَ هِشَامٍ وَعَبْدَاللّٰهِ بْنَ اَبِىْ اُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيْرَةِقَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ لِاَبِىْ طَالِبٍ اَىْ عَمِّ قُلْ لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ كَلِمَةًاَشْهَدُ لَكَ بِهَاعِنْدَاللّٰهِ فَقَالَ اَبُوْجَهْلٍ وَعَبْدُاللّٰهِ بْنُ اَبِىْ اُمَيَّةَ يَااَبَاطَالِبٍ اَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَمْ يَزَلْ

رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ يَعْرِضُهَاعَلَيْهِ وَيَعُوْدَانِ بِتِلْكَ الْمَقَالَةِحَتّٰى قَالَ اَبُوْطَالِبٍ اٰخِرَ مَاكَلَّمَهُمْ بِهِ هُوَعَلٰى مِلَّةِعَبْدِالْمُطَّلِبِ وَاَبٰى اَنْ يَّقُوْلَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اَمَاوَاللّٰهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَالَمْ اُنْهَ عَنْهُ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ فِيْهِ مَاكَانَ لِلنَّبِىِّ....“

حوالہ: ”صحیح البخاری“. مؤلف: امام ابی عبدالله محمدبن اسمٰعیل البخاری (المتوفی ۲۵۶ھ)

ناشر: (۱) مجلس برکات الجامعة الاشرفیه، مبارکپور، جلد: ۱، صفحه: ۱۸۱
(۲) دارالعلوم منظراسلام بریلی شریف، (یو.پی)الهند، جلد: ۱، صفحه: ۱۸۱
(۳) قدیمی کتب خانه کراچی، جلد: ۱، صفحه: ۱۸۱
(۴) قدیمی کتب خانه کراچی، جلد: ۱، صفحه: ۵۴۸
(۵) قدیمی کتب خانه کراچی، جلد: ۲، صفحه: ۶۷۵
(۶) قدیمی کتب خانه کراچی، جلد: ۲، صفحه: ۷۰۳

”صحیح مسلم“، مؤلف: امام مسلم بن الحجّاج، (المتوفی ۲۶۱ھ)

ناشر: (۱) جمعيّة المكنز الاسلامی، القاهره، مصر، جلد: ۱، صفحه: ۳۲، ۳۳، (Printed in Germany)
باب: ۱۰، ۱۱، حدیث نمبر: ۱۴۱
(۲) مجلس البرکات الجامعة الاشرفية، مبارکپور، جلد: ۱، صفحه: ۴۰
(۳) مکتبه بلال جامع مسجددیوبند، جلد: ۱ صفحه: ۴۰
(۴) قدیمی کتب خانه کراچی، جلد: ۱، صفحه: ۴۰

”سنن النسائی“، مؤلف: حافظ ابی عبدالرحمٰن احمدبن شعیب بن علی النسائی، (المتوفی ۳۰۳ھ)

ناشر:
(۱) مکتبه بلال جامع مسجد دیوبند، جلد: ۱، صفحه: ۲۲۱
(۲) نورمحمد کارخانه تجارت، کراچی، پاکستان، جلد: ۱، صفحه: ۲۸۶
(۳) جمعيّة المكنز الاسلامی، القاهره، مصر، جلد: ۱، صفحه: ۳۳۳، ۳۳۴ (Printed in Germany)

ترجمہ: ”حضرت سعید بن مسیّب اپنے والد سے روایت کرتے ہیں رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔ انہوں نے بیان کیا کہ جب ابوطالب کی وفات کا وقت قریب آیا تو نبی کریم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے۔ تو ان کے پاس ابوجہل بن ہشام اور عبداللہ بن امیّہ بن مغیرہ موجود تھے۔ راوی نے کہا کہ نبی کریم ﷺ نے ابوطالب سے فرمایا اے چچا: ”**لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ**“ کہہ دیں، میں اس کے ذریعہ تمہارے لئے گواہی دوں گا، تو ابوجہل اور عبداللہ بن امیہ نے کہا: اے

ابوطالب! کیا عبد المطلب کے دین سے اعراض کرتے ہو؟ حضور اقدس ﷺ ان پر بار بار یہ کلمہ پیش کرتے رہے، اور وہ دونوں اسی بات کو دہراتے رہے، یہاں تک کہ ابوطالب نے جو آخری بات ان لوگوں سے کہی، وہ یہ تھی کہ وہ عبدالمطلب کے دین پر ہے، اور "لَاۤ اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰهُ" کہنے سے انکار کیا۔ تو رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ کی قسم! میں آپ کے لئے اس وقت تک مغفرت طلب کروں گا، جب تک مجھے اس سے منع نہ کیا جائے۔ تو اللہ تعالیٰ نے ابوطالب کے حق میں یہ آیت نازل فرمائی۔

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબ પોતાના વાલિદથી રિવાયત કરે છે કેં તેમણે વર્ણન કર્યુ કે જયારે અબૂ-તાલિબની વફાતનો સમય નઝદીક આવ્યો, તો નબી-યે-કરીમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા, તો તેઓની પાસે અબૂ જહલ બિન હિશામ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા બિન મુગીરા મૌજુદ હતા. રાવી (વર્ણનકર્તા)એ કહયું કે નબી-એ-કરીમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, એ ચાચા! 'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો' કહીદો, તેના દ્વારા હૂં તમારા માટે ગવાહી આપીશ. તો અબૂ જહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યાએ કહયું કે એ અબૂ-તાલિબ! શું તમો અબ્દુલ મૂત્તલિબના દીનથી ફરી જાઓ છો? હુઝૂરે અકદસ સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ અબૂ-તાલિબ સમક્ષ વારંવાર કલ્મો પૈશ કરવા ફરમાવતા રહયા અને અબૂ જહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા સતત પોતાની વાત ઉચ્ચારતા રહયા. ત્યાં સુધી કે અબૂ-તાલિબે પોતાની અંતિમ વાત તે બન્નેને સંબોધીને કહી તેએ હતી કે હૂં અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન (ધર્મ) ઉપર કાયમ છૂં અને 'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો' કહેવાનો ઈન્કાર કર્યો. તો રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમે અબૂ-તાલિબને સંબોધીને ફરમાવ્યું કે અલ્લાહની કસમ! હું તમારા માટે ત્યાં સુધી મગવફેરત માંગતો રહીશ જયાં સુધી મને મનાઈ કરવામાં ન આવે તો અલ્લાહ તઆલા એ અબૂ-તાલિબના હકમાં (વિષે) આ આયત નાઝિલ ફરમાવી.'

ઉપરોકત હદીષ શરીફના અનૂસંધાને નીચે દર્શાવેલા પ્રકાશકો ના એડીશનો (પ્રકાશનો)ના હવાલા દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

⊡ **બુખારી શરીફ ના**	છ	(૬)	એડીશનોના હવાલાઓ
⊡ **મુસ્લિમ શરીફ ના**	ચાર	(૪)	એડીશનોના હવાલાઓ
⊡ **નસઈ શરીફ ના**	ત્રણ	(૩)	એડીશનોના હવાલાઓ
કુલ	**તેર**	**(૧૩)**	એડીશનોના હવાલાઓ આપ્યા છે.

નોટ :-

(૧) બુખારી શરીફ ના કુલ **છ (૬)** એડીશનોના હવાલાઓમાંથી એડીશન નં. ૨ દારૂલ ઉલૂમ મન્ઝરે ઈસ્લામ-બરૈલી શરીફ દ્વારા પ્રકાશિત એડીશનના મુખપૃષ્ઠ (Title) અને જે પેઈજ ઉપર ઉપરોક્ત હદીષ આવેલી છે તે પેઈજ નં. ૧૮૧ ની ઝેરોક્ષ અત્રે રજૂ છે.

(૨) મુસ્લિમ શરીફ ના કુલ **ચાર (૪)** એડીશનોના હવાલાઓમાંથી એડીશન નં. ૧ જમીઅતુલ-મકનઝિલ-ઈસ્લામી, કૈરા (ઈજીપ્ત) દ્વારા પ્રકાશિત એડીશનના મુખપૃષ્ઠ (Title) અને જે પેઈજ ઉપર ઉપરોક્ત હદીષ શરીફ આવેલી છે તે પેઈજ નં. ૩૨ અને ૩૩ની ઝેરોક્ષ કોપી અત્રે રજૂ છે.

(૩) નસઈ શરીફ ના કુલ **ત્રણ (૩)** એડીશનો ના હવાલાઓમાંથી એડીશન નં. ૧ મકતબા બિલાલ-દેવબંદ(યુ.પી.) દ્વારા પ્રકાશિત એડીશનના મુખપૃષ્ઠ (Title) અને જે પેઈજ ઉપર ઉપરોક્ત હદીષશરીફ આવેલી છે તે પેઈજ નં. ૨૨૧ની ઝેરોક્ષ નકલ અત્ર રજૂ છે.

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''બુખારી શરીફ'', જિલ્દ નં.૧ નો ટાઈટલ પેઈજ

المجلد اول

صحيح البخاري

١٤١٠ھ

RAZA ACADEMY BOMBAY-3

دار العلوم منظر اسلام بریلی شریف (یو۔پی) الہند

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''બુખારી શરીફ'', જિલ્દ નં.૧, પેઈજ નં. ૧૮૧ ની ઈબારત નો પેઈજ

١٨١

اسماء الرجال

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''મુસ્લિમ શરીફ'', જિલ્દ નં.૧, નો ટાઈટલ પેઈજ

جمع جوامع الأحاديث والأسانيد
ومكنز الصحاح والسنن والمسانيد

© جمعية المكنز الإسلامي ١٤٢١هـ
© THESAURUS ISLAMICUS FOUNDATION [illegible]
[illegible] Vaduz, Liechtenstein
المقر الفرعي: [illegible] القاهرة - مصر

جميع الحقوق محفوظة
لا يجوز إنتاج أي جزء من هذا الكتاب على أي شكل من الأشكال
دون الحصول على تصريح كتابي من أصحاب الحقوق

All rights reserved.
No portion of the work may be reproduced in any form
without written permission of the copyright holders.

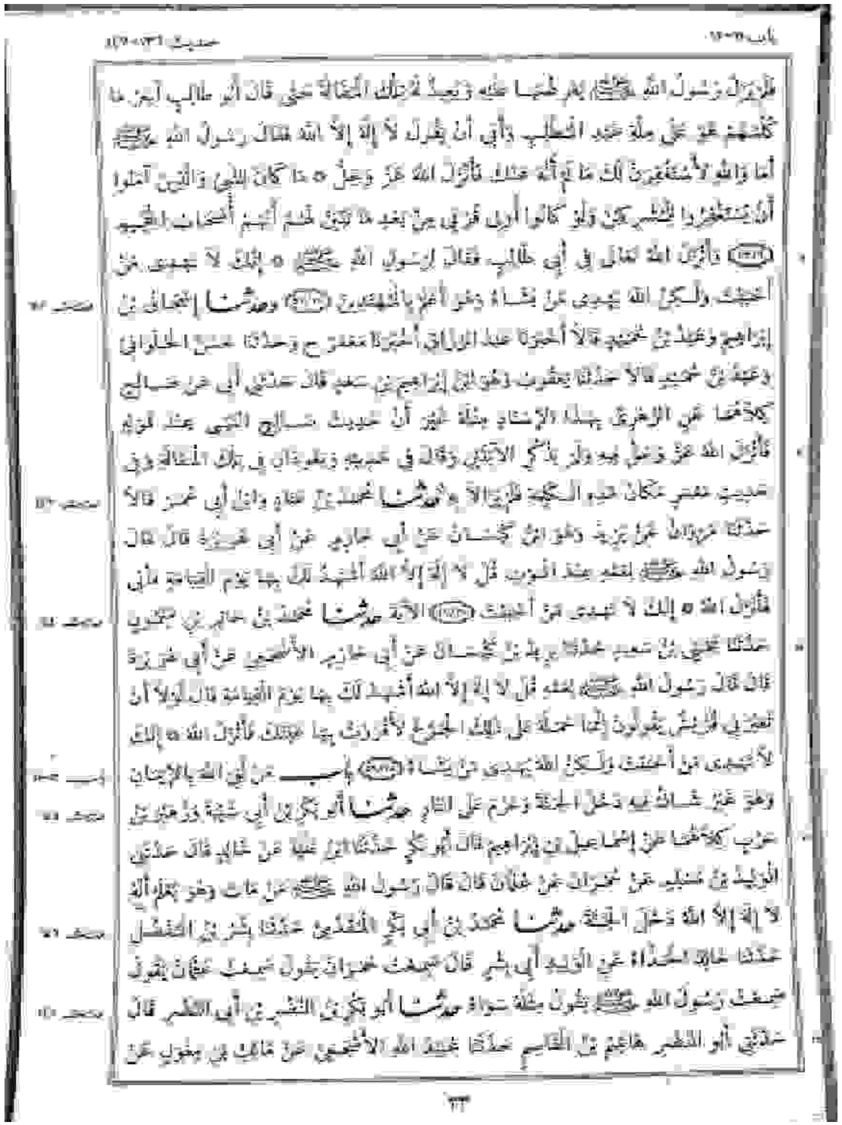
Production:
TraDigital Stuttgart GmbH, [illegible] Stuttgart, Germany
Phone: [illegible], e-mail: info@tradigital.de
Printed in Germany
ISBN [illegible]
ISBN [illegible]
ISBN [illegible]

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''મુસ્લિમ શરીફ'', જિલ્દ નં.૧, ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૩૨

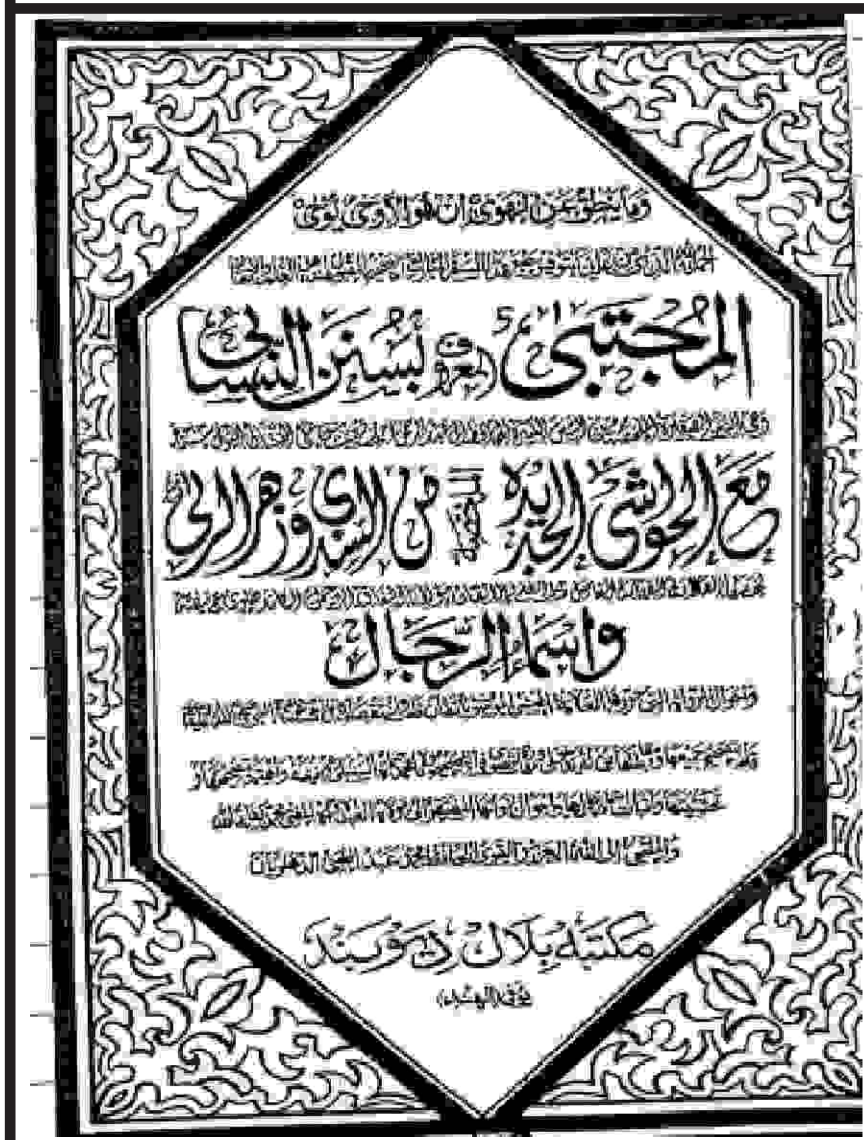
أمية بن بسطام واللفظ له حدثنا يزيد بن زريع حدثنا روح عن العلاء بن
عبد الرحمن بن يعقوب عن أبيه عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ قال أمرت أن
أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله ويؤمنوا بي وبما جئت به فإذا فعلوا ذلك
عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها وحسابهم على الله وحدثنا أبو بكر بن أبي
شيبة حدثنا حفص بن غياث عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر وعن أبي صالح
عن أبي هريرة قالا قال رسول الله ﷺ أمرت أن أقاتل الناس بمثل حديث ابن
المسيب عن أبي هريرة ح وحدثني أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا وكيع ح وحدثني
محمد بن المثنى حدثنا عبد الرحمن يعني ابن مهدي قالا جميعا حدثنا سفيان عن أبي
الزبير عن جابر قال قال رسول الله ﷺ أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله
إلا الله فإذا قالوا لا إله إلا الله عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها وحسابهم
على الله ثم قرأ ﴿إنما أنت مذكر لست عليهم بمسيطر﴾ (الغاشية: ٢١-٢٢) حدثنا أبو غسان
المسمعي مالك بن عبد الواحد حدثنا عبد الملك بن الصباح عن شعبة عن واقد بن
محمد بن زيد بن عبد الله بن عمر عن أبيه عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله
ﷺ أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله
ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة فإذا فعلوا عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها
وحسابهم على الله وحدثنا سويد بن سعيد وابن أبي عمر قالا حدثنا مروان يعنيان
الفزاري عن أبي مالك عن أبيه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول من قال لا إله إلا الله
وكفر بما يعبد من دون الله حرم ماله ودمه وحسابه على الله وحدثنا أبو بكر بن أبي
شيبة حدثنا أبو خالد الأحمر ح وحدثنيه زهير بن حرب حدثنا يزيد بن هارون كلاهما
عن أبي مالك عن أبيه أنه سمع النبي ﷺ يقول من وحد الله ثم ذكر بمثله **باب**
أول الإيمان قول لا إله إلا الله وحدثني حرملة بن يحيى التجيبي أخبرنا عبد الله بن
وهب قال أخبرني يونس عن ابن شهاب قال أخبرني سعيد بن المسيب عن أبيه قال
لما حضرت أبا طالب الوفاة جاءه رسول الله ﷺ فوجد عنده أبا جهل وعبد الله بن
أبي أمية بن المغيرة فقال رسول الله ﷺ يا عم قل لا إله إلا الله كلمة أشهد لك بها
عند الله فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية يا أبا طالب أترغب عن ملة عبد المطلب

٣٢

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''મુસ્લિમ શરીફ'', જિલ્દ નં.૧, ની ઈબારત નો પેઈજ નં. 33

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સુનને નસઈ'', જિલ્દ નં.૧, નો ટાઈટલ પેઈજ

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સુનને નસઈ'', જિલ્દ નં.૧, ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૨૨૧

શાને નુઝૂલ નું કારણ – જનાબ અબૂ તાલિબે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કર્યો – આ અંગેની તફસીરના હદીષો થી હવાલાઓ અનૂસંધાને હદીષની આધારભૂત કિતાબોના હવાલાઓ

હવાલો નં. ૧ સુનને તિર્મિઝી

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ،عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ قَال حَدَّثَنِى أَبُوحَازِمٍ الْأَشْجَعِىُّ،هُوَكُوفِىٌّ اسْمُهُ سَلْمَانُ مَوْلَى عَزَّةَ الْأَشْجَعِيَّةِ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَال قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَمِّهِ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَکَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِى بِهَا قُرَيْشٌ أَنَّ مَا يَحْمِلُهُ عَلَيْهِ الْجَزَعُ، لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَکَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (إِنَّکَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ)(القصص٥٦)"

حوالہ:

"سنن الترمذی"، مؤلف:امام ابی عیسٰی محمد بن عیسٰی بن سَوْرة الترمذی،(المتوفی ٢٧٩ھ)

(١) ناشر:مجلس البرکات الجامعة الاشرفية،مبارکپور، (یو پی)،جلد:٢، صفحه:١٥٠

(٢) ناشر:مکتبه بلال جامع مسجد،دیوبند،جلد:٢، صفحه:١٥٤

(٣) جمعيّة المکنز الاسلامی،القاهره،مصر(Printed in Germany) باب:٢٩،حدیث نمبر:٣٤٩١، جلد:٢،صفحه:٨١٤

(٤) ناشر: شرکة مکتبة ومطبعة مصطفی البابی الحلبی،(مصر)،طبع ثانی:١٣٩٥ھ، ١٩٧٥ء، حدیث:٣١٨٨، جلد:٥، صفحه:١٤١

(٥) ناشر:امین کمپنی،دهلی،جلد:٢،صفحه:١٥٤

ترجمہ:۔

''حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ سے روایت ہے رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے چچا سے ارشاد فرمایا "لَا اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰـهُ" کہو۔ تا کہ میں روز قیامت تمہاری گواہی دوں۔ انہوں نے کہا: اگر مجھے قریش کے طعنے کا ڈر نہ ہوتا کہ وہ کہیں گے کہ میں موت کے ڈر سے مسلمان ہوگیا ہوں، تو میں ضرور آپ کی آنکھ کو ٹھنڈا کرتا۔ اس پر اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی، (إِنَّکَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ). یعنی اے نبی! تم ہدایت نہیں دیتے جسے دوست رکھو، ہاں خدا ہدایت دیتا ہے جسے چاہے''۔

⊛ ઉપરોકત અરબી ઈબારતના ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

‘હઝરત અબૂ હુરૈરા રદીઅલ્લાહો અન્હોથી રિવાયત છે કે, **રસૂલે અકરમ** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમે પોતાના કાકાથી ફરમાવ્યું કે **‘લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહ’** કહો, જેથી કયામતના દિવસે હૂં તમારી ગવાહી આપું - તેમણે કહયું કે જો મને કુરૈશ (કૌમે કુરૈશ) ના મેણાં નો ભય ન હોત, કે તેઓ એવું મેણું મારશે કે મૃત્યુના ડરે હૂં મુસલમાન બની ગયો, જો આવું ન હોત તો હૂં અવશ્ય કલ્મો પઢીને તમારી આંખો ને ઠંડી કરત જેથી અલ્લાહ તઆલાએ આયત નાઝિલ ફરમાવી કે **‘ઈન્નકા – લા – તહદી – મન – અહબબતા – વલાકિન્નલ્લાહો – યહુદી – મંય – યશાઓ’ અર્થાત :–** ‘એ નબી! તમો હિદાયત નથી આપી શકતા, જેના પ્રત્યે પ્રેમની લાગણી ધરાવો છો, અલબત, ખુદા જેને ચાહે હિદાયત આપે છે.’’

હવાલામાં રજૂ કરેલ ‘‘સુનને તિર્મિઝી’’, જિલ્દ નં. ૨, નો ટાઈટલ પેઈજ

હવાલામાં રજૂ કરેલ ‘‘સુનને તિર્મિઝી’’, જિલ્દ નં. ૨, ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૮૧૪

سنن الترمذي　　الجزء الثاني　　٤٣ كتاب تفسير القرآن

وخص وعم فقال يا معشر قريش أنقذوا أنفسكم من النار فإني لا أملك لكم من الله
ضرا ولا نفعا يا معشر بني عبد مناف أنقذوا أنفسكم من النار فإني لا أملك لكم من الله
ضرا ولا نفعا يا معشر بني قصي أنقذوا أنفسكم من النار فإني لا أملك لكم ضرا
ولا نفعا يا معشر بني عبد المطلب أنقذوا أنفسكم من النار فإني لا أملك لكم ضرا
ولا نفعا يا فاطمة بنت محمد أنقذي نفسك من النار فإني لا أملك لك ضرا ولا نفعا إن لك
رحما سأبلها ببلالها قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح غريب من هذا الوجه
يعرف من حديث موسى بن طلحة حدثنا علي بن حجر حدثنا شعيب بن صفوان عن
عبد الملك بن عمير عن موسى بن طلحة عن أبي هريرة عن النبي ﷺ نحوه بمعناه
حدثنا عبد الله بن أبي زياد حدثنا أبو زيد عن عوف عن قسامة بن زهير حدثنا
الأشعري قال لما نزل ﴿وأنذر عشيرتك الأقربين﴾ (الشعراء ٢١٤) وضع رسول الله ﷺ
أصبعيه في أذنيه فرفع من صوته فقال يا بني عبد مناف يا صباحاه قال أبو عيسى هذا
حديث غريب من هذا الوجه من حديث أبي موسى وقد رواه بعضهم عن عوف عن
قسامة بن زهير عن النبي ﷺ مرسلا ولم يذكروا فيه عن أبي موسى وهو أصح
ذاكرت به محمد بن إسماعيل فلم يعرفه من حديث أبي موسى باب ومن سورة
النمل حدثنا عبد بن حميد حدثنا روح بن عبادة عن حماد بن سلمة عن علي بن زيد
عن أوس بن خالد عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال تخرج الدابة معها خاتم
سليمان وعصا موسى فتجلو وجه المؤمن وتخطم أنف الكافر بالخاتم حتى إن أهل
الخوان ليجتمعون فيقول هاها يا مؤمن ويقال هاها يا كافر ويقول هذا يا كافر وهذا
يا مؤمن قال أبو عيسى هذا حديث حسن وقد روي هذا الحديث عن أبي هريرة عن
النبي ﷺ من غير هذا الوجه في دابة الأرض وفيه عن أبي أمامة وحذيفة بن أسيد
باب ومن سورة القصص حدثنا محمد بن بشار حدثنا يحيى بن سعيد عن
يزيد بن كيسان حدثني أبو حازم الأشجعي هو كوفي اسمه سلمان مولى عزة
الأشجعية عن أبي هريرة ﷺ قال قال رسول الله ﷺ لعمه قل لا إله إلا الله أشهد
لك بها يوم القيامة فقال لولا أن تعيرني بها قريش إنما يحمله عليه الجزع لأقررت بها
عينك فأنزل الله عز وجل ﴿إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء﴾

ઈમામુલ-આરેફીન, કુત્બુલ અકતાબ, ઝીન્નૂરે રબ્બાની,
હયકલે-સમદાની, પીરાને પીર, શયખ મોહયુદ્દીન,

સૈયદના ગૌષે આઝમ બગદાદી

(રદીઅલ્લાહો અન્હો)ની લખેલી 'તફસીરે-જીલાની'

પ્રકાશક :- ઈસ્તંબુલ-તુર્કીસ્તાન નો હવાલો

"إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِی مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ"
(القصص: ٥٦)

"عَنْ سَعِيْدُبْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ اَبِيْهِ اَنَّهُ اَخْبَرَهُ اَنَّهُ لَمَّاحَضَرَتْ اَبَاطَالِبٍ الْوَفَاةُ جَآءَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَوَجَدَعِنْدَهُ اَبَاجَهْلِ بْنَ هِشَامٍ وَعَبْدَاللّٰهِ بْنَ اَبِىْ اُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيْرَةِ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ لِاَبِىْ طَالِبٍ: ((يَا عَمِّ قُلْ: لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ كَلِمَةًاَشْهَدُ لَکَ بِهَاعِنْدَاللّٰهِ))، فَقَالَ اَبُوْجَهْلٍ وَعَبْدُاللّٰهِ بْنُ اَبِىْ اُمَيَّةَ: يَااَبَاطَالِبٍ اَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟! فَلَمْ يَزَلْ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ يَعْرِضُهَاعَلَيْهِ وَيَعُوْدَانِ بِتِلْکَ الْمَقَالَةِحَتّٰى قَالَ اَبُوْطَالِبٍ اٰخِرَ مَاكَلَّمَهُمْ هُوَعَلٰى مِلَّةِعَبْدِالْمُطَّلِبِ وَاَبٰى اَنْ يَّقُوْلَ: لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: اَمَاوَاللّٰهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَکَ مَالَمْ اُنْهَ عَنْکَ، فَاَنْزَلَ اللّٰهُ فِيْهِ((مَاكَانَ لِلنَّبِىِّ))"

حوالہ:

"تفسیر الجیلانی"، مؤلف: الشیخ محی الدین ابی محمد عبدالقادر الجیلانی الحسنی الحسینی، (المتوفی ۵۶۱ھ)

ناشر: مرکز الجیلانی للبحوث العلمیة، اسطنبول (ترکستان)، **جلد: ۴، صفحہ: ۱۸۸**

ترجمہ:

"حضرت سعید بن مسیّب اپنے والد سے روایت کرتے ہیں رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔ انہوں نے بیان کیا کہ جب ابوطالب کی وفات کا وقت قریب آیا، تو نبی کریم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے۔ تو ان کے پاس ابوجہل بن ہشام اور عبداللہ بن امیّہ بن مغیرہ موجود تھے، نبی کریم ﷺ نے ابوطالب سے فرمایا اے چچا: "**لَااِلٰهَ**

اِلَّااللّٰہُ" کہہ دیں، میں اس کے ذریعہ تمہارے لئے گواہی دوں گا، تو ابوجہل اور عبداللہ بن امیہ نے کہا اے ابوطالب! کیا عبدالمطلب کے دین سے اعراض کرتے ہو؟ حضور اقدس ﷺ ان پر بار بار یہ کلمہ پیش کرتے رہے، اور وہ دونوں اسی بات کو دہراتے رہے، یہاں تک کہ ابوطالب نے جو آخری بات انہیں کہی، وہ یہ تھی کہ وہ عبدالمطلب کے دین پر ہے، اور "**لَااِلٰهَ اِلَّااللّٰہُ**" کہنے سے انکار کیا۔ تو رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ کی قسم! میں آپ کے لئے اس وقت تک مغفرت طلب کروں گا، جب تک مجھے اس سے منع نہ کیا جائے۔ تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی"۔

⊛ "તફસીરે જીલાની" ની અરબી ઈબારતના ઉર્દૂ તરજુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

"હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબ પોતાના વાલિદથી રિવાયત કરે છે કે તેઓએ વર્ણન કર્યુ કે જયારે અબૂતાલિબ ના ઈન્તેકાલ નો સમય સમીપ આવ્યો, ત્યારે **રસૂલુલ્લાહ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તશરીફ લાવ્યા તો અબૂતાલિબ પાસે અબૂ-જહલ-બિન-હિશામ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા બિન મુગિરા વગેરે મૌજુદ હતા. **નબી-એ-કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહેવસલ્લમે અબૂતાલિબ થી ફરમાવ્યું કે એ ચાચા! **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો'** કહી દો. તમારા કલ્મા પઢવાની હૂં ગવાહી આપીશ. ત્યારે અબૂ જહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યાએ અબૂ તાલિબને સંબોધીને કહયું કે એ અબૂતાલિબ! શું અબ્દુલ મુત્તલીબના દીન (ધર્મ) થી વિચલીત થાઓ છો? (ફરી જાઓ છો ?) તે સમયે પણ હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહેવસલ્લમ વારંવાર અબૂતાલિબ સમક્ષ કલ્મા શરીફ વ્યકત ફરમાવતા રહયા. પણ અબૂજહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા સતત પોતાની વાતનું પુનરાવર્તન કરતા રહયા. ત્યાં સુધી કે અબૂતાલિબે જે અંતિમ વાત ઉચ્ચારેલી, તે એ હતી કે તે પોતે અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન ઉપર અડગ છે અને કલ્માશરીફ **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો'** કહેવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવયું કે, ખુદાની કસમ! હું તમારા માટે ત્યાં સુધી મગફેરત (Pardon/ક્ષમા) માંગતો રહીશ, જ્યાં સુધી મને મગફેરત માંગવાથી મનાઈ કરવામાં નહીં આવે. તો અલ્લાહ તઆલાએ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી."

''સરકાર સય્યેદેના ગૌષે આઝમ દસ્તગીરની તફસીર ઉપર શાંત ચિતે વિચારો''

પીરાનેપીર, પીરે દસ્તગીર, **સય્યેદેના ગૌષેઆઝમ બગદાદી** રદીઅલ્લાહો અન્હોની લખેલી કુરઆન શરીફની તફસીર **'તફસીરે-જીલાની'**ના પેઈજ **નંબર-૧૮૮** ઉપર કુરઆને મજીદની **સૂર-એ-કસસ** ની આયત નં. ૫૬ **'ઈન્નકા-લા-તહદી -મનઅહબબતા'** ની જે તફસીર લખેલી છે, તે પેઈજ નં. ૧૮૮ ના નીચેના ભાગે લખેલા હાંસિયામાં કોલમ નં. ૨ માં જે વર્ણન કર્યુ છે, તેનો ઉપરોકત ગુજરાતી અનુવાદ આપે હમણા જ વાંચ્યો. જેનું તારણ એ છે કે :-

- **હુઝૂરે અકદસ,** જાને ઈમાન, સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે **જનાબ અબૂતાલિબ** ના ઈન્તેકાલ (અવસાન)ના સમયે તેઓથી ફરમાવ્યું કે, એ ચાચા! **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો'** નો કલ્મો પઢો. હૂં આપના ઈમાનની **અલ્લાહ તઆલા** સમક્ષ ગવાહી આપીશ. હુઝુરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ જનાબ અબૂ તાલીબથી વારંવાર આવું ફરમાવતા રહયા પણ શું પરિણામ આવ્યું? તફસીરે જીલાનીના શબ્દો છે કે **'વ-અબા-અંચ -ચકૂલા-લા-ઈલાહા -ઈલ્લલ્લાહો'** અર્થાત **'અબૂતાલિબે-કલ્મએ શહાદત પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો'** જેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ થયો કે જનાબ અબૂતાલિબે ઈસ્લામ કબૂલ કર્યો નહીં એટલે કે મુસલમાન થયા નહીં. હવે વાચકો જ ખુદ ફેંસલો કરે કે જે મુસલમાન નથી હોતો, તે શું હોય છે? જે શખ્સ કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરે અને ઈસ્લામ કબૂલ કરે નહીં, શું તે મો'મીન બની હોઈ છે ?
- **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની શદીદ ખ્વાહિશ (તીવ્ર ઈચ્છા) હતી કે જનાબ અબૂતાલિબ હિદાયત કબૂલ કરીને દીને ઈસ્લામમાં દાખિલ થઈ જાય, પણ જનાબ અબૂતાલિબના ઈન્કાર કરવાના કારણે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની મહેચ્છા પૂરી થઈ શકી નહીં. જેથી આપને દુઃખ થયું અને માનવ પ્રકૃતિને અનુલક્ષીને આપ 'મલૂલ' (ગમગીન/Dejected) થયા, પણ અલ્લાહ તઆલાને મંઝૂર નહોતું કે મહેબૂબ રંજીદા અને ગમગીન થાય. મહેબૂબના રંજને દૂર કરીને સાંત્વના અર્પવાના હેતૂથી **'સૂર-એ-કસસ'** ની આયત નં. ૫૬, નાઝિલ થઈ કે **'બેશક! એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છા થી ચાહો હિદાયત કરો.'** (આયતનો અનુવાદ). આ આયતથી સાબિત થાય છે કે જનાબ અબૂતાલિબને હિદાયત ન મળી અને તેમણે ઈસ્લામનો **નબી સલ્લલ્લાહો** અલૈહે વસલ્લમનો આગ્રહ હોવા છતાં અંગિકાર કર્યો નહીં.

- જયારે જનાબ અબૂતાલિબે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કર્યો ત્યારે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે તેઓની સાથેના કૌટુંબિક સબંધ, ઉપકારો, તેઓની સેવાઓ, આપના પ્રત્યેની તેઓની હમદર્દી અને મહોબ્બતને અનુલક્ષીને ફરમાવ્યું કે, **'લ-અસ્તગફેરન્ના-લકા'** એટલે કે **'હૂં તમારા માટે ઈસ્તેગફાર (ક્ષમા ચાયના) કરીશ.'** એટલે કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમે જનાબ અબૂતાલિબ ઈમાન નહોતા લાવ્યા છતાં પણ તેઓના માટે ઈસ્તેગફાર એટલે કે અલ્લાહ તઆલાથી ક્ષમાયાચના (Pardon) અને બખ્શિશ (માફી) માંગવાનું ફરમાવ્યું. પણ સાથે એક શર્ત (Condition) પણ લગાડી દીધી કે **'મા-લમ-ઉન્હા'** એટલે કે, **'જયાં સુધી મને તેનાથી મનાઈ કરવામાં ન આવે.'**
- જનાબ અબૂતાલિબના ઈન્તેકાલ પછી **હુઝૂરે અકદસ, જાને ઈમાન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ જનાબ અબૂતાલિબ માટે મગફેરત ની દુઆ ફરમાવતા રહયા. જો કે હુઝૂર સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ સ્વયં જાણતા હતા મારા કહેવા અને આગ્રહ છતાં પણ જનાબ અબૂ તાલિબે કલ્મો નથી પઢયો અને ઈસ્લામ વિરૂધ્ધની મિલ્લત (ધર્મ) ઉપર અડગ રહીને અવસાન પામ્યા છે. પણ હુઝૂર સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફકત પોતે એ આપેલો વચન પુરૂ કરવા ના આશયથી જનાબ અબૂ તાલિબ માટે મગફેરત ની દુઆ ફરમાવીને આપેલું વચન પાળીને રિશ્તેદારી (Affinity), વચનબધ્ધતાની મહત્વતા અને પોતાની શાને રહેમતનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પુરૂં પાડયું છે. આપ જનાબ અબૂતાલિબના માટે મગફેરતની દુઆ માંગતા રહયા. **અલ્લાહ તઆલા** ને તે સ્વીકાર્ય ન હતું. જેથી પોતાના **મહેબૂબે આઝમ** સલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને તેની મનાઈ ફરમાવતી આયતમાં આદેશ આપ્યો કે **'મા - કાના - લિન - નબીચ્યે - વલ્લઝીના - આમનૂ - અંચ - ચસ્તગફેર- લિલ - મુશ્રેકીના - વ - લવ - કાનૂ - ઉલે- કુર્બા - મિમ- બઅદે - મા- તબય્યના - લહુમ - અન્નહુમ-અસ્હાબુલ-**

જહીમ' (કુરઆન, પારા નં. ૧૧, સૂરએ તૌબા,આયત નં. ૧૧૩) અર્થાત :- **'નબી અને ઈમાનવાળાઓ માટે યોગ્ય નથી કે મુશ્રિકોની બખ્શીશ ઈચ્છે, પછી ભલે તે તેનો રિશ્તેદાર (સગો) હોય. જયારે તેઓની સમક્ષ જાહેર થઈ ગયું કે તેઓ જહન્નમી છે.'** (કન્ઝુલ ઈમાન)

- **'સૂર-એ-તૌબા'** ની વર્ણનીય આયત નં. ૧૧૩ ની વર્ણન શૈલી જુઓ. સૌ પ્રથમ પોતાના પ્યારા મહેબૂબ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને મનાઈ ફરમાવવામાં આવી રહી છે. કઈ બાબત થી? મગફેરત ચાહવાથી. કોને માટે? મુશ્રિક માટે. કોણ અને કયો મુશ્રિક ? દરેક મુશ્રિક માટે. બલ્કે અહીં એક વાત ની સ્પષ્ટતા પણ કરી દેવામાં આવી છે કે જેની મગફેરત ચાહો છો, તે મુશ્રિક ભલે તમારો કુટુંબીક સગો હોય, તો પણ તેની મગફેરત અને બખ્શીશ (માફી) માંગો નહીં. જનાબ અબૂતાલિબ **હુઝૂરે અકદસ,** રહમતે આલમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના **સગા, સ્નેહાળ, પ્રેમાળ, મમતાળુ કાકા** હતા. તેમ છતાં તેઓના માટે મગફેરતની દુઆ માંગવાની ખૂદ **હુઝૂર** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને મનાઈ ફરમાવી દેવામાં આવી. શા માટે મનાઈ ફરમાવી દેવામાં આવી? એટલા માટે અને એમ કહીને કે **'અંય-યસ્તગફેરૂ-લિલ-મુશ્રેકીના'** અર્થાત :- **'મુશ્રિકોની બખ્શિશ ન ઈચ્છે'** આ ફરમાને ઈલાહી પછી હવે 'મુશ્રેકીના' અંગેની છણાવટ પણ કરી દેવામાં આવે છે કે **'વ – લવ – કાનૂ – ઉલે – કુર્બા'** અર્થાત :- **'પછી ભલે તે તેનો રિશ્તેદાર (સગો) હોય.'**
- જનાબ અબૂ-તાલિબ અને હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ વચ્ચે **કાકા-ભત્રીજાનો** કૌટુંબિક સબંધ હતો. જનાબ અબૂતાલિબ હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના **સગા-કાકા** હતા. પણ કુરઆને મજીદના ઈર્શાદે ગિરામી એ સ્પષ્ટ ચુકાદો ફરમાવી દીધો કે દુનિયાદારી અને પરિવારના તમામ સબંધોથી વધીને ઈમાનનો સબંધં છે. ઈમાન ના સબંધની સામે વંશીય સબંધ (Family Relation) ની કોઈ પણ જાતની હેસિયત કે મહત્વતા નથી. ખૂદ પોતાના સર્વોચ્ચ મહેબૂબ કે જે મહેબૂબ ના સદકામાં સમગ્ર સૃષ્ટિનું સર્જન કર્યુ, તેવા મહાન અને આદરણીય મહેબૂબને પણ પોતાના સગા કાકા માટે ઈસ્તેગફાર એટલે કે મગફેરત ચાહવાની મનાઈ ફરમાવી દીધી અને મનાઈનું કારણ પણ જણાવી દેવામાં આવ્યું કે, **'મિમ-બઅદે-મા-તબય્યના -લહુમ'**

અર્થાતઃ - **'જયારે તેઓની સમક્ષ જાહેર થઈ ગયું'** - શું જાહેર થઈ ગયું ? અને કયારે જાહેર થઈ ગયું? તેઓના અવસાન સમયે. એ મહેબૂબ! જયારે તમો તેઓને કલ્મો પઢાવવા ગયા હતા ત્યારે જ જાહેર થઈ ચુકયું હતું કે, તેઓ કલ્મો પઢીને ઈસ્લામ અંગિકાર કરીને મુસલમાન નથી થયા અને જે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરીને મુસલમાન ન બને અને પોતાના ગુમરાહી ભર્યા દીન (ધર્મ) ઉપર જ અડગ રહીને કુફ્ર અને શિર્કની બદી થી બહાર ન નિકળે તે **'અન્નહુમ-અસ્હાબુલ-જહીમ'** અર્થાત :- **'તેઓ જહન્નમી છે.'**

- કુરઆનની તફસીરની આધારભૂત, ભરોસાપાત્ર અને વિશ્વસનીય કિતાબોમાં **સૂર-એ-તૌબા, આયત નં. ૧૧૩** ની તફસીર (વિવરણ)માં ચોખ્ખા શબ્દોમાં લખ્યું છે કે, **'આ આયત અબૂ તાલિબના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.'** જેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે **હુઝૂરે અકદસ,** રહમતે આલમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને જનાબ અબૂ-તાલિબની મગફેરત માંગવાથી મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે. કેમ કે તેઓનો ઈન્તેકાલ ઈમાનની હાલતમાં નથી થયો તો જેનો ઈન્તેકાલ ઈમાન ની હાલતના બદલે કુફ્ર ની હાલતમાં થયો હોય, તેની ગણતરી તેવા લોકોના સમુહમાં જ સમાવેશ થશે કે જેમના માટે મગફેરત માંગવાની મનાઈ કરવામાં આવી છે.
- જનાબ અબૂ-તાલિબ જન્નતમાં છે કે જહન્નમમાં? તેનો ખુલાસો ઘણી હદીષોમાં વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. તે હદીષો પૈકીની મુખ્ય અને મહત્વની હદીષો અને તેનું તારણ અને સ્પષ્ટીકરણ હવે પછીના પૃષ્ઠોમાં હદીષના રાવી (વર્ણનકર્તા)નું નામ, અરબી ઈબારત, સંપાદકનું નામ અને ઈન્તેકાલનું વર્ષ, પ્રકાશકનું નામ, ભાગ નં., પ્રકરણ નં., હદીષ નં., પેઈજ નં. અને ઉર્દૂ તથા ગુજરાતી બન્ને અનુવાદો સાથે હવે પછીના પૃષ્ઠોમાં ધીર ગંભીર બનીને, એકાગ્રતા સાથે વાંચન કરીને તેના ઉપર ઊંડાણપૂર્વકનું ચિંતન અને મનન કરવાની આદરણીય વાંચક મિત્રો ને નમ્ર વિનંતી છે.
- **'તફસીરે જીલાની'** ના મુખપૃષ્ઠ (Title) અને જે પેઈજ ઉપર અસલ અરબી ઈબારત કે હવાલામાં રજૂ કરી છે, તે ઈબારત જે પેઈજ ઉપર અંકિત છે, તે પેઈજ નં.૧૮૮ ની નકલ (Zerox) વાંચક મિત્રોની જાણકારી અને જ્ઞાનગ્રહણ માટે અત્રે પ્રસ્તુત છે.

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરે જીલાની''ના મુખપૃષ્ઠ (TITLE) ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

سلسلة كتب

السيد الشريف الشيخ

محي الدين أبي محمد عبد القادر الجيلاني الحسني الحسيني

(قدس سره)

تفسير الجيلاني

لمولانا ذي النور الرباني والهيكل الصمداني قنديلة الفردوس الدفتر النوراني

إمام العارفين.. تاج الدين.. القطب الكامل

السيد عبد القادر الجيلاني (قدس سره)

بحث وتحقيق

السيد الشريف الدكتور محمد فاضل جيلاني الحسني

الجيلاني الجمزرلي

الجزء الرابع

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરે જીલાની''ની ઈબારત ના પેઈજ નં. ૧૮૮ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ (٥٥) إِنَّكَ

وتحرزاً عن وصمة المداهنة والمراضاة بما لا يرضى منه سبحانه ﴿وَقَالُوا﴾ من سلامة نفوسهم وكمال علمهم[1] للمرتكبين بعد ما لم يقدروا على نهيهم ﴿لَنَا﴾ جزاء ﴿أَعْمَالُنَا﴾ التي اقترفناها بسعينا واجتهادنا ﴿وَلَكُمْ﴾ جزاء ﴿أَعْمَالُكُمْ﴾ التي أنتم عليها مصرين، وقالوا لهم حين توديعهم والذب عنهم: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ﴾ أي سلمكم الله العفو الرحيم عن عوائد ما كنتم عليه، ويوفقكم على التوبة والإنابة، وما لنا معكم مطالبة ومجادلة سوى إنا ﴿لَا نَبْتَغِي﴾ ولا نطلب مصاحبة ﴿الْجَاهِلِينَ (٥٥)﴾ بسوء عواقب الخصائل الغير المرضية عند الله وعند خالص عباده.

ثم لما احتضر أبو طالب ودنا أن يخرج من الدنيا جاءه الرسول ﷺ مهتماً بإيمانه وتوحيده، فقال له: «قُلْ يَا عَمِّ مَرَّةً لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ أُحَاجُّ بِهَا لَكَ عِنْدَ رَبِّي، وَأُخْرِجُكَ بِهَا عَنْ زُمْرَةِ الْمُشْرِكِينَ»، قال: يا ابن أخي، والله إني علمت إنك لصادق في جميع ما جئت به، لكن أكره أن يقال: جزع أبو طالب عند الموت أي ضعف وجبن، أنزل سبحانه هذه الآية تأديباً لحبيبه ﷺ، وردعاً عن طلب شيء لا يعرف حصوله[2] فقال: ﴿إِنَّكَ﴾،

(١) في المخطوط (حلمهم).

(٢) حديث متفق عليه ذكره البخاري بلفظ: «عن سعيد بن المسيب عن أبيه أنه أخبره أنه لما حضرت أبا طالب الوفاة جاءه رسول الله ﷺ فوجد عنده أبا جهل بن هشام وعبد الله بن أبي أمية بن المغيرة قال رسول الله ﷺ لأبي طالب: «يا عم قل: لا إله إلا الله كلمة أشهد لك بها عند الله»، فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية: يا أبا طالب أترغب عن ملة عبد المطلب؟! فلم يزل رسول الله ﷺ يعرضها عليه ويعودان بتلك المقالة حتى قال أبو طالب آخر ما كلمهم هو على ملة عبد المطلب وأبى أن يقول: لا إله إلا الله، فقال رسول الله ﷺ: أما والله لأستغفرن لك ما لم أنه عنك، فأنزل الله تعالى

તફસીરની કિતાબોમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવનારી અને સાતસો (૭૦૦) વર્ષ પહેલાની ઈમામ ઈમાદુદ્દીન, ઈસ્માઈલબિન કષીર (ઈન્તેકાલ હિ.સ. ૭૭૪) ની કિતાબ 'તફસીર ઈબ્ને કષીર'નો હવાલો

يَقُولُ تَعَالَى لِرَسُولِهِ ﷺ إِنَّكَ يَا مُحَمَّد ((**لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ**)) أَىْ لَيْسَ إِلَيْكَ ذٰلِكَ، إِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ، وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ، وَلَهُ الْحِكْمَةُ الْبَالِغَةُ وَالْحُجَّةُ الدَّامِغَةُ، كَمَا قَالَ تَعَالَى :((**لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ**)) (البقرة:٢٧٢).وَقَالَ تَعَالَى:((**وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ**)). (يوسف:١٠٣) وَهٰذِهِ الْآيَةُ أَخَصُّ مِنْ هٰذَا كُلِّهِ، فَإِنَّهُ قَالَ: ((**إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ**)) أَىْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ يَسْتَحِقُّ الْهِدَايَةَ بِمَنْ يَسْتَحِقُّ الْغَوَايَةَ .وَقَدْ ثَبَتَ فِى ((**الصَّحِيحَيْنِ**)) أَنَّهَا نَزَلَتْ فِى أَبِى طَالِبٍ عَمِّ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ، وَقَدْ كَانَ يَحُوطُهُ وَيَنْصُرُهُ وَيَقُومُ فِى صَفِّهِ وَيُحِبُّهُ حُبًّا شَدِيدًا طَبْعِيًّا لَا شَرْعِيًّا، فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ وَحَانَ أَجَلُهُ، دَعَاهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلَى الْإِيمَانِ وَالدُّخُولِ فِى الْإِسْلَامِ .فَسَبَقَ الْقَدَرُ فِيهِ وَاخْتُطِفَ مِنْ يَدِهِ، فَاسْتَمَرَّ عَلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْكُفْرِ، وَلِلّٰهِ الْحِكْمَةُ التَّامَّةُ .**قَالَ الزُّهْرِيُّ**: حَدَّثَنِى سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ، وَهُوَ الْمُسَيَّبُ بْنُ حَزْنٍ الْمَخْزُومِيُّ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ :لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ، فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلِ بْنَ هِشَامٍ وَعَبْدَ اللّٰهِ بْنَ أَبِى أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ :يَا عَمِّ قُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، كَلِمَةً أحاج لَكَ بِهَا عِنْدَ اللّٰهِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أَبِى أُمَيَّةَ :يَا أَبَا طَالِبٍ أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُهَا عَلَيْهِ وَيَعُودَانِ لَهُ بِتِلْكَ الْمَقَالَةِ حَتَّى كَانَ آخِرَ مَا قَالَ:هُوَ عَلٰى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ واللّٰه لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالَى: ((**مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِى قُرْبٰى**)). (التوبة:١١٣) وَأَنْزَلَ فى أبى طالب ((**إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ**)). أَخْرَجَاهُ مِنْ حَدِيثِ الزُّهْرِىِّ وَهٰكَذَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِى صَحِيحِهِ، وَالتِّرْمِذِىُّ مِنْ حَدِيثِ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ أَبِى حَازِمٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ :لَمَّا حَضَرَتْ وَفَاةُ أَبِى طَالِبٍ أَتَاهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ:يَا عَمَّاهُ قُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَ: لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِى بِهَا قُرَيْشٌ يَقُولُونَ مَا حَمَلَهُ عَلَيْهِ إِلَّا جَزَعُ الْمَوْتِ، لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَكَ، لَا أَقُولُهَا إِلَّا لِأُقِرَّ بها عينك، فأنزل الله تعالى: ((**إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ**)).

حوالہ: **"تفسير القرآن العظيم (ابن كثير)"، مؤلف: امام حافظ عمادالدين،أبو الفداء إسماعيل بن كثير القرشى الدمشقى (المتوفى ۷۷۴ھ)**

(۱) ناشر: داراحياء التراث العربى، بيروت (لبنان)، **جلد:۳، صفحه: ۳۹۹**

(۲) ناشر: دارالكتب العلمية، منشورات محمد على بيضون، بيروت، طبع اول: ۱۴۱۹ھ، **جلد:۶، صفحه: ۲۲۱**

ترجمہ:

''اللہ تعالیٰ اپنے پیارے حبیب ﷺ سے فرماتا ہے اے محمد ﷺ! (بیشک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو، ہدایت کرو) یہ آپ کے لئے ضروری نہیں، آپ کے ذمہ تو پیغام پہنچانا ہی ہے، ہاں اللہ تعالیٰ جسے چاہتا ہے اسے ہدایت دیتا ہے اور کسی معاملہ کے آخر تک پہنچنا اسی کی ذات کے شایان شان ہے۔ جیسا کہ اللہ تعالیٰ نے فرمایا: **لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِىْ مَنْ يَشَآءُ** ۔(پارہ:۳، سورہ بقرہ، آیت نمبر:۲۷۲)۔ ترجمہ:۔ انہیں راہ دینا تمہارے ذمہ لازم نہیں، ہاں اللہ راہ دیتا ہے، جسے چاہتا ہے) اور ارشاد فرماتا ہے: **وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ**. (پارہ:۱۳، سورہ یوسف، آیت نمبر:۱۰۴)۔ ترجمہ:۔ اور اکثر آدمی تم کتنا ہی چاہو ایمان نہ لائیں گے) اور یہ آیت ان تمام آیتوں سے زیادہ خاص ہے۔ جس میں اللہ تعالیٰ نے فرمایا: **إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ**. ترجمہ:. بیشک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو، ہدایت کرو، ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہتا ہے اور وہ خوب جانتا ہے ہدایت والوں کو)۔ یعنی اللہ تعالیٰ بہتر جانتا ہے کہ کون ہدایت کا مستحق ہے اور کون گمراہیت کا، اور صحیحین (بخاری و مسلم) سے بھی یہ بات ثابت ہے کہ یہ آیت حضور ﷺ کے چچا ابو طالب کے حق میں نازل ہوئی۔

ابو طالب حضور اقدس ﷺ کی حفاظت، نصرت کرتے اور آپ کے ساتھ آگے آگے رہتے اور بے انتہا محبت کرتے تھے، لیکن یہ سب کچھ طبعی طور پر تھا، نہ کہ شرعی طور پر، تو جب وہ قریب الموت ہوئے، تو رسول اللہ ﷺ نے ان کو ایمان لانے اور اسلام میں داخل ہونے کی دعوت دی، آخر تقدیر الٰہی غالب آئی، اور ان کے ہاتھ سے ہدایت نکال لی گئی اور کفر پر ہی ان کا اصرار رہا، اور مکمل حکمت اللہ ہی کے لئے ہے۔

حضرت زہری فرماتے ہیں کہ حضرت سعید بن مسیّب اپنے والد مسیّب بن حزن مخزومی رضی اللہ تعالیٰ عنہما سے روایت کرتے ہیں، انہوں نے بیان کیا کہ جب ابو طالب کی وفات کا وقت قریب آیا، تو نبی کریم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے، تو ان کے پاس ابو جہل بن ہشام اور عبد اللہ بن امیہ بن مغیرہ موجود تھے، نبی کریم ﷺ نے ابو طالب سے فرمایا اے چچا! "**لَا اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰـهُ**" کہہ دیں، میں اس کے ذریعہ تمہارے لئے اللہ کے حضور گواہی دوں گا، تو ابو جہل اور عبد اللہ بن امیہ نے کہا: اے ابو طالب! کیا عبد المطلب کے دین سے مکر (پھر) جاتے ہو؟ لہٰذا حضور اقدس ﷺ ان پر بار بار یہ کلمہ پیش کرتے رہے، اور وہ دونوں اپنی بات کو دہراتے رہے، یہاں تک کہ ابو طالب نے جو آخری بات کہی وہ یہ تھی کہ وہ عبد المطلب کے دین پر ہے اور "**لَا اِلٰـهَ اِلَّا اللّٰـهُ**" کہنے سے انکار کیا، تو رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ کی قسم! میں تمہارے لئے اس وقت تک مغفرت طلب کرتا رہوں گا، جب تک مجھے اس سے منع نہ کیا جائے، تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت کریمہ نازل فرمائی۔ ((**مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ**

سے انکار کیا، تو رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ کی قسم! میں تمہارے لئے اس وقت تک مغفرت طلب کرتا رہوں گا، جب تک مجھے اس سے منع نہ کیا جائے، تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت کریمہ نازل فرمائی۔((**مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى.** (پارہ:۱۰، سورۃ التوبۃ، آیت نمبر:۱۱۳) ترجمہ: نبی اور ایمان والوں کو لائق نہیں کہ مشرکوں کی بخشش چاہیں، اگر چہ وہ رشتہ دار ہوں) اور ابوطالب کے بارے میں یہ آیت بھی نازل ہوئی: (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ. ترجمہ: بیشک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو، ہدایت کرو، ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہتا ہے)۔اس حدیث کو ان دونوں (امام بخاری وامام مسلم) نے حضرت امام زہری سے روایت کیا ہے، اسی طرح امام مسلم نے بھی روایت کیا ہے، ایسے ہی امام ترمذی حضرت یزید بن کیسان سے روایت کرتے ہیں، وہ ابی حازم سے، وہ حضرت ابوہریرہ سے کہ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ نے فرمایا: جب ابوطالب کی موت کا وقت قریب آیا، تو رسول اکرم ﷺ تشریف لائے، اور فرمایا: اے چچا کہو "لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ" تا کہ میں روز قیامت تمہاری گواہی دوں، انہوں نے کہا: اگر مجھے یہ خوف نہ ہوتا کہ قریش کہیں گے کہ اس نے موت کے ڈر سے ہی کلمہ پڑھا ہے، تو میں ضرور ایمان لا کر آپ کی آنکھیں ٹھنڈی کرتا۔اور یہ بات آپ کی آنکھ کو ٹھنڈک پہنچانے ہی کے لئے کہہ رہا ہوں۔اس پر اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ. ترجمہ: بیشک یہ نہیں کہ تم جسے اپنی طرف سے چاہو، ہدایت کرو، ہاں اللہ ہدایت فرماتا ہے جسے چاہتا ہے اور وہ خوب جانتا ہے ہدایت والوں کو"

⊛ તફસીરના ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'અલ્લાહ તઆલા પોતાના પ્યારા હબીબ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમથી ફરમાવે છે કે, **એ મુહમ્મદ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ **(બેઃશક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો, તેને હિદાયત કરો)'** આ તમારા માટે જરૂરી નથી. તમારી ઝિમ્મેદારી તો પૈગામ પહોંચાડવાની છે. હા,અલ્લાહ તઆલા જેને ચાહે છે, તેને હિદાયત આપે છે. કોઈ મામલા ને તેના અંત સુધી પહોંચાડવો તેકામ અલ્લાહ તઆલાની ઝાત ની શાન ને લાયક છે. જેવું કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે, **'લયસા–અલયકા–હુદાહુમ– વલા–કિન– નલ્લાહા– યહદી– મંય– યશાઓ'** (પારા નં. ૩, સૂર-એ-બકરની આયત નં. ૨૭૨) અર્થાત :-**'તેઓને માર્ગ ચીંધાડવો તમારી જિમેદારીમાં ફરજિયાત નથી, હા, અલ્લાહ, રાહ આપે છે, જેને ચાહે છે.'** અને ઈર્શાદ ફરમાવે છે કે, **'વ–મા–અકષરૂન–નાસે–વ–લવ–હરસતા–બે– મોઅમેનીના'**

(પારા નં. ૧૩, સૂર-એ-યુસુફ, આયત નં.૧૦૪) અર્થાત :- **'અને અનેક લોકો એવા છે કે તમો ગેમે તેટલું ઈચ્છો તો પણ ઈમાન નહીં લાવે.'** ઉપરાંત એક આયત આવા પ્રકારની આયતોમાં ખાસ લક્ષને પાત્ર છે અને તે આયતમાં અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે **'ઈન્નકા–લા–તહદી–મન અહબબતા – વલા કિન્નલ્લાહા–યહદી–મંય–યશાઓ– વ–હુવા– અઅલમો – બિલ – મોહતદીના'** (પારા નં. ૨૦, સૂર-એ-કસસ,આયત નં. ૫૬) અર્થાતઃ- **'બેશક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો હિદાયત કરો, હા, અલ્લાહ હિદાયત આપે છે, જેને ચાહે છે અને તે ખૂબ જાણે છે, હિદાયત વાળાઓ ને'** એટલે કે, અલ્લાહ તઆલા બહેતર જાણે છે કે કોણ હિદાયત નો હકદાર છેઅને કોણ ગુમરાહીયતનો હકદાર છે. બુખારી અને મુસ્લિમની હદીષ દ્વારા એવું સાબિત થએલું છે કે આ આયત **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના કાકા **અબૂ તાલિબ** ના હકમાં નાઝિલ થઈ છે.

અને અબૂ-તાલિબ હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમની હિફાઝત, મદદ અને આપના માટે લડવા માટે મોખરે રહેતા હતા અને આપને ખૂબ જ ચાહતા હતા. પણ આ બધું માનવ પ્રકૃતિને અનુલક્ષીને હતું, શરીઅતે ઈસ્લામને અનૂસરીને નહોતું અને જયારે તેઓ મૃત્યુની સમીપ પહોંચ્યા, ત્યારે **રસૂલુલ્લાહ** સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે તેઓને ઈમાન લાવવાની અને ઈસ્લામમાં દાખિલ થઈ જવાની દાવત આપી. અંતે તકદીરે ઈલાહીનો વિજય થયો અને તેઓને હિદાયતથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા અને તેઓ કુફ્ર ઉપર જ અડગ રહયા. હિકમત સંપૂર્ણપણે ફકત અલ્લાહ તઆલા માટે જ છે.

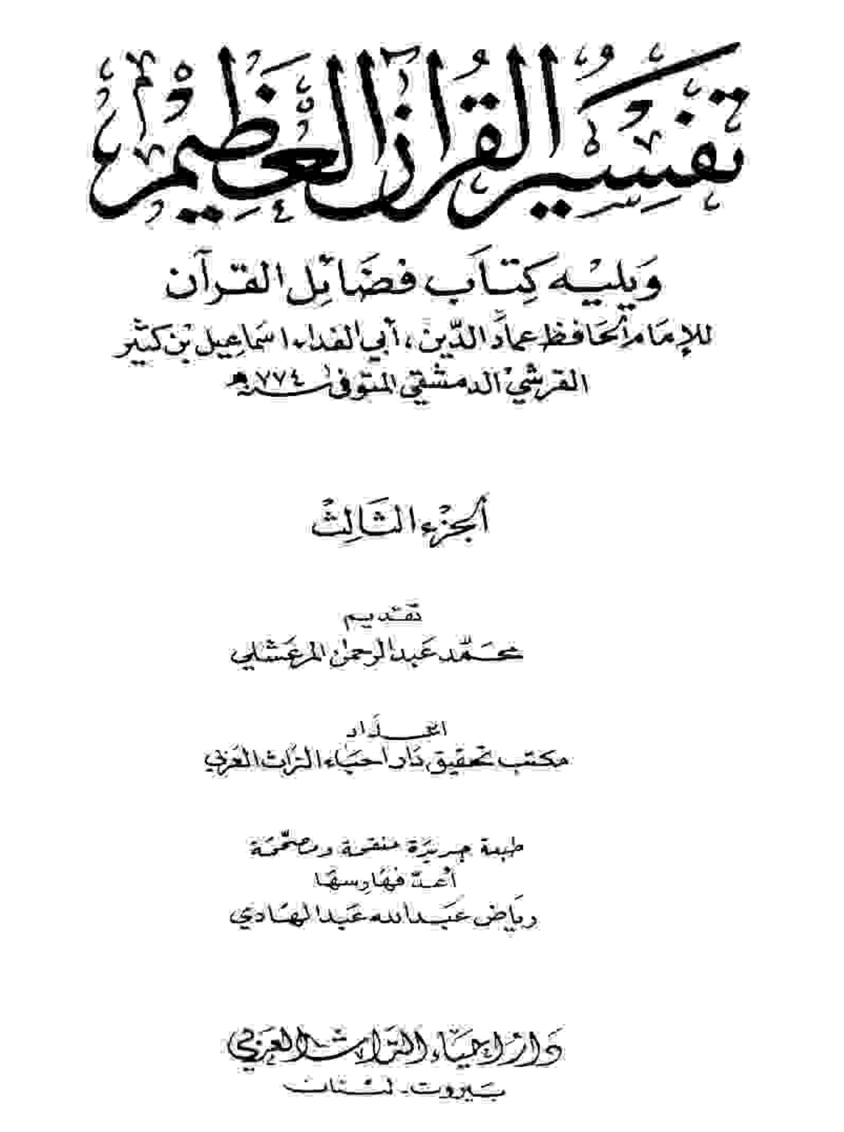
હઝરત ઝહરી ફરમાવે છે કે હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબ પોતાના વાલિદ મુસય્યબ ઈબ્ને હુઝન મખ્ઝૂમી રદીઅલ્લાહો અન્હુમા થી રિવાયત કરે છે કે તેઓએ વર્ણન કર્યુ કે, જયારે **અબૂ તાલિબ** ના અવસાનનો સમય સમીપ આવ્યો, ત્યારે **નબી–એ–કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે ગયા, ત્યારે અબૂ તાલિબ પાસે અબૂજહલ બિન હિશામ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યાહ બીન મુગીરા મૌજૂદ હતા. **નબી–એ–કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે એ કાકા, **'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહો'** કહી દો,હૂં તેના દ્વારા અલ્લાહ તઆલાની સમક્ષ તમારા ઈમાનની ગવાહી આપીશ. તો અબૂજહલ અને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમય્યાએ કહયું કે એ અબૂતાલિબ! શું તમે અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન (ધર્મ)થી વંઠી (ફરી) જાઓ છો? જેથી હુઝૂરે અકદસ વારંવાર

અબૂતાલિબને કલ્મો પઢી લેવાનો આગ્રહ કરતા રહયા અને તે બન્ને પોતાની વાતનું પુનરાવર્તન કરતા રહયા ત્યાં સુધી કે અબૂતાલિબે જે અંતિમ વાત કહી હતી તે એ હતી કે તે અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન ઉપર છે અને **'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલાહો' કહેવાનો ઈન્કાર કર્યો.** તો **રસૂલુલ્લાહ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે અબૂતાલિબને સંબોધીને ફરમાવ્યું કે, ખુદા કસમ! હું તમાર માટે ત્યાં સુધી મગફેરત માંગતો રહીશ, જયાં સુધી મને મનાઈ કરવામાં નહીં આવે, તો અલ્લાહ તઆલાએ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી કે, **'મા–કાના–લિન્નબીય્યે–વલ્લઝીના–આમનૂ–અંય–યસ્તગફેરૂ–લિલ–મુશ્રે કીના–વ–લવ–કાનૂ–ઉલે–કુર્બા'** (પરા નં.૧૦, સૂર-એ-તૌબા, આયત નં.૧૧૩) અર્થાતઃ- **'નબી અને ઈમાનવાળાઓ માટે યોગ્ય નથી કે મુશ્રિકોની બખ્શીશ ઈચ્છે, પછી ભલે તે તેનો રિશ્તેદાર** (સગું) **હોય'** અને અબૂતાલિબના બારામાંઆ આયત પણ નાઝિલ થઈ છે કે, **'ઈન્નકા – લા – તહદી – મન – અહબબતા–વલાકિન્નલ્લાહા– યહદી–મંય– યશાઓ'**

ઈમામ બુખારી અને મુસ્લિમે હઝરત ઈમામ ઝહરીથી અને ઈમામ તિર્મિઝી હઝરત યઝીદ બિન કૈસાનથી અને તેઓ અબી હાઝિમથી અને તેઓ હઝરત અબૂ હુરૈરા રદીઅલ્લાહો અન્હોથી રિવાયત કરે છે કે જયારે અબૂતાલિબના ઈન્તેકાલનો સમય સમીપ આવ્યો ત્યારે **રસૂલે અકરમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને ફરમાવ્યું કે **એ કાકા! કહો 'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહો'.** જેથી કયામતના દિવસે તમારા ઈમાનની ગવાહી આપું, અબૂતાલિબે કહયું કે **જો મને એવો ડર ન હોત, કે કૌમે કુરૈશ મારા વિષે એવું કહેશે કે મોત ની બીક થી કલ્મો પઢી લીધો છે. તો હૂં અવશ્ય ઈમાન લઈ આવીને તમારી આંખો ઠંડી કરત.** અને અત્યારે આ વાતન પણ આપની આંખોને ટાઢક પહોંચાડવા માટે કહી રહયો છૂં.

આ બનાવના અનૂસંધાને **અલ્લાહ તઆલા** એ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી કે **'ઈન્નકા–લા – તહદી– મન– અહબબતા – વલાકિન્નલ્લાહા– યહદી – મંય – યશાઓ – વ – હુવા – અઅલમો– બિલ – મોહતદીના'** (પારા નં. ૨૦, સૂર-એ-કસસ, આયત નં. ૫૬) અર્થાત :- **'બે શક, એવું નથી કે તમો જેને પોતાની ઈચ્છાથી ચાહો હિદાયત કરો, હા, અલ્લાહ જેને ચાહે છે, તેને હિદાયત આપે છે, અને તે ખૂબ જાણે છે, હિદાયતવાળાઓ ને'**

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરે ઈબ્ને કષીર'' જિલ્દ નં. ૩ નો ટાઈટલ પેઈજ

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરે ઈબ્ને કષીર''ની ઈબારત ના પેઈજ નં. ૩૯૯ ની ઝેરોક્ષ નકલ :–

الآيات ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِن قَبْلِهِ هُم بِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ ـ إلى قوله ـ ﴿لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾ قال: وسألت الزهري عن هذه الآيات فيمن نزلت؟ قال: ما زلت أسمع من علمائنا أنهن نزلن في النجاشي وأصحابه رضي الله عنهم والآيات اللاتي في سورة المائدة ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا﴾ ـ إلى قوله ـ ﴿فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾.

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾﴾

يقول تعالى لرسوله ﷺ إنك يا محمد ﴿لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ أي ليس إليك ذلك، إنما عليك البلاغ، والله يهدي من يشاء، وله الحكمة البالغة والحجة الدامغة، كما قال تعالى: ﴿لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾ وقال تعالى: ﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾﴾ وهذه الآية أخص من هذا كله، فإنه قال ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾﴾ أي هو أعلم بمن يستحق الهداية ممن يستحق الغواية، وقد ثبت في «الصحيحين» أنها نزلت في أبي طالب عم رسول الله ﷺ، وقد كان يحوطه وينصره ويقوم في صفه ويحبه حباً شديداً طبعياً لا شرعياً، فلما حضرته الوفاة وحان أجله، دعاه رسول الله ﷺ إلى الإيمان والدخول في الإسلام، فسبق القدر فيه واختطف من يده، فاستمر على ما كان عليه من الكفر، ولله الحكمة التامة. قال الزهري: حدثني سعيد بن المسيب عن أبيه، وهو المسيب بن حزن المخزومي رضي الله عنه، قال: لما حضرت أبا طالب الوفاة، جاءه رسول الله ﷺ، فوجد عنده أبا جهل بن هشام وعبد الله بن أبي أمية بن المغيرة، فقال رسول الله ﷺ «يا عم قل لا إله إلا الله، كلمة أحاج لك بها عند الله» فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية: يا أبا طالب أترغب عن ملة عبد المطلب؟ فلم يزل رسول الله ﷺ يعرضها عليه ويعودان له بتلك المقالة حتى كان آخر ما قال: هو على ملة عبد المطلب، وأبى أن يقول لا إله إلا الله، فقال رسول الله ﷺ «والله لأستغفرن لك ما لم أنه عنك» فأنزل الله تعالى: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ﴾ وأنزل في أبي طالب ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾ أخرجاه من حديث الزهري، وهكذا رواه مسلم في «صحيحه»، والترمذي من حديث يزيد بن كيسان عن أبي حازم عن أبي هريرة قال: لما حضرت وفاة أبي طالب أتاه رسول الله ﷺ فقال «يا عماه قل لا إله إلا الله، أشهد لك بها يوم القيامة» فقال: لولا أن تعيرني بها قريش يقولون ما حمله عليه إلا جزع الموت، لأقررت بها عينك، لا أقولها إلا لأقر بها عينك، فأنزل الله تعالى: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾﴾ وقال الترمذي: حسن غريب، لا نعرفه إلا من حديث يزيد بن كيسان، ورواه الإمام أحمد عن يحيى بن سعيد القطان عن يزيد بن كيسان: حدثني أبو حازم عن أبي هريرة فذكره بنحوه، وهكذا قال ابن عباس وابن عمر ومجاهد والشعبي وقتادة: إنها نزلت في أبي طالب حين عرض عليه رسول الله ﷺ أن يقول لا إله إلا الله، فأبى عليه ذلك، وقال: أي ابن أخي ملة الأشياخ، وكان آخر ما قاله هو على ملة عبد المطلب.

قال ابن أبي حاتم: حدثنا أبي، حدثنا أبو سلمة، حدثنا حماد بن سلمة، حدثنا عبد الله بن عثمان بن خثيم عن سعيد بن أبي راشد قال: كان رسول قيصر جاء إلي، قال: كتب معي قيصر إلى رسول الله ﷺ كتاباً، فأتيته فدفعت الكتاب فوضعه في حجره، ثم قال «ممن الرجل؟» قلت: من تنوخ، قال «هل لك في دين أبيك إبراهيم الحنيفية؟» قلت: إني رسول قوم وعلى دينهم حتى أرجع إليهم، فضحك رسول الله ﷺ ونظر إلى أصحابه، وقال «إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء».

وقوله تعالى: ﴿وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا﴾ يقول تعالى مخبراً عن اعتذار بعض الكفار في عدم اتباع الهدى حيث قالوا لرسول الله ﷺ ﴿إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا﴾ أي نخشى إن اتبعنا ما جئت به من الهدى وخالفنا من حولنا من أحياء العرب المشركين، أن يقصدونا بالأذى والمحاربة، ويتخطفونا أينما كنا، قال الله تعالى مجيباً لهم ﴿أَوَلَمْ نُمَكِّن

કુરઆન શરીફની વિશ્વસનીય તફસીર એટલે કે ઈમામ અબૂલ ફઝલ શિહાબુદ્દીન સૈયદ મેહમૂદ આલૂસી (ઈન્તેકાલ સ.હિ. ૧૨૭૦)ની 'તફસીર રૂહુલ મઆની' એટલે કે, તફસીરે આલૂસી નો પ્રખર હવાલો

"أَخرَجَ عَبدُ بنُ حُميدٍ وَمُسلِمٌ وَالتِّرمِذِیُ وَابنُ أَبِی حاتِمٍ وَابنُ مَردَوَیهِ وَالبَیهقِیُّ فِی الدَّلائِلِ عَنْ أَبِی هُرَیرَةَ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ وَفَاةُ أَبِی طَالِبٍ أَتَاهُ النَّبِیُّ ﷺ فَقَالَ: یَا عَمَّاهُ قُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ أَشهَدُ لَکَ بِهَا عِندَ اللّٰهِ یَوْمَ الْقِیَامَةِ فَقَالَ: لَوْلَا أَن یُّعَیِّرُونِی قُرَیشٌ یَقُولُونَ: مَا حَمَلَهُ عَلَیهَا إِلَّا جَزَعُهُ مِنَ الْمَوتِ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَینَکَ، فَأَنزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰی " إِنَّکَ لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ" الآیة.

وَأَخرَجَ البُخَارِیُّ وَمُسلِم وَأَحمَدُ وَالنَّسائِیُّ وَغَیرُهُم، عَنْ سَعِیدِ بنِ الْمُسَیَّبِ عَنْ أَبِیهِ نَحوُ ذٰلِکَ، وَأَخرَجَ أَبُو سَهلِ السَّرِیُّ بنِ سَهلٍ مِنْ طَرِیقِ عَبدِ الْقُدُّوسِ عَنْ أَبِی صَالِحٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: " إِنَّکَ لَا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ" الخ، نَزَلَتْ فِی أَبِی طَالِبٍ أَلَحَ النَّبِیُّ ﷺ أن یُّسَلِّمَ فَأَبَی فَأَنزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰی هٰذِهِ الآیَةَ.

حوالہ: "روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم المعروف بتفسیرالالوسی"،
مؤلف:شهاب الدين محمود بن عبد الله الحسيني الألوسی (المتوفى : ۱۲۷۰ھ)
ناشر :دار الكتب العلمية ،بيروت،طبع اول:۱۴۱۵ھ،جلد:۱۰، صفحہ:۳۰۳

ترجمہ: ''حضرت عبد بن حمید اورامام مسلم اورامام ترمذی اورابن ابی حاتم اورابن مردویہ اورامام بیہقی نے دلائل میں حضرت ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ سے روایت فرمایاہے کہ وہ فرماتے ہیں جب ابوطالب کی موت کاوقت قریب آیا،تو رسول اکرم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے ،اورفرمایا:اے چچا کہو''لَااِلٰـهَ اِلَّا اللّٰهُ ''تاکہ میں روزقیامت اللہ کے حضورتمہارے لئے گواہی دوں،انہوں نے کہا: اگر مجھے قریش کے عاردلانے کااندیشہ نہ ہوتا کہ وہ کہیں گے وہ موت کے ڈر سے مسلمان ہوگیاہے،تومیں ضرورایمان لاکرآپ کی آنکھ کوٹھنڈی کرتا۔اس پراللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی،'' **إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ**'' الآية. اورامام بخاری اورامام مسلم اوراحمدونسائی وغیرہم نے سعید بن مسیّب نے اپنے والد سے اسی کے مثل روایت کیا اورابوسہل نے عن عبدالقدوس عن ابی صالح عن ابن عباس کے طرق سے روایت کی،انہوں نے کہا:**إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ**'' الآية. یہ آیت ابوطالب کے حق میں نازل ہوئی، نبی کریم ﷺ کی خواہش تھی کہ وہ اسلام قبول کریں،توانہوں نے انکارکیا،تواللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی۔

⍟ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⍟

'હઝરત અબ્દ ઈબ્ને હમીદ અને ઈમામ મુસ્લિમ, ઈમામ તિર્મિઝી, ઈબ્ને અબી હાતિમ, ઈબ્ને મર્દુયા તથા ઈમામ બયહકી વગેરે એ દલાઈલ માં હઝરત અબૂ કુરૈશ રદીઅલ્લાહો અન્હોથી રિવાયત કરી છે કે, હઝરત અબૂ હુરૈરા ફરમાવે છે કે:-

જયારે અબૂ-તાલિબની વફાતનો સમય સમીપ આવી ગયો, ત્યારે **રસૂલે અકરમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરફી લાવ્યા અને ફરમાવ્યું :- એ ચાચા ! **'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહો'** કહો, જેથી કયાતમના દિવસે અલ્લાહ તઆલાની સમક્ષ તમારા માટે ગવાહી આપું, અબૂ-તાલિબે જવાબ આપતા કહયું કે, જો મને કૌમે કુરૈશ ના મેણા-ટોણા નો ભય ન હોત કે તેઓ એવું કહેશે હૂં મોતની બીકથી મુસલમાન થઈ ગયો છૂં, તો હૂં અવશ્ય ઈમાન લાવીને આપની આંખો ઠંડી કરત, જેથી **અલ્લાહ તઆલા** એ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી **'ઈન્નકા – લા– તહદી – મન – અહબબતા'** (આયત ના અંત સુધી)

ઈમામ બુખારી, ઈમામ મુસ્લિમ, ઈમામ અહમદ, ઈમામ નસઈ વગેરેએ હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબથી અને તેઓ પોતાના પિતાથી રિવાયત કરી તથા અબૂ સહલે અબ્દુલ કુદ્દૂસ થી, તેઓ અબૂસાલહેથી અને તેઓ હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ (રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હુમ) દ્વારા રિવાયત કરી છે. તેઓએ કહયું કે, કુરઆનની આયત **'ઈન્નકા– લા –તહદી – મન અહબબતા'** (અંત સુધી) આ આયત **અબૂ તાલિબ** ના હકમાં નાઝિલ થઈ છે. **નબી–એ–કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની તીવ્ર ઈચ્છા હતી કે અબૂ-તાલિબ ઈસ્લામ કબૂલ કરે. પણ તેમણે સ્વીકાર કર્યો નહીં. તો અલ્લાહ તઆલાએ આ આયત નાઝિલ ફરમાવી'

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરરૂહુલ મઅની'' કિતાબ નો ટાઈટલ પેઈજની ઝેરોક્ષ નકલ :-

روح المعاني
في
تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني

تأليف
العلامة أبي الفضل شهاب الدين
السيد محمود الألوسي البغدادي
المتوفى سنة ١٢٧٠هـ

ضبطه وصححه
علي عبد الباري عطية

المجلد السابع
١٠_٩

المحتوى
الآية (١) من سورة الأنبياء - الآية (٢٠) من سورة الفرقان

منشورات
محمد علي بيضون
دار الكتب العلمية
بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''તફસીરરૂહુલ મઅની'' ની ઈબારતના પેઈજ નં. 303 ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

سورة القصص، الآيات: ٥٧ - ٧٧ ٣٠٣

كفروا به وبموسى عليهما الصلاة والسلام فكانوا على عكس قوم هم أجانب عنه صلى الله تعالى عليه وسلم حيث آمنوا بما جاء به من الحق وقالوا: إنه الحق من ربنا ثم صرحوا بتقادم إيمانهم به وأشاروا بذلك إلى إيمانهم بنبيهم وبما جاءهم به أيضاً فلو لم يحمل إنك لا تهدي من أحببت على نفي القدرة على إدخال من أحبه عليه الصلاة والسلام في الإسلام بل حمل على نفي وقوع إدخاله صلى الله تعالى عليه وسلم إياه فيه لبعد الكلام عن التسلية وقرب إلى العتاب فإنه على طرز قولك لمن له أحباب لا ينفعهم إنك لا تنفع أحبابك وهو إذا لم يؤول بأنك لا تقدر على نفع أحبابك فإنما يقال على سبيل العتاب أو التوبيخ أو نحوه دون سبيل التسلية، ولما كان لهدايته تعالى أولئك الذين أوتوا الكتاب مدخلاً فيما يستدعي التسلية كان المناسب إبقاء ﴿ولكن الله يهدي من يشاء﴾ على ظاهره من وقوع الهداية بالفعل دون القدرة على الهداية وإثبات ذلك له تعالى فرع إثبات القدرة ففي إثباته إثباتها لا محالة فيصادف الاستدراك المحز، وحمل المهتدين على المستعدين للهداية لا يستدعي حمل يهدي على يقدر على الهداية عما ذكر من اللزوم ممنوع؟ ويجوز أن يراد بالمهتدين المتصفون بالهداية بالفعل، والمراد بعلمه تعالى بهم مجازاته سبحانه على اهتدائهم فكأنه قيل: وهو تعالى أعلم بالمهتدين كأولئك الذين ذكروا من أهل الكتاب فيجازيهم على اهتدائهم بأجر أو بأجرين فتأمل، والآية على ما نطقت به كثير من الأخبار نزلت في أبي طالب.

أخرج عبد بن حميد ومسلم والترمذي وابن أبي حاتم وابن مردويه والبيهقي في الدلائل عن أبي هريرة قال: لما حضرت وفاة أبي طالب أتاه النبي صلى الله تعالى عليه وسلم فقال: يا عماه قل لا إله إلا الله أشهد لك بها عند الله يوم القيامة فقال: لولا أن يعيرني قريش يقولون: ما حمله عليها إلا جزعه من الموت لأقررت بها عينك، فأنزل الله تعالى ﴿إنك لا تهدي من أحببت﴾ الآية.

وأخرج البخاري ومسلم وأحمد والنسائي وغيرهم عن سعيد بن المسيب عن أبيه نحو ذلك، وأخرج أبو سهل السري بن سهل من طريق عبد القدوس عن أبي صالح عن ابن عباس أنه قال: ﴿إنك لا تهدي من أحببت﴾ إلخ نزلت في أبي طالب ألح النبي صلى الله تعالى عليه وسلم أن يسلم فأبى فأنزل الله تعالى هذه الآية وقد روى نزولها فيه عنه أيضاً ابن مردويه، ومسألة إسلامه خلافية، وحكاية إجماع المسلمين أو المفسرين على أن الآية نزلت فيه لا تصح فقد ذهب الشيعة وغير واحد من مفسريهم إلى إسلامه وادعوا إجماع أئمة أهل البيت على ذلك وأن أكثر قصائده تشهد له بذلك؛ وكأن من يدعي إجماع المسلمين لا يعتد بخلاف الشيعة ولا يعول على رواياتهم، ثم إنه على القول بعدم إسلامه لا ينبغي سبه والتكلم فيه بفضول الكلام فإن ذلك مما يتأذى به العلويون بل لا يبعد أن يكون مما يتأذى به النبي عليه الصلاة والسلام الذي نطقت الآية بناء على هذه الروايات بحبه إياه، والاحتياط لا يخفى على ذي فهم.

ولأجل عين ألف عين تكرم

﴿وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (٥٧) وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ (٥٨) وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ (٥٩) وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٠) أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا

આઠસો (૮૦૦) વર્ષ પહેલા ઈમામ અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ બિન અહમદ અંસારી કુર્તબી (ઈન્ક્રોલ સ.હિ. ૬૭૧) દ્વારા લખવામાં આવેલી કિતાબ જે 'અલ-જામેઅ-લે-એહકામિલ-કુરઆન' જે 'તફસીરે કુર્તુબી'ના નામે મશ્હૂર છે. તેનો વિશ્વસનીય હવાલો.

"مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (۱۱۳)"

"روی مسلم عَنْ سَعِیْدُبْنُ الْمُسَیَّبِ عَنْ اَبِیْهِ قَالَ: لَمَّاحَضَرَتْ اَبَاطَالِبٍ الْوَفَاةُ جَآءَ هُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَوَجَدَعِنْدَهُ اَبَاجَهْلٍ وَعَبْدَاللّٰهِ بْنَ اَبِیْ اُمَیَّةَ بْنِ الْمُغِیْرَةِ ،فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: ((یَا عَمِّ،قُلْ: لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ كَلِمَةًاَشْهَدُ لَکَ بِهَاعِنْدَاللّٰهِ))، فَقَالَ اَبُوْجَهْلٍ وَعَبْدُاللّٰهِ بْنُ اَبِیْ اُمَیَّةَ:یَااَبَاطَالِبٍ، اَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟! فَلَمْ یَزَلْ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ یَعْرِضُهَاعَلَیْهِ وَیُعِیْدُلَهُ تِلْکَ الْمَقَالَةِحَتّٰی قَالَ اَبُوْطَالِبٍ اٰخِرَ مَاكَلَّمَهُمْ: هُوَعَلٰی مِلَّةِعَبْدِالْمُطَّلِبِ، وَاَبٰی اَنْ یَّقُوْلَ: لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: (اَمَاوَاللّٰهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَکَ مَالَمْ اُنْهَ عَنْکَ)، فَاَنْزَلَ اللّٰهُ عزوجل: **(مَاكَانَ لِلنَّبِیِّ)** الخ. وَاَنْزَلَ اللّٰهُ فِیْ اَبِیْ طَالِبٍ فَقَالَ لِرَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ: **(اِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ اَحْبَبْتَ)** الخ."

حوالہ:۔

"الجامع لاحكام القرآن(تفسيرقرطبى)"، مؤلف:ابوعبدالله محمدبن احمد الانصارى القرطبى،(المتوفىٰ:۶۷۱ھ)،ناشر:دارالكتب العلمية،بيروت (لبنان)،**جلد:۴،حصه:۸،صفحه:۱۷۳**،

ترجمہ:

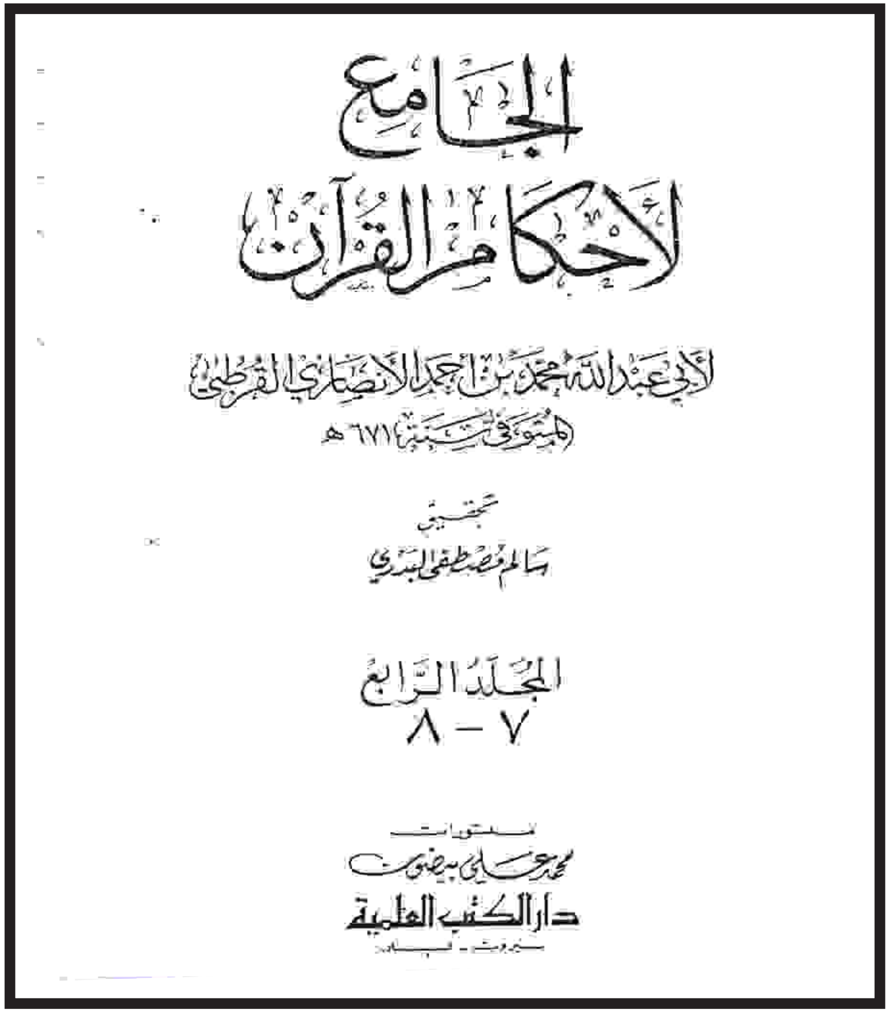
''امام مسلم سعید بن مسیّب رضی اللہ تعالیٰ عنہ سے وہ اپنے والد سے روایت کرتے ہیں۔ انہوں نے بیان کیا کہ جب ابوطالب کی وفات کا وقت قریب آیا، تو نبی کریم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے، تو ان کے پاس ابوجہل اور عبداللہ بن امیّہ بن مغیرہ موجود تھے، تو نبی کریم ﷺ نے فرمایا، اے چچا: ''**لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ**'' کہہ دیں، میں اس کے ذریعہ تمہارے لئے گواہی دوں گا، تو ابوجہل اور عبداللہ بن امیہ نے کہا: اے ابوطالب! کیا عبدالمطلب کے دین سے اعراض کرتے ہو؟ حضور اقدس ﷺ ان پر بار بار یہ کلمہ پیش کرتے رہے، اور وہ دونوں ان سے اسی بات کو دہراتے رہے، یہاں تک کہ ابوطالب نے جو آخری بات انہیں کہی: وہ یہ تھی کہ وہ عبدالمطلب کے دین پر ہے، اور **لَآاِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ** کہنے سے انکار کیا، تو رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اللہ کی قسم! میں آپ کے لئے اس وقت تک مغفرت طلب کروں گا، جب تک مجھے اس سے منع نہ کیا جائے، تو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرمائی۔ **(مَاكَانَ لِلنَّبِیِّ)** الخ۔ اور اللہ نے ابوطالب کے حق میں یہ آیت نازل فرمائی اور رسول اللہ ﷺ سے فرمایا۔ **(اِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ اَحْبَبْتَ)** الخ.

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'ઈમામ મુસ્લિમે હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબ અને તેઓ પોતાના વાલિદ (રદીઅલ્લાહો અન્હુમા)થી રિવાયત કરે છે કે જયારે અબૂ-તાલિબની વફાતનો સમય નજીક આવ્યો, તો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લઈ ગયા. તે વખતે અબૂજહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા બિન મુગીરા બન્ને જણા ત્યાં મૌજુદ હતા. **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે અબૂ-તાલિબ થી ફરમાવ્યું કે એ ચાચા!' **'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહો'** કહો તમારા કલ્મા પઢવાની હૂં ગવાહી આપીશ. તો અબૂજહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યાએ કહયું કે એ અબૂ તાલિબ! શું તમે અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન (ધર્મ)થી ફરી જાઓ છો? પણ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ અબૂ તાલિબને કલ્મો પઢવાનો સતત આગ્રહ ફરમાવતા રહયા અને તે બન્ને અબૂ તાલિબને વારંવાર પોતાની વાત કહી ને બહેકાવતા રહયા. ત્યાં સુધી કે છેવટે અબૂ તાલિબે જે અંતિમ વાત કહી તે એ હતી કે તેઓ અબ્દુલમુત્તલિબના દીન (ધર્મ) ઉપર જ અડગ છે અને **'લા–ઈલાહા–ઈલ્લલ્લાહો'** નો કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. ત્યારે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે અબૂ-તાલિબને સંબોધીને કહયું કે અલ્લાહની કસમ! હું તમારા માટે ત્યાં સુધી મગફેરત માંગતો રહીશ, જયાં સુધી મને તેની મનાઈ કરવામાં નહીં આવે તો અલ્લાહ તઆલા એ આયત નાઝિલ ફરમાવી કે, **'મા – કાના – લિન – નબીયે – વલ – લઝીના – આમનૂ–અંય – યસ્તગફેરૂ – લિલ – મુશ્રેકીના વ –લવ– કાનૂ – ઉલે – કુર્બા – મિમ – બઅદે – મા – તબય્યના – લહુમ – અન્નહુમ – અસ્હાબુલ – જહીમ'** (સૂરએ-તૌબા, આયત નં. ૧૧૩) ઉપરાંત અલ્લાહ તઆલા એ અબૂ-તાલિબના હકમાં આ આયત ઉતારી અને રસુલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને સંબોધી ને ઈર્શાદ ફરમાવ્યો કે, **'ઈન્નકા– લા – તહદી – મન – અહબબતા – વલા – કિન્નલ્લાહો – યહુદી – મંય – યશાઓ – વ હુવા – અઅલમો –બિલ– મોહતદીન'** (સૂરએ - કસસ, આયત નં. ૫૬)

નોટ :– (૧) ઉપરોકત ગુજરાતી અનુવાદમાં સૂર-એ-તૌબા, આયત નં. ૧૧૩ અને સૂર-એ-કસસ, આયત નં. ૫૬ આ બન્ને આયતો ના અરબી શબ્દોનું ગુજરાતી માં ફકત લિપિયાંતર આપ્યું છે, ગુજરાતી અનુવાદ નથી આપ્યું, આ બન્ને આયતોના ગુજરાતી અનુવાદ અગાઉના પૃષ્ઠોમાં આપવામાં આવ્યા છે.

(૨) 'તફસીરે-કુર્તુબી'ના ટાઈટલ અને જે પેઈજ ઉપર અનુવાદિત અરબી ઈબારત છે. તે પેઈજ નં. ૧૭૩ ની ઝેરોક્ષ નકલ અત્રે રજુ છે.

الجامع لأحكام القرآن

لأبي عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي

المتوفى سنة ٦٧١ هـ

تحقيق

سالم مصطفى البدري

المجلد الرابع

٧ - ٨

منشورات

محمد علي بيضون

دار الكتب العلمية

وهكذا هي لغتهم. ومتى جاء في كلامهم أمر ثمانية أدخلوا الواو. قلت: هي لغة قريش. وسيأتي بيانه ونقضه في سورة «الكهف» إن شاء الله تعالى وفي الزمر أيضاً بحول الله تعالى.

قوله تعالى: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾﴾

فيه ثلاث مسائل:

الأولى ـ روى مسلم عن سعيد بن المسيب عن أبيه قال: لما حضرت أبا طالب الوفاة جاءه رسول الله ﷺ فوجد عنده أبا جهل وعبدالله بن أبي أمية بن المغيرة، فقال رسول الله ﷺ: (يا عمّ، قل لا إله إلا الله كلمة أشهد لك بها عند الله) فقال أبو جهل وعبدالله بن أمية: يا أبا طالب، أترغب عن ملّة عبد المطلب. فلم يزل رسول الله ﷺ يعرضها عليه ويعيد له تلك المقالة حتى قال أبو طالب آخر ما كلمهم: هو على ملة عبد المطلب، وأبى أن يقول لا إله إلا الله. فقال رسول الله ﷺ: (أما والله لأستغفرن لك ما لم أنه عنك) فأنزل الله عز وجل: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ وأنزل الله في أبي
٢٧٢ طالب فقال لرسول الله ﷺ: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ [القصص: ٥٦]. فالآية على هذا ناسخة لاستغفار النبيّ ﷺ لعمه، فإنه استغفر له بعد موته على ما رُوي في غير الصحيح. وقال الحسين بن الفضل: وهذا بعيد؛ لأن السورة من آخر ما نزل من القرآن. ومات أبو طالب في عنفوان الإسلام والنبيّ ﷺ بمكة.

الثانية: هذه الآية تضمنت قطع موالاة الكفار حيّهم وميتهم؛ فإن الله لم يجعل للمؤمنين أن يستغفروا للمشركين؛ فطلبُ الغفران للمشرك مما لا يجوز. فإن قيل: فقد صح أن النبيّ ﷺ قال يوم أُحد حين كسروا رَبَاعيته وشجّوا وجهه: (اللهم اغفر لقومي فإنهم لا يعلمون) فكيف يجتمع هذا مع منع الله تعالى رسوله والمؤمنين من طلب المغفرة للمشركين. قيل له: إن ذلك القول من النبيّ ﷺ إنما كان على سبيل الحكاية عمّن تقدّمه من الأنبياء؛ والدليل عليه ما رواه مسلم عن عبدالله قال: كأني أنظر إلى النبيّ ﷺ يحكي نبياً من الأنبياء ضربه قومه وهو يمسح الدم عن وجهه ويقول: (رب اغفر لقومي فإنهم لا يعلمون). وفي البخاري أن النبيّ ﷺ ذكر نبياً قبله شجّه قومه فجعل النبيّ ﷺ يخبر عنه بأنه قال: (اللّهمّ اغفر لقومي فإنهم لا يعلمون).

قلت: وهذا صريح في الحكاية عمن قبله، لا أنه قاله ابتداء عن نفسه كما ظنه بعضهم. والله أعلم. والنبي الذي حكاه هو نوح عليه السلام؛ على ما يأتي بيانه في سورة «هود» إن شاء الله. وقيل: إن المراد بالاستغفار في الآية الصلاة. قال بعضهم: ما كنت لأدع الصلاة على أحد من أهل القبلة ولو كانت حبشية حُبلى من الزنى؛ لأني لم أسمع الله حجب الصلاة إلا عن المشركين بقوله: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ الآية. قال عطاء بن أبي رباح: الآية في

એક

નઝર ઈધર ભી.....

દિલ ઉપર હાથ રાખી ને વાંચો !!!

- કહેતો હતો અને કેહતી હતી જેવી બિન પાયાદાર અને ઉપજાવી કાઢેલી વાત નથી.
- ફૂટપાથ ઉપર વેચાણ થતી અને કિસ્સા કહાની ની ચોપડીની વાત નથી.
- કહેવાતા અને જાહિલ મુલ્લાની તકરીરમાં સાંભળેલી અને બિન પાયાદાર વાત નથી.
- દંતકથા કે નવલકથા જેવી કાલ્પનિક વાત નથી.
- બલ્કે, કુરઆન અને હદીષના ઠોસ પુરાવા અને સંદર્ભો દ્વારા પુરવાર કરેલી સત્ય હકીકત છે.

જનાબ અબૂ–તાલિબ ના ઈન્તેકાલની જાણ હઝરત અલીએ રસૂલુલ્લાહ ને એ શબ્દોમાં કરી કે યા રસૂલલ્લાહ ! આપનો ગુમરાહ કાકા મરી ગયો.

આ વિષયનું શિર્ષક (Heading) વાંચીને અનેક લોકોના ચહેરાની રેખાઓ તંગ બની હશે અને ક્રોધના આવેશમાં લાલ-પીળા બની જઈને બની શકે છે કે લેખકને અશ્લીલ વાણી વિલાસ ના ભ્રષ્ટ શબ્દો થી નવાઝીને આગવી શૈલીના વાકયોની અમીવર્ષાની કૃપા કરવામાં કશી કચાશ બાકી નહીં રહેવા દે. **અલ હમ્દોલિલ્લાહ !** આ અમારૂ સદભાગ્ય છે કે **એહકાકે હક** એટલે કે **'સત્યની સત્યતા'** વ્યકત કરવાની સેવાનું પુરસ્કાર દુનિયામા ંજ પ્રાપ્ત થઈ જશે. પણ અમો **'બિલા–ખૌફે–લોમતા–લાઈમ'** એટલે 'ટીકાકારોની ટીકાનો ડર રાખ્યા વગર' નિડર બનીને સત્ય વાતનો રણકાર કરવાથી ડરી જઈને પીછેહઠ કરવા વાળાઓમાંથી અમો નથી. જેટલો તમારો અમારા ઉપરનો અત્યાચાર વધશે, તેટલી જ બલ્કે તેનાથી વિશેષ અમારી અકીદત (શ્રધ્ધા) વધશે. બલ્કે અશ્લીલ વાણી વિલાસ કરનારાઓને અમો અતિ નમ્ર શૈલીમાં પ્રત્યુત્તર આપતા ફકત એટલું જ કહેશું કેઃ-

''કિત્ને શીરીં હૈં, તેરે લબ કે રકીબ – ગાલિયાં ખા કે બે – મઝા ન હુવા''

અલહમ્દોલિલહ ! અમો જે પણ કહીએ છીએ અથવા લખીએ છીએં, તે **ડંકે કી ચોટ પર કહેતે હૈં.** કેમ કે પ્રબળ દલીલો અમારી પૂંજી છે. સર્વ માન્ય, આધારભૂત અને વિશ્ર્વસનીય કિતાબોના હવાલાઓ અને સંદર્ભો અમારા હથિયાર છે. કુરઆન અને હદીષની પ્રખર દલીલો અને તર્કના સારાંસો અમારા માટે **'હિસ્ને હસીન'** એટલે કે રક્ષણ કરનારા, મઝબુત અને સુરક્ષિત કિલ્લાઓ છે. જેથી દુનિયાથી નિચિંત અને વિરોધીઓ ના વિરોધ તથા ટીકાકારોની વ્યર્થ ટીકાઓથી નિર્ભય બનીને **અલ્લાહ** અને **રસૂલ** ના સત્ય, શુધ્ધ, નિર્મલ અને પવિત્ર ફરમાનો કહેવા કે લખવામાં કોઈપણ પ્રકારનો ભય, ડર, ક્ષોભ, મુંઝવણ, સંકોચ, જોખમ, ભયયુકત શંકા કે ખળભળાટ ની લેશમાત્ર લાગણી નથી અનુભવતા.

બાબે મદીનતુલ ઈલ્મ (જ્ઞાનનગરના દ્વાર), **મોલા–એ–કાએનાત** (સૃષ્ટિના વાલી), **મુર્તઝા** (પસંદગી પામેલ), **શૈરે ખુદા** (ખુદાનો શૂરવીરસિંહ), **ખૈબર કુશા** (ખૈબરનો કિલો ધ્વંશ કરનાર), **સરદાર લશ્કર કુશા** (સૈન્યને આગળ ધપાવનાર સેનાપતિ), **અમીરે લા–ફતા** (અદ્વીત્ય બહાદૂર સરદાર), **દસ્તે ખુદા** (ખુદાની મદદ), **યદુલ્લાહ** (અલ્લાહની તાકત), **ઝૌરે બાઝુ–એ–નબી** (નબીની બાહુશકિત), **નિગારે રાઝદારે કસ્રૂલ્લાહ** (ખુદાના મહેલના ભેદના શૃંગાર), **બહારે લાલાઝારે ઈન્નમા** (ઈન્નમા ના ચમનની વસંત), **તલીકુલ–વજહ** (હસમુખા ચહેરાવાળો), **બહીજુલ–કલ્બ** (દિલનું સાંત્વન), **બૂ–તુરાબ–લકબ** (મટ્ટીવાલે લકબવાળા), **હાદી–એ–દીને –હુદા** (હિદાયતના દીનના પેશ્વા), **શમ્એ –બઝમ** (મહેફિલની રૌનક) **તૈગે રઝમ** (રણ સંગ્રામની તલવાર), **કૌહે અઝમ** (સંકલ્પના પર્વત) **કાને હઝમ** (તકેદારીની ખાણ) **વારિષે ઉલૂમ** (જ્ઞાનોના ઉતરાધિકારી), **હૈદરેકર્રાર** (વારંવાર હુમલો કરીને નસાડી દેનાર સિંહ), **અસદુલ્લાહિલ–ગાલિબ** (અલ્લાહનો વિજયી સાવજ), સૈયદના - વ - મૌલાના **હઝરત અલી** (કર્રમલ્લાહો વજહહુલ કરીમ) ની ફઝીલતો અને તારીફો હદ બહારની છે. તે મહાન આકાની જનાબમાં ખિરાજે અકીદતનો સાચો હક અદા કરવાથી આપણે નિઃશકત અને લાચાર છીએં. તેવા મહાન અને અકલ્પનીય બુલંદ મરતબા વાળા **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હો પોતાની ઉચ્ચ લાયકાતો, જ્ઞાનો, શૌર્યતા, શૂરવીરતા, નબીથી નિકટતા, મરતબાની ભવ્યતા, રૂત્બાની ઉચ્ચતા અને અનકે અકલ્પનીય સદગુણો ના ધારક હોવા છતાં શરીઅતના કાનૂનો સમક્ષ ગરદન ઝુકાવીને સત્યનો સ્વીકાર અને એકરાર કરી લેવામાં કોઈપણ પ્રકારનો હિચકિચાટ, ત્રુટી, સંકોચ કે ખામી આવવા દીધા વગર સમગ્ર મિલ્લતે ઈસ્લામીયાને અનમોલ બોધપાઠ આપ્યો છે કે, ઈમાન અને અકીદાની બાબતમાં સત્ય ઉચ્ચારવા ના મામલે કોઈપણ પ્રકારના સગાવાદ કે કૌટુંબિક અયોગ્ય તરફેણ કરવાના દુષણથી મુકત અને પવિત્ર બનીને વિના સંકોચે અને ભયરહિત બનીને બિનઃપક્ષપાતી વલણ અપનાવવું જોઈએ. પછી ભલે સગા બાપ કે નજીકના અન્ય સગાનો મામલો હોય.

પોતાના આ સાચા ઈમાની જઝબાને પોતાના નિખાલસ કર્તવ્ય દ્વારા પુરવાર કરીને અને તેનું ઉત્તમ ઉદાહરણ પુરૂ પાડીને પોતાના વાલિદના ઈન્તેકાલની જાણ **હુઝૂરે અકદસ, જાને ઈમાન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને એ શબ્દો દ્વારા કરી કે **'ઈન્ના – અમ્મકશ – શયખદ – દાલ્લે – કદ – માતા'** એટલે કે 'યા રસૂલલ્લાહ!' આપ કા ચાચા ગુમરાહ બુઢા મર ગયા' અર્થાત : **'આપનો વૃધ્ધ વિચલત કાકો મૃત્યુ પામ્યો'**

જો હઝરત, **મૌલા–એ–કાએનાત, અલી શૈરે ખુદા** રદીઅલ્લાહો અન્હોના સ્થાને અન્ય કોઈ હોત, તો શું તે પોતાના સગા બાપ માટે આવો શબ્દો પ્રયોગ કરત ? નહીં, પણ **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોના ઈમાનના નિખાલસ જઝબાએ ઉપરોક્ત વાકયનો ઉપયોગ કરીને સમગ્ર મુસ્લિમ જનસમુદાયને બોધપાઠ આપ્યો છે કે, બધા રિશ્તાઓ (સબંધો)થી વધીને ઈમાનનો રિશ્તો છે. પછી ઈમાનના મુકાબલામાં સગો બાપ હોય, તો પણ ઈમાનના રિશ્તાને અગ્રતા અને મહત્વતા આપવામાં આવશે.

મૌલા–એ–કાએનાત, હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોના ઉપરોક્ત કથનને હદીષ શરીફના પ્રખર અને પ્રબળ હવાલાઓની રોશનીમાં નિહાળવા માટે વાંચક મિત્રોને હવે વિશેષ પ્રતિક્ષા નહીં કરવી પડે. ફકત એક જ પૃષ્ઠ પલટાવો અને હદીષના અરબી ઈબારતની સાથે, કિતાબોના વિશ્વસનીય પુરાવાઓ સ્વયં જ વાંચી જુઓ.

હઝરત અલીએ પોતાના વાલિદ માટે ઉચ્ચારેલા શબ્દો 'ઈન્ના – અમ્મકશ–શખદ – દાલ્લા–કદ– માતા'ની હદીષ શરીફની અસલ ઈબારત અને હદીષના આધારભૂત કિતાબોના હવાલાઓ.

"حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيٰى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنِىْ أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ نَاجِيَةَ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: إِنَّ عَمَّكَ الشَّيْخَ الضَّالَّ قَدْ مَاتَ، قَالَ: اِذْهَبْ فَوَارِ اَبَاكَ"

حوالہ: "سنن أبى داود"، مؤلف: امام سليمان بن الأشعث بن ابى داؤد السِّجِسْتانى (المتوفى ۲۷۵ھ)

(۱) ناشر: اصح المطابع، دهلى، **جلد: ۲، صفحه: ۴۵۸**

(۲) ناشر: اصح المطابع، آرام باغ، كراچى (پاكستان)، **جلد: ۲، صفحه: ۴۵۸**

(۳) ناشر: جمعيّة المكنز الاسلامى، القاهره، مصر، (Printed in Germany) باب: ۷۰، حديث نمبر: ۳۲۱۶، **جلد: ۲، صفحه: ۵۵۷**

(۴) ناشر: مكتبۂ بلال، جامع مسجد، ديوبند، **جلد: ۲، صفحه: ۴۵۸**

(۵) ناشر: المكتبة العصرية، صيدا، بيروت، حديث: ۳۲۱۴، **جلد: ۳، صفحه: ۲۱۴**

(۶) ناشر: آفتاب عالم پريس، لاهور، **جلد: ۲، صفحه: ۱۰۲**

حوالہ:

”سنن النسائی“، مؤلف:أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علی،النسائی (المتوفی۳۰۳ھ)

(۱) ناشر:مکتبۂ بلال،جامع مسجد،دیوبند،جلد:۱،صفحہ:۲۱۹

(۲) ناشر:جمعيّة المكنز الاسلامی، القاهره، مصر، (Printed in Germany) باب:۸۷،حدیث نمبر:۲۰۱۸، جلد:۱، صفحہ:۳۳۰

(۳) ناشر:مکتب المطبوعات الاسلامیة،حلب،طبع ثانی:۱۴۰۶ھ،۱۹۸۶ء،حدیث:۲۰۰۶، جلد:صفحہ:۷۹

حوالہ:

”السنن الكبرى للبيهقی“، مؤلف:امام حافظ ابی بکر أحمد بن الحسين بن علی البیهقی(المتوفی۴۵۸ھ)

(۱) ناشر:دار المعرفة،بیروت(لبنان)،جلد:۳،صفحہ:۳۹۸

(۲) ناشر:دار الکتب العلمیة،بیروت(لبنات)،طبع ثالث:۱۴۲۴ھ،۲۰۰۳ء،حدیث:۶۶۶۶،جلد:۳،صفحہ:۵۵۸

(۳) ناشر:دار صادر،بیروت(لبنان)،جلد:۳، صفحہ:۳۹۸

حوالہ:

”مسند الإمام أحمد بن حنبل“،مؤلف :أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل الشيبانی (المتوفی۲۴۱ھ)

(۱) ناشر:مؤسسة الرسالة،بیروت،طبع اول: ۱۴۲۱ھ، ۲۰۰۱ء،
حدیث:۱۰۹۳، جلد:۲،صفحہ:۳۳۲

(۲) ناشر:الکتب الاسلامی، بیروت(لبنان)،جلد:۱، صفحہ:۱۲۹، ۱۳۰

حوالہ:

”نصب الراية لأحاديث الهداية“، مؤلف:جمال الدين أبو محمد عبد الله بن يوسف بن محمد الزيلعی (المتوفی۷۶۲ھ)

(۱) ناشر:مؤسسة الريان للطباعة والنشر، بیروت (لبنان)، جلد:۲، صفحہ:۲۸۱

(۲) ناشر:النورية الرضوية پبلشنگ کمپنی،لاهور، جلد:۲، صفحہ:۲۹۰،۲۸۹

حوالہ:۔

”المصنف عبدالرزاق“،مؤلف:أبو بكر عبد الرزاق بن همام بن نافع الحميری اليمانی الصنعانی (المتوفی۲۱۱ھ)

ناشر :المجلس العلمی -الهند ،يطلب من:المكتب الإسلامی، بیروت،
حدیث:۹۹۳۶،جلد:۶،صفحہ:۳۹

ترجمہ: ”یعنی میں نے حضور اقدس ﷺ سے عرض کی: یارسول اللہ! حضور کا بوڑھا گمراہ چچا مرگیا۔فرمایا: جا،اسے دبا آ“۔(یعنی اسے زمین کے اندر دبا دے)۔

⊛ ઉપરોકત હદીષના ઉર્દૂ તર્જૂમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો અન્હોથી રિવાયત છે કે તેમણે કહયું કે મૈં હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની ખિદમતમાં અર્ઝ કરી કે યા રસૂલલ્લાહ! હુઝૂરનો કાકો તે બુઢો ગુમરાહ મરી ગયો હુઝૂર સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે :- જા, તેને દબાવી દે. (એટલે કે જમીનની અંદર દાટી દે)'

◉ ઉપરોકત હદીષના અનૂસંધાને હદીષની જે આધારભૂત, ભરોસાપાત્ર અને વિશ્વસનીય કિતાબોના જે હવાલાઓ આપ્યા છે, તેની વિગત નીચે મુજબ છે.

▣ **'સુનને અબી દાઉદ'**	ના ૬ (છ)	એડીશનના હવાલાઓ
▣ **'સુનને નસઈ'**	ના ૩ (ત્રણ)	એડીશનના હવાલાઓ
▣ **'સુનને કુબ્રા-લિલ-બયહકી'**	ના ૩ (ત્રણ)	એડીશનના હવાલાઓ
▣ **'મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ'**	ના ૨ (બે)	એડીશનના હવાલાઓ
▣ **'નસ્બુર-રાયા'**	ના ૨ (બે)	એડીશનના હવાલાઓ
▣ **'મુસન્નફ-અદુર-રઝઝાક'**	ના ૧ (એક)	એડીશનનો હવાલોઓ
કુલ	**૧૭ (સત્તર)**	એડીશનના હવાલાઓ

ઉપરોકત કિતાબોમાંથી એક પણ કિતાબ વર્તમાન યુગના સંપાદક અથવા લેખક દ્વારા આલેખાએલી નથી, બલ્કે ઉપરોકત કિતાબોના લેખકો અને સંપાદકો ના ઈન્તેકાલના વર્ષ જોઈ ગણતરી કરશો, તો જાણવા મળશે કેઃ-

⊛ **''સુનને-અબી-દાઉદ''**ના સંપાદક :- ઈમામ સુલયમાન બિન અશઅષનો ઈન્તેકાલ સન હિજરી - ૨૭૫, માં થયો છે. જે હિસાબે તેઓના ઈન્તેકાલને કુલ **૧૧૬૫, વર્ષ** નો સમય પસાર થઈ ગયો છે.

⊛ **''સુનને નસઈ''** ના સંપાદક :- અબૂ અબ્દુર્રહમાન અહમદ બિન શોએબ બિન અલીનો ઈન્તેકાલ સન હિજરી - ૩૦૩, માં થયો છે. જે હિસાબ તેઓ ના ઈન્તેકાલને કુલ **૧૧૩૮ વર્ષ** નો સમય ગાળો પસાર થઈ ગયો છે.

⊛ **''અસ્સુનને -કુબ્રા-લિલ- બયહકી''** ના સંપાદક :- ઈમામ હાફિઝ અબુબક્ર અહમદ બિન હુસૈન બયહકી નો ઈન્તેકાલ સજ હિજરી - ૪૫૮, માં થયો છે. જે હિસાબે તેઓના ઈન્તેકાલને કુલ **૯૮૨ વર્ષ** થયા છે.

⊛ **''મુસ્નદે-ઈમામ-અહમદ-બિન-હંબલ''** ના સંપાદક :- ઈમામા અબૂ અબ્દુલ્લાહ અહમદ બિન મુહમ્મદ બિન હંબલનો ઈન્તેકાલ સન હિજરી ૨૪૧, માં થયો છે. જે હિસાબે તેઓના ઈન્તેકાલને કુલ **૧૧૯૨, વર્ષ** નો સમય પસાર થઈ ગયો છે.'

⊛ **''નસ્બુર-રાયા- લે- અહાદિષિલ - હિદાયા''** ના સંપાદક :- જમાલુદ્દીન અબૂ મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ બિન યૂસુફ બિન મુહમ્મદ ઝૈલઈ નો ઈન્તેકાલ સ.હિ. ૭૬૨, માં થયો છે. જે હિસાબે તેઓના ઈન્તેકાલને કુલ **૬૭૮ વર્ષ** નો સમય થઈ ગયો છે.

⊛ **''મુસન્નફ-અબ્દુર-રઝઝાક''** ના સંપાદક :- અબુબક્ર અબ્દુર્રઝઝાક બિન હુમામ બિન નાફેઅ હુમૈરી, યમાની, સન્આની નો ઈન્તેકાલ સ.હિ. ૨૧૧, માં થયો છે. જેથી તેઓના ઈન્તેકાલને કુલ **૧૨૨૯, વર્ષ** થયા છે.

ઉપરોકત હદીષના પુરાવામાં હદીષશરીફની કુલ **૬ (છ) કિતાબો** ના જુદા-જુદા પ્રકાશકો દ્વારા પ્રગટ કરેલા કુલ **૧૭(સત્તર) એડીશનો** ના હવાલાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. તે બધા એડીશનોના મુખપૃષ્ઠ (Title) તથા અસલ ઈબારત વાળા પેઈજની નકલ (ઝેરોક્ષ) અહીં પ્રગટ કરવી શકય ન હોય, જેથી નીચે દર્શાવેલા ફકત **૨ (બે) એડીશનો** ની નકલ વાંચક મિત્રોની સેવામાં રજૂછે.

(૧) **'અસ્સુનને - કુબ્રા - લિલ - બયહકી'** - પ્રકાશક :- દારૂલ મારેફત - બૈરૂત - (લેબનાન) - **ભાગ નં. ૩**

(૨) **'સુનને - અબી - દાઉદ'** - પ્રકાશક :- અસહહુલ - મતાબેઅ - દિલ્હી, **ભાગ નં. ૨**

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''સુનને કુબ્રા'' જિલ્દ નં. ૩ નો ટાઈટલ પેઈજની ઝેરોક્ષ નકલ :-

السنن الكبرى

للإمام المحدثين الحافظ أبي بكر أحمد بن الحسين
ابن علي البيهقي ٤٥٨ هـ

وفي ذيله

الجوهر النقي

للعلامة علاء الدين علي بن عثمان المارديني
الشهير بابن التركماني المتوفى ٧٤٥ هـ

وبذيله

فهرس الأحاديث

الجزء الثالث

دار المعرفة
بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''સુનને કુબ્રા'' જિલ્દ નં. ૩ ની ઈબારતના પેઈજ નં. ૩૯૮ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

﴿ وأخبرنا ﴾ أبو عبد الله الحافظ وأبو بكر بن الحسن القاضي قالا ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب ثنا أبو زرعة الدمشقي ثنا أحمد بن خالد ثنا محمد بن إسحق عن يحيى بن عباد بن عبد الله بن الزبير عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت لو كنت استقبلت من الأمر ما استدبرت ما غسل النبي صلى الله عليه وسلم غير نسائه ... وجماعة قد صحت ... ولا يختلف الأمر ما يجوز ه

﴿ باب المسلم يغسل ذا قرابته من المشركين ويتبع جنازته ويدفنه ولا يصلي عليه ﴾

﴿ أخبرنا ﴾ أبو علي الروذباري أنبأ عبد الله بن عمر بن أحمد بن شوذب المقرئ بواسط ثنا شعيب بن أيوب ثنا الفضل بن دكين عن سفيان عن أبي إسحق عن ناجية بن كعب عن علي رضي الله عنه قال أتيت النبي صلى الله عليه وسلم فقلت إن عمك الشيخ الضال قد مات فمن يواريه قال اذهب فواره ولا تحدثن حدثا حتى تأتيني فأتيته فقلت له فأمرني فاغتسلت ثم دعا لي بدعوات ما يسرني ما على الأرض بهن من شيء ه وذكر أبو داود في المراسيل عن عمرو بن عثمان عن بقية عن محمد بن عوف عن أبي المغيرة كلاهما عن صفوان عن أبي اليمان الهوزني قال لما توفي أبو طالب خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم يعارض جنازته قال ابن عوف فجعل يمشي عبابته وهو يقول وصلتك رحم (١) وجزيت خيرا أي عم وفي رواية (عمرو) أخبرناه أبو بكر محمد بن محمد أنبأ أبو الحسين الفسوي ثنا أبو علي اللؤلؤي ثنا أبو داود فذكره ه

﴿ أخبرنا ﴾ أبو نصر بن قتادة أنبأ أبو منصور النضروي ثنا أحمد بن نجدة ثنا سعيد بن منصور ثنا سفيان عن أبي إسحاق عن سعيد بن جبير قال جاء رجل إلى ابن عباس فقال إن أبي مات نصرانيا فقال اغسله وكفنه وحنطه ثم ادفنه ثم قال (ما كان للنبي والذين آمنوا أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولي قربى) الآية ه

﴿ باب من أمر بالغسل من غسل الميت ﴾

﴿ أخبرنا ﴾ أبو عبد الله الحافظ وأبو سعيد بن أبي عمرو قالا ثنا أبو العباس محمد بن يعقوب ثنا الربيع بن سليمان ثنا ابن وهب عن سليمان بن بلال عن عمرو مولى المطلب عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنه قال ليس عليكم في ميتكم غسل إذا غسلتموه ه وروينا في ذلك عن عطاء وسعيد بن جبير عن ابن عباس ه وروينا من وجه آخر عن عطاء عن ابن عباس مرفوعا لا تنجسوا موتاكم فإن المسلم ليس بنجس حيا ولا ميتا ه وروينا في ذلك عن سعد بن أبي وقاص وابن عمر وابن مسعود وعائشة وقد مضى جميع ذلك في كتاب الطهارة ه

﴿ باب المرأة تموت مع الرجال ليس معهم امرأة ﴾

﴿ أخبرنا ﴾ أبو بكر محمد بن محمد بن أحمد أنبأ أبو الحسين عبد الله بن إبراهيم ثنا أبو علي محمد بن أحمد اللؤلؤي ثنا أبو داود ثنا هارون بن عباد ثنا أبو بكر يعني ابن عياش عن محمد بن أبي سهل عن مكحول قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ماتت المرأة مع الرجال ليس معهم امرأة غيرها والرجل مع النساء ليس معهن رجل غيره فإنهما ييممان ويدفنان وهما بمنزلة من لا يجد الماء هذا مرسل وروي عن سنان بن غرفة (٢) عن النبي صلى الله عليه وسلم في الرجل يموت مع النساء والمرأة تموت مع الرجال ليس لواحد منهما محرم تيممان بالصعيد ولا يغسلان ه

---

(١) قال — وصلتك رحم ١٢ (٢) هو صحابي قال صاحب الإصابة غرفة بفتح المعجمة والراء والفاء كذا ضبطه ابن مفرج في كتاب ابن السكن قال ابن عون ورأيته في نسخة من كتاب ابن السكن بكسر المهملة ١٢

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''સુનને અબી દાઉદ'' જિલ્દ નં. ૨ નો ટાઇટલ પેઈજની ઝેરોક્ષ નકલ :-

انما يخشى الله من عباده العلماء

سنن ابي داود

وفي آخره اقصى غايات المقصود كانما الدر المنضود

اعني

مراسيل ابي داود

للشيخ الحافظ الحجة الرحلة الامام الناقد سليمان بن الاشعث ابي داود السجستاني رحمه الله وكان اشد اعتناءً بالمراسيل وهو اول من صنف فيها وكان مراسيله اول المراسيل

ومع حاشية انيقة للمحدث الكبير محمد حياة السنبهلي مؤسس جامعة حياة العلوم بمراداباد بكمال الجهد في التصحيح والتحلي بتعليقات جديدة ... الاعتناء بزيادة مكتوب من صاحب السنن الى اهل مكة ... الفضلاء محتوية على ما يتعلق بتفاصيل المراسيل وصحة الاحتجاج بها عند العلماء

طبع على نفقة اصحاب المكتبة الرشيدية بدهلي كما طبع في اصح المطابع (الهند) بدهلي

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સુનને અબી દાઉદ'' જિલ્દ નં. ૨ ની ઈબારતના પેઈજ નં. ૪૫૮ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

كتاب ۴۵۸ الجنائز

ذلك المكان حدثنا القعنبي نا عبد العزيز بن محمد عن سعد يعني ابن سعيد عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال كسر عظم الميت ككسره حيا باب في اللحد حدثنا اسحاق بن اسمعيل نا حكام بن سلم عن علي بن عبد الاعلى عن ابيه عن سعيد بن جبير عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اللحد لنا والشق لغيرنا باب كم يدخل القبر حدثنا احمد بن يونس نا زهير نا اسمعيل بن ابي خالد عن عامر قال غسل رسول الله صلى الله عليه وسلم علي والفضل واسامة بن زيد وهم ادخلوه قبره وقال وحدثني مرحب او ابن ابي مرحب انهم ادخلوا معهم عبد الرحمن بن عوف فلما فرغ علي قال انما يلي الرجل اهله حدثنا محمد بن الصباح بن سفيان انا سفيان عن ابن ابي خالد عن الشعبي عن ابي مرحب ان عبد الرحمن بن عوف نزل في قبر النبي صلى الله عليه وسلم قال كاني انظر اليهم اربعة باب كيف يدخل الميت قبره حدثنا عبيد الله بن معاذ نا ابي نا شعبة عن ابي اسحاق قال اوصى الحارث ان يصلي عليه عبد الله بن يزيد فصلى عليه ثم ادخله القبر من قبل رجلي القبر وقال هذا من السنة باب كيف يجلس عند القبر حدثنا عثمان بن ابي شيبة نا جرير عن الاعمش عن المنهال بن عمرو عن زاذان عن البراء بن عازب قال خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة رجل من الانصار فانتهينا الى القبر ولم يلحد بعد فجلس النبي صلى الله عليه وسلم مستقبل القبلة وجلسنا معه باب في الدعاء للميت اذا وضع في قبره حدثنا محمد بن كثير قال انا ح وحدثنا مسلم بن ابراهيم نا همام عن قتادة عن ابي الصديق عن ابن عمر ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا وضع الميت في القبر قال بسم الله وعلى سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم هذا لفظ مسلم باب الرجل يموت له قرابة مشرك حدثنا مسدد نا يحيى عن سفيان حدثني ابو اسحاق عن ناجية بن كعب عن علي قال قلت للنبي صلى الله عليه وسلم ان عمك الشيخ الضال قد مات قال اذهب فوار اباك ثم لا تحدثن شيئا حتى تاتيني فذهبت فواريته وجئته فامرني فاغتسلت ودعا لي باب في تعميق القبر حدثنا عبد الله بن مسلمة القعنبي ان سليمان بن المغيرة حدثهم عن حميد يعني ابن هلال عن هشام بن عامر قال جاءت الانصار الى رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم احد

'હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ માટે પ્રાણ ન્યોછાવર કરવાનો, તરફેણ, પાલન પોષણ, હમદર્દી, રક્ષા, મદદ, લાગણી અને પ્રેમનો જનાબ અબૂ તાલિબનો પુરજોશ જઝબો'

એ નકકર વાસ્તવિકતામાં લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન નથી કે જનાબ અબૂ તાલિબે જીવન પર્યંત **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની સુરક્ષા, સહાય, તરફેણ, પાલન પોષણ, સહકાર, લાગણી, પ્રેમભાવ અને આત્મીયતાની ભાવનામાં મગ્નબનીને હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ પ્રત્યેની વાત્સલ્ય, ચાહત, લાગણી અને ન્યોછાવર ભાવના એટલી હદે વ્યકત કરીને આપના પ્રત્યે પ્યાર અનેમહોબ્બતનું જે આચરણ કરેલું, ભાગ્યે જ કોઈ વ્યકિત આવું વર્તન પોતાના આપ્તજનો સાથે કરી દર્શાવે. ત્યાં સુધી કે પોતાના સંતાનોથી વધુ પ્રિય **હુઝૂરે અકદસ**ને બનાવ્યા અને રાખ્યા. જે કપરા સમયમાં સમગ્ર લોકો અને મુખ્યત્વે 'કૌમે કુરૈશ' **હુઝૂરે અકદસ**ના કટટર શત્રુ, જાની દુશ્મન અને લોહીના પ્યાસા બનીને પ્રાણ હણવા સુધી હદે તત્પર બની ગએલા, તેવા કઠીન સમયે જનાબ અબૂ તાલિબે ઢાલ બનીને સુરક્ષા કવચ પુરૂ પાડીને પોતાનું ખુલ્લુ સમર્થન અને સહાય કરવામાં કશીકચાશ નહોતી રાખી. હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ પ્રત્યેની સદભાવનાના પરિણામ સ્વરૂપે પોતાના આપ્તજનો, પરિવારના સભ્યો, શુભેચ્છકો, મિત્રો અને અન્ય સબંધીઓની નારાજગી, નફરત, વિરોધ, તકરાર, કજિયો અને શત્રુતા વહોરી લીધી પણ આપના પ્રત્યે ની અનુકંપા અને સહાનુભૂતિમાં ઓટ આવવા દીધી નહીં. કેમકે તેઓ ખાત્રીપૂર્વક જાણતા હતા કે **હુઝૂરે અકદસ, અફઝલુલ મુરસેલીન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ અલ્લાહ તાઆલાના સાચા રસૂલ છે. તેઓના કસીદા (કાવ્ય)નો એક શેઅર જે તેમણે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની શાનમાં લખ્યો છે અને તે શેઅર બુખારી શરીફમાં પણ વર્ણનીય છે તે અત્રે રજૂ છે :-

'વ-અબ્યદો-યસ્તસ્કીલ-ગમામો-બે-વજહેહિ
ષમાલુલ-યતામા - અસ્મતુન-લિલ-અરામિલે'

(હવાલો :- **'બુખારી શરીફ'**, પ્રકાશક :- કદીમી કુતુબખાના - કરાંચી, જિલ્દ - ૧, પેઈજ નં. ૧૩૭)

-: શેઅરનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

''તે સફેદ (ગોરા) રંગવાળા જેમના પ્રકાશિત ચેહરાના સદકામાં વરસાદ વર્ષે છે, યતીમોના આશરા અને વિધવાઓનું ધ્યાન રાખનારા''

- **મુહમ્મદ બિન ઈસ્હાક તાબઈ** કે જેઓ પ્રખર ઈતિહાસકાર અને જીવનવૃતાંત સંપાદક તરીકે મશ્હૂર અને નામાંકિત છે. તેમણે જનાબ અબૂતાલિબ નો ઉપરોકત વર્ણનીય કસીદો નકલ કર્યો છે. આ કસીદામાં કુલ **એકસો, દસ (૧૧૦)** શેઅરો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની શાન અને તારીફમાં લખ્યા છે.
- **શયખ મુહક્કિક શાહ અબ્દુલ હક** મુહદ્દિષ દહેલ્વી કુદ્દેસા સિર્રહુ આ કસીદાના અનુસંધાને ફરમાવે છે કે :-

'આ કસીદો અબૂ તાલિબની રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ પ્રત્યે ના અપાર પ્રેમ અને આપની નબુવ્વતની અત્યંત જાણકારીનો પુરાવો પૂરો પાડે છે.'

(હવાલો :- **'શર્હે સફરૂસ્સઆદત'**, પ્રકાશક :-મકતબા નૂરિયા રઝવીયાહ, સખ્ખર (પાકિસ્તાન) **પેઈજ નં. ૨૪૯**)

હુઝૂરે અકદસ ની મહોબ્બત અને હિમાયત ની અજીબ ઘટના'

હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે જયારે એલાને નબુવ્વત અને જાહેરમાં ઈસ્લામની દા'વત આપવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે કૌમે-કુરૈશના ઉચ્ચ અને અમીર ખાનદાનના સામાજિક મોભો ધરાવનારા આગેવાનો ભેગા થયા અને ચર્ચા-વિચારણાના અંતે બધા સાથે મળીને **જનાબ અબૂ તાલિબ** ની ખિદમતમાં હાઝિર થયા અને પોતાની સાથે સમગ્ર મુલ્કે હિજાજનો સૌંદર્યવાન, નાઝુક, નમણો, રૂપાળો અને દેખાવડો કુમાર અવસ્થાનો છોકરો કે જેનું નામ **અમ્મારા બિન વલીદ** હતુ તેને સાથે લઈ ગયા અને જનાબ અબૂ તાલિબથી વિનંતી કરી કે અરબનો સૌથી સોહમણો યુવાન અમ્મારા બિન વલીદને અમારી પાસેથી લઈ લો અને તેના બદલામાં અમને તમારા ભત્રીજા મુહમ્મદ ને આપી દો. (સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ).

કુરૈશે. મકકાના આ પ્રસ્તાવ (Purpose) નો જનાબ અબૂ તાલિબે જે સણસણતો જવાબ આપ્યો, તે જવાબ વાસ્તવમાં સોના (Gold) ના અક્ષરોથી લખવા લાયક છે. જવાબ વાંચો :-

- **વલ્લાહે - લ-બેઅસા - મા - તસૂમૂની**
  અ-તઅ-તૂનની - ઈબ્નકુમ - અગઝૂહો - લકુમ
- **વ-અઅતીકુમ - ઈબ્ની - તકતોલૂન-હૂ**
  હાઝા-વલ્લાહે - મા- લા- યકૂનો - અબદન

(હવાલો :- **'શર્હુલ-મતાલિબ - ફી - મબ્હષે - અબી - તાલિબ'** પ્રકાશક :- મુસ્લેહુદ્દીન પબ્લીકેશન્સ - કરાંચી (પાકિસ્તાન) **પેઈજ નં. ૪૪**)

-: શેઅરનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

''ખુદાની કસમ! કેવી ખરાબ સોદાબાજી (Deal) **મારી સાથે કરવા ઈચ્છો છો? શું તમો એવું ઈચ્છો છો કે તમો તમારો બેટો મને આપી દો, જેથી તેને ખવડાવી-પીવડાવીને તમારા માટે તેનું પોષણ** (Nourishment) **કરૂં અને હૂં તમને મારો દિકરો તમોને સોંપી દઉં કે જેથી તમો તેનો વધ કરી નાખો. ખુદાની કસમ! આ કયારેય પણ નહીં બની શકે.''**

પણ... અફસોસ... કાશ...

ફકત આ બધી બાબતોથી ઈમાન પુરવાર નથી થતું. કાશ ! આ બધા સદકાર્યો અને કથનો તેઓ દ્વારા જો ઈમાનની હાલતમાં અસ્તિત્વમાં આવ્યાહોત, તો જનાબ અબૂતાલિબનો મરતબો અને દરજ્જો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ **બે (૨)** મહાન સહાબી કાકાઓ **(૧) સય્યેદુશ્શોહદા હઝરત હમ્ઝા** અને **(૨) હઝરત અબ્બાસ થી પણ ઝાહેરન અફઝલ હોત. બલ્કે તેઓ 'અફઝલુલ-અઅમામે-હુઝૂર અફઝલુલ-અનામ' એટલે કે સમગ્ર જીવસૃષ્ટિથી સર્વોચ્ચ હુઝૂરે અકદસ ના સર્વોચ્ચ કાકા તરીકે તેઓ પસિધ્ધી પામત.**

પણ...

તકદીર કે જેના ભેદ અને રહસ્યની જાણકારી અલ્લાહ તઆલા અને તેના પ્યારા **મહેબૂબ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને છે, તે તકદીરને મન્જૂર નહોતું કે જનાબ અબૂ તાલિબની ગણતરી ઈમાનવાળા નબીના ગુલામોમાં થાય. કેમકે જીવંત પર્યંત **હુઝૂરે અકદસ**ની મહોબત નો દમ ભરતા રહયા અને જયારે ઈન્તેકાલ નો સમય આવ્યો ત્યારે તેનું જ કહેવું સ્વકાર્યુ નહીં કે જેની મહોબ્બતના મતવાલા બની ને સમગ્ર જીવન પસાર કરી નાખ્યો. જેની મહોબ્બતના તકાઝા પૂરા કરવામાં કોઈ કમી નહોતી રહેવા દીધી, તે ઝાતે ગિરામી અલ્લાહ ના રસૂલ સ્વંય ઈન્તેકાલના સમયે તશરીફ લાવીને પ્રેમાળ કાકા ને **'લા-ઈલાહા-ઈલલ્લાહો'**નો કલ્મો પઢીને ઈસ્લામ અંગિકાર કરવાનો વારંવાર આગ્રહ કર્યો, તો કલ્મો પઢવાનો સાફ ઈન્કાર કરી દીધો અને કહયું કે જો હું ઈસ્લામ સ્વીકાર કરીશ, તો કૌમેકુરૈશના લોકો મને મહેણાં-ટોણા મારશે કે મોતની તકલીફથી ગભરાઈ જઈને મુસલમાન બની ગયો. જો આ બાબત અવરોધરૂપ ન હોત, તો હૂં કલ્મો પઢીને હુઝૂરને ખુશ કરી દેત.

જનાબ અબૂ -તાલિબે ઈસ્લામ સ્વીકાર કર્યો નહીં, તેમાં અલ્લાહની શું હિકમત હતી ?

અરબ પ્રજાની સંસ્કૃતિમાં એ વાત સૈકાઓથી પ્રચલિત હતી કે, અગર કોઈ કુરૈશી ખાનદાનની વ્યકિત કોઈને અમાન એટલે કે પનાહ એટલે આશરો આપવો, એટલે કોઈ વ્યકિત એવું જાહેર (ઐલાન) કરી દે કે ફલાણો માણસ મારી અમાન (પનાહ)માં છે, તો તે માણસ લોકોના ત્રાસ, રંજાડ, પજવણી, જુલમ કે અન્ય અત્યાચાર થી સુરક્ષિત થઈ જતો. તેની પજવણી કે મારઝુડ કરનારા ને એ વાતનો ડર રહેતો આ માણસ તો ફલાણી વ્યકિતની અમાન (પનાહ)માં છે અને જો હું તેને રંજાડીશ તો સામાજિક લેવલે મારા વિરૂધ્ધ શિક્ષાત્મક પગલા લેવામાં આવશે. જેથી તે શખ્સને રંજાડનારો સો (૧૦૦) વખત વિચાર્યા બાદ જ કોઈ જાતનું વર્તન કરતો. જે શખ્સને અમાન (પનાહ) આપવામાં આવી હોય છે, તેના માટે પનાહ ઢાલ અને બખ્તર (Shield and Armour) નું કવચ અને સુરક્ષા પુરી પાડી ને, તેને નિર્ભય, ભયમુકત, નિચિંત અને સુરક્ષિત બનાવી દેતી.

હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ સાથેનું **જનાબ અબૂ તાલિબ** નું પ્રેમાળ વર્તન, સ્નેહ, લાગણી, તરફેણ, પ્રેમ, સદભાવના અને ઉષ્મા જગ જાહેર હતી. જનાબ અબૂ તાલિબ કૌમે કુરૈશના સરદારો પૈકી ના એક સરદાર હતા. જેથી તેઓ દ્વારા આપવામાં આવેલી પનાહ (અમાન)ને કોઈ પણ ઉથાપી, ઉલ્લંઘી કે અવગણીને તેની વિરૂધ્ધ આચરણ કરતા થરથર કાંપતો હતો. **હુઝૂર અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ઈસ્લામના ઉદયકાળમાં જનાબ અબૂ તાલિબની અમાનમાં હતા. જનાબ અબૂતાલિબ વિરોધીઓના ઝુલ્મો-સિતમ અને પજવણી થી **હુઝૂરે અકદસ**ની રક્ષા કરતા હતા. સ્વયં પોતાના એક શેઅરમાં સમગ્ર કુરૈશે મકકાને લલકારીને ત્યાં સુધી પડકાર ફેંકે છે કે:-

◙ **વલ્લાહે - લંય-યસ્લૂ - ઈલયકા - બે - જમએહિમ**
હત્તા - ઊસદા -ફીત - તુરાબે - દફીના

(હવાલો :- **'નસીમુર - રિયાઝ'**, પ્રકાશક :- દારૂલ મારેફત - બૈરૂત - લેબનૌન, **જિલ્દ નં. ૧, પેઈજ નં. ૨૧૦**)

-: શેઅરનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

'ખુદાની કસમ! સમગ્ર કુરૈશ એકઠા (ભેગા) થઈ જાય, તો પણ હુઝૂર સુધી નહી પહોંચી શકે, જયાં સુધી હૂં માટી માં ધરબીને દફન કરી દેવામાં ન આવું'

જેથી જ....

જો, તેઓ ઈસ્લામ અંગિકાર કરીને મુસલમાન બની ગયા હોત, ધર્મ વિરૂધ્ધતાના વિવાદ અને વિરોધના કારણે તેઓની અમાન નામશેષ થઈ જાત, કુદરતે ઈલાહી અને ખુદાની મરજીએ હતી કે અબૂતાલિબની અમાન સમૂળું નાશ ન પામે અને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પનાહ અને અમાનના કારણે સુરક્ષિત અને નિર્ભય રહે.

એ હકીકતમાં પણ લેશમાત્ર શંકા ને સ્થાન નથી કે જયાં સુધી જનાબ અબૂ તાલિબ હયાત હતા, મકકાના કાફિરોમાં એટલી હિમ્મત નહોતી કે તેઓ જનાબ અબૂ તાલિબના ભત્રીજા ઉપર કોઈપણ પ્રકારનું આક્રમણ, અશોભનીય આચરણ કે નીંદનીય વર્તન કરે, પણ જયારે જનાબ અબૂ તાલિબનો ઈન્તેકાલ થયો, તો તેઓના અવસાન પછી કુરૈશે મકકા માટે તેમની અમાન અને પનાહ અવરોધ કે અડચણ રૂપે બાકી ન રહી, જેથી તેઓએ **હુઝૂર** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની પજવણી, ઝુલ્મો સિતમ અને અત્યાચારોનો વિપુલ પ્રમાણમાં દુરૂપયોગ કર્યો. ત્યાં સુધી કે આપને શહીદ કરી દેવાનું ષડયંત્ર અને કાવત્રું રચ્યું. પરિણામ સ્વરૂપે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને અલ્લાહ તઆલાના આદેશને અનૂસરીને **મકકા–મોઅઝઝમા** થી હિજરત કરીને **મદીના–મુનવ્વરા** માં સ્થાયી થવુ પડયું.

જનાબ અબૂ-તાલિબનો ઈન્તેકાલ **ઐલાને નબુવ્વતના દસમા (૧૦) વર્ષે**, શવ્વાલ મહિનાના મધ્યે થયું, એટલે કે **હિજરતના ત્રણ (૩) વર્ષ પહેલા** થયું. ત્યારે તેઓની ઉમર (વય) સિત્યાંસી (૮૭) વર્ષની હતી અને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની ત્યારે ઉમ્રે-શરીફ ૪૯, વર્ષ, ૮, મહિના અને ૧૧, દિવસ ની હતી. (Fourty nine (49) years, Eight (8) Month, Eleven(11) days)

(હવાલો :- 'મદારેજુન્નબુવ્વત' (ઉર્દુ અનુવાદ) - લેખક :- **શૈખ મુહક્કિક શાહ અબ્દુલ હક મુહદ્દિષ દહેલ્વી,** પ્રકાશક :- અદબી દુનિયા - દિલ્હી, **ભાગ નં. ૨, પેઈજ નં. ૭૭**)

–: મહત્વનો પ્રશ્ન :–

હવે અહીં એક મહત્વનો સવાલ ઉપસ્થિત થાય છે કે જનાબ અબૂ તાલિબે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને બહુ જ સારી રીતે ઓળખીને જાણી લીધેલું કે, તેઓ **અલ્લાહ તઆલા** ના સાચા રસૂલ છે. તેઓ જે કંઈપણ ફરમાવે છે, તે સત્ય જ છે. કૌમે કુરૈશને સંબોધીને કહેતા કે એ મારી કૌમ! ખુદાની કસમ! તમો સારી રીતે જાણો છો કે **મુહમ્મદે** (સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ) કદી પણ એક વાકય અસત્ય નથી કહયું, પોતાના શેહઝાદા, લખ્તે જીગર **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોને વસીયતરૂપે સલાહ અને આદેશ આપતા કે **હુઝૂર અકદસ**ના અનુયાયી, સમર્થક અને આજ્ઞાંકિત બનીને રહેજો, કેમ કે તેઓ હક (સચ્ચાઈ)ને જ વરેલા છે. આ લાગણી, સમર્થન અને ખુલ્લો ટેકો નિઃશંક હતો. **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને સાચા જાણતા હતા. પણ **જાણવા** અને **માનવામાં** આકાશ-ધરતીથી પણ વિશેષ તફાવત છે. કેમ કે જનાબ અબૂ તાલિબ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના દીન (ધર્મ)ને સત્ય ચોકકસ પણે જાણતા હતા પણ જાણવા છતાં સ્વંય ઈસ્લામમાં દાખિલ થયા નહીં. બલ્કે ઝિંદગીભર પોતાના પૂર્વજોના બાતિલ દીન (અધર્મ)ને જ ચીટકી રહયા. ત્યાં સુધી કે જયારે તેઓના ઈન્તેકાલનો સમય આવ્યો, ત્યારે **હુઝૂર અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ સ્વયં તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા. એવી આશા લઈને **હુઝૂરે અકદસ** તશરીફ લાવેલા કે કદાચ તેઓ દીને (ધર્મ) ઈસ્લામ અંગિકાર કરી લેશે. બલ્કે તેઓ ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરીને મુસલમાન બની જાય તેવી **હુઝૂરે અકદસ** ની દિલી ખ્વાહિશ, આરઝૂ, તમન્ના અને તીવ્ર ઈચ્છા હતી. પોતાના માયાળૂ કાકા ના ઈસ્લામ સ્વીકારની ઈચ્છામાં શકય બધા પ્રયત્નો કરી જોયા પણ પ્યારા ચાચા **ટસના મસ** ન થયા અને કલમો પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. તકદીર (પ્રારબ્ધ)માં જે લખ્યું હતું, તે અવરોધ બનીને વચ્ચે આવ્યું અને **હુઝૂરે અકદસે** તીવ્ર સ્વરૂપે જે ઈચ્છેલું એટલે માયાળૂ કાકાના ઈસ્લામ સ્વીકારની તમન્ના પૂરી ન થઈ. કેમ કે તકદીર આડે આવી અને તેની સામે ન ઈચ્છા ચાલે છે, કે ન કોઈ બહાનું.

જયારે આપણે જનાબ અબૂ તાલિબની **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની લાગણી, પ્રેમભાવ, સમર્થન, સુરક્ષા, પાલન પોષણ, હિમાયત અને અન્ય સેવાઓનું સરવૈયુ કાઢીએ છીએં, ત્યારે વાસ્તવમાં દિલમાંથી આહ નિકળી જાય છે. ચક્ષુઓથી અશ્રુબિંદુ સરી પડે છે અને ઊંડો નિસાસો નિકળી જાય છે કાશ ! અબૂ તાલિબે પોતાના ઈન્તેકાલના સમયે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમનું કહયું માની લીધું હોત, તો **હુઝૂરે અકદસ** સાથેનું તેઓનું સદવર્તન, સેવાઓ,

મહોબ્બત, ઉલ્ફત, હિફાઝત, કિફાલત, હિમાયત તથા અન્ય ખિદમતો ઉપર **ચાર ચાંદ નહીં બલ્કે હજારો ચાંદ લાગી જાત** પણ શું થાય ? તે થઈ ને જ રહયું જે મન્ઝૂરે ઈલાહી હતું. **વહી હોતા હૈ, જો મન્ઝૂરે ખુદા હોતા હૈ.**

જનાબે અબૂ તાલિબની ઝિંદગીભરની નૈકીઓ ઉપર જીવનની અંતિમ ક્ષણોમાં અબૂ જહલ અને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમય્યા જેવા **નબીના કટ્ટર શત્રુઓ** એ પાણી ફેરવી દીધું અને તેઓની નૈકીઓની સંપતિનો અમૂલ્ય ખજાનો જે ભાગ્યે જ કોઈને પ્રાપ્ત થાય છે, તે અમુલ્ય ખજાનો ગુમરાહીના ઘૂંઘવતા અને ઉછાળા મારતા સમુદ્રના મોજાની એક જ થપાટમાં તણાઈ ગયો અને જનાબ અબૂ તાલિબ એવું કહી બેઠા કે જેની કલ્પના જ ન કરી શકાય. અંતિમ સમયે જયારે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો ઐહે વસલ્લમે તેઓને **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહ'** નો કલ્મો શરીફ પઢવાનું કહયું બલ્કે અનેક વખત આગ્રહ કર્યો, ત્યાં સુધી આપે ફરમાવ્યું કે એ કાકા! કલ્મો પઢી લો, તમારા ઈમાનની **અલ્લાહ તઆલા** ની સમક્ષ સાક્ષી પૂરીશ. પણ ત્યાં ઉપસ્થિત નબીના કટ્ટર દુશ્મનો એ **હુઝૂરે અકદસ** ના ઈમાન અને ઈસ્લામ સ્વીકારના પ્રસ્તાવ વિરૂધ્ધ જનાબ અબૂ તાલિબ ને બહેકાવ્યા કે અબૂ તાલિબ! શું તમે તમારા પૂર્વજોના દીન (ધર્મ)ને તજીને વિચલીત થાઓ છો?

હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ પોતાના પ્યારા ચાચાને કલ્મો પઢવાનો સતત આગ્રહ કરતા રહયા અને તે બન્ને નબીના દૂશ્મનો વારંવાર પૂર્વજોના ધર્મ તજી દેવાની વાતનું પુનરાવર્તન કરતા રહયા. પણ આહ! અફસોસ! કે જનાબ અબૂ તાલિબે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ વાતનો સ્વીકાર કર્યો નહીં અને **કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો અને ફાની દુનિયાથી અલવિદા થઈ ગયા.** જનાબ અબૂ તાલિબે કલ્મો પઢયા વગર, એટલે કે ઈસ્લામમમાં દાખિલ થયા વગર, એટલે કે મુસલમાન થયા વગર **દુનિયા થી ચલ બસે.** ઈસ્લામનો અસ્વીકાર કરીને બિનઃ મુસ્લિમ જ રહીને દુનિયાથી ચાલ્યા ગયા અને કદી પૂરી નશકાય, તેવું સ્વંયનું જ નુકશાન કરતા ગયા. કેમ કે કલ્મો પઢવાના સદકા અને તુફૈલમાં તેઓની ઝિન્દગીભરની નૈકીઓ સ્વીકૃત બનીને તેના પુરસ્કાર રૂપે જે ફઝીલતો, મરતબાઓ, અનુકૂળતાઓ, પ્રસન્નતાઓ, સુખો, લાભો, ફાયદાઓ, રહેમતો, અઝમતો પ્રાપ્ત થવાની હતી, તેનાથી વંચિત બનીને દુનિયાથી ગયા. આહ !કેટલા દુખ અને વિષાદની અકલ્પનીય ઘટના છે, જેના ઈસ્લામ સ્વીકારથી આજે પણ છાતી ફુલાવી ગર્વના હિલોળા અને ઉછાળા લેત, તેમણે નિરાશ કર્યા. કેમ કે પ્રારબ્ધ (તકદીર)નું લખેલું, થઈને જ રહયું.

આ પ્રસંગે એક હદીષ શરીફ જે વિષયને અત્યંત અનૂરૂપ છે. તે વાંચકોની દુઃખની લાગણી હળવી કરી સાંત્વનના ઔષધરૂપે અત્રે રજૂ છે. :-

તકદીરનું લખેલું થઈને જ રહે છે. ઝિન્દગીભર જન્નતી કામ કરનાર પણ અંતે જહન્નમી બની જાય છે. આ વાસ્તવિકતાને સ્પષ્ટ સ્વરૂપે વર્ણન કરનારી

હદીષ શરીફ

"فَوَالَّذِى لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ثُمَّ يَسْبِقُ عَلَيْهِ الكِتَابُ فَيُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا."

حوالہ:

"صحیح البخاری"، مؤلف: محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاری(المتوفی ٢٥٦ھ)

(۱) ناشر: مجلس البرکات الجامعة الاشرفية، مبارکپور، (یو پی)، **جلد: ٢، صفحه: ١١١١**

(٢) ناشر: جمعيّة المكنز الاسلامی، القاهره، مصر، (Printed in Germany)، باب: ٢٨، حديث: ٧٥٤٤، **جلد: ٣، صفحه: ١٥٠٧**

(٣) ناشر: دار طوق النجاة (مصر)، حديث: ٣٣٣٢، طبع اول: ١٤٢٢ھ، **جلد: ٤، صفحه: ١٣٣**

(٤) ناشر: قديمی کتب خانه، کراچی(پاکستان)، **جلد: ٢، صفحه: ١١١٠**

”صحیح مسلم“، مؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشیری النیسابوری (المتوفی ۲۶۱ھ)

(۱) ناشر: جمعیّة المکنز الاسلامی، القاھرہ، مصر، (Printed in Germany)، باب: ۱، حدیث: ۶۸۹۳، **جلد: ۲، صفحہ: ۱۱۱۸**

(۲) ناشر: مکتبہ بلال، جامع مسجد، دیوبند، **جلد: ۲، صفحہ: ۳۳۲**

(۳) ناشر: داراحیاء التراث العربی، بیروت (لبنان)، حدیث: ۲۶۴۳، **جلد: ۴، صفحہ: ۲۰۳۶**

(۴) قدیمی کتب خانہ، کراچی (پاکستان)، جلد: ۲، صفحہ: ۳۳۲

”سنن الترمذی“، مؤلف: امام ابی عیسیٰ محمد بن عیسی بن سَوْرة الترمذی، (المتوفی ۲۷۹ھ)

(۱) ناشر: مکتبہ بلال جامع مسجد، دیوبند، **جلد: ۲، صفحہ: ۳۵**

(۲) ناشر: جمعیّة المکنز الاسلامی، القاھرہ، مصر، (Printed in Germany)، باب: ۴، حدیث: ۲۲۸۴، **جلد: ۲، صفحہ: ۵۵۰**

(۳) ناشر: دار الغرب الإسلامی، بیروت (لبنان)، حدیث: ۲۱۳۷، **جلد: ۴، صفحہ: ۱۴**

ترجمہ:

”قسم اللہ کی جس کے سوا کوئی خدا نہیں تم میں کوئی شخص جنتیوں کے کام کرتا رہتا ہے یہاں تک کہ اس میں اور جنت میں صرف ایک ہاتھ کا فرق (فاصلہ) رہ جاتا ہے، اتنے میں تقدیر غالب آجاتی ہے۔ پس وہ دوزخیوں کا کام کر کے دوزخ میں داخل ہو جاتا ہے“۔

''ઈન્સાન કી જો તકદીર હૈ, વો હો કે રહેતા હૈ''

હદીષ દ્વારા પુરાવારિત ઉપરોક્ત વાસ્તવિકતાના અનૂસંધાને ઘણું લખી શકાય તેમ છે, પણ સ્થળ સંકોચના કારણે તેની વિસ્તૃત ચર્ચા શકય ન હોય સંક્ષિપ્તમાં બે (૨) દ્રષ્ટાંતો દ્વારા ઉપરોક્ત વાસ્તવિકતા સરળ રીતે સમજી શકાય છે.

:: દ્રષ્ટાંત નં. ૧ ::

બુખારી શરીફ અને **મુસ્લિમ શરીફ** માં હઝરત અબૂ હુરૈરા રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો દ્વારા એક હદીષ રિવાયત કરવામાં આવી છે કે, : -

'જંગે-ખૈબર' માં ઈસ્લામી લશ્કરના એક લડવૈયાએ ઘણા જ શૌર્ય અને બહાદૂરીનું પ્રદર્શન કરીને કાફિરોના લશ્કરમાં હાહાકાર મચાવી દીધો. તેના આવા કારનામા થી સહાબા-એ-કિરામ રદીઅલ્લાહો અન્હુમ અતિ પ્રભાવિત અને ખુશ થયા અને તે બહાદૂર લડવૈયાના **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ સમક્ષ ખૂબ વખાણ કર્યા. **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, **તે જહન્નમી** છે. **હુઝૂરે અકદસ**ના પવિત્ર અને મુબારક મુખેથીતે બહાદુર લડવૈયા માટે આવા ઉચ્ચારણથી સહાબાએ કિરામ અચંબામાં પડી ગયા. ત્યાં સુધી કે અમુક નબળી અને કાચી માન્યતાવાળા લોકોની શ્રધ્ધા અને યકીમ ડગમગવા લાગ્યો કે આવી ભવ્ય અને ઉચ્ચ સેવા અને ઈસ્લામ માટે મરી ફીટવાનું કર્તવ્ય બજાવનાર શખ્સને **આકાએ નામદાર** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ જહન્નમી કહી રહયા છે. પણ કોઈ કંઈ પણ બોલ્યું નહીં અને આદરપૂર્વક ચુપકીદી સેવી લીધી.

અંતે **પ્યારા નબી** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લ્મે જે ફરમાવ્યું તે થઈને રહયું. **'વો ઝુંબા જિસ કો સબ કુન કી કુન્જી કહેં'** ના ધારકની ઝમાને અકદસથી નિકળેલા મુબારક શબ્દો અફર સ્વરૂપે પુરવાર થઈને જ રહયા. તે ખુંખાર લડવૈયો યુધ્ધના મેદાનમાં લડતા લડતા અત્યંત ઘાયલ થઈ ગયો. દુશ્મનોની તલવારોના અનેક પ્રહારોએ તેને કારમી ઈજાઓ પહોંચાડી. ગંભીરપણે ઝખ્મી થવાના કારણે ઈજાઓના સતત દુખાવાઓથી તે સતત કણસતો હતો પણ સંપૂર્ણપણે ભાનમાં અને હલન ચલન કરી શકે તેવી હાલતમાં હતો. રાત્રે ઝખ્મોના અસહય દુખાવાઓ તેનાથી જીરવી શકાયા નહીં અને તેણે **'ખુદકુશી'** (Suicide /આત્મહત્યા) કરવાના આશયથી સ્વયં પોતાના જ હાથે ગળું કાપી નાખ્યું અને મરણ પામ્યો.

આ સમાચાર સાંભળીને હુઝૂરે અકદમસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, 'ઈન્હુ-લા-યદખુલુલ- જન્નતા - ઈલ્લા - નફસુન - મુસ્લેમતુન -વ- અન્નલ્લાહા - લ - યુઅય્યદો - હાઝદ - દીના - બે રિજાલિલ-ફાજિરે' અર્થાત :- **'બેશક, જન્નતમાં કોઈ નહીં જાય, સિવાય મુસલમાન જાન,અને બેશક, અલ્લાહ તઆલા દીને ઈસ્લામની ફાસિકોના હાથે પણ મદદ ફરમાવે છે.'** (હવાલો અને સૌજન્ય :- સહીહ બુખારી, પ્રકરણ ગઝવ-એ-ખૈબર, જિલ્દ નં. ૨, પેઈજ નં. ૬૦૪) ઉપરાંત તિબ્રાની એ **'મોઅજમે-કબીર'** માં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અમ્ર બિન આસ રદીઅલ્લાહો અન્હુમાથી આ શબ્દો સાથે વર્ણન કર્યુ છે કે **'બેઃશક, અલ્લાહ તઆલા આ દીન (ધર્મ)ની મદદ એવા લોકો દ્વારા ફરમાવે છે, જેઓનો કોઈ હિસ્સો નથી.'** (હવાલો :- **'કન્ઝુલ ઉમ્માલ'**, હદીષ નં. ૨૮૯૫૬, જિલ્દ નં. ૧૦, પેઈજ નં. ૧૮૪) આ હદીષમાં જે 'જેઓનો કોઈ હિસ્સો નથી' નો સરળ ગુજરાતી અર્થ એ છે કે **''તેઓ ને જન્નતથી કંઈ જ લાગે વળગે નહીં.''**

:: દ્રષ્ટાંત – ૨ ::

હવે આપણે આપણા દરરોજના નિતક્રમ અને અવાર-નવાર જેનો અનુભવ કરીએ છીએં, તેવો સરળ અને સહેલી રીતે સમજી શકાય તેવો ઉદાહરણ દ્વારા સમીક્ષા કરીએં.

એક શખ્સ ૨ (બે) રકાત નફલ નમાઝ પઢતો હતો. પહેલી રકાતમાં **સૂરએ-બક** અને બીજી રકાતમાં **સૂર-એ-કહફ** પઢી. ઉપરાંત ઘણી જ નિરાંતે અત્યંત 'ખુશૂઅ' અને 'ખુઝૂઅ' એટલે કે એકાગ્રતા અને ધ્યાન મગ્ન થઈને નમાઝ પઢી. ત્યાં સુધી કે 'રૂકુઅ' અને 'સજદા'ની તસ્બીહ પણ ત્રણ (૩) વખત ઉચ્ચારવાને બદલે પચ્ચીસ (૨૫) વખત ઉચ્ચારી. આ રીતે સંપુર્ણપણે તલ્લીન બનીને નમાઝના અરકાન અદા કરતો કરતો જયારે **'કઅદા'** એટલે કે 'અત્તહિય્યાત'માં પહોંચ્યો અને હજુ તો 'અત્તહિય્યાત' પઢવાની શરૂઆત કરતો જ હતો કે તેના નાકમાંથી દડ...દડ... લોહીના ટીપાં ટપકવા લાગ્યા અને તેના ઝભ્ભાનો દામન (ખોળો) લોહી લુહાણ થઈ ગયો. તેને ખ્યાલ આવી ગયો કે મારી નસકોરી ફુટવાના (Epistaxis) કારણે નાકમાંથી લોહીની ધારા વહે છે. તેણે તરત જ નમાઝ અધૂરી મૂકી દીધી અને ઊભો થઈ ગયો. કેમ કે તેને શરીઅતના કાનૂનની જાણકારી હતી કે લોહી નિકળવાના કારણે તેનો 'વુઝૂ' તૂટી ગયો છે, ઉપરાંત કપડા પણ લોહીથી ખરડાઈ જવાના કારણે

નાપાક થઈ ગયા છે. ટૂંકમાં કલાકોથી એકાગ્રતા અને અતિ ધ્યાનમગ્ન બનીને તે જે નમાઝ પઢી રહયો હતો, તે પૂર્ણતા ના આરે આવીને સહેજ બાકી હતી ને તૂટી ગઈ.

આને શું કહેશું ? તકદીર નહીં તો બીજુ શું ? નમાઝ હમણા પૂરી થઈ જશે, તેના કાલ્પનિક આનંદની ઈમારત તકદીરનો એક સામાન્ય ઝટકો આવતા કડડભૂસ થઈને જમીન દોસ્ત થઈ ગઈ. તેનો આવો લાંબો પુરૂષાર્થ પ્રારબ્ધની સામે આવીને મારેલી ટકકરના કારણે પૂર્ણ થવાથી વંચિત રહીને **અધૂરા રેહ ગયા.** તેણે કલ્પયું પણ નહીં હોય કે મારી નમાઝનો પુરૂષાર્થ મારી તકદીરમાં લખાએલા અફર લખાણની વાસ્તવિકતા સામે અધૂરો રહી જશે. આનું નામ જ તકદીર. ઈન્સાન શું ધારે છે, શું કરી નાખવાની ખેવના ધરાવે છે, સચોટ અને કઠીન સંઘર્ષ કરીને આગળ ધપે છે, પણ તકદીરમાં જે લખ્યું હોય છે, તેની સામે ટકકર લેવાની કે બાથ ભીડવાની તેની શકિત નથી. પરિણામે પરાજયનો સ્વીકાર કરીને વિજયની આગેકૂચ ના બદલે પીછેહઠ કરવી પડે છે. હકીકત એ વાતનો પોકાર કરે છે કે તકદીરમાં જે લખેલું છે તેની સામે ઈન્સાન મજબૂર અને નિઃસહાય છે. તેનું ઈચ્છેલું નહીં પણ તકદીરમાં લખેલું જ પૂરૂ થઈને રહે છે.

સર્વ શકિતમાન ખુદાની અનેરી હિકમત કે ઈસ્લામની મદદ એવા લોકો દ્વારા પણ કરાવે છે કે મદદ કરનારો જ ગૈર-મુસ્લિમ હોય છે.

ઈસ્લામના ઉદયકાળ વખતે મકકા-મુકર્રમાના સ્થાનિક લોકોએ વિરોધ અને વ્યર્થ શત્રુતા દ્વારા અંતરાયો અને અવરોધો ની હારમાળા સર્જીને તૌહીદ (એકેશ્વર)ના **'પૈગામે-હક'**ની સદા ગુંગળાવીને રૂંધી નાખવાની ધૃણાસ્પદ ચેષ્ટા કરીને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની સતામણી અને પજવણીમાં કોઈપણ પ્રકારની કચાશ બાકી નહોતી રાખેલી. તે કપરા સંજોગોમાં હિકમતે ખુદાવંદીએ જનાબ અબૂ તાલિબ ને એવી પ્રેરણા અર્પણ ફરમાવી કે તેઓ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની હિમાયત, તરફદારી, સુરક્ષા, અને વિવિધ સહાયો માટે ખડા કરી દીધા. તેમણે ઈસ્લામની તૌહીદની ક્રાંતિની આગેકૂચમાં અનેરો ભાગ ભજવ્યો પણ જીવનના અંતકાળમાં તેમણે જ ઈસ્લામ સ્વીકારવાનો ઈન્કાર કરી દીધો. જેના અનૂસંધાને એક હદીષ રજૂ છે. :-

હદીષ શરીફ

તિબ્રાનીએ 'અલ-મોઅજમુલ-કબીર'માં **હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અમ્ર બિન આસ** રદીઅલ્લાહો અન્હોથી રિવાયત કરી છે કે, **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ઈર્શાદ ફરમાવે છે કેઃ-

''اِنَّ اللّٰهَ تَعَالیٰ لَيُؤَيِّدُ الْاِسْلَامَ بِرِجَالٍ مَاهُمْ مِنْ اَهْلِهٖ''
ترجمہ:۔ ''بے شک ! اللہ تعالیٰ اسلام کی تائید (مدد) ایسے لوگوں سے کراتا ہے، جوخود اہل اسلام سے نہیں۔''
حوالہ:۔ ▣ ''کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال'' مؤلف:۔علامہ علاء الدین علی بن حسام الدین برہان پوری۔المتوفی:۹۷۵ھ ناشر:۔ (۱) دار الکتب العلمیہ بیروت لبنان۔جلد:۱۰،حدیث:۲۸۹۵۳،صفحہ:۸۰ (۲) موسسۃ الرسالۃ۔بیروت۔جلد:۱۰،حدیث:۲۸۹۵۷،صفحہ:۱۸۴

⊛ ઉપરોકત હદીષના ઉર્દુ તર્જૂમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛
'બેઃશક, અલ્લાહ તઆલા ઈસ્લામની સહાય (મદદ) એવા લોકો દ્વારા પણ કરાવે છે કે, જે ખૂદ એહલે ઈસ્લામથી(મુસલમાન) નથી.'

'જેને કલ્મો પઢીને ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરવાનું કહેવામાં આવે અને તે શખ્સ કલ્મો પઢવાનો સ્પષ્ટ ઈન્કાર કરે, તેના માટે શરીઅતનો શું હુકમ છે? આધારભૂત કિતાબનો હવાલો'

હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની તરફેણ અને હિમાયત કરવામાં જનાબ અબૂતાલિબે સમગ્ર જીવન ખર્ચી નાખ્યું પણ અફસોસ કે જયારે તેઓના ઈન્તેકાલના સમયે ખૂદ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે તેઓને કલ્મો પઢીને ઈસ્લામ સ્વીકાર કરી લેવાનું કહયું, બલ્કે અનેક વખત કહયું, તેમ છતાં જનાબ અબૂ તાલિબે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કર્યો.

એક વાત ખૂબ રાખશો કે જે શખ્સને કલ્મો પઢીને ઈસ્લામ ધર્મ અંગિકાર કરવાનું કહેવામાં આવે બલ્કે અનેક વખત કલ્મો પઢવાનું કહેવામાં આવે, તેમ છતાં તે શખ્સ કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરે અને પોતાના ઈન્કારને વળગી રહે તેવા શખ્સ માટે શું હુકમ છે ? તે ફિકહની આધારભૂત કિતાબો **શર્હે મકાસિદ, શર્હે તેહરીર** વગેરેના સૌજન્યથી ફિકહની મશહૂર કિતાબ - રદુલ મોહતાર અટલે કે **'ફતાવા–શામી'** માં શું હુકમ છે? તે જોઈએ.

''اَلْمُصِرُّ عَلٰی عَدَمِ الْاِقْرَارِ مَعَ الْمُطَالَبَةِ بِهٖ كَافِرٌ وِفَاقًا لِكَوْنِ ذٰلِكَ مِنْ اِمَارَاتِ عَدَمِ التَّصْدِيْقِ وَلِهٰذَا اَطْبَقُوْا عَلٰی كُفْرِ اَبِیْ طَالِبٍ''
ترجمہ:۔ ''جس شخص سے اقرار اسلام کا مطالبہ کیا جائے اور وہ اقرار نہ کرنے پر اصرار رکھے، وہ شخص بالاتفاق کافر ہے کہ یہ دل میں تصدیق نہ ہونے کی علامت ہے۔اسی واسطے تمام علماء نے کفر ابی طالب پر اتفاق کیا ہے۔''
حوالہ:۔ ''ردالمحتار شرح درمختار'' مصنف:۔سید محمد امین ابن عابدین شامی۔المتوفی:۱۲۵۲ھ ناشر:۔(۱) داراحیاء التراث العربی۔بیروت۔لبنان۔کتاب السیر ، باب المرتد۔جلد:۳، صفحہ:۲۸۳، اور ۲۸۴ ناشر:۔(۲) دار الکتب العلمیہ بیروت۔لبنان۔کتاب الجہاد، باب المرتد۔جلد:۶،صفحہ:۳۵۶

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જૂમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

‘જે શખ્સથી ઈસ્લામ ના સ્વીકારની માંગણી કરવામાં આવે, અને તે સ્વીકાર ન કરવાની જીદ (હઠ) કરે, તો તે શખ્સ સર્વે આમિલોના એકમતે કાફિર છે, કેમ કે કલ્મો ન પઢવો, તે બાબત એ વાતનો પુરાવો છે કે તેના દિલમાં ઈસ્લામની સત્યતા નથી. જેથી જ તમામ આલિમોએ અબૂ તાલિબના કુફ્ર ઉપર એકમતી સાધી છે.’

હુઝૂરે અકદમસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના સદકામાં જનાબ અબૂ તાલિબ ઉપર અઝાબ હળવો થવા અંગેની હદીષોના પુરાવા

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُالمَلِكِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الحَارِثِ، حَدَّثَنَا العَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: مَا أَغْنَيْتَ عَنْ عَمِّکَ، فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُکَ وَيَغْضَبُ لَکَ؟ قَالَ: هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْلاَ أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ“.

حوالہ:

”صحیح البخاری“، مؤلف: محمد بن إسماعيل أبوعبدالله البخاری، (المتوفی ۲۵۶ھ)

(۱) ناشر: قدیمی کتب خانه، کراچی (پاکستان)، باب قصة ابی طالب، **جلد: ۱، صفحه: ۵۴۸**

(۲) ناشر: قدیمی کتب خانه، کراچی (پاکستا)، کتاب الادب، باب کنية المشرک، **جلد: ۲، صفحه: ۹۱۷**

(۳) ناشر: دارطوق النجاة، (مصر)، طبع اول: ۱۴۲۲ھ، **جلد: ۵، صفحه: ۵۲**

(۴) ناشر: دارالعلوم منظر اسلام بریلی، (یو پی)، **جلد: ۱، صفحه: ۵۴۸**

(۵) ناشر: مجلس البرکات الجامعة الاشرفيه، مبارکپور (یو. پی)، باب کنية المشرک، **جلد: ۲، صفحه: ۹۱۷**

(۶) ناشر: مکتبۂ بلال، جامع مسجد، دیوبند، **جلد: ۱، صفحه: ۵۴۸**

(۷) ناشر: جمعيّة المکنز الاسلامی، القاهره، مصر، (Printed in Germany)، باب: ۴۰ - ۱۰۰، حدیث: ۳۹۳۱، **جلد: ۲، صفحه: ۷۶۳**

(۸) ناشر: جمعيّة المکنز الاسلامی، القاهره، مصر، (Printed in Germany)، باب: ۱۱۵، حدیث: ۶۲۷۹، **جلد: ۳، صفحه: ۱۲۶۴**

”صحیح مسلم“، مؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيری النيسابوری (المتوفی ۲۶۱ھ)

(۱) ناشر: دار إحياء التراث العربی، بيروت (لبنان)، باب شفاعة النبی ﷺ، **جلد: ۱، صفحه: ۱۹۴**

(۲) ناشر: قدیمی کتب خانه، کراچی (پاکستان)، کتاب الایمان، **جلد: ۱، صفحه: ۱۱۵**

(۳) ناشر: مجلس البرکات الجامعة الاشرفية، مبارکپور، (یو. پی)، **جلد: ۱، صفحه: ۱۱۵**

(۴) ناشر: جمعيّة المكنز الاسلامى، القاهره، مصر، (Germany Printed in)،،باب: ۹۲-۸۹، حديث: ۱۵۳۱، **جلد: ۱، صفحه: ۱۱۰**

(۵) ناشر: مكتبۂ بلال، جامع مسجد، ديوبند، **جلد: ۱، صفحه: ۱۱۵**

(٦) ناشر: درالعلوم منظر اسلام بريلى، (يو پى)، **جلد: ۱، صفحه: ۱۱۵**

"مسند الإمام أحمد بن حنبل"، مؤلف: أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيبانى (المتوفى ۲۴۱ھ)

(۱) ناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت (لبنان)، طبع اول: ۱۴۲۱ھ، ۲۰۰۱ء، **جلد: ۳، صفحه: ۲۹۱**

(۲) ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت (لبنان)، حديث: ۱۷۶۸، **جلد: ۱، صفحه: ۲۶۸**

ترجمہ: ''حدیث بیان کی ہم سے مسدد نے، وہ کہتے ہیں ہم سے بیان کیا یحیٰ نے وہ روایت کرتے ہیں سفیان سے، وہ کہتے ہیں ہم سے بیان کیا عبدالملک نے وہ کہتے ہیں ہم سے بیان کیا عبداللہ بن حارث نے، وہ کہتے ہیں ہم سے بیان کیا **حضرت عباس بن عبدالمطلب** رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے کہ انہوں نے خدمت اقدس حضور سید المرسلین ﷺ میں عرض کی کہ حضور نے اپنے چچا جناب ابوطالب کو کیا نفع دیا؟ خدا کی قسم وہ حضور کی حمایت کرتے اور حضور کے لئے لوگوں سے لڑتے جھگڑتے تھے۔ فرمایا: میں نے اسے سراپا آگ میں ڈوبا ہوا پایا، تو اسے کھینچ کر پاؤں تک آگ میں کر دیا اور اگر میں نہ ہوتا، تو وہ جہنم کے سب سے نیچے طبقے میں ہوتا۔''

⊛ હદીષના ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'હદીષ વર્ણન કરી અમારાથી 'મુસદ્દદે', તેઓ કહે છે કે અમારાથી હદીષ વર્ણન કરી **'યાહયા'** એ, તેઓ રિવાયત કરે છે 'સુફિયાન'થી, તેઓ કહે છે કે અમારાથી વર્ણન કર્યું 'અબ્દુલ મલિકે', તેઓ કહે છે કે અમારાથી વર્ણન કર્યુ 'અબ્દુલ્લાહબિન હારિષે', તેઓ કહે છે કે અમારાથી હદીષ બયાન કરી **હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોએ કે તેઓએ **હુઝૂરે અકદસ,** સય્યેદુલ મુરસેલીન સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની ખિદમતમાં અર્ઝ કરી કે હુઝૂરે પોતાના કાકા અબૂ તાલિબને શું ફાયદો પહોંચાડયો ? ખુદાની કસમ! તેઓ હુઝૂરની તરફેણ કરતા હતા અને હુઝૂર માટે લોકોથી લડતા ઝઘડતા હતા. **હઝરત અબ્બાસ** ના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, તેઓ પગથી માથા સુધી આગમાં ડૂબેલા હતા, મૈં તેઓને ખેંચીને ફકત પગ સુધીની આગ સુધી ડુબેલા કરી દીધા. **જો હૂં ન હોત, તો તેઓ જહન્નમના સૌથી નીચા તબક્કા** (કક્ષા) **માં હોત.'**

◉ **નોટ :–** ઉપરોકત હદીષના અનૂસંધાને અંતિમ પૃષ્ઠોમાં વિવરણ આવશે, જેથી અહીં કંઈપણ ન લખતાં, વાંચક મિત્રોને વિનંતી કે ફકત એટલું યાદ રાખશો કે આ હદીષ **હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ** રદીઅલ્લાહો અન્હોએ રિવાયત કરી છે.

‘કયામત ના દિવસે હુઝૂરે અકદસ ની શફાઅત થી અબૂ તાલિબ ને ફાયદો થશે’

”وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ: لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ،يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ“

حوالہ:

”صحیح مسلم“،مؤلف:مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشیری النیسابوری (المتوفی ۲۶۱ھ)

(۱) ناشر:مجلس البرکات الجامعة الاشرفیة،مبارکپور (یو پی)، **جلد: ۱،صفحہ: ۱۱۵**

(۲) ناشر: جمعیّة المکنز الاسلامی، القاهره،مصر، (Germany Printed in)، باب: ۹۰-۹۳، حدیث: ۵۳۷، **جلد: ۱، صفحہ: ۱۱۰**

(۳) ناشر: دارإحیاء التراث العربی، بیروت(لبنان)، حدیث: ۳۶۰، **جلد: ۱،صفحہ: ۱۹۵**

(۴) ناشر: مکتبۂ بلال،جامع مسجد، دیوبند، **جلد: ۱، صفحہ: ۱۱۵**

(۵) ناشر: درالعلوم منظراسلام بریلی،(یو پی)، **جلد: ۱، صفحہ: ۱۱۵**

(۶) ناشر: قدیمی کتب خانہ، کراچی(پاکستان)، کتاب الایمان، **جلد: ۱،صفحہ: ۱۱۵**

”صحیح البخاری“، مؤلف: محمد بن إسماعیل أبو عبدالله البخاری(المتوفی ۲۵۶ھ)

(۱) ناشر: مکتبۂ بلال،جامع مسجد، دیوبند، **جلد: ۱، صفحہ: ۵۴۸**

(۲) ناشر: جمعیّة المکنز الاسلامی، القاهره، مصر، (Germany Printed in)، باب: ۴۰-۱۰۰، حدیث: ۳۹۳۳، **جلد: ۲، صفحہ: ۷۶۴**

(۳) ناشر: درالعلوم منظراسلام بریلی،(یو پی)، **جلد: ۱، صفحہ: ۵۴۸**

(۵) ناشر: دارطوق النجاة،(مصر)،طبع اول: ۱۴۲۲ھ، **جلد: ۵، صفحہ: ۵۲**

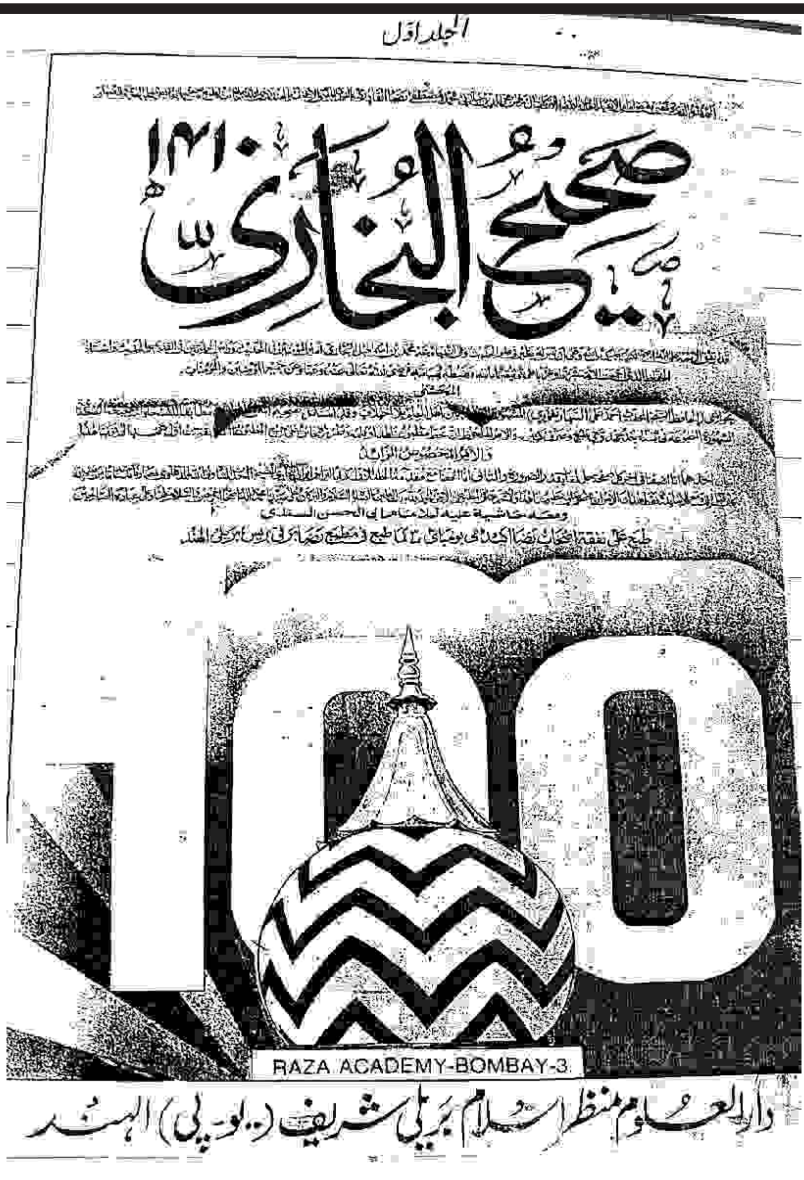
ترجمہ:

”یعنی حضور اقدس ﷺ کے سامنے جناب ابوطالب کا ذکر آیا۔فرمایا: میں امید کرتا ہوں کہ روز قیامت میری شفاعت اسے یہ نفع دے گی کہ جہنم میں پاؤں تک کی آگ میں کر دیا جائے گا۔ جو اس کے ٹخنوں تک ہوگی، جس سے اس کا دماغ جوش مارے گا“۔

⍟ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⍟

‘**હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની સમક્ષ અબૂતાલિબ અનૂસંધાને વાત નિકળી, આપે ફરમાવ્યું કે હૂં ઉમ્મીદ કરૂ છું કે કયામતના દિવસે મારી શફાઅત તેઓને ફાયદો પહોંચાડશે કે સમગ્ર શરીરના બદલે ફકત પગની ઘૂટી સુધીની આગમાં લાવી દેવામાં આવશે. અને તે આગથી તેનું મગજ ખદબદી ઉઠશે.’

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહુલ બુખારી'' જિલ્દ નં. ૧ નું મુખપૃષ્ઠ (TITLE) ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહુલ બુખારી'''ની ઈબારત ના પેઈજ નં. ૫૪૮ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

દોઝખમાં સૌથી હળવો અને ઓછો અઝાબ જનાબ અબૂ તાલિબને હશે – હદીષ

"وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَبِى عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ، وَهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِى مِنْهُمَا دِمَاغُهُ"

حوالہ:

"**صحيح مسلم**"، مؤلف: مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيرى النيسابورى (المتوفى ٢٦١ھ)

(١) ناشر: مجلس البركات الجامعة الاشرفية، مباركپور (يو پى)، **جلد: ١، صفحه: ١١٥**

(٢) ناشر: جمعيّة المكنز الاسلامى، القاهره، مصر، Printed in (Germany)، باب: ٩٣-٩٠، حديث: ٥٣٧، **جلد: ١، صفحه: ١١٠**

(٣) ناشر: دار إحياء التراث العربى، بيروت (لبنان)، حديث: ٣٦٢، **جلد: ١، صفحه: ١٩٦**

(٤) ناشر: مكتبهٔ بلال، جامع مسجد، ديوبند، **جلد: ١، صفحه: ١١٥**

(٥) ناشر: دارالعلوم منظر اسلام بريلى، (يو پى)، **جلد: ١، صفحه: ١١٥**

(٦) ناشر: قديمى كتب خانه، كراچى (پاكستان)، كتاب الايمان، **جلد: ١، صفحه: ١١٥**

"**مسند الإمام أحمد بن حنبل**"، مؤلف: أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيبانى (المتوفى ٢٤١ھ)

ناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت (لبنان)، طبع اول: ١٤٢١ھ، ٢٠٠١ء، حديث: ٢٦٣٦، جلد: ٤، صفحه: ٣٨٧

ترجمہ: ''ہم سے بیان کیا ابوبکر بن ابی شیبہ نے، ہم سے بیان کیا عفان نے، ہم سے بیان کیا حماد بن سلمہ نے، ہم سے روایت بیان کی ثابت نے، وہ روایت کرتے ہیں ابوعثمان نہدی سے، وہ روایت بیان کرتے ہیں حضرت ابن عباس (یعنی حضرت عبداللہ بن عباس) رضی اللہ تعالیٰ عنہما سے کہ بے شک دوزخیوں میں سب سے کم عذاب ابوطالب پر ہے۔ وہ آگ کے دو (۲) جوتے پہنے ہوئے ہیں۔ جس سے ان کا دماغ کھولتا ہے''۔

✪ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ✪

'હદીષ બયાન કરી અમારાથી **અબુબક્ર બિન શયબાએ**, તેઓ કહે છે કે અમારાથી વર્ણન કર્યું અફ્ફાને, તેઓ કહે છે કે અમારાથી બયાન કર્યું હમ્માદ બિન સલ્માએ, તેઓ કહે છે કે અમારા વર્ણન કર્યું ષાબિતે અને તેઓ રિવાયત કરે છે કે ઉસ્માન નહદીથી અને તેઓ **હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસથી** રિવાયત કરે છે કે રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ફરમાવે છે કે, **જહન્નમીઓમાં સૌથી ઓછું અઝાબ અબૂ તાલિબ ઉપર છે. તેમણે આગના બે (૨) જોડા** (Shoe) **પહેર્યા છે, જેનાથી તેમનું મગજ ખદબદે છે.'**

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહ મુસ્લિમ શરીફ'' જિલ્દ નં. ૧ નો મુખપૃષ્ઠ (TITLE) પેઈજ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

جمع جوامع الأحاديث والأسانيد
ومكنز الصحاح والسنن والمسانيد

جمعية المكنز الإسلامي ١٤٢١هـ

© THESAURUS ISLAMICUS FOUNDATION 2000
Aeulestrasse 74, Postfach 86, FL 9490 Vaduz, Liechtenstein

المقر الفرعي: ٢١ طريق مصر حلوان الزراعي، المعادي، القاهرة، مصر

جميع الحقوق محفوظة
لا يجوز إنتاج أي جزء من هذا العمل على أي شكل من الأشكال
دون الحصول على تصريح كتابي من أصحاب الحقوق

All rights reserved
No portion of the work may be reproduced in any form
without written permission of the copyright holders

Production:
TraDigital Stuttgart GmbH, Ludwigstrasse 26, 70176 Stuttgart, Germany
Phone: +49-711-6 69 78 14, Fax: +49-711-6 69 78 24, email: info@tradigital.de

Printed in Germany

ISBN 3-908153-00-X
ISBN 3-908153-05-0
ISBN 3-908153-06-9

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહ મુસ્લિમ શરીફ'' જિલ્દ નં. ૧ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૧૧૦ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

عشيرتك الأقربين (٢١/٢٦) باب شفاعة النبي ﷺ لأبي طالب والتخفيف عنه بسببه وحدثنا عبيد الله بن عمر القواريري ومحمد بن أبي بكر المقدمي ومحمد بن عبد الملك الأموي قالوا حدثنا أبو عوانة عن عبد الملك بن عمير عن عبد الله بن الحارث بن نوفل عن العباس بن عبد المطلب أنه قال يا رسول الله هل نفعت أبا طالب بشيء فإنه كان يحوطك ويغضب لك قال نعم هو في ضحضاح من نار ولولا أنا لكان في الدرك الأسفل من النار حدثنا ابن أبي عمر حدثنا سفيان عن عبد الملك بن عمير عن عبد الله بن الحارث قال سمعت العباس يقول قلت يا رسول الله إن أبا طالب كان يحوطك وينصرك فهل نفعه ذلك قال نعم وجدته في غمرات من النار فأخرجته إلى ضحضاح وحدثنيه محمد بن حاتم حدثنا يحيى بن سعيد عن سفيان قال حدثني عبد الملك بن عمير قال حدثني عبد الله بن الحارث قال أخبرني العباس بن عبد المطلب ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا وكيع عن سفيان بهذا الإسناد عن النبي ﷺ بنحو حديث أبي عوانة وحدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا ليث عن ابن الهاد عن عبد الله بن خباب عن أبي سعيد الخدري أن رسول الله ﷺ ذكر عنده عمه أبو طالب فقال لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة فيجعل في ضحضاح من نار يبلغ كعبيه يغلي منه دماغه باب أهون أهل النار عذابا حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا يحيى بن أبي بكير حدثنا زهير بن محمد عن سهيل بن أبي صالح عن النعمان بن أبي عياش عن أبي سعيد الخدري أن رسول الله ﷺ قال إن أدنى أهل النار عذابا ينتعل بنعلين من نار يغلي دماغه من حرارة نعليه وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا عفان حدثنا حماد بن سلمة حدثنا ثابت عن أبي عثمان النهدي عن ابن عباس أن رسول الله ﷺ قال أهون أهل النار عذابا أبو طالب وهو منتعل بنعلين يغلي منهما دماغه وحدثنا محمد بن المثنى وابن بشار واللفظ لابن المثنى قالا حدثنا محمد بن جعفر حدثنا شعبة قال سمعت أبا إسحاق يقول سمعت النعمان بن بشير يخطب وهو يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول إن أهون أهل النار عذابا يوم القيامة لرجل توضع في أخمص قدميه جمرتان يغلي منهما دماغه وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو أسامة عن الأعمش عن أبي إسحاق عن النعمان بن بشير

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલ'' જિલ્દ નં. ૪ નો ટાઈટલ પેઈજ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

مُسْنَد

الإمام أحمد بن حنبل

المتوفى سنة ٢٤١هـ

رقم أحاديثه

محمد عبد السلام عبد الشافي

الجزء الأول

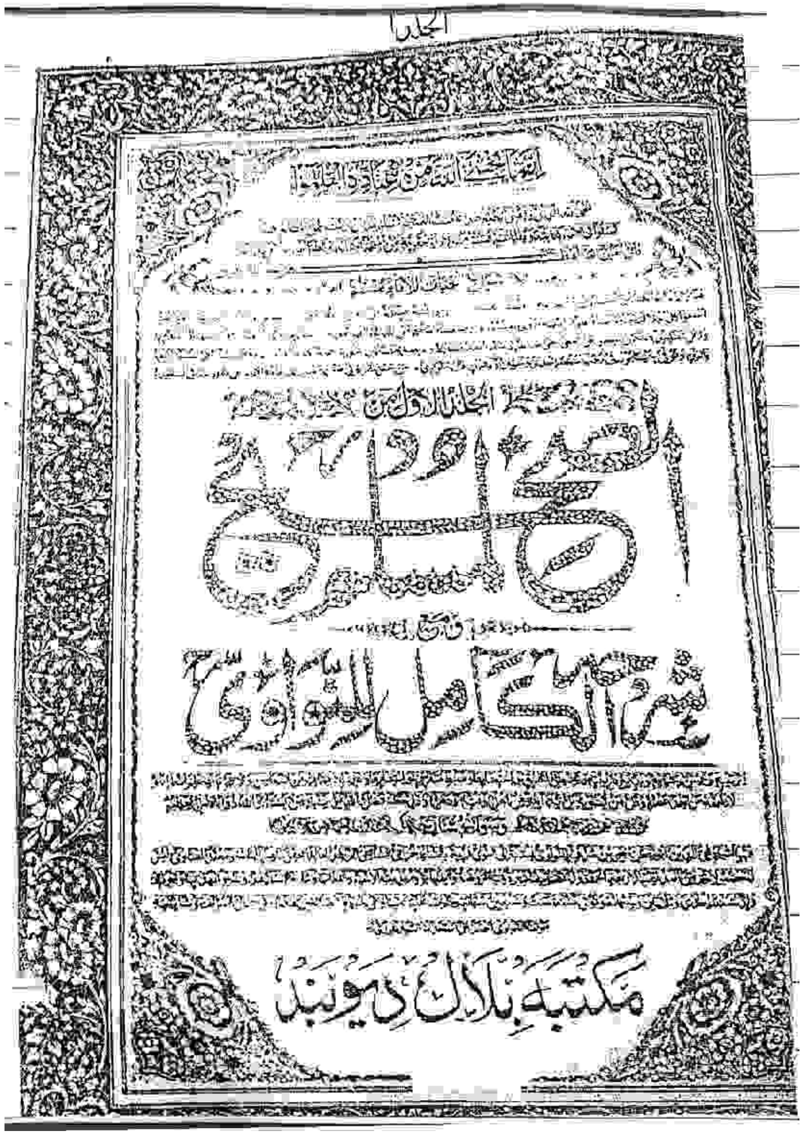
دار الكتب العلمية

بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલ'' જિલ્દ નં. ૧ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૩૭૮

[illegible]

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહ મુસ્લિમ શરીફ'' જિલ્દ નં. ૧ નો ટાઈટલ પેઈજ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

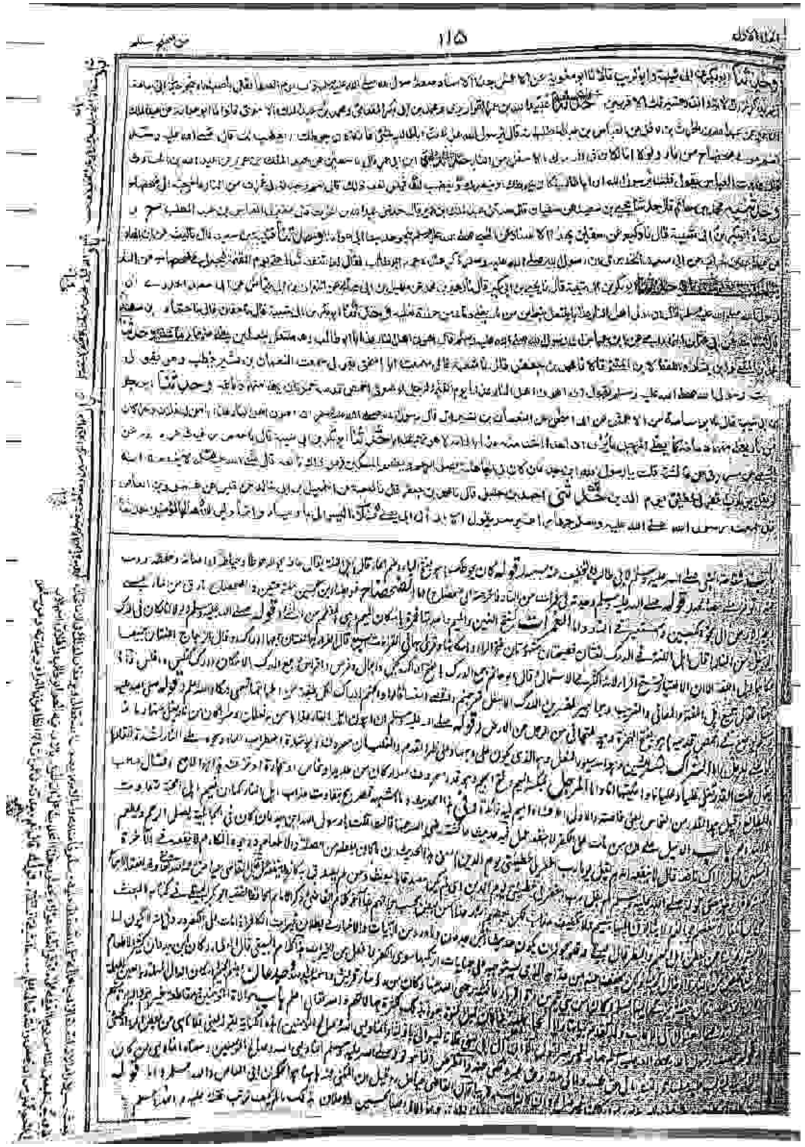

الجلد ١

الصحيح لمسلم

مع شرح الكامل للنووي

مكتبة بلال ديوبند

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''સહીહ મુસ્લિમ શરીફ'' જિલ્દ નં. ૧ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૧૧૫

۱۱۵

ઈન્તેકાલના સમયે અબૂતાલિબના પુરા શરીર ઉપર હુઝૂરે અકદસે પોતાનો મુબારક હાથ ફેરવ્યો. તેની બરકતથી જહન્નમની આગથી શરીરને મુકિત મળી ગઈ. ફકત પગના બન્ને તળીયાં બાકી રહી ગયા. કયામતના દિવસે બન્ને પગમાં આગના જૂતા (બુટ) પહેરાવવામાં આવશે ફકત આટલો જ અઝાબ થશે.

”قِيۡلَ اَنّ النَّبِیّ ﷺ مَسَحَ اَبَا طَالِبٍ بَعۡدَ مَوۡتِهٖ وَاَنۡسَی تَحۡتَ قَدَمَيۡهِ وَلِذَا يَنۡتَعِلُ بِنَعۡلَيۡنِ مِنَ النَّارِ.“

حوالہ:

”تاريخ الخميس فی أحوال أنفس النفيس“(باب وفاةابی طالب)،

المؤلف: حسين بن محمد بن الحسن الدِّيار بَكُری

(المتوفی سنہ ۹۶۶ھ)

ناشر:۔ (۱) دارصادر،بيروت، جلد: ۱، صفحه: ۳۰۰

(۲) ناشر:مؤسسة شعبان بيروت،جلد: ۱، صفحه: ۳۰۰

ترجمہ:

”یعنی کہا گیا کہ نبی ﷺ نے بعد مرگ ابوطالب کے بدن پر دستِ اقدس پھیر دیا تھا، مگر تلووں پر ہاتھ پھیرنا یاد نہ رہا۔اس لئے ابوطالب کوروزِ قیامت آگ کے دو(۲) جوتے پہنائے جائیں گے“۔

☉ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ☉

‘એવું કહેવામાં આવે છે કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે અબૂતાલિબનો ઈન્તેકાલ થયા પછી તેઓના સમગ્ર શરીર ઉપર પોતાનો મુબારક હાથ ફેરવી દીધો હતો, પણ પગના તળીયા ઉપર હાથ ફેરવવાનું યાદ ન રહયું, જેથી જ અબૂ તાલિબને કયામતના દિવસે આગના બે (૨) જોડા (બુટ) પહેરાવવામાં આવશે.’

હઝરત અલીએ પોતાના વાલિદના ઈન્તેકાલના સમાચાર હુઝૂરે અકદસને આપતાં હુઝૂરે હુકમ આપ્યો કે તેને જમીનમાં દબાવી દે, તો હઝરત અલી એ હુઝૂરે અકદસ ને શું કહયું? ઝરા જિગર થામ કે પઢના...

”أَخۡبَرَنَا مُحَمَّدُ بۡنُ الۡمُثَنَّی،عَنۡ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِی شُعۡبَةُ،عَنۡ أَبِی إِسۡحَاقَ قَالَ: سَمِعۡتُ نَاجِيَةَ بۡنَ كَعۡبٍ،عَنۡ عَلِیٍّ رَضِیَ اللّٰهُ عَنۡهُ: أَنَّهُ أَتَی النَّبِیَّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ أَبَا طَالِبٍ مَاتَ. فَقَالَ: اِذۡهَبۡ فَوَارِهُ. قَالَ: إِنَّهُ مَاتَ مُشۡرِكًا. قَالَ: اِذۡهَبۡ فَوَارِهُ. فَلَمَّا وَارَيۡتُهُ رَجَعۡتُ إِلَيۡهِ، فَقَالَ لِیۡ: اِغۡتَسِلۡ“

حوالہ:

”سنن النسائی“،مؤلف:أبوعبدالرحمن أحمد بن شعيب بن علی،النسائی(المتوفی سنہ ۳۰۳ھ)

ناشر:۔ مكتب المطبوعات الإسلامية،حلب،(شام) طبع ثانی: سنہ ۱۹۸۶ء، سنہ ۱۴۰۶ھ،جلد: ۱،صفحه: ۱۱۰

نوٹ: یہ حدیث مکتبہ شاملہ میں جونسائی شریف ہے اس سے اخذ کی گئی ہے۔

”نصب الراية لأحاديث الهداية“، مؤلف: جمال الدين أبو محمد عبد الله بن يوسف بن محمد الزيلعی (المتوفی ۷۶۲ھ)

ناشر:۔ مؤسسة الريان للطباعة والنشر، بيروت (لبنان) طبع اول: ۱۴۱۸ھ، ۱۹۹۷ء، **جلد: ۲، صفحہ: ۲۸۲**

”جامع الأصول فی أحاديث الرسول“، مؤلف: مجدالدين أبوالسعادات المبارک بن محمدابن عبدالكريم الشيبانی الجزری (المتوفی ۶۰۶ھ)

ناشر:۔ مكتبة دارالبيان، **جلد: ۷، صفحہ: ۳۳۶**

”معرفة السنن والآثار“، مؤلف: امام حافظ ابی بکر أحمدبن الحسين بن علی البيهقی (المتوفی ۴۵۸ھ)

ناشر:۔ دارالوفاء (المنصورة، القاهرة)، طبع اول: ۱۴۱۲ھ، ۱۹۹۱ء، **جلد: ۲، صفحہ: ۱۳۶**

”المسندالشافعی“، مؤلف: امام أبو عبد الله محمد بن إدريس الشافعی المکی (المتوفی ۲۰۴ھ)

ناشر:۔ دار الكتب العلمية، بيروت (لبنان)، **جلد: ۱، صفحہ: ۳۸۵**

ترجمہ: ”خبر دی ہم کو محمد بن مثنی نے وہ روایت کرتے ہیں محمد سے، انہوں نے کہا کہ مجھ سے حدیث بیان کی شعبہ نے اور وہ روایت کرتے ہیں ابواسحٰق سے، انہوں نے کہا کہ میں نے ناجیہ بن کعب سے سنا۔ وہ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ سے روایت کرتے ہیں کہ وہ نبی کریم ﷺ کے پاس آئے اور عرض کی: بے شک

ابوطالب نے وفات پائی، تو حضور اقدس ﷺ نے فرمایا کہ جا۔ اور اسے ڈھانپ دے۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض کی: ”**وہ تو مشرک مرا ہے۔**“ حضور اقدس ﷺ نے فرمایا کہ جا۔ اور اسے زمین میں دبا آ۔ جب میں ابوطالب کو زمین میں دبا کر حضور ﷺ کی خدمت میں واپس آیا۔ تو حضور ﷺ نے مجھ سے فرمایا۔ تو غسل کر لے۔“

⍟ ઉપરોકત ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⍟

'જાણ કરી અમને મુહમ્મદ ઈબ્ને મુષન્નાએ, તેઓ વર્ણન કરે છે મુહમ્મદ થી, તેમણે કહયું કે મારા સમક્ષ હદીષ વર્ણન કરી શોઅબાએ, અને તેઓ રિવાયત કરે છે અબૂ ઈસ્હાકથી, તેમણે કહયું કે, મેં નાજિયા બિન કઅબના મુખેથી સાંભળ્યું કે, તેઓ હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો અન્હો દ્વારા રિવાયત કરે છે કે તેઓ નબી-એ-કરીમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની સેવામાં હાઝિર થયા અને કહયું બે:શક! અબૂ તાલિબનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો છે. તો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે આદેશ આપતા ફરમાવ્યું કે જા, તેને જમીનમાં ઢાંકી દે, આ સાંભળીને **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હો એ અર્ઝ કરતા કહયું કે **'તે તો મુશ્રિક તરીકે મૃત્યુ પામ્યો છે'** આ વાતનો ઉત્તર આપતા **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ઈર્શાદ ફરમાવ્યો કે, **'જા અને તેને જમીનમાં દબાવી દે'** જયારે હૂં અબૂ તાલિબને જમીનમાં દબાવી દઈને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની ખિદમતમાં પાછો આવ્યો, તો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે મને કહયું કે ગુસ્લ (સ્નાન) કરી લે.'

‘હઝરત અલી ની કુવ્વતે ઈમાનની નિખાલસતા એવી અજોડ હતી કે, તેનું દ્રષ્ટાંત ન મળે’

સાચા મો’મિનની શાન એ હોય છે કે તે દુનિયાના સઘળા સબંધોની સામે ઈમાનના સબંધને અગ્રતા અને મહત્વતા આપે છે. નિ:શંક, ઈસ્લામે દરેક મો’મિન ને પોતાના કુટુંબીજનો અને સગા વ્હાલા (Relatives)ની સામે કોમળ, નમ્ર, સહકાર, સહાય અને સદભાવનાના સબંધો કેળવવાનો બોધપાઠ આપ્યો છે. ખાસ કરીને માં-બાપની સાથે અદબ, આદર, સન્માન,આજ્ઞા પાલન, નમ્રતા, લાગણી અને પ્રેમસભર કુણી લાગણીનું સદવર્તન કરવાની પ્રેરણા બલ્કે ચુસ્તપણે પાલન કરવાનો આદેશ આપ્યો છે. પણ આ બધા સબંધો અને લાગણીઓ ઈમાનની શર્તના રિશ્તાને અનુસંધિત અને અનૂલક્ષિત છે. ગમે તેવો રિશ્તેદાર હોય, જો તે ઈમાનના વર્તૂળની સીમા રેખા ઓળંગીને વિચલીત એટલે કે અધર્મી થઈ જાય, તો વંશીય સબંધો નામશેષ થઈ જાય છે.

બેશક ! સાચો મો’મિન પોતાના માં-બાપના હકકો અને અધિકારો સમક્ષ હંમેશા પોતાનું શીશ નમાવીને જ રાખે છે. અને માં-બાપના હકકોની સંપૂર્ણ તાબેદારી અને ફરજોનું ચુસ્તપણે પાલન કરવામાં લેશમાત્ર કચાશ, ઉણપ, ઢીલાશ, બેદરકારી કે ઉદાસીનતાને પાણીચું આપી દરેક ક્ષણ તેઓની સેવાચાકરી માટે તત્પર અને ઉત્સુક હોય છે. માં-બાપ સાથે તેનું સબંધ બધા સબંધો કરતા ઉચ્ચ, સંવેદીલ, આદર, ઉષ્મા એન સર્વોત્તમ કક્ષાની લાગણીથી સબંધિત હોય છે. ત્યાં સુધી કે માં-બાપ માટે પોતાનું સર્વત્ર બલ્કે પ્રાણ સુધ્ધા ન્યોછાવર કરવા તે સદા ઉત્સુક હોય છે. પણ આ સબંધ માત્ર અને માત્ર ઈમાન અને દીનના રિશ્તાને કારણે જ અબાધિત અને સબંધિત હોય છે. ભૂતકાળમાં એવા અનેક પ્રસંગો અને ઘટનાઓ અસ્તિત્વમાં આવી છે કે સહાબા-એ-કિરામ અને બુઝુર્ગાને દીને ઈમાનના રિશ્તાને માં-બાપ સાથેના રિશ્તાથી પણ વધુ મહત્વ અને અગ્રતા આપી છે. જે બધી ઘટનાઓ ઈતિહાસના પૃષ્ઠોમાં સોનેરી અંકોથી અંકિત છે. જેનું એક ઉત્તમ ઉદાહરણ મૌલા-એ-કાએનાત, સય્યેદુસ્સાદાત, અસદુલ્લાહે ગાલિબ, કષ્ટો અને આફતોના ભંજક, નબી બંધૂ, બતૂલ પતિ, ખૈબર શિકન, મુશ્કિલ કુશા, શૈરેખુદા, અમીરૂલ મોઅમેનીના, ખલીફતુલ મુસ્લેમીના **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોએ પોતાના પવિત્ર જીવન ચરિત્રના ઉત્તમ આચરણ દ્વારા પુરૂ પાડેલ છે.

જયારે તેઓના વાલિદ જનાબ અબૂ તાલિબનું અવસાન થયું, ત્યારે તેમણે પોતાના વાલિદના ઈન્તેકાલના સમાચાર **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે

વસલ્લમને આપતા કહયું કે **‘ઈન્ના–અમ્મકા–અશ્શયખદ–દાલ્લા – કદ– માતા’** અર્થાત :- **‘યા રસૂલલ્લાહ ! આપનો ઘરડો ગુમરાહ કાકો મરી ગયો’** મૌલા - એ - કાએનાત, **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોના આ વાકયમાં પોતાના વાલિદ માટે અદબ અને એહતરામનું અંશ સુધ્ધા નથી. તો શું તેઓ બે-અદમ અને ગુસ્તાખ સ્વભાવના હતા? (મઆઝલ્લાહ) તૌબા... તૌબા.... હરગિઝ નહીં. મુલ્કે હિજાઝ (અરબ દેશ)ના સંસ્કારી, વિનમ્ર અને ઉચ્ચ કક્ષાના શાએરોમાં તેઓની ગણતરી થતી હતી. સદવર્તન, સંસ્કારી ટેવો અને નમ્ર શૈલી તથા વર્ણતુક તેઓમાં બાળપણથી જ વિકાસ પામેલી હતી. તેમ છતાં તેઓ પોતાના વાલિદ માટે **‘ગુમરાહ’** નો શબ્દોપ્રયોગ કરી રહયા છે. શા માટે? એટલા માટે કે તેઓ જાણતા હતા કે મારા વાલિદે જીવન પર્યત જે મહાન ઝાતે ગિરામીની હિમાયત, હિફાઝત, તરફેણ, સહાય, સુરક્ષા, હમદર્દી, મહોબ્બત અને લાગણીમાં પસાર કરી ને પોતાની કૌમ અને પરિવારજનોની શત્રુતા, કટુતા, નારાજગીઅને દુશ્મની વહોરી લીધી હતી, તે ઝાતે કરીમા જ જયારે સ્વયં ઈન્તેકાલના સમયે તશરીફ લાવીને કલ્મો પઢવાનું કહયું અને અનેક વખત આગ્રહ કર્યો, તેમ છતાં પણ મારા વાલિદે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરી દીધો અનેઈમાન તથા હિદાયતના પ્રસ્તાવનો સ્વીકાર કર્યો નહીં અને અબૂ જહલ જેવા ઈસ્લામ શત્રુના બહેકાવવામાં આવીને હિદાયતના માર્ગે આવી જવાથી ભટકી ગયા અને ઈમાન જેવી અમૂલ્ય નેઅમત થી વંચિત બની ગયા છે. માટે હવે તેઓની સાથેના વંશીય સબંધનું કોઈ જ મહત્વ નથી અને હવે તેઓના અદબ, આદર અને સન્માનની કોઈ આવશ્યકતા જ નથી. કેમકે તેઓ એ **મારા આકા અને મૌલા** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના પ્રસ્તાવને ઠુકરાવી દીધો છે, માટે તેઓ ના માટે **‘ગુમરાહ’** નો શબ્દ જ યોગ્ય અને લાયક છે.

વાત આટલાથી જ અટકતી નથી, પૂર્ણ થતી નથી, હવે વાંચક મિત્રો સમગ્ર એકાગ્રતા થી વાંચન પ્રવાસનો પંથ કાપે, **હઝરત અલી** એ જયારે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને પોતાના વાલિદ જનાબ અબૂ તાલિબ ના ઈત્નેકાલની જાણ કરી અને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો અન્હોને આદેશ આપ્યો કે **‘ઈઝ– હબ – ફ – વારેહિ’** એટલે કે **‘જા, અને તેને જમીનમાં દબાવી આવ’** ફરમાવ્યું, તે ફરમાને મુકદ્દસ ના શબ્દો અતિ લક્ષને પાત્ર છે. આપ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે હઝરત અલીથી એમ નથી ફરમાવ્યું કે., **‘ઈઝ–હબ–ફ– દફફિન હુ’** એટલે કે **‘જા અને તેને દફન કરી આવ’** બલ્કે એવું ફરમાવી રહયા છે કે **‘જા, અને તેને ઘરતીમાં ઘરબી દે.’**

જો કે, **‘દફન કરવું’** અને **‘જમીનમાં દબાવવું’** એ બન્ને વાકયો સમાન અર્થી વાકયો છે. બન્નેનો એક જ અર્થ થાય છે, પણ **‘દફન કરવું’** આદર અને

સન્માનની સાથે જમીનની અંદર છુપાવી દેવું અથવા ઢાંકીને રાખી દેવું, જેવા સંસ્કારી અને આદરયુક્ત અર્થમાં છે. જ્યારે 'જમીન માં દબાવવું' તિરસ્કાર અને ધૃણાની સાથે જમીનની અંદર છુપાવી દેવું અથવા ઢાંકી દેવું, જેવા અપમાનજનક અર્થમાં છે.

ખૈર ! જ્યારે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોને આદેશ આપ્યો કે તમારા વાલિદ એટલે કે જનાબ અબૂ તાલિબને ઝમીનમાં દબાવી દો એટલે કે જમીનમાં ઢાંકી દો એટલે કે જમીનમાં દફનાવી દો, ત્યારે **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોને આશ્ચર્ય થયું કે મારા વાલિદ તો કલ્મો પઢયા વગર અને ઈસ્લામ કબૂલ કર્યા વગર દુનિયાથી અલ-વિદા થયા છે, તેમ છતાં પણ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓને જમીનમાં દફન કરી દેવાનું શા માટે આદેશ આપી રહયા છે ? જેથી **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હો પોતાની વિસ્મયતાના નિરાકરણના આશયથી ખિદમતે અકદસમાં અર્ઝ કરે છે. શું અર્ઝ કરે છે? આ વિષયના અનૂસંધાને રજૂ કરવામાં આવેલી હદીષના શબ્દો ફરી એકવાર વાંચી જુઓ.

હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો અન્હો ખિદમતે અકદમસમાં અર્ઝ કરે છે કે યા રસૂલલ્લાહ ! સલ્લલ્લાહો અલૈકા વસલ્લમ ! **'ઈન્નહૂ – માતા – – મુશ્રિકન'** અર્થાત :- **'તેઓ તો મુશ્રિક થઈને મૃત્યુ પામ્યા છે'** હઝરત અલીની આ વિનંતીનો કશો પણ પ્રત્યુત્તર આપ્યા વિના **હુઝૂરે અકદસ**ની પવિત્ર ઝુંબા થી પ્રથમ આદેશનું ફરી પુનરાવર્તન થાય છેકે **'ઈઝ– હબ – ફ – વારેહિ'** અર્થાત :- **'જા, અને તેને જમીનમાં દબાવી આવ.' હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ દ્વારા ફરી વખત પણ પ્રથમ આદેશ સાંભળીને **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હો કોઈપણ વિશેષ વાતચીત કર્યા વગર પોતાના વાલિદ અબૂ તાલિબને દફન કરવા ચાલ્યા ગયા. પછી શું થયું ? ખૂદ હઝરત મૌલા અલી રદીઅલ્લાહો અન્હો ફરમાવે છે કે :-

'ફ– લમ્મા – વારયતોહુ – રજઅતો – ઈલૈહે' એટલે કે **'હૂં મારા વાલિદને જમીનમાં દફન કર્યા પછી હુઝૂરે અકદસ ની ખિદમતમાં પાછો આવ્યો'** તો હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું 'ઈગ- તસિલ' અર્થાત :- **'એ અલી! તમો ગુસ્લ (સ્નાન) કરી લો'**

આ હદીષ થી નીચે દર્શાવેલી બાબતો પુરવાર થાય છે કે :-

- **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે જનાબ અબૂ તાલિબ માટે હઝરત અલી ને હુકમ આપ્યો કે તેને જમીનમાં દબાવી દો.
- **હુઝૂરે અકદસ** નો આ આદેશ સાંભળી હઝરત અલીએ જનાબ અબૂ તાલિબ માટે કહયું કે તે મુશ્રિક છે.
- **હુઝૂરે અકદસે** જયારે બીજી વખત પણ આ હુકમ જ આપ્યો, તો **હઝરત અલી**

ગયા અને પોતાના વાલિદને જમીનમાં દફન કરી દીધા.

- **હઝરત અલી** ફરમાવે છે કે હૂં મારા વાલિદને જમીનમાં દફન કર્યા બાદ ખિદમતે અકદસમાં પાછો આવ્યો.
- જેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ થયો કે જનાબ અબૂ તાલિબ ને દફન કરવા **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વલ્લમ તશરીફ નહોતા લઈ ગયા બલ્કે આપ તે સ્થળે જ ઉપસ્થિત રહયા, જયાંથી હઝરત અલીને દફન કરવા મોકલેલા.
- જેથી જ **હઝરત અલી** ફરમાવે છે કે વાલિદને દફન કર્યા બાદ હુઝૂર પાસે પરત આવ્યો.
- પુરવાર થયું કે જનાબ અબૂ તાલિબને દફન કરવા **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો ના સંગાથે ગએલા જ નહીં. ફકત હઝરત અલી એકલા જ દફન કરવા ગએલા.
- આ હદીષથી શીયા લોકોની એ હાસ્યાસ્પદ દાવાનું ખંડન થાય છે કે- અબુ તાલિબના જનાઝા ની સાથે હુઝૂરે અકદમસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ગયેલા.
  - જનાઝાને કાંધ આપેલી
  - નમાઝે જનાઝામાં પણ શામેલ થએલા અને
  - કબરમાં પણ દફન કરવા ઉતરેલા.
- જનાબ અબૂ તાલિબની નમાઝે જનાઝા પઢવામાં આવેલી, તે સદંતર જૂઠ અને ટાઢા પહોરની ગપ છે. કેમ કે જનાબ અબૂ તાલિબનો ઈન્તેકાલ **'એલાને નબુવ્વત'** ના **દસમા (૧૦)** વર્ષે એટલે કે હિજરતના ત્રણ (૩) વર્ષ પહેલા થએલો છે. તે વખતે ઈસ્લામમાં નમાઝે જનાઝાનો આરંભ જ નહોતો થએલો.
- ઈસ્લામમાં નમાઝે જનાઝાનો આરંભ જનાબ અબૂ- તાલિબનાઈન્તેકાલ પછી ના ચોથા (૪) વર્ષે એટલે કે સન હિજરી એક (૧)માં થએલો.
- ઈસ્લામમાં સૌથી પહેલી નમાઝે જનાઝા સહાબી-એ-રસૂલ **હઝરત અસ્અદ બિન ઝરારા** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોની પઢવામાં આવી છે. હિજરતના નવ (૯) મહિના પછી સૌ પ્રથમ ઈન્તેકાલ સહાબીએ રસૂલ હઝરત અસ્અદ બિન ઝરારાનો થએલો અને ઈસ્લામમાં સૌથી પહેલી જનાઝાની નમાઝ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે **હઝરત અસ્અદ બિન ઝરારા**ની પઢાવેલી.
  (હવાલો :- **'અલ–ઉસાબા–લે–ઈબ્ને–હજર', જિલ્દ નં. ૪, પેઈજનં. ૨૮૩**)
- ઈસ્લામમાં નમાઝે જનાઝાનો આરંભ થયો, તેના **ત્રણ (૩)** વર્ષ અને અમુક મહિનાઓ પહેલા જનાબ અબૂ-તાલિબનો ઈન્તેકાલ થઈ ગએલો હતો. શીયા ફિર્કાના અનૂયાયીઓથી પ્રશ્ન છે કે, જો જનાબ અબૂતાલિબની નમાઝે જનાઝા પઢવામાં આવી હતી, તો સહીહ હદીષોથી પુરવાર કરી બતાવો. **નમાઝે જનાઝા ની ઈમામત કોણે કરી હતી ?**

સુનને નસઈમાં રિવાયત કરેલી હદીષના અનૂસંધાને ફિકહની આધારભૂત કિતાબ 'અલ – હિદાયહ' નો પુરાવો – મુસલમાનના મુશ્રિક રિશ્તેદારના મૈયત ને ગુસલ દેવાનો મસ્અલો.

”إِذَا مَـاتَ الْـكَافِرُ وَلَهُ وَلِیٌّ مُسْلِمٌ فَإِنَّهُ يُغَسِّلُهُ وَيُكَفِّنُهُ وَيَدْفِنُهُ: بِذٰلِکَ أُمِـرَ عَـلِـیٌّ رَضِـیَ الـلّٰـهُ عَنْهُ فِیْ حَقِّ أَبِيْهِ أَبِیْ طَالِبٍ لٰكِنْ يُغَسَّلُ غُسْلَ الثَّـوْبِ الـنَّـجِسِ وَيُلَفُّ فِیْ خِرْقَةٍ وَتُحْفَرُ حُفَيْرَةٌ مِنْ غَيْرِ مُرَاعَاةِ سُنَّةِ التَّكْفِيْنِ وَاللَّحْدِ وَلَا يُوْضَعُ فِيْهَا بَلْ يُلْقٰى.

حوالہ:

”الهـداية فـی شرح بداية المبتدی“، مـؤلف: شيـخ الاسـلام برهان الدين ابی الحسن علی بن أبی بكر الفرغانی المرغينانی، (المتوفی ۵۹۳ھ)

ناشر:۔(۱)مـجـلـس الـبـركـات الـجـامعة الاشرفية، مبارکپور،(یو پی)، باب الجنائز، فصل الصلوٰة علی الميت، **جلد: ۱، صفحه: ۱۶۲**

ناشر:۔(۲)داراحيـاء الـتـراث الـعـربـی، بيـروت،(لبـنـان)، باب الجنائز، فصل الصلوٰة علی الميت، **جلد: ۱، صفحه: ۹۱**

ناشر:۔(۳)الـمـكـتبة الـعـربية دسـتـگـيـر كـالـونی، كراچی، باب الجنائز، فصل الصلوٰة علی الميت، **جلد: ۱، صفحه: ۱۶۱، ۱۶۲**

ترجمہ:

”جب کافر مر جائے اور اس کا کوئی مسلمان رشتہ دار موجود ہو، تو وہ اس کو غسل دے، کفن پہنائے اور دفن کرے۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ کو ان کے باپ ابوطالب کے بارے میں ایسا ہی حکم دیا گیا۔ لیکن اس کو ایسے غسل دیا جائے جیسے پلید کپڑے کو دھویا جاتا ہے، اور کسی کپڑے میں لپیٹ دیا جائے اور اس کے لئے گڑھا کھودا جائے، کفن پہنانے اور لحد بنانے کی سنت ملحوظ نہ رکھی جائے، اور نہ ہی اس کو گڑھے میں رکھا جائے بلکہ اس میں ڈال دیا جائے“۔

⍟ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⍟

'જયારે કાફિર મૃત્યુ પામે અને તેનો કોઈ મુસ્લિમ સગું મૌજૂદ હોય, તો તે તેને ગુસલ દઈ, કફન આપી, દફન કરે. **હઝરત અલી મુર્તઝા** રદીઅલ્લાહો અન્હોને તેઓના વાલિદ અબૂ-તાલિબ વિષે આવો જ હુકમ આપવામાં આવેલો. પણ તે ગુસલ એ પ્રમાણે આપવામાં આવે, જેમ કે નાપાક કપડાને ધોવામાં આવે છે, નહવડાવ્યા પછી કોઈ કપડામાં લપેટી લેવામાં આવે. તેના માટે ખાડો ખોદવામાં આવે, કફન પહેરાવવાની અને કબર બનાવવાની સુન્નતને અનૂસરવામાં ન આવે અને તેને સન્માનપૂર્વક ખાડામાં રાખવામાં આવે નહીં. બલ્કે ફેંકી દેવામાં આવે.'

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ-હિદાયા'' જિલ્દ નં. ૧ નો મુખપૃષ્ઠ (TITLE) ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

بسم الله الرحمن الرحيم

الجزآن الأولان

من

Markaz-e-Ahle Sunnat
Barkaat-e-Raza
Opp. Darool Uloom,
Imam Ahmed Raza Road
Memonwad,
Porbandar-360575
Gujarat - INDIA

الهداية

لشيخ الإسلام برهان الدين أبي الحسن علي بن أبي بكر الفرغاني المرغيناني رحمه الله تعالى

٥١١هـ —— ٥٩٣هـ

مع حاشية

العلامة أبي الحسنات محمد عبد الحي اللكنوي الفرنجي محلي رحمه الله تعالى

١٢٦٤هـ —— ١٣٠٤هـ

و معها

الدراية في تخريج أحاديث الهداية

لشيخ الإسلام أبي الفضل أحمد بن علي بن محمد العسقلاني المعروف بابن حجر رحمه الله تعالى

٧٧٣هـ —— ٨٥٢هـ

وضمنا إليها الفوائد البهية في تراجم الحنفية مع تعليقاتها لحضرة المحشي رحمه الله

عني بطبعها و نشرها

مجلس البركات

الجامعة الأشرفية - مباركفور - أعظم جره - الهند

رمز البريد ٢٧٦٤٠٤ - يوبي

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ હિદાયા'' જિલ્દ નં. ૧ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૧૬૨ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

عن ... ويكفن فيه بن الإمام على في حق أبيه أبي طالب لكن يغسل غسل الثوب النجس يلف في خرقة ويحفر

حفيرة من غير مراعاة سنة التكفين واللحد ولا يوضع فيه بل يلقى **فصل في حمل الجنازة** وإذا

حملوا الميت على سريره أخذوا بقوائمه الأربع بذلك وردت السنة وفيه تكثير الجماعة وزيادة

الإكرام والصيانة وقال الشافعي السنة أن يحملها رجلان يضعها السابق على أصل عنقه والثاني

على صدره لأن جنازة سعد بن معاذ هكذا حملت قلنا كان ذلك لازدحام الملائكة عليه يمشون

مسرعين دون الخبب لأنه صلى الله عليه وسلم حين سئل عنه قال ما دون الخبب وإذا

بلغوا إلى قبره يكره أن يجلسوا قبل أن يوضع عن أعناق الرجال لأنه قد تقع الحاجة إلى التعاون

والقيام أمكن منه وكيفية الحمل أن تضع مقدم الجنازة على يمينك ثم مؤخرها على يمينك ثم

مقدمها على يسارك ثم مؤخرها على يسارك إيثارا للتيامن وهذا في حالة التناوب **فصل**

في الدفن ويحفر القبر ويلحد لقوله صلى الله عليه وسلم اللحد لنا والشق لغيرنا ويدخل

الميت مما يلي القبلة خلافا للشافعي فإن عنده يسل سلا لما روي أنه صلى الله عليه وسلم

سل سلا ولنا أن جانب القبلة معظم فيستحب الإدخال منه واضطربت الروايات في إدخال

النبي صلى الله عليه وسلم فإذا وضع في لحده يقول واضعه بسم الله وعلى ملة رسول الله كذا

قال رسول الله حين وضع أبا دجانة في القبر ويوجه إلى القبلة بذلك أمر رسول الله صلى الله

عليه وسلم وتحل العقدة لوقوع الأمن من الانتشار ويسوى اللبن على اللحد لأنه صلى الله عليه وسلم

جعل على قبره اللبن ويسجى قبر المرأة بثوب حتى يجعل اللبن على اللحد ولا يسجى قبر الرجل لأن مبنى حالهن

على الستر ومبنى حال الرجال على الانكشاف ويكره الآجر والخشب لأنهما لإحكام البناء

જનાબ અબૂ તાલિબનું મુસલમાન ન હોવું સ્પષ્ટ પુરવાર કરનારી હદીષો અને મિલ્લતે ઈસ્લામિયાના ઈમામોની કિતાબોના વિશ્વસનીય હવાલાઓ.

હદીષ શરીફ

”كَانَتْ مَشِيْئَةُ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فِى إِسْلَامِ عَمِّى الْعَبَّاسِ وَمَشِيْئَتِى فِى إِسْلَامِ عَمِّى أَبِى طَالِبِ فَغَلَبَتْ مَشِيْئَةُ اللّٰهِ مَشِيْئَتِى“

حوالہ:

”كنز العمال فى سنن الأقوال والأفعال“، مؤلف :علاء الدين على بن حسام الدين الهندى البرهانفورى (المتوفى ۹۷۵ھ)

(۱) ناشر :دارالكتب العلمية، بيروت،حديث نمبر: ۳۴۴۳۴، طبع ثانى: ۱۴۲۴ھ، ۲۰۰۴ء، **جلد:۱۲، صفحه: ۶۹**

(۲) ناشر:مؤسسة الرسالة، بيروت،حديث نمبر: ۳۴۴۳۹،طبع خامس: ۱۴۰۱ھ، ۱۹۸۱ء، **جلد:۱۲، صفحه: ۱۵۲**

ترجمہ:۔ ”اللہ تعالیٰ نے میرے چچا عباس کا مسلمان ہونا چاہا اور میری خواہش یہ تھی کہ میرا چچا ابوطالب مسلمان ہو، اللہ تعالیٰ کا ارادہ میری خواہش پر غالب آیا۔“

⊛ ઉપરોકત હદીષના ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'અલ્લાહ તઆલાએ મારા કાકા **અબ્બાસ** નું મુસલમાન થવું ચાહયું અને મારી ઈચ્છા એ હતી કે, મારા કાકા **અબૂ તાલિબ** મુસલમાન થાય. અલ્લાહ તઆલાનો ઈરાદો મારી ઈચ્છા ઉપર છવાઈ ગયો કે **અબૂ-તાલિબ કાફિર રહયા** અને અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો ઈસ્લામથી સન્માનિત થયા.'

ઉપરોકત હદીષના ઉર્દૂ તર્જુમાના શબ્દો પ્રત્યે લક્ષ કેન્દ્રીત કરો કે ખૂદ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ફરમાવે છે કે **'અબૂ-તાલિબ કાફિર રહા'**. જેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ થયો કે **'અબૂ તાલિબ ઈમાન લાવ્યા નહીં અને કાફિર જ રહયા.'** લૂલી લંગડી દલીલો અને સંયોગિક પુરાવાઓના સહારે જનાબ અબૂ તાલિબનું ઈમાન પુરવાર કરનારા શું ઉપરોકત હદીષ શરીફથી ટકકર લઈ રહયા છે ?

'કન્ઝુલ ઉમ્માલ' કિતાબ ના હવાલાથી રજૂ કરેલી હદીષ નંબર :- ૩૪૪૩૪, જે પેઈજ નં. ૬૯ ઉપર છે. તે ઓરિજનલ પેઈજ અને કિતાબના ટાઈટલની ઝેરોક્ષ કોપી અહીં વાંચકો ને સંતોષ પ્રદાન કરવા રજૂ કરવામાં આવી છે.

كنز العمال
في سنن الأقوال والأفعال

تأليف

العلامة علاء الدين علي المتقي بن حسام الدين الهندي

المتوفى سنة ٩٧٥ هـ

تحقيق

محمود عمر الدمياطي

الجزء الثاني عشر

منشورات
محمد علي بيضون
دار الكتب العلمية
بيروت - لبنان

الباب السادس

في فضل أشخاص ليسوا من الصحابة من الإكمال

النجاشي

٣٤٤٢٧ - إن أخاكم النجاشي قد مات فاستغفروا له. (حم، ش، طب، ض، وابن قانع - عن جرير).

زيد الخير من الإكمال

٣٤٤٢٨ - سيكون بعدي رجل من التابعين وهو زيد الخير يسبقه بعض أعضائه إلى الجنة بعشرين سنة. (ابن عساكر - عن الحارث الأعور مرسلا).

ذيل الباب من الإكمال

٣٤٤٢٩ - أبو طالب أخرجته من غمرة جهنم إلى ضحضاح منها. (ع، عد وتمام - عن جابر) قال: سئل النبي ﷺ عن أبي طالب قال - فذكره.

٣٤٤٣٠ - أما! إنه في ضحضاح من النار عليه نعلان يغلي منها أم رأسه - يعني أبا طالب. (هناد - عن أبي عثمان مرسلا)

٣٤٤٣١ - كل قبر لا يشهد أن لا إله إلا الله فهو جذوة من النار وقد وجدت عمي أبا طالب في طمطام من النار فأخرجه الله بمكانه مني وإحسانه إلي فجعله في ضحضاح من نار. (طب - عن أم سلمة).

٣٤٤٣٢ - ليعلمن عمي أبي قد نفعته يوم القيامة، إنه لفي ضحضاح من نار ينتعل بنعلين من نار يغلي منها دماغه. (هناد - عن أبي هريرة).

٣٤٤٣٣ - أي عم! قل: لا إله إلا الله - كلمة أحاج لك بها عند الله. (خ، م - عن ابن المسيب عن أبيه) إن أبا طالب لما حضرته الوفاة قال له النبي ﷺ - فذكره

٣٤٤٣٤ - كانت مشيئة الله عز وجل في إسلام عمي العباس ومشيئتي في إسلام عمي أبي طالب فغلبت مشيئة الله مشيئتي. (أبو نعيم - عن علي).

પોતાના વાલિદે ગિરામી અબૂ-કુહાફા ના ઈમાન લાવવાથી જેટલી ખૂશી થઈ રહી છે, તેના પણ વધુ ખૂશી જો અબૂ તાલિબ ઈમાન લાવ્યા હોત, તો મને પ્રાપ્ત થઈ હોત. હઝરત સિદ્દીકે અકબરનો ઈશ્કે રસૂલનો જઝબો.

"عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ دِيْنَارٍ، عَنِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: جَاءَ اَبُوْبَكْرٍ بِاَبِىْ قُحَافَةَ يَقُوْدُهُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ، اَلَا تَرَكْتَ الشَّيْخَ حَتّٰى نَاْتِيَهُ؟، قَالَ اَبُوْبَكْرٍ: اَرَدْتُ اَنْ يَّاْجُرَهُ اللّٰهُ، وَالَّذِىْ بَعْثَكَ بِالْحَقِّ لَاَنَا كُنْتُ اَشَدُّ فَرْحاً بِاِسْلَامِ اَبِىْ طَالِبٍ لَوْكَانَ اَسْلَمَ مِنِّى بِاَبِىْ."

حوالہ:

"**الإصابة فی تمییز الصحابة**"،مؤلف:أحمد بن علی بن حجر العسقلانی (المتوفی۸۵۲ھ)

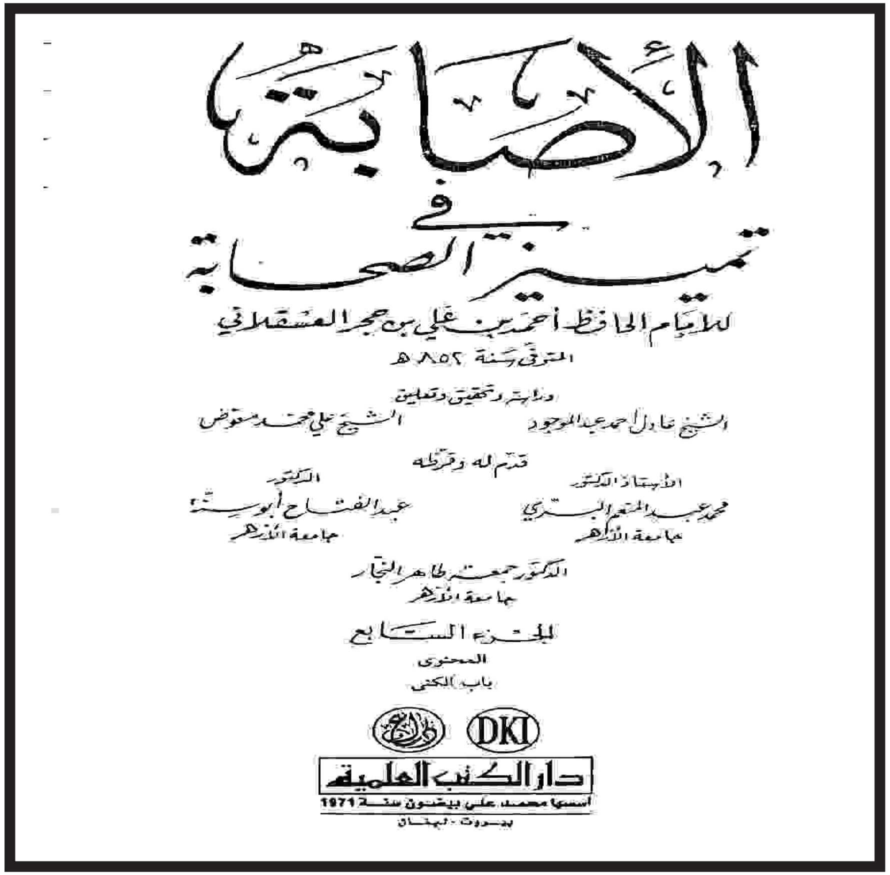
(۱) ناشر:دار الکتب العلمیة،بیروت،طبع اول : ۱۴۱۵ھ ،**جلد :۷، صفحه : ۲۰۰**

(۲) ناشر:دارصادر،بیروت، ذکرابی طالب،**جلد:۴، صفحه:۱۱۷**

ترجمہ:۔ "حضرت عبداللہ بن دینار سے روایت ہے، وہ روایت کرتے ہیں حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما سے کہ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فتح مکہ کے دن ابوقحافہ کا ہاتھ پکڑے ہوئے خدمت اقدس حضور سید عالم ﷺ میں حاضر لائے۔حضور اکرم ﷺ نے فرمایا:اس بوڑھے کو وہیں کیوں نہ رہنے دیا کہ ہم خود اس کے پاس تشریف فرما ہوتے،صدیق نے عرض کی کہ میں نے چاہا کہ اللہ ان کو اجر دے۔قسم اس کی جس نے حضور کو حق کے ساتھ بھیجا ہے! مجھے اپنے باپ کے مسلمان ہونے سے زیادہ ابوطالب کے مسلمان ہونے کی خوشی ہوتی اگر وہ اسلام لے آتے۔"

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'ફતેહ મકકા (મકકા વિજય) ના દિવસે હઝરત સિદ્દીકે અકબર રદીઅલ્લાહો અન્હો પોતાના વાલિદ અબૂ-કુહાફાનો હાથ પકડી હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની ખિદમતમાં હાઝિર થયા. હુઝૂરે અકદસે ફરમાવ્યું કે વડીલને ત્યાં જ રહેવા દેવા હતા. હૂં સ્વયં તેઓની પાસે ગયો હોત. હઝરત સિદ્દીકે અર્ઝ કરી કે મૈં એવું ઈચ્છયું કે વાલિદસાહેબ ને અલ્લાહ સવાબ આપે. કસમ છે તેની, જેણે આપને હકની સાથે મોકલ્યા છે, મને મારા બાપ ના ઈસ્લામ કબૂલ કરવાની ખૂશી કરતા અબૂ તાલિબ ના ઈસ્લામ સ્વીકારની ખૂશી થઈ હોત, જો તેઓ ઈસ્લામ લાવ્યા હોત.'

الإصابة
في
تمييز الصحابة
للإمام الحافظ أحمد بن علي بن حجر العسقلاني
المتوفى سنة ٨٥٢ هـ
دراسة وتحقيق وتعليق
الشيخ عادل أحمد عبد الموجود
الشيخ علي محمد معوض
قدم له وقرظه
الأستاذ الدكتور
محمد عبد المنعم البري
جامعة الأزهر
الدكتور
عبد الفتاح أبو سنة
جامعة الأزهر
الدكتور جمعة طاهر النجار
جامعة الأزهر
الجزء السابع
المحتوى
باب الكنى
DKI
دار الكتب العلمية
أسسها محمد علي بيضون سنة 1971
بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ ઈસાબા ફી તમીઝીસ સહાબા'' જિલ્દ નં. ૭ નો ટાઈટલ પેઈજ અને ઈબારત નો પેઈજ નં. ૨૦૦ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

ملة عبد المطلب بأن عبد المطلب مات على الإسلام، واستدل بأثر مقطوع عن جعفر الصادق وسأذكره بعد، ولا حجة فيه، لانقطاعه وضعف رجاله.

وأما الثاني ففيه شهادة أبي طالب بتصديق النبي ﷺ فالجواب عنه وعما ورد من شعر أبي طالب في ذلك أنه نظير ما حكى الله تعالى عن كفار قريش: ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ [النمل: ١٤]، فكان كفرهم عناداً، ومنشؤه من الأنفة والكبر؛ وإلى ذلك أشار أبو طالب بقوله: لولا أن تعيّرني قريش.

وأما الثالث وهو أثر الهوزني فهو مرسل، ومع ذلك فليس في قوله: «وَصَلَتْكَ رَحِمٌ» ما يدلُّ على إسلامه؛ بل فيه ما يدلُّ على عدمه، وهو معارضته لجنازته، ولو كان أسلم لمشى معه وصلّى عليه.

وقد ورد ما هو أصحُّ منه، وهو ما أخرجه أبو داوُدَ والنَّسائيُّ، وصححه ابنُ خُزَيْمَةَ من طريق ناجية بن كعب، عن علي؛ قال: لما مات أبو طالب أتيتُ النبي ﷺ فقلت: إن عمك الضال قد مات. فقال لي: «اذْهَبْ فَوَارِهِ، وَلَا تُحَدِّثَنِّي شَيْئاً حَتَّى تَأْتِيَنِي»[1]. ففعلت ثم جئت فدعا لي بدعوات.

وقد أخرجه الرَّافِضِيُّ المذكور من وجه آخر عن ناجية بن كعب، عن علي بدون قوله: الضال.

وأما الرابع والخامس، وهو أمر أبي طالب ولديه باتباعه فتركه ذلك هو من جملة العناد، وهو أيضاً من حسن نصرته له وذبه عنه ومعاداته قومه بسببه.

وأما قول أبي بكر فمراده لأنا كنتُ أشدَّ فرحاً بإسلام أبي طالب مني بإسلام أبي؛ أي لو أسلم.

ويبين ذلك ما أخرجه أبو قُرَّةَ موسى بنُ طارق، عن موسى بن عبيدة، عن عبد الله بن دينار، عن ابن عمر، قال: جاء أبو بكر بأبي قُحافة يقوده يوم فَتْحِ مكة، فقال رسول الله ﷺ: «ألا تَرَكْتَ الشَّيْخَ حَتَّى نَأْتِيَهُ؟» قال أبو بكر: أردتُ أن يأجره الله، والذي بعثك بالحق لأنا كنتُ أشد فرحاً بإسلام أبي طالب لو كان أسلم مني بأبي.

وذكر ابنُ إسْحَاقَ أنَّ عمر لما عارض العباس في أبي سفيان لما أقبل به ليلةَ الفتح، فقال له العباس: لو كان من بني عدي ما أحببت أن يقتل. فقال عمر: إنا بإسلامك إذا

(١) أخرجه النسائي في السنن ١/ ١١٠ كتاب الطهارة باب ١٢٨ الغسل من مواراة المشرك حديث رقم ١٩٠، وأحمد في المسند ١/ ١٣١، وابن خزيمة في صحيحه والبيهقي في دلائل النبوة ٢/ ٣٤٨.

જનાબ અબૂ-તાલિબે હુઝૂરે અકદસને કહેણ મોકલ્યું કે મને જન્નતના અંગૂર (દ્રાક્ષ) ખવડાવો. હઝરત સિદ્દીકે અકબરે જવાબમાં કહેવડાવ્યું કે, બે:શક! જન્નતના અંગૂર (દ્રાક્ષ) અલ્લાહ તઆલાએ કાફિરો માટે હરામ કર્યા છે.

હદીષ શરીફ

”وَفِیْ زِیَادَاتِ یُوْنُسَ بْنِ بُکَیْرٍ فِیْ الْمَغَازِیْ، عَنْ یُوْنُسَ بْنِ عمرو، عَنْ اَبِیْ السَّفَرِ، قَالَ بَعَثَ أَبُو طَالِبٍ إِلَی النَّبِیِّ ﷺ فَقَالَ أَطْعِمْنِیْ مِنْ عِنَبِ جَنَّتِکَ فَقَالَ أَبُو بَکْرٍ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهَا عَلَی الْکَافِرِیْنَ“

حوالہ:

”الإصابة فی تمییز الصحابة“، مؤلف: الامام الحافظ أحمد بن علی بن حجر العسقلانی (المتوفی ۸۵۲ھ)

(۱) ناشر: دار الکتب العلمیة: بیروت، طبع اول: ۱۴۱۵ھ، جلد: ۷، صفحہ: ۱۹۷

(۲) ناشر: دار صادر، بیروت، ذکر ابی طالب، جلد: ۴، صفحہ: ۱۱۶

ترجمہ: ”یعنی ابوطالب نے حضور اقدس ﷺ سے عرض کر بھیجی کہ مجھے اپنی جنت کے انگور کھلایئے۔ اس پر صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایا، بے شک اللہ نے انہیں کافروں پر حرام کیا ہے“۔

ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ

'એટલે કે અબૂ-તાલિબે હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની જવાબમાં કહેણ મોકલ્યું કે, મને તમારી જન્નતના અંગૂરો (દ્રાક્ષો) ખવડાવો. જવાબમાં **હઝરત સિદ્દીકે અકબર** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હોએ કહેવડાવ્યું કે બે:શક! અલ્લાહ તઆલાએ તેને (**જન્નતના અંગૂરો**)ને કાફિરો માટે હરામ કર્યા છે.'

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ ઈસાબા ફી તમીઝીસ સહાબા'' જિલ્દ નં. ૭ નો ટાઈટલ પેઈજ ઝેરોક્ષ નકલ :-

الإصابة في تمييز الصحابة

للإمام الحافظ أحمد بن علي بن حجر العسقلاني

المتوفى سنة ٨٥٢ هـ

دراسة وتحقيق وتعليق

الشيخ عادل أحمد عبد الموجود — الشيخ علي محمد معوض

قدم له وقرظه

الأستاذ الدكتور محمد عبد المنعم البري — جامعة الأزهر

الدكتور عبد الفتاح أبو سنة — جامعة الأزهر

الدكتور جمعة طاهر النجار — جامعة الأزهر

الجزء السابع

المحتوى

باب الكنى

دار الكتب العلمية
أسسها محمد علي بيضون سنة 1971
بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ ઈસાબા ફી તમીઝીસ સહાબા'' જિલ્દ નં. ૭ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૧૯૭ ની ઝેરોક્ષ નકલ :-

ومنها قوله من قصيدة:

وَشَقَّ لَهُ مِنَ اسْمِهِ لِيُجِلَّهُ   فَذُو العَرْشِ مَحْمُودٌ وَهَذَا مُحَمَّدُ
[الطويل]

قال ابْنُ عُيَيْنَة، عن علي بن زيد: ما سمعتُ أحسنَ من هذا البيت.

وأخرج أَحْمَدُ من طريق حبة العرني؛ قال: رأيت علياً ضحك على المنبر حتى بدت نواجذه، ثم تذكر قول أبي طالب وقد ظهر علينا وأنا أصلي مع النبي ﷺ ببطن نخلة؛ فقال له: ماذا يصنعان؟ فدعاه إلى الإسلام، فقال: ما بالذي تقول من بأس، ولكن والله لا يعلوني استي أبداً.

وأخرج البُخَارِيُّ في التَّارِيخِ، من طريق طلحة بن يحيى، عن موسى بن طلحة، عن عقيل بن أبي طالب؛ قال: قالت قريش لأبي طالب: إن ابْنَ أخيك هذا قد آذانا... فذكر القصة؛ فقال: يا عقيل، ائتني بمحمد. قال: فجئتُ به في الظهيرة، فقال: إن بني عمك هؤلاء زعموا أنك تؤذيهم فَانْتَهِ عن أذاهم، فقال: أترون هذه الشمس[١]؟ فما أنا بأقدر على أن أدعَ ذلك. فقال أبو طالب. والله ما كذب ابْنُ أخي قط.

وقال عَبْدُ الرَّزَّاقِ: حدثنا سفيان، عن حبيب بن أبي ثابت، عمن سمع ابن عباس في قوله تعالى: ﴿وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ﴾ [الأنعام: ٢٦]؛ قال: نزلت في أبي طالب؛ كان ينهى عن أذى النبيِّ ﷺ وينأى عما جاء به.

وأخرج ابْنُ عَدِيٍّ مِنْ طريق الهيثم البكاء، عن ثابت، عن أنس؛ قال: مرض أبو طالب فعاده النبي ﷺ، فقال: يا ابن أخي، ادْعُ ربَّكَ الذي بعثك يُعافيني. فقال: «اللَّهُمَّ اشْفِ عَمِّي». فقام كأنما نشط من عِقَال؛ فقال: يا ابن أخي، إن ربك لَيُطيعك! فقال: «وأَنْتَ يَا عَمَّاهُ لَوْ أَطَعْتَهُ لَيُطِيعَنَّكَ»[٢].

وفي زيادات يُونُسَ بْنِ بُكَيْرٍ في المَغَازِي، عن يونس بن عمرو، عن أبي السفر؛ قال: بعث أبو طالب إلى النبي ﷺ فقال: أطعمني من عنب جنتك. فقال أبو بكر: إن الله حَرَّمَهَا على الكافرين.

---

(١) أخرجه البيهقي في دلائل النبوة ٢/ ١٨٧ عن عقيل بن أبي طالب والبخاري في التاريخ الكبير ٤/ ٥١.
وابن حجر في المطالب العالية ٤/ ١٩٢ حديث رقم ٤٢٧٨ وقال هذا إسناد صحيح.

(٢) أخرجه الحاكم في المستدرك ٢/ ٤٣٢ عن ابن عباس رضي الله عنهما ولفظه مرض أبو طالب فجاءت قريش فجاء النبي ﷺ... الحديث قال الحاكم حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه وأقره الذهبي.

હઝરતે ઈમામે આઝમ અબૂ હનીફાનો ફત્વો- જનાબ અબૂ-તાલિબનો ઈન્તેકાલ હાલતે કુફ્રમાં થએલો છે.

سراج الامۃ، کاشف الغمۃ، مجتہد اعظم ملت اسلامیہ حضرت امام اعظم ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اپنی کتاب ''الفقہ الاکبر'' میں ابوطالب کے متعلق فرماتے ہیں کہ۔

''وَاَبُوْطَالِبٍ عَمُّهُ ﷺ وَاَبُوْعَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مَاتَ كَافِرًا''

(ترجمہ:۔ ''اور ابوطالب جو حضورﷺ کے چچا اور حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے والد تھے، ان کا انتقال حالت کفر میں ہوا ہے'')

حوالہ:۔ **''الفقہ الاکبر''**، مصنف: امام اعظم ابی حنیفۃ النعمان بن ثابت الکوفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ (المتوفی ۱۵۰ھ)

ناشر:۔ دار الکتب العربیۃ الکبریٰ، مصطفیٰ البابی الحلبی، القاہرہ، مصر، **صفحہ: ۹۷**

۔:دوسرا حوالہ:۔

امام اعظم کی کتاب **''فقہ اکبر''** کی شرح لکھنے والے امام اجل فاضل نبیل محدث وفقیہ علامہ علی ابن سلطان محمد القاری الہروی المعروف بملا علی قاری علیہ الرحمۃ الباری (المتوفی ۱۰۱۴ھ)

اپنی کتاب **''مِنَحُ الروض الازہر فی شرح الفقہ الاکبر''** میں امام اعظم کے مندرجہ بالا جملے کی شرح میں فرماتے ہیں کہ:۔

''(وَاَبُوْ طَالِبٍ عَمُّهُ)، اَیْ عَمُّ النَّبِیِّ (ﷺ وَاَبُوْ عَلِیٍّ رضی الله عنه، مَاتَ كَافِرًا)وَلَمْ يُؤْمِنْ لَهُ، فَقَدْ وَرَدَ:اَنَّهُ لَمَّا حَضَرَ اَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ، فَوَجَدَ عِنْدَهُ اَبَا جَهْلٍ وَاَضْرَابَهُ، فَقَالَ ﷺ :يَا عَمِّ قُلْ كَلِمَةً أُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللّٰهِ، فَقَالَ اَبُوْ جَهْلٍ: أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟وَتَكَرَّرَ هٰذَا الْكَلَامُ فِیْ ذٰلِكَ الْمَقَامِ، حَتّٰى قَالَ اَبُوْ طَالِبٍ فِیْ آخِرِ الْمَرَامِ: اَنَا عَلٰی مِلَّةِ اَبِیْ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَاَبٰى اَنْ يَقُوْلَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ''.

حوالہ:۔ **''منح الروض الازہر فی شرح الفقہ الاکبر''**، مصنف: محدث وفقیہ علامہ علی ابن سلطان محمد القاری الہروی المعروف بملا علی قاری علیہ الرحمۃ الباری (المتوفی ۱۰۱۴ھ)

ناشر:۔ دار البشائر الاسلامیۃ، بیروت (لبنان)، **صفحہ: ۳۱۲**

ترجمہ: ''اور ابوطالب یعنی حضورﷺ کے چچا اور حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے والد نے کفر کی حالت میں انتقال کیا اور وہ حضورﷺ پر ایمان نہیں لائے، جیسا کہ حدیث شریف میں آیا ہے کہ جب ابوطالب کی وفات کا وقت قریب آیا تو نبی کریم ﷺ ان کے پاس تشریف لائے، تو ان کے پاس ابوجہل اور اس کے ساتھی موجود تھے، نبی کریم ﷺ نے ابوطالب سے فرمایا اے چچا: **کلمۃ پڑھو**، جس کے سبب اللہ تعالیٰ کے حضور حجت کروں گا، پس ابوجہل نے ابوطالب سے کہا: کیا عبد المطلب کے دین سے منحرف ہو رہے ہو؟ اور وہ بار بار وہی بات وہیں پر کہتا رہا۔ یہاں تک کہ ابوطالب نے جو آخری بات کہی وہ یہ تھی کہ میں عبد المطلب کے دین پر ہوں، اور **لا الٰہ الا اللہ** کہنے سے انکار کیا''۔

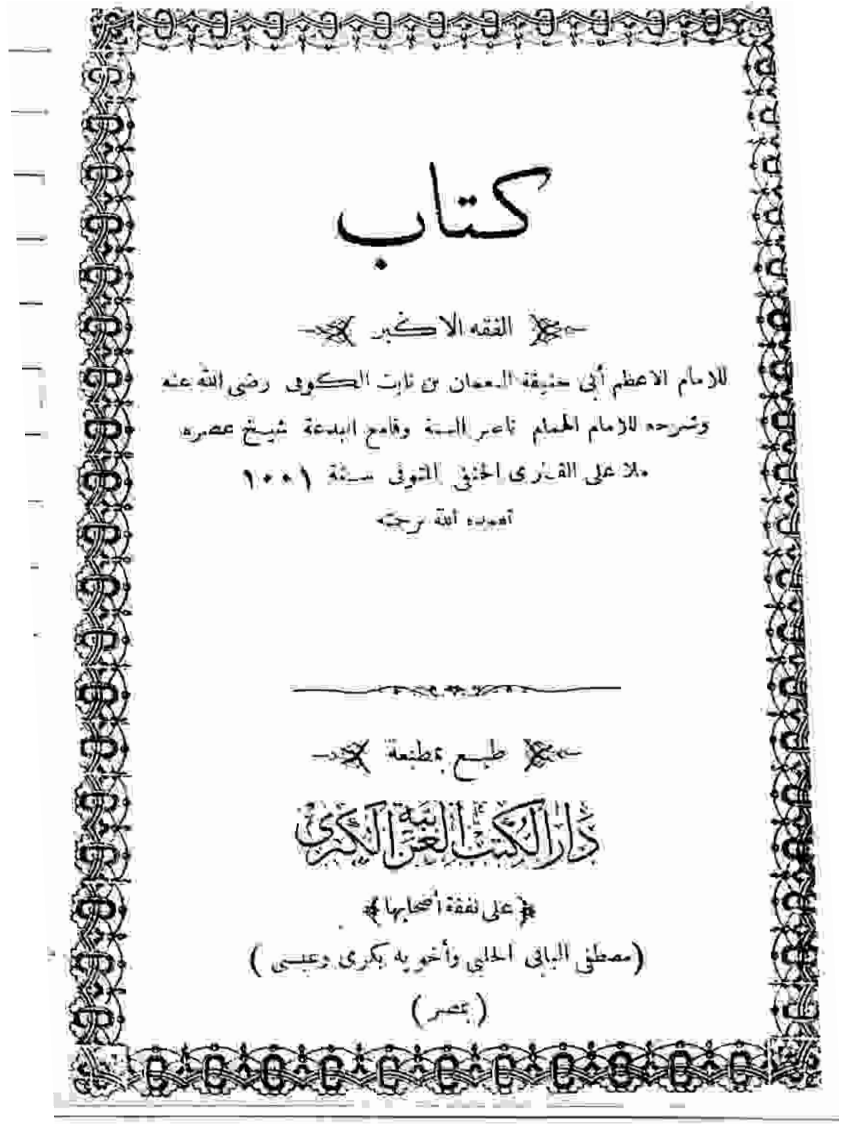
◉ ઈમામે આ'ઝમની વિશ્વસ્તરની આધારભૂત અને સર્વમાન્ય ફિકહે હનફીની કિતાબ **'અલ-ફિકહુલ-અકબર'** ની અરબી ઈબારતના ઉર્દુ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

> 'અને અબૂ -તાલિબ કે જે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના કાકા અને **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોના વાલિદ હતા, તેઓ કુફ્રની હાલતમાં મૃત્યુ પામ્યા છે.'

◉ **ઈમામે આઝમ, અબૂ હનીફા રદીઅલ્લાહો અન્હોની ઉપરોક્ત કિતાબ** 'અલ-ફિકહુલ-અકબર' ની શરહ (વિવરણ) જેમણે લખ્યું છે તે મહાન હસ્તી **ઈમામ અલી બિન સુલ્તાન મુહમ્મદ કારી હર્વી અલ-મારૂફ મુલ્લા અલી કારી અલૈહે રહેમતુલ બારી** (ઈન્તેકાલ :- હિ.સ. ૧૦૧૪ - એટલે કે આજથી લગભગ સવા ચારસો (૪૨૫) વર્ષ પહેલાં) ની કિતાબ **'મિન્હુર-રવઝુલ-અઝહર – ફી શર્હહિલ – ફિકહિલ – અકબર'** ની અરબી ઈબારત ના ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ :-

> 'અને અબૂ-તાલિબ એટલે **હુઝૂર** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના કાકા અને **હઝરત અલી** રદીઅલ્લાહો અન્હોના વાલિદે કુફ્રની હાલતમાં ઈન્તેકાલ કર્યો. અને તેઓ હુઝુર સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ઉપર ઈમાન લાવ્યા નહીં. જેવું કે હદીષ શરીફમાં ઉલ્લેખ છે કે જયારે અબૂ-તાલિબની વફાતનો સમય નજીક આવ્યો, ત્યારે **નબી-એ-કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા, તે વખતે તેઓની પાસે અબૂ જહલ અને તેનો સાથી મૌજૂદ હતો. **નબી-એ-કરીમ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે અબૂ-તાલિબને સંબોધીને ફરમાવ્યું કે **ચાચા ! કલ્મો પઢો.** તમારા કલ્મા પઢવાના કારણે અલ્લાહ તઆલા ની સમક્ષ તમારા ઈમાનની દલીલ રજૂ કરીશ. આ સાંભળીને અબૂજહલે અબૂ તાલિબ ને કહયું કે શું અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન (ધર્મ) થી વિચલીત થાઓ છો ? અબૂ જહલ વારંવાર આ વાત ઉચ્ચારતો રહયો. ત્યાં સુધી કે અબૂ તાલિબે જે અંતિમ વાત કહી, તે એ હતી કે, હૂં અબ્દુલ મુત્તલિબના દીન (ધર્મ) ઉપર છું અને **'લા – ઈલાહા – ઈલ્લલ્લાહો'** કહેવાનો ઈન્કાર કર્યો.'

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ-ફિકહુલ-અકબર'' નો ટાઈટલ (TITLE) પેઈજ

كتاب

الفقه الاكبر

للامام الاعظم أبي حنيفة النعمان بن ثابت الكوفي رضي الله عنه

وشرحه للامام الهمام ناصر السنة وقامع البدعة شيخ عصره

ملا على القاري الحنفي المتوفى سنة ١٠٠١

تغمده الله برحمته

طبع بمطبعة

دار الكتب العربية الكبرى

على نفقة أصحابها

(مصطفى البابي الحلبي وأخويه بكرى وعيسى)

(بمصر)

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ-ફિકહુલ-અકબર'' ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૯૭

المخالفة . قال ومن فروعه أيضا وهو أن لله إيلام الخلق وتعذيبهم من غير جرم سابق ولا ثواب لاحق خلافا للمعتزلة حيث لم يجوزوا ذلك الا بعوض أو جرم والا لكان جورا منه بل لا يليق بالحكمة ولذا أوجبوا أن يقتص لبعض الحيوانات من بعض انتهى . وقد سبق أن الظلم في حقه تعالى محال وانه سبحانه لا يجب عليه شيء بحال فعمله اما عدل واما فضل . وفي نسخة زيد قوله ورسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم مات على الايمان وليس هذا في أصل شارح تصدر لهذا الميدان لكونه ظاهرا في معرض البيان ولا يحتاج الى ذكره لعلو مقامه صلى الله تعالى عليه وسلم في هذا الشأن ولعل مرام الامام على تقدير صحة وروده هذا الكلام انه صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم من حيث كونه نبيا من الانبياء عليهم السلام وهم كلهم معصومون عن الكفر في الابتداء والانتهاء نعتقد أنه مات على الايمان وأما غيره من الاولياء والعلماء والاصفياء بالاعيان فلا نجزم بموتهم على الايمان وان ظهر منهم خوارق العادات وكمال الحالات وجمال أنواع الطاعات فان مبنى أمره على العيان وهو مستور عن أفراد الانسان ولهذا كانت العشرة المبشرة وأمثالهم خائفين من انقلاب أحوالهم وسوء أمالهم في مآلهم . واعلم أن للسلف رحمهم الله في الشهادة بالجنة ثلاثة أقوال . أحدها أن لا يشهد لأحد الا للأنبياء عليهم السلام وهذا ينقل عن محمد بن الحنفية والأوزاعي وهذا أمر قطعي لا نزاع فيه . والثاني أن يشهد لكل مؤمن جاء نص في حقه وهذا قول كثير من العلماء لكنه حكم ظني . والثالث أن يشهد أيضا لمن شهد له المؤمنون كما في الصحيحين أنه عليه الصلاة والسلام مر بجنازة فأثنوا عليها بخير فقال النبي صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم وجبت ومر بأخرى فأثنى عليها بشر فقال عليه الصلاة والسلام وجبت فقال عمر رضي الله تعالى عنه يا رسول الله ما وجبت فقال رسول الله صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم هذا أثنيتم عليه خيرا وجبت له الجنة وهذا أثنيتم عليه شرا وجبت له النار أنتم شهداء الله في الارض وهذا أمر ظاهري غالبي والله تعالى أعلم بالصواب (وأبو طالب عمه) أي عم النبي (صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم وأبو علي رضي الله عنه مات كافرا) ولم يؤمن به فقد ورد أنه لما حضر أبا طالب الوفاة جاءه رسول الله صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم فوجد عنده أبا جهل وأضرابه فقال صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم يا عم قل كلمة أحاج لك بها عند الله فقال أبو جهل أترغب عن ملة عبد المطلب وتكرر هذا الكلام في ذلك المقام حتى قال أبو طالب في آخر المرام أنا على ملة أبي عبد المطلب وأبى أن يقول لا اله الا الله فقال صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم والله لأستغفرن لك ما لم أنه عنك فأنزل الله تعالى ما كان للنبي والذين آمنوا أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولى قربى من بعد ما تبين لهم أنهم أصحاب الجحيم أي بأن ماتوا على الكفر وأنزل الله في حق أبي طالب حين

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અરૉઝુલ અઝહર'' નો ટાઈટલ (TITLE) પેઈજ

مِنَح الرَّوْضِ الأَزْهَرِ فِي شَرْحِ الفِقْهِ الأَكْبَرِ

لِلعَلَّامَةِ المُحَدِّثِ الفَقِيهِ عَلِيِّ بْنِ سُلْطَانٍ مُحَمَّدٍ القَارِيِّ
المتوفى سنة (١٠١٤هـ)

وَمَعَهُ

التَّعْلِيقُ المُيَسَّرُ عَلَى شَرْحِ الفِقْهِ الأَكْبَرِ

تأليف
الشَّيْخ وَهْبِي سُلَيْمَان غَاوُجِي

دَارُ البَشَائِرِ الإِسْلَامِيَّةِ

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અર્રોઝુલ અઝહર''ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૩૧૨

وَأَبُو طَالِبٍ عَمُّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَاتَ كَافِراً.

محمد بن الحنفية والأوزاعي، وهذا أمر قطعي لا نزاع فيه. والثاني: أن يشهد بالجنة لكلّ مؤمن جاء نص في حقّه، وهذا قول كثير من العلماء لكنه حكم ظني. والثالث: أن يشهد أيضاً لمن شهد له المؤمنون كما في الصحيحين: «أنه عليه الصلاة والسلام مرّ بجنازة فأثنوا عليها بخير[1]، فقال النبي صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم: وجبت، ومرّ بأخرى فأثنوا عليها بشرّ، فقال عليه الصلاة والسلام: وجبت، فقال عمر رضي الله تعالى عنه: يا رسول الله ما وجبت؟ فقال رسول الله صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم: هذا أثنيتم عليه خيراً وجبت له الجنة، وهذا أثنيتم عليه شرّاً وجبت له النار، أنتم شهداء الله في الأرض»، وهذا أمر ظاهري غالبي، والله تعالى أعلم بالصواب.

(وأبو طالب عمه)، أي عمّ النبيّ (صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم وأبو عليّ رضي الله عنه، مات كافراً) ولم يؤمن له، فقد ورد: «أنه لما حضر أبا طالب الوفاة، جاءه رسول الله صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم فوجد عنده أبا جهل وأضرابه، فقال صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم: يا عمّ قل كلمة أحاجّ لك بها عند الله، فقال أبو جهل: أترغب عن ملة عبد المطلب؟ وتكرّر هذا الكلام في ذلك المقام، حتى قال أبو طالب في آخر المرام: أنا على ملة أبي عبد المطلب، وأبى أن يقول: لا إله

---

(١) (مرّ بجنازة فأثنوا عليها خيراً) مسلم، جنائز ٦، أبو داود، جنائز ٧٦، الترمذي، جنائز ٦٣، أحمد ٢٢/١، ٣٠.

٣١٢

અલ્લામા ઈમામ અહમદ બિન મુહમ્મદ કુસ્તલાનીનું કથન કે હુઝૂરે અકદસના ફકત બે (૨) કાકાઓ હઝરત હમઝા અને હઝરત અબ્બાસ જ મુસલમાન હતા અન્ય કોઈ પણ કાકા મુસલમાન ન હતો.

''كَانَ الْعَبَّاسُ اَصْغَرُ اَعْمَامِهٖ ﷺ وَلَمْ يُسَلِّمْ مِنْهُمْ اِلَّا هُوَ وَحَمْزَةُ''

حوالہ:

''المواهب اللدنية بالمنح المحمدية''، مؤلف: أحمد بن محمد القسطلانی (المتوفی ۹۲۳ھ)

ناشر:۔ (۱) مرکز اهل سنت برکات رضا، پوربند، گجرات، مقصد ثانی، فصل رابع، جلد: ۲، صفحه: ۱۱۱

ناشر:۔ (۲) ناشر: المکتب الاسلامی بیروت، جلد: ۲، صفحه: ۱۱۱

ترجمہ : ''عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ سید عالم ﷺ کے سب میں چھوٹے چچا تھے، حضور کے چچاؤں میں صرف یہ اور حضرت حمزہ مسلمان ہوئے۔''

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના કાકાઓમાં સૌથી નાના હતા. હુઝૂરના કાકાઓ માંથી ફકત હઝરત અબ્બાસ અને હમઝા જ મુસલમાન થએલા.'

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''અલ-ખવાહેબુલ-લદુન્યા'' જિલ્દ નં. ૨ નો ટાઈટલ પેઈજ

المواهب اللدنية

بالمنح المحمدية

تأليف

العلامة أحمد بن محمد القسطلاني

(٨٥١ - ٩٢٣هـ)

الجزء الثاني

تحقيق

صالح أحمد الشامي

مركز أهل سنت بركات رضا

امام احمد رضا رود، فوربندر (غجرات) الهند

હવાલામાં રજૂ કરેલ ''ખવાહેબુલ-લદુન્યા'' જિલ્દ નં ૨ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૧૧૧

وثلاثين سنة ودفن بالبقيع، ودخل قبره ابنه عبدالله.

وكان(١) عظيماً جليلاً، وكان يسمى ترجمان القرآن، وهو أبو الخلفاء.

ويروى أن أمه أم الفضل لما وضعته اتت به النبي ﷺ فأذن في أذنه اليمنى، وأقام في اليسرى، وقال: اذهبي بأبي الخلفاء. رواه ابن حبان وغيره(٢).

وقد ملأ عقبه الأرض حتى قيل إنهم بلغوا في زمن المأمون ستمائة ألف. واستبعد والله أعلم.

وكان العباس أصغر أعمامه ﷺ ولم يسلم منهم إلا هو وحمزة. وأسنهم الحارث.

[عماته عليه السلام]

وأما عماته ﷺ بنات عبد المطلب بن هاشم، فجملتهن ست: عاتكة، وأميمة، والبيضاء وهي أم حكيم، وبرة، وصفية، وأروى، ولم يسلم منهن إلا صفية أم الزبير بلا خلاف.

١٢٢/ب واختلف في أروى وعاتكة، فذهب/ أبو جعفر العقيلي إلى إسلامهما، وعدهما في الصحابة، وذكر الدارقطني: عاتكة في جملة الإخوة والأخوات، ولم يذكر أروى. وأما ابن إسحاق فذكر أنه لم يسلم منهن غير صفية.

---

(١) أي عبدالله بن عباس.

(٢) هذا الحديث موضوع، إذ من المعلوم - كما قال في الإصابة - أن عبدالله ولد بمكة، وبنو هاشم بالشعب قبل الهجرة بثلاث، ولم يكن يومئذ أذان ولا إقامة حيث لم يشرعا [المحقق].

- ١١١ -

અલ્લામા ઈમામ અબૂ અબ્દુલ્લાહ ઝરકાનીનું કથન કે હુઝૂર અકદસના કાકા અબૂ તાલિબ

ઈમાન નહોતા લાવ્યા

"مِنْ عَجَائِبِ الِاتِّفَاقِ أَنَّ الَّذِينَ أَدْرَكَهُمُ الْإِسْلَامُ مِنْ أَعْمَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَةٌ لَمْ يُسْلِمْ مِنْهُمُ اثْنَانِ وَأَسْلَمَ اثْنَانِ وَكَانَ اسْمُ مَنْ لَمْ يُسْلِمْ يُنَافِي أَسَامِيَ الْمُسْلِمِينَ وَهُمَا أَبُو طَالِبٍ وَاسْمُهُ عَبْدُ مَنَافٍ وَأَبُو لَهَبٍ وَاسْمُهُ عَبْدُ الْعُزَّى بِخِلَافِ مَنْ اسْلَمَ وهما حَمْزَةُ وَالْعَبَّاسُ."

حوالہ:

(۱) "شرح العلامة الزرقانی علی المواهب اللدنية"، مؤلف: ابوعبدالله محمدبن عبدالباقی الزرقانی، (المتوفی ۱۱۲۲ھ)

ناشر:۔ مرکزاهل سنت برکات رضا،پوربند،گجرات

جلد: ۲، صفحه: ۴۸

(۲) "فتح الباری شرح صحیح البخاری"، مؤلف: الامام الحافظ أحمد بن علی بن حجر العسقلانی (المتوفی ۸۵۲ھ)

ناشر:۔ دارالمعرفة -بیروت، باب قصة أبی طالب،

جلد: ۷، صفحه: ۱۹۶

ترجمہ:۔ ''عجائبِ اتفاق سے ہے کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کے چار (۴) چچا زمانۂ اسلام میں زندہ تھے، دو (۲) اسلام نہ لائے اور دو (۲) مشرف بہ اسلام ہوئے، وہ دو (۲) جو اسلام نہ لائے ان کے نام پہلے ہی سے مسلمانوں کے نام کے خلاف تھے، ابو طالب کا نام عبد مناف تھا اور ابولہب کا عبدالعزیٰ اور وہ دو جو مسلمان ہوئے ان کے نام پاک وصاف تھے، حمزہ وعباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔''

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'સંજોગોની અજાયબીમાંથી છે કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના ચાર (૪) કાકાઓ ઈસ્લામના સ્થાપના કાળમાં જીવીત હતા. તેમાંથી બે (૨) કાકાઓ એ ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો નહીં અને બે (૨) મુસલમાન બન્યા. જે બે (૨) કાકાએ ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો નહીં તેઓના નામો પહેલેથી મુસ્લિમ નામોની વિરૂધ્ધના હતા. જેમ કે **અબૂ તાલિબ** નું નામ **અબ્દે મુનાફ** હતું અને અબૂ લહબ નું નામ **અબ્દુલ ઉઝઝા** હતું અને જે બે (૨) કાકા મુસલમાન બન્યા, તેઓના નામ પાક અને સાફ હતા. **હમઝા** અને **અબ્બાસ** (રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હુમા)'

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''શર્હે ઝરકાની''
જિલ્દ નં. ૨ નો ટાઇટલ પેઈજ

شرح العلامة الزرقاني

المتوفى سنة [illegible]

على

المواهب اللدنية بالمنح المحمدية

للعلامة القسطلاني

المتوفى سنة ٩٢٣هـ

ضبطه وصححه

محمد عبد العزيز الخالدي

الجزء الثاني

[illegible]

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''શર્હે ઝરકાની''
જિલ્દ નં. ૨ ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૪૮

محضته العرب ودادها، وأصفت له فؤادها، وأعطته قيادها، يا معشر قريش، كونوا له ولاة، ولحزبه حماة، والله لا يسلك أحد سبيله إلا رشد، ولا يأخذ أحد بهديه إلا سعد، ولو كان لنفسي مدة ولأجلي تأخير لكففت عنه الهزاهز، ولدفعت عنه الدواهي. ثم هلك.

ثم بعد ذلك بثلاثة أيام ـ وقيل: بخمسة ـ في رمضان، بعد البعث بعشر سنين، على الصحيح، ماتت ....

محضته) بمهملة لمعجمة أخلصت له (العرب ودادها وأصفت) بالفاء (له فؤادها) أزالت ما فيه من حسد وبغض، وفي نسخة بالقين، أي: استمعوا بقلوبهم، أي: أمالوها له. (وأعطته قيادها) كما انقاد له العرب لما سار بهم إلى فتح مكة، وكما وقع في مجيء هوازن منقادين لحكمه لمن عليهم برد سباياهم.

(يا معشر قريش!) كذا في النسخ، وفيها سقط فلفظه كما في الروض عن الكلبي: دونكم يا معشر قريش ابن أبيكم (كونوا له ولاة) موالين ومناصرين (ولحزبه حماة) من أعدائهم وتأمل ما في قوله ابن أبيكم من الترقيق والتقريع والتصريح بأنه منهم فعزه عزهم ونصره نصرهم، فكيف يسعون في خذلانه فإنما هو خذلان لأنفسهم، وهذا من حيث النظر إلى مجرد القرابة فكيف وهو على الصراط المستقيم ويدعو إلى ما يوصل إلى جنات النعيم، كما أشار إليه مؤكدًا بالقسم، فقال: (والله لا يسلك أحد سبيله إلا رشد) بكسر الشين وفتحها والكسر أولى بالسجع، (ولا يأخذ أحد بهديه إلا سعد) في الدارين (ولو كان لنفسي مدة ولأجلي تأخير لكففت عنه الهزاهز) بهاءين وزاءين منقوطين بعد أولاهما ألف، قال الجوهري: الهزاهز الفتن تهتز فيها الناس، وفي القاموس: الهزاهز تحريك البلايا والحروب في الناس، (ولدفعت عنه الدواهي، ثم هلك) على كفره، فانظر واعتبر كيف وقع جميع ما قاله من باب الفراسة الصادقة، وكف هذه المعرفة التامة بالحق وسبق فيه قدر القهار؛ إن في ذلك لعبرة لأولي الأبصار ولهذا الحب الطبيعي كان أهون أهل النار عذابًا، كما في مسلم وفي فتح الباري تكملة من عجائب الاتفاق إن الذين أدركهم الإسلام من أعمام النبي ﷺ أربعة لم يسلم منهم اثنان وأسلم اثنان، وكان اسم من لم يسلم ينافي أسامي المسلمين وهما أبو طالب واسمه عبد مناف وأبو لهب واسمه عبد العزى بخلاف من أسلم، وهما: حمزة والعباس.

(ثم بعد ذلك بثلاثة أيام، وقيل: بخمسة) وقيل: بشهر، وقيل: بشهر وخمسة أيام، وقيل: بخمسين يومًا، وقيل: بخمسة أشهر، وقيل: ماتت قبله، (في رمضان بعد البعث بعشر سنين على الصحيح) كما قال الحافظ، وزاد: وقيل بعده بثمان سنين، وقيل: بسبع، (ماتت) الصديقة الطاهرة

કિછોછા શરીફના મહાન બુઝુર્ગ, કુત્બુલ અકતાબ, કુદવતુલ-કુબ્રા, મહેબૂબ યઝદાની, હઝરત મખ્દૂમ, સુલ્તાન જહાંગીર, સૈયદ અશરફ સિમ્ના ની નો ઈર્શાદે ગિરામી કે અબૂ-તાલિબે કુફ્રની હાલતમાં ઈન્તેકાલ કર્યો છે.

’’ان میں ایک ابوطالب تھے،جن کا نام عبد مناف تھا۔وہ نبی ﷺ کے والد عبداللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اور عاتکہ کے جنھوں نے واقعہ بدر خواب میں دیکھا تھا،ماں جائے بھائی تھے۔والدہ کا نام فاطمہ بنت عمرو تھا۔ابوطالب نے حالت کفر میں انتقال کیا‘‘۔

حوالہ: **”لطائف اشرفی(اردوترجمه)“، مؤلف:شیخ العارفین حضرت نظام الدین یمنی رحمة الله علیه، ناشر:مخدوم اشرف اکیڈمی، کچھوچھه شریف،(یو پی)،صفحه:۵۳۳**

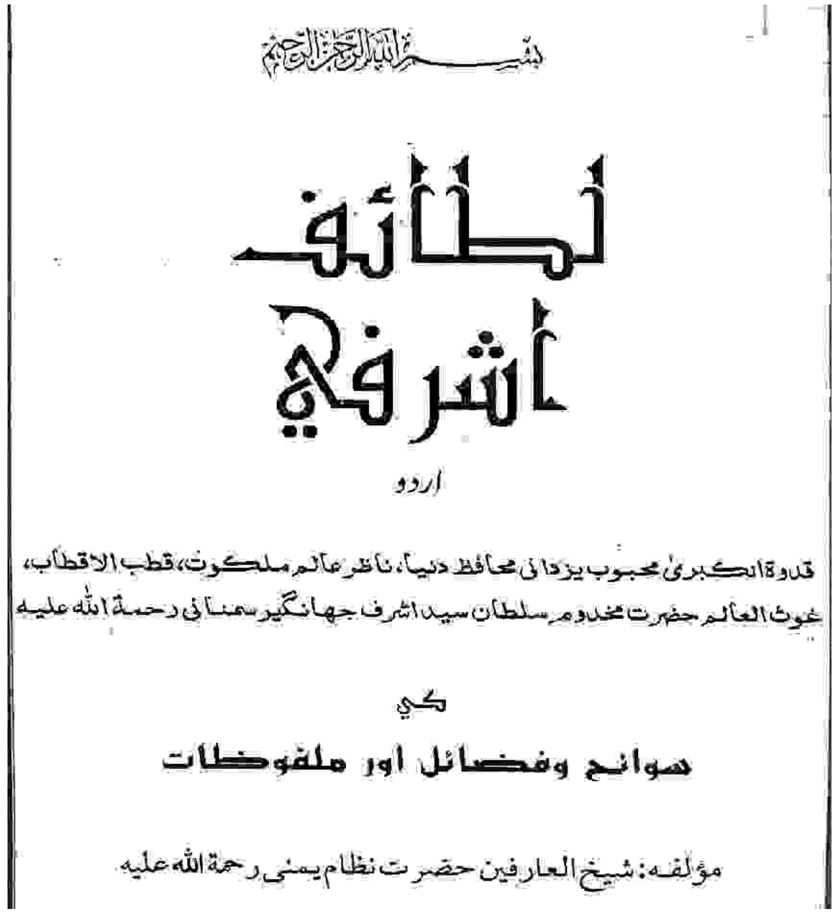
”لطائف اشرفی (فارسی)“، ناشر:مکتبۂ سمنانی،فردوس کالونی، کراچی (پاکستان)، صفحه:۳۱۵

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ ઈબારતનું ગુજરાતી લિપીયાંતર ⊛

‘ઉન મેં એક અબૂ-તાલિબ થે, જિન કા નામ અબ્દે મુનાફ થા. વો નબી સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ કે વાલિદ અબ્દુલ્લાહ રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો ઔર આતેકા કે જિન્હો ને જંગે બદર કા વાકેઆ ખ્વાબ મેં દેખાથા, માં-જાએ ભાઈ થે. વાલેદા કા નામ ફાતેમા બિન્તે અમ્ર થા. અબૂ-તાલિબ ને હાલતે કુફ્ર મેં ઈન્તેકાલ કિયા.’

⊛ ઉપરોકત ગુજરાતી લિપીયાંતરનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

‘તેમાંથી એક અબૂ-તાલિબ હતાં, જેનું નામ અબ્દે મુનાફ હતું. તેઓ નબી સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના વાલિદે ગિરામી અબ્દુલ્લાહ રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો અને આતેકા કે તેણી એ બદરની જંગની ઘટના સ્વપ્નમાં જોઈ હતી, સગા માં જણયા ભાઈ હતા. વાલેદાનું નામ ફાતેમા બિન્તે અમ્ર હતું, **અબૂ તાલિબનો ઈન્તેકાલ કુફ્રની હાલતમાં થયો.’**

بسم اللہ الرحمن الرحیم

لطائف اشرفی

اردو

قدوۃ الکبریٰ محبوب یزدانی محافظ دنیا، ناظر عالم ملکوت، قطب الاقطاب، غوث العالم حضرت مخدوم سلطان سید اشرف جہانگیر سمنانی رحمۃ اللہ علیہ

کی

سوانح وفضائل اور ملفوظات

مؤلفہ: شیخ العارفین حضرت نظام یمنی رحمۃ اللہ علیہ

કિતાબ ''લતાઈફે અશરફિયા'' નો ટાઈટલ પેઈજ અને હવાલા ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૫૩૩

لطائف اشرفی　　533　　لطیفہ۔ پانچواں

تھی، لیکن زندہ نہ رہی اور نہ حضرت عثمان سے حضرت رقیہ رضی اللہ عنہا کے ہاں کوئی اولاد ہوئی۔ حضرت ام کلثوم نے حضرت عثمان کے گھر میں شعبان 9 ہجری میں وفات پائی۔ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا: اگر میری ایک بیٹی اور ہوتی تو میں اس کا نکاح بھی عثمان سے کرتا۔ محمد بن عبد الرحمن کی روایت ہے کہ رسول اللہ ﷺ حضرت ام کلثوم کی قبر پر تشریف فرما ہوئے۔ آپ ﷺ کی دونوں آنکھوں سے آنسو رواں تھے۔ آپ ﷺ نے فرمایا: آیا تم میں سے کوئی ام کلثوم کے اہل میں ایسا ہے جو رات کو ان سے جدا نہ ہوا ہو۔ ابوطلحہ نے عرض کیا یا رسول اللہ! (ﷺ) میں ہوں۔ فرمایا: نیچے آؤ۔

تیرھواں شرف: آپ ﷺ کے چچاؤں اور پھوپھیوں کا ذکر

رسول اللہ ﷺ کے عبد المطلب کی اولاد سے گیارہ چچا تھے۔ ان میں سے ایک حارث تھے، ان کے نام کی بنا پر حضرت عبد المطلب کی کنیت ابو حارث تھی یا غالباً اس وجہ سے کہ حارث سب سے بڑے بیٹے تھے۔ ان کی اولاد اور اولاد کی اولاد میں سے ایک جماعت تھی جو نبی ﷺ کے صحابی تھے۔ ان بعضوں میں سے ایک ابوسفیان بن حارث تھے جو فتح مکہ کے روز اسلام لائے۔ ابوسفیان غزوۂ حنین میں موجود تھے۔ نبی ﷺ نے ان کے حق میں فرمایا: ابوسفیان جوانانِ جنت کے سردار ہیں اور اپنے پیچھے کچھ نہ چھوڑا[1] ان میں ایک نوفل بن حارث تھے، جنہوں نے ہجرت کی اور خندق کے روز اسلام لائے۔ نوفل بن حارث صاحب اولاد تھے، ان میں ایک عبد الشمس تھے جن کا نام نبی ﷺ نے عبد اللہ رکھا تھا۔ ان کی اولاد ملک شام میں آباد ہوئی۔

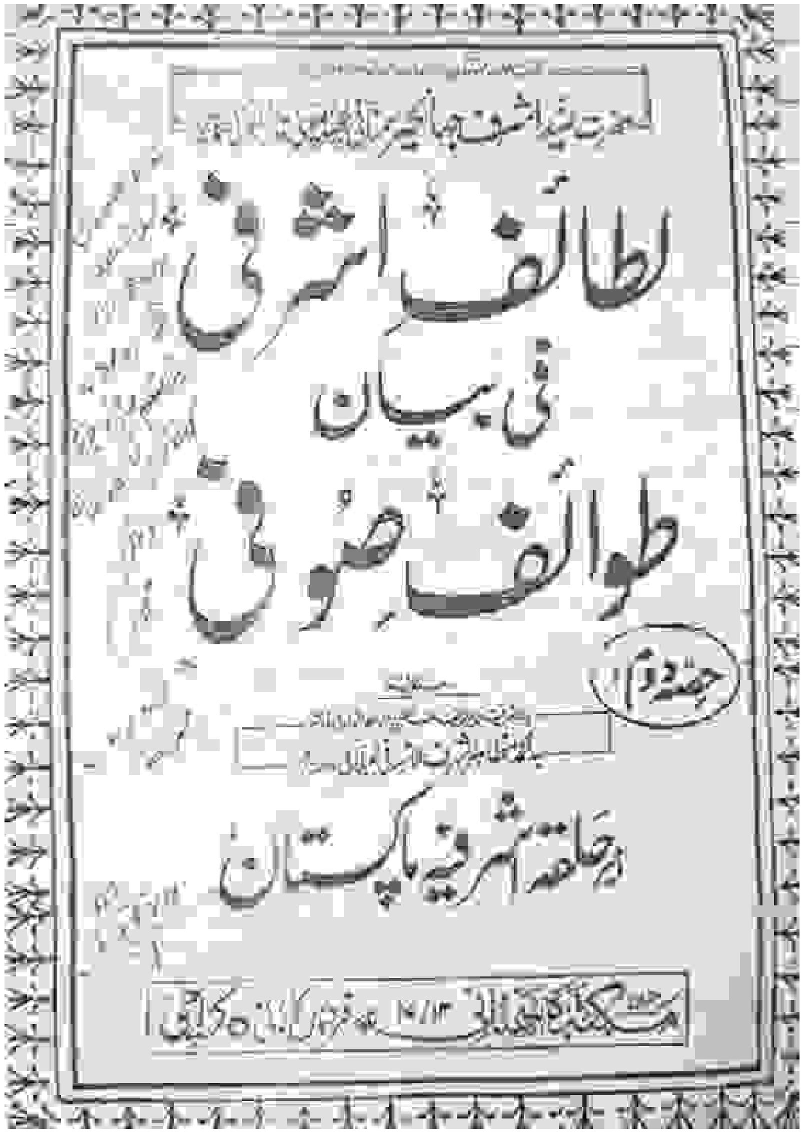
(عبد المطلب کے بیٹوں میں) ایک قثم تھا جس نے چھوٹی عمر میں وفات پائی۔ وہ حارث کے ماں جائے بھائی تھی۔ ایک (چچا) زبیر تھے۔ ان کا شمار شرفائے قریش میں ہوتا تھا۔ ان کے فرزند عبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ تھے جو غزوہ حنین میں موجود تھے۔ ثابت قدم رہے اور جنگ میں بمقام اجنادین شہید ہوئے۔ روایت ہے کہ عبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ میں سات بہادروں کے برابر طاقت تھی۔ بے شک انہوں نے کفار کو قتل کیا اور کافروں نے انہیں قتل کیا۔ ضباعہ بنت زبیر صحابیہ تھیں اور ام الحکم رضی اللہ عنہا بنت زبیر نے نبی ﷺ سے روایت کی ہے۔

ایک حضرت حمزہ رضی اللہ عنہ بن المطلب تھے، جنہیں اسد اللہ اور اسد الرسول اللہ کا لقب ملا۔ حضرت حمزہ رسول اللہ ﷺ کے رضاعی بھائی بھی تھے۔ وہ قدیم الاسلام تھے۔ (یعنی ابتدا ہی میں اسلام لے آئے تھے) انہوں نے مدینہ طیبہ ہجرت فرمائی۔ جنگ بدر اور جنگ احد میں شریک ہوئے اور غزوہ احد میں شہید ہوئے۔

ان میں سے ایک ابوالفضل عباس رضی اللہ عنہ تھے۔ ان کا اسلام پختہ تھا اور انہوں نے (غزوہ بدر کے بعد قبول اسلام کر کے) مدینے میں ہجرت فرمائی۔ نبی ﷺ ان سے سن وسال میں بڑے تھے۔ ان کے ایک فرزند کا نام فضل تھا۔ یہ سب بیٹوں میں بڑے تھے اور ان کے نام پر حضرت عباس کی کنیت ابوالفضل تھی۔ عبد اللہ، عبید اللہ اور قثم یہ تینوں بھی ان کے بیٹے تھے۔ سب کو صحابی ہونے کا شرف حاصل ہوا۔ نبی ﷺ نے فتح مکہ کے دن حضرت عباس رضی اللہ عنہ کو زمزم پلانے کی خدمت پر مامور کیا، ان کی وفات مدینے میں حضرت عثمان رضی اللہ عنہ کے زمانۂ خلافت میں 32 ہجری میں ہوئی۔ آخری عمر میں بینائی جاتی رہی تھی، یعنی نابینا ہو گئے تھے۔

ان میں ایک ابوطالب تھے، جن کا نام عبد مناف تھا۔ وہ نبی ﷺ کے والد عبد اللہ رضی اللہ عنہ اور عاتکہ کے جنہوں نے واقعہ بدر خواب میں دیکھا تھا، ماں جائے بھائی تھے۔ والدہ کا نام فاطمہ بنت عمرو تھا۔ ابوطالب نے حالتِ کفر میں انتقال کیا، عقیل، جعفر اور علی رضی اللہ عنہم اور ام ہانی ابوطالب کی

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''લતાઈફે અશરફી'' (ફારસી) નો ટાઈટલ (TITLE) પેઈજ

હવાલામાં રજૂ કરેલ ‘‘લતાઈફે અશરફી’’ (ફારસી)ની ઈબારત નો પેઈજ નં. ૩૧૫

જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાનના પુરાવા અને જન્નતી હોવાની દલીલ સ્વરૂપે જેને પ્રખર અને સચોટ પુરાવારૂપે જે હદીષ રજૂ કરવામાં આવે છે, એટલે કે હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબની હદીષની અસલ અરબી ઈબારત હવાલા અને અનુવાદ સાથે અને તે હદીષના અનૂસંધાને મહત્વના મુદ્દા અને વિસ્તૃત ચર્ચા

” لَـمَّـا تَقَارَبَ مِنْ أَبِى طَالِبٍ الْمَوْتُ قَالَ :نَـظَـرَ الْعَبَّاسُ إِلَيْهِ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ، قَالَ: فَـأَصْغَى إِلَيْهِ بِأذنِه، قال: فقال يابن أَخِى، وَاللَّهِ لَقَدْ قَالَ أَخِى الْكَلِمَةَ الَّتِى أَمَرْتَهُ أَنْ يَقُولَهَا، قَالَ .فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمْ أسمعْ“.

حوالہ: **”السيرة النبوية لابن هشام“**، مؤلف: امام عبد الملک بن هشام بن أيوب (المتوفى: ۲۱۳ھ)

ناشر:۔ (۱) مکتبة المنار، اردن، طبع اول: ۱۴۰۹ھ، باب وفاة ابى طالب وخديجة، **جلد: ۲، صفحه: ۶۸**

ناشر:۔ (۲) شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبى، مصر، طبع ثانى: ۱۳۷۵ھ، باب وفاة ابى طالب وخديجة، **جلد: ۱، صفحه: ۴۱۸**

ترجمہ: ”جب ابوطالب کی موت کا وقت قریب ہوا، راوی کہتے ہیں کہ حضرت عباس نے ان کے ہونٹوں کو ہلتے ہوئے دیکھا۔ پس آپ نے کان لگا کر غور سے سنا، تو آپ نے حضور اکرم سے عرض کیا کہ اے میرے بھتیجے! بخدا میرے بھائی نے وہی کلمات کہے، جن کلمات کا آپ نے ان کو حکم دیا۔ راوی کہتے ہیں کہ حضور ﷺ نے ارشاد فرمایا کہ میں نے نہیں سنا۔“

⊛ ઉપરોકત હદીષના ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'જયારે અબૂ-તાલિબ ના ઈન્તેકાલનો સમય સમીપ આવ્યો, ત્યારની પરિસ્થિતિનું વર્ણન કરતા રાવી કહે છે કે, **હઝરત અબ્બાસે** તેઓના હોઠોંને હલન ચલન કરતા જોયા. જેથી આપે તેઓના હોંઠોની નઝદીક પોતાના કાન સોસંરવા કરીને સાંભળ્યું, તો આપે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને સંબોધીને કહયું કે **એ મારા ભત્રીજા** અલ્લાહની કસમ ! મારા ભાઈએ તે શબ્દો જ કહયા છે, જે શબ્દો કહેવાનો આપે તેમને આદેશ આપેલો. રાવી (વર્ણન કર્તા) કહે છે કે, **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો તઆલા અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે **'મૈં નથી સાંભળ્યું''**

આ હદીષને શીયા-ફિર્કાના અનૂયાયીઓ ઉપરાંત તેવા લોકો કે જેઓ જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાન લાવવાની વાતને સમર્થન આપે છે. તે બધા લોકો આ હદીષને ઉત્સાહ અને ખાત્રીના થનગનાટ સાથે દલીલ સ્વરૂપે રજૂ કરી ને જનાબ અબૂ તાલિબને ⊛ સહાબી-એ-રસૂલ ⊛ મો'મિન અને મુસલમાન તથા ⊛ કતઈ જન્નતી એટલે કે ખાત્રીપૂર્વક સ્વર્ગવાસી પુરવાર કરવાની ચેષ્ટા કરે છે. અને જનાબ અબૂ તાલિબને **રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો** અને **અલૈહિસ્સલામ** ના અતિ આદરણીય અને માન-મરતબા-સભર ઈલ્કાબોથી સંબોધન કરે છે. બલ્કે તેમાં પણ અતિશ્યોકતિ અને વધુ પડતા સન્માનનું પ્રદર્શન કરે છે. જેથી આ હદીષને અનુલક્ષીને તે હદીષનો જે રીતે પુરાવા અને દલીલ સ્વરૂપે દુરૂપયોગ કરવામાં આવે, તેના અનુસંધાને અને હદીષની ગુણવત્તાની ચકાસણી માટે અમો અહીં ઈતિહાસના પ્રખરઅ ને સચોટ પુરાવા રજૂ કરી રહયા છીએં.

સૌ પ્રથમ તો આ હદીષના શબ્દો અને કયા સંજોગો અને કઈ પરિસ્થિતિમાં આ હદીષમાં વર્ણનીય **હઝરત અબ્બાસ** નાં મુખેથી આ શબ્દો સરી પડયા, તેની ચકાસણી કરવા માટે તે સમય ની પરિસ્થિતિની વાસ્તવિકતાનુ ધૂંધળું દ્રશ્ય કલ્પના દ્રષ્ટિ સમક્ષ ખડુ કરીએં.

જયારે જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈન્તેકાલનો સમય બિલ્કુલ નજીક આવ્યો, ત્યારે **હુઝૂરે અકદસ, જાને ઈમાન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ તેઓની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને **'લા-ઈલાહા-ઈલ્લલ્લાહો'**નો કલ્મો પઢીને મુસલમાન બની જવાની ફરમાઈશ કરી બલ્કે વારંવાર આગ્રહ કરીને પ્રેરણા આપી, પણ જનાબ અબૂ તાલિબે સ્પષ્ટ ઈન્કાર કરી દીધો. થોડી જ વારમાં આત્મા અને શરીરના સબંધો પૂરા થયા અને જનાબ અબૂ તાલિબ ફાની દુનિયા ત્યાગી ચાલ્યા ગયા.

પોતાના માયાળુ, પ્રેમાળ અને શુભચિંતક કાકાએ કલ્મો પઢયા વગર પ્રાણ ત્યાગી દીધો. તે બદલ **હુઝૂરે અકદસ, જાને ઈમાન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને અત્યંત દુઃખ, રંજ અને વિષાદની લાગણીનો એહસાસ થયો અને જનાબ અબૂ તાલિબનો દેહ વિલય થતાં જ આપ થોડાક અંતરે ખસીને તશરીફ ફર્મા થઈ ગયા.

તે વખતે અબૂ-તાલિબના સગા ભાઈ અને **હુઝૂરે અકદસ** ના સગા કાકા **હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો પણ ત્યાં મૌજૂદ હતા. થોડીક ક્ષણો પહેલાંની ઘટના તેમણે નિહાળી હતી. એટલે કે **હુઝૂરે અકદસ** નું જનાબ અબૂ તાલિબને કલ્મો પઢવાનું કહેવું અને તેઓનું સ્પષ્ટ ઈન્કાર કરવું, એ બીના હઝરત અબ્બાસે પ્રત્યક્ષ જોઈ હતી અને હુઝૂરે અકદસનું થોડાક અંતરે દૂર ખસી જવું પણ સગી આંખે જોયું હતું.

હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો એ જનાબ અબૂ-તાલિબના નિષ્પ્રાણ દેહ પ્રત્યે દ્રષ્ટિપાત કર્યો અને જયારે ચેહરો જોયો, તો તેઓને એવો ભ્રમ થયો કે મારા મોટાભાઈ અબૂ-તાલિબના હોંઠો ફફડી રહયા છે, પોતાના ભ્રમને વિશ્વાસના સંપાદન દ્વારા ભાંગી નાખવા, હઝરત અબ્બાસે પોતાના મોટા ભાઈના હલન-ચલન કરતા હોઠોં પાસે જઈને પોતાના કાનોને સાંસળવા કરીને અબૂ - તાલિબના હોઠોંની એકદમ નજીક લઈ ગયા અને મોટા ભાઈ શું કહી રહયા છે, તે સાંભળવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

થોડીક ક્ષણો પહેલા હઝરત અબ્બાસે પ્રત્યક્ષ જોયું હતું કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ અબૂ તાલિબને ઈસ્લામમાં દાખિલ કરવા તેઓને વારંવાર કલ્મો પઢવાનો આગ્રહ કરેલો, જેનો મોટા ભાઈ અબૂ-તાલિબે ઈન્કાર કરેલો પણ અત્યારે તો મોટા ભાઈ તે શબ્દો જ ઉચ્ચારી રહયા છે, જે શબ્દો કહેવા માટે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ આગ્રહ પૂર્વક પ્રેરણા આપી રહયા હતા. પણ મોટા ભાઈના ઈન્કાર થી દુઃખી થઈને આપ થોડાક અંતરે ઊભા છે.

મોટા ભાઈએ જે શબ્દો ન કહયા, તેનાથી દુઃખી થઈને નજીકના અંતરે તશરીફ ફર્મા વ્હાલા ભત્રીજાને ખૂશ અને પ્રસન્ન કરવા ના નેક અને નિર્દોષ ઈરાદાથી હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોએ ખૂશ ખબરના સ્વરૂપે સંબોધન કરતા પોકારીને કહયું કેઃ-

'કાલા – ફ– કાલા – યબ્નલ – અખી ! વલ્લાહે – લ – કદ – કાલા – અખીયુલ – કલેમતલ – લતી– અમરતહુ – અંચ – યકૂલહા'

:: અનુવાદ ::

'રાવી વર્ણન કરે છે કે હઝરત અબ્બાસે કહયું કે, **એ મારા ભત્રીજા ! અલ્લાહની કસમ, મારા ભાઈએ તે શબ્દો જ કહયા છે, જે શબ્દો કહેવાનો આપે**

તેમને આદેશ આપેલો'

હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોની આ વાત સાંભળીને કે અબૂ તાલિબે કલ્મો પઢી લીધો છે, તેનો અસ્વીકાર કરતા હુઝૂરે અકદસે ફરમાવ્યું કેઃ-

હદીષના શબ્દો છે કે :- **'કાલા – ફ – કાલા – રસૂલુલ્લાહે – સલ્લલ્લાહો અલૈહે – વસલ્લમ : 'લમ–અસમ્ઓ''**

:: અનુવાદ ::

રાવી વર્ણન કરે છે કે, **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે : **'મૈં નથી સાંભળ્યું'**

હવે આ હદીષના અનુસંધાને અતિ મહત્વના મુદ્દાઓની ચર્ચા કરીએ :-

- **હઝરત અબ્બાસે** જનાબ અબૂ તાલિબના કલ્મો પઢવાની માહિતી આપી, તેના વિષે કોઈ પણ જાતનો પ્રત્યાઘાત આપ્યા વગર **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફકત એટલું જ ફરમાવ્યું કે **'મૈં નથી સાંભળ્યું'** એટલે કે અબૂ -તાલિબના કલ્મા રટણની ધ્વનિ મારા કર્ણપટ સુધી નથી પહોંચી. જેનો એક અર્થ એ પણ થયો કે હઝરત અબ્બાસે પ્રદાન કરેલી માહિતી ઉપર **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે વિશ્વાસ મુકયો નહીં. આપ સદંતર સંતૃષ્ટ થયા જ નહીં અને હઝરત અબ્બાસની જનાબ અબૂ -તાલિબના કલ્મા પઢી લેવાની વાતને સ્વીકૃત, આધારભૂત કે વિશ્વસનીય ઠહેરાવી નહીં.
- જો **હુઝૂરે અકદસ** ને જનાબ અબૂ-તાલિબે કલ્મો પઢી લીધો છે, તેવી આછી-પાતળી પણ ઝલક અથવા શકયતા જણાઈ હોત, તો હઝરત અબ્બાસની વાતનું સાંભળતાની સાથે જ, એક ઝાટકે ખંડન ફરમાવ્યું જ ન હોત, કેમ કે જેને કલ્મો પઢાવીને દીને ઈસ્લામમાં દાખિલ કરવાના આટલા બધા પ્રયત્નો અને તીવ્ર ઈચ્છા ધરાવી હોય, તે વ્યકિતએ કલ્મો પઢયો છે અને તેના કલ્મા પઢવાની ગવાહી સામે આવી હોય, તે બાબત એવી માંમૂલી કે દરકાર ન કરવામાં આવે તેવી નાની-સૂની કે તેના પ્રત્યે નિરસતા દાખવવામાં આવે તેવી સામાન્ય કક્ષાની ન હતી કે તેનો સ્વીકાર કરીને માન્ય રાખવાના બદલે તેવી અતિ મહત્વની બાબતનો સરળ અને સાદા શબ્દોમાં ફકત એટલું જ ફરમાવી દેવું કે **'મૈં નથી સાંભળ્યું.'** શું અર્થ રાખે છે? અને શું સંકેત આપે છે?
- **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની મુકદ્દસ જીભથી નિકળેલ વાકય **'મૈં નથી સાંભળ્યું'** નો ભાવાર્થ અને તાત્પર્ય ફકત એટલું જ છેકે અબ્બાસ કાકા! **તમોએ સાંભળેલી વાતનો શો ભરોસો ? જો અમો સાંભળેલ હોત,** તો ઠીક

એટલે કે સ્વીકાર્ય હતો. આ ઈરશાદે ગિરામી દ્વારા હઝરત અબ્બાસની ગવાહીનું સ્પષ્ટ ખંડન છે. અને તે ખંડન (રદ) કરનાર અલ્લાહ તઅલાનો એવો સાચો અને ન્યાયિક સાક્ષી છે કે જેના વિષે કુરઆન **'ઈન્ના– અરસલનાકા – શાહિદન'** નું ખુલ્લમ ખુલ્લા ઐલાન ફરમાવે છે, તે મુકદ્દસ **આદિલે–શાહિદ** જે ગવાહીને રદ અને અમાન્ય ઠરાવે તેને માન્ય, સ્વીકાર્ય અને યોગ્ય ઠરાવીને કબૂલ કરનાર કે કરાવનાર એવું અન્ય કોઈ છે ? કદાપી નહીં.

- જનાબ અબૂ તાલિબના 'ઈમાનની ગવાહી' આપનાર હઝરત અબ્બાસની ગવાહી એટલા માટે અમાન્ય છે કે, **ગવાહી આપતી વખતે તેઓ ખૂદ જ 'ઈમાની હાલત' માં ન હતા, કેમ કે :–**

હઝરત અબ્બાસનો ઈસ્લામ સ્વીકાર

''مروی ہے کہ ان کے اسلام لانے کا سبب یہ ہوا کہ وہ اپنے ہمراہ بیس (۲۰) اوقیہ سونا لائے تھے تا کہ مشرکوں کو کھانا دیں۔لیکن جنگ میں ان سے لے لیا گیا اور اسے مال غنیمت میں داخل کر دیا گیا۔تو انہوں نے حضور ﷺ سے عرض کیا کہ اس بیس (۲۰) اوقیہ سونے کو ان کے فدیہ میں محسوب کر لیں لیکن حضور ﷺ نے اسے قبول نہ فرمایا اور فرمایا کہ یہ تو وہ مال ہے جسے تم ہمارے خلاف جنگ میں کفار کی مدد کے لئے لائے تھے۔اب وہ مسلمانوں کی غنیمت میں ہے۔اسے فدیہ میں محسوب نہیں کیا جا سکتا۔تو انہوں نے کہا میں اور کوئی مال نہیں رکھتا۔کیا آپ یہ چاہتے ہیں کہ آپ کا چچا لوگوں سے بھیک مانگے اور لوگوں کے آگے ہاتھ پھیلائے؟ حضور ﷺ نے فرمایا وہ سونا کہاں ہے، جب تم مکہ سے نکل رہے تھے، تب اپنی زوجہ ام الفضل کے سپرد کر کے آئے تھے؟۔''انہوں نے کہا آپ کو اس کی خبر کیسے ملی ؟ فرمایا مجھے میرے رب نے خبر دی۔پھر وہ کہنے لگے میں گواہی دیتا ہوں کہ آپ صادق ہیں۔بجز خدا کے کوئی اس سے باخبر نہیں تھا۔اس کے بعد وہ اسلام لائے اور کہنے لگے۔**اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّکَ رَسُوْلُ اللّٰهِ۔**''

حوالہ:۔ ''مدارج النبوۃ(اردو ترجمہ)''،مصنف :شیخ محقق شاہ عبدالحق محدث

دھلوی(المتوفیٰ: ۱۰۵۲ھ)

ناشر:۔ ادبی دنیا،دھلی، جلد: ۲،صفحہ: ۱۶۸ ''مدارج النبوۃ(فارسی)''،

ناشر:۔ مرکز اھل سنت برکات رضا،پوربندر، جلد: ۲،صفحہ: ۹۷

☉ ઉપરોકત ઉર્દુ ફકરાનું ગુજરાતી અનુવાદ નીચે મુજબ છે ☉

'વર્ણનીય છે કે તેઓના ઈસ્લામ સ્વીકારનું કારણ એ છે કે, તેઓ જંગે બદરની લડાઈમાં પોતાની સાથે **૨૦ (વીસ) ઉકયા સોનું** (અમુક તોલા સોનું (Gold) લાવેલા) . જે યુધ્ધ પૂર્ણ થતાં તે સોનું તેઓની પાસેથી છીનવી લઈને, મુજાહિદો માટે એકત્રિત કરવામાં આવેલા **'માલે–ગનીમત'** માં જમા કરી દેવામાં આવ્યું.' હઝરત અબ્બાસે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમથી વિનંતી કરી કે તે સોનું **ફિદયા ની રકમ** એટલે કે છુટકારો મેળવવા માટે ભરવો પડતો દંડ તરીકે ગણી લેવામાં આવે, પણ **હુઝૂરે અકદસે** તે વિનંતી નો અસ્વીકાર કરીને હઝરત અબ્બાસથી ફરમાવ્યું કે આ જપ્ત કરેલું સોનું તે માલ છે, જે તમો જંગ (યુધ્ધ) માં અમારી વિરૂધ્ધ કાફિરોની સહાય માટે લાવ્યા હતા, જેથી તે સોનું તમને મળી શકે નહીં કેમ કે તે હવે મુસ્લિમો માટે એકત્રીત કરવા આવેલું માલે-ગનીમત છે. જેથી તેને ફિદયાની રકમ તરીકે સળભળ (Adjust) કરી શકાય નહીં. હઝરત અબ્બાસે વિશેષ વિનંતી કરતા જણાવ્યું કે હવે હૂં કોઈ પણ જાતની સંપતિ કે રકમ ધરાવતો નથી. શું આપ એવું ઈચ્છો છો કે, આપનો કાકા લોકો પાસે થી ભીખ માંગે અને લોકો સમક્ષ હાથ ફેલાવે ?

હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે **તે સોનું કયાં છે? જે તમો લડાઈ માટે મકકા શહેર થી નિકળતી વખતે પોતાની પત્ની 'ઉમ્મે–ફઝલ'ને સુપ્રત કરી આવ્યા છો.** હઝરત અબ્બાસે હૈરત પામીને કહયું આપને આ બાબતની જાણ કેવી રીતે થઈ ? આપે ફરમાવ્યું કે મારા રબે મને તેની જાણ કરી છે. આ સાંભળી ને હઝરત અબ્બાસે કહયું કે હૂં ગવાહી આપુ છું કે આપ સાદિક એટલે સાચા છો. આ મામલાની ખુદા સિવાય કોઈને જાણ ન હતી. ત્યાર બાદ તેમણે ઈસ્લામ અંગિકાર કર્યો અને કલ્મ-એ-શહાદત પઢતા કહયું કે **''અશહદો–અલ–લા–ઈલાહા –ઈલ્લલ્લાહો – વ – ઈન્નકા – રસૂલુલ્લાહે''**

◉ 'જંગે બદર' સન હિજરી ૨ (બે) માં થએલી, તે જંગમાં હઝરત અબ્બાસ કાફિરોની તરફેણમાં ઈસ્લામી લશ્કરની સામે લડયા હતા. યુધ્ધમાં ઈસ્લામનો ઝળહળતો વિજય થએલો અને હઝરત અબ્બાસ 'યુધ્ધ કૈદી' તરીકે પકડાએલા અને **ઈલ્મે ગૈબ** ઉપર આધારીત **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમનો 'મોઅજઝો' જોઈને તથા પ્રભાવિત થઈને ઈસ્લામનો સ્વીકાર કરેલો.

◉ પુરવાર થયું કે હઝરત અબ્બાસ **સન હિજરી ૨(બે)** માં ઈમાન લાવેલા. જયારે જનાબ અબૂ તાલિબનો ઈન્તેકાલ નબુવ્વતના એલાનના **દસમા (૧૦)** થએલો. એટલે કે **જનાબ અબૂ તાલિબના ઈન્તેકાલના પાંચ (૫) વર્ષ પછી હઝરત અબ્બાસ ઈમાન લઈ આવ્યા છે.**

◉ કેવી અજીબ બાબત છે કે જનાબ અબૂ તાલિબનું ઈમાન પુરવાર કરવા માટે જેની ગવાહી ઉપર શીયાપંથી લોકો આધાર રાખી રહયા છે, તે ગવાહી એટલે કે જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાનની ગવાહી આપનારા હઝરત અબ્બાસ સ્વયં પોતે જ તે વખતે ઈમાનની હાલતમાં હતા નહીં. ઉપરાંત હઝરત અબ્બાસની ગવાહીને **'મે નથી સાંભળ્યું'** ફરમાવીને રદ-બાતલ કરનારા આકા **ઈમાનની જાન છે.**

◉ મિલ્લતે ઈસ્લામીયાના મહાન ઈમામો, પેશ્વાઓ, આલિમો, મુફતીઓ અને મહાન વલીઓ સર્વાનુતે એ વાત ઉપર એકત્રીત છે કે જનાબ અબૂ તાલિબ **હુઝૂરે અકદસ** ના અતિ આગ્રહ છતાં કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરીને કુફ્રની હાલતમાં અવસાન પામ્યા છે. વિશેષમાં જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાનના પુરાવા અને સાબિતી માટે હઝરત અબ્બાસની ગવાહી વાળી જે હદીષ રજૂ કરવામાં આવે છે, તે હદીષને સ્વીકૃત અને વિશ્વસનીય માનતા નથી, કેમ કે જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાનની ગવાહી આપનારા હઝરત અબ્બાસ પોતેજ તે સમયે ઈમાની હાલતમાં ન હતા. આ અંગેના આધારભૂત કિતાબો ના અમુક હવાલાઓ વાંચક મિત્રોની સેવામાં રજૂ છે.

લગભગ છસ્સો (૬૦૦) વર્ષ પહેલા ઈન્તેકાલ કરનારા ઈમામ અયની (વફાત સ. હિ. ૮૫૫) ની વિશ્વસનીય કિતાબ 'ઉમ્દતુલ – કારી – શર્હે – સહીહુલ – બુખારી' નો હવાલો કે જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાન અંગેની હઝરત અબ્બાસની ગવાહી આધારભૂત નથી

"قَـالَ السُّهـيُـلـى:لِاَنَّ الْـعَبَّـاسَ قَـالَ ذٰلِکَ فِى حَالِ کَونِـهِ عَـلٰى غَيْرِ الْإِسْلَامِ،وَلَو أَدَّاهَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ لَقُبِلَتْ مِنْهُ".

حوالہ:

"عـمـدة الـقـارى شـرح صـحـيح البخارى"، مؤلف:امـام بـدرالـدين ابى محمدمحمودبن احمدالعينى (المتوفى۸۵۵ھ)،

ناشر:۔ (۱) دارإحياء التراث العربى، بيروت(لبنان)، جلد:۸، صفحہ:۱۸۲

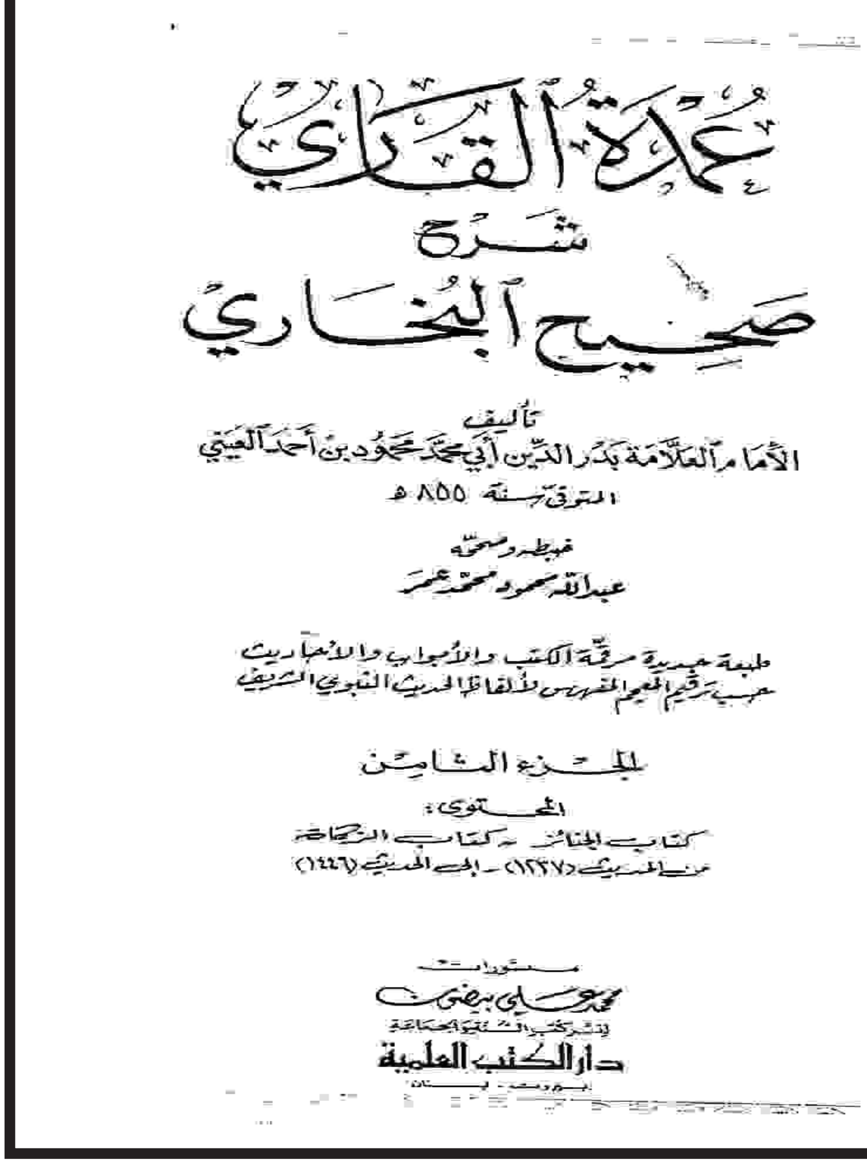
ناشر:۔ (۲) ناشر:دارالكتب العلمية،بيروت(لبنان)، جلد:۸، صفحہ:۲۶۴

ترجمہ: "سہیلی نے کہا کہ حضرت عباس نے یہ بات حالت غیر اسلام میں کہی ۔اگر بعد اسلام وہ اس کو ادا کرتے ،تو مقبول ہوتی"۔

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'સુહૈલ એ કહયું કે હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો એ આ વાત ગૈર મુસ્લિમ હોવાની હાલતમાં કહી, જો તેઓ એ આ વાત ઈસ્લામ સ્વીકાર કર્યા પછી વર્ણન કરી હોત, તો તેઓની વાત સ્વીકાર્ય હોત.'

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''ઉમ્દતુલ કારી શર્હે સહીહુલ બુખારી'' નો ટાઈટલ પેઈજ

عمدة القاري

شرح

صحيح البخاري

تأليف

الإمام العلامة بدر الدين أبي محمد محمود بن أحمد العيني

المتوفى سنة ۸۵۵ ھ

ضبطه وصححه

عبد الله محمود محمد عمر

طبعة جديدة مرقمة الكتب والأبواب والأحاديث

حسب ترقيم المعجم المفهرس لألفاظ الحديث النبوي الشريف

الجزء الثامن

المحتوى:

كتاب الجنائز - كتاب الزكاة

من الحديث (۱۲۳۷) - إلى الحديث (۱۴۴۶)

منشورات

محمد علي بيضون

لنشر كتب السنة والجماعة

دار الكتب العلمية

بيروت - لبنان

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''ઉમ્દતુલ કારી શર્હે સહીહુલ બુખારી'' ની અરબી ઈબારતવાળા પેઈજ નં. ૨૬૪ ની ઝેરોક્ષ નકલ

٢٦٤ — ٢٣ ـ كِتَابُ الجَنَائِزِ / بَاب (٨١)

يتردد في الإيمان ولا يتوقف عليه لتماديه على خلاف ما تبين حقيقته، وقيل: «أحاج لك بها»، كقوله «أشهد لك بها عند الله» لأن الشهادة للمرء حجة له في طلب حقه، ولذلك ذكر البخاري هنا الشهادة لأنه أقرب التأويل في قصة أبي طالب في كتاب البعث، لاحتمالها التأويل. ووقع عند ابن إسحاق: أن العباس قال للنبي ﷺ: يا ابن أخي، إن الكلمة التي عرضتها على عمك سمعته يقولها، فقال له النبي ﷺ: لم أسمع. قال السهيلي: لأن العباس قال ذلك في حال كونه على غير الإسلام، ولو أداها بعد الإسلام لقبلت منه، كما قبل من جبير بن مطعم حديثه الذي سمعه في حال كفره وأداه في الإسلام.

٨١ ــ بَابُ الجَرِيدِ عَلَى القَبْرِ

أي: هذا باب في بيان وضع الجريد على قبر الميت، والجريد الذي يجرد عنه الخوص.

وَأَوْصَى بُرَيْدَةُ الأَسْلَمِيُّ أَنْ يُجْعَلَ فِي قَبْرِهِ جَرِيدَانِ

مطابقته للترجمة ظاهرة، وبريدة، بضم الباء الموحدة وفتح الراء وسكون الياء آخر الحروف وفتح الدال المهملة: ابن الحصيب، بضم الحاء وفتح الصاد المهملتين: ابن عبد الله الأسلمي، مات بمرو سنة اثنتين وستين، وقد تقدم في: باب من ترك الحصر، وهذا التعليق وصله ابن سعد من طريق مورق العجلي قال: أوصى بريدة أن يوضع في قبره جريدان. وقوله: «في قبره» رواية الأكثرين، وفي رواية المستملي: «على قبره»، والحكمة في ذلك، على رواية الأكثرين، التفاؤل ببركة النخلة، لقوله تعالى: ﴿كشجرة طيبة﴾ [إبراهيم: ٢٤]. وعلى رواية المستملي الاقتداء بالنبي ﷺ في وضعه الجريدتين على القبر، وسنذكر الحكمة فيه عن قريب، إن شاء الله تعالى.

وَرَأَى ابنُ عُمَرَ رضي الله تعالى عنهما فُسْطَاطاً عَلَى قَبْرِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فقال انْزِعْهُ يا غُلامُ فَإِنَّمَا يُظِلُّهُ عَمَلُهُ

وجه إدخال أثر ابن عمر في هذه الترجمة من حيث إنه كان يرى أن وضع النبي ﷺ الجريدتين على القبرين خاص بهما، وأن بريدة حمله على العموم، فلذلك عقب أثر بريدة بأثر عبد الله بن عمر، رضي الله تعالى عنهما، وعبد الرحمن هو ابن أبي بكر الصديق، رضي الله تعالى عنهما، بينه ابن سعد في روايته له موصولاً من طريق أيوب بن عبد الله بن يسار، قال: مر عبد الله بن عمر على قبر عبد الرحمن بن أبي بكر أخي عائشة، رضي الله تعالى عنهم، وعليه فسطاط مضروب، فقال: يا غلام إنزعه فإنما يظله عمله. قال الغلام: تضربني مولاتي. قال: كلا فنزعه. قوله: «انزعه» أي: إقلعه، وكان الغلام الذي خاطبه عبد الله غلام عائشة أخت عبد الرحمن. قوله: «فإنما يظله» أي: لا يظله الفسطاط، بل يظله العمل الصالح فدل هذا على أن نصب الخيام على القبر مكروه، ولا ينفع الميت ذلك، ولا ينفعه إلا عمله

ઈમામ કુસ્તલાની ની કિતાબ 'મવાહુબુલ-લદુનિયા'ની શરહ લખનાર ઈમામ ઝુરકાની (વફાત સ.હિ. ૧૧૨૨) ની કિતાબ 'શર્હુલ-અલ્લામા-ઝુરકાની'નો હવાલો કે અબૂ તાલિબના ઈમાન વિષે હઝરત અબ્બાસની ગવાહી ઈસ્લામ સ્વીકાર પછી હોત, તો સ્વીકાર્ય અને માન્ય હોત.

"كَماقَالَ الْإِمَامُ اَلسُّهِيْلِيُّ فِیْ الرَّوْضِ (بِأَنَّ شَهَادَةَ الْعَبَّاسِ لِأَبِیْ طَالِبٍ لَوْ أَدَّاهَا بَعْدَ مَاأَسْلَمَ كَانَتْ مَقْبُوْلَةٌ وَلَمْ تُرِدْ) شَهَادَتُهُ (بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ،لَمْ أَسْمَعْ لِأَنَّ الشَّاهِدَ الْعَدْلَ اِذَا قَالَ: سَمِعْتُ، وَقَالَ مَنْ هُوَأَعْدَلُ مِنْهُ: لَمْ اَسْمَعْ، أَخَذَ بِقَوْلِ مَنْ أَثْبَتَ السِّمَاعِ) قَالَ السُّهَيْلِیُّ لِأَنَّ عَدَمَ السِّمَاعِ يَحْتَمِلُ أَسْبَابًامَنَعَتِ الشَّاهِدَ مِنَ السَّمْعِ (وَلٰكِنَّ الْعَبَّاسَ شَهِدَ بِذَالِكَ قَبْلَ أَنْ يُّسَلِّمَ)فَلاَ تُقْبَلُ شَهَادَتُهُ".

حوالہ:۔

"شرح العلامة الزرقانی علی المواهب اللدنية"، مؤلف: محمدبن عبدالباقی الزرقانی، (المتوفی ۱۱۲۲ھ)

(۱) ناشر: مركزاهل سنت بركات رضا، پوربند، گجرات، (الهند)، وفاة خديجة وأبی طالب، جلد: ۲، صفحه: ۴۰

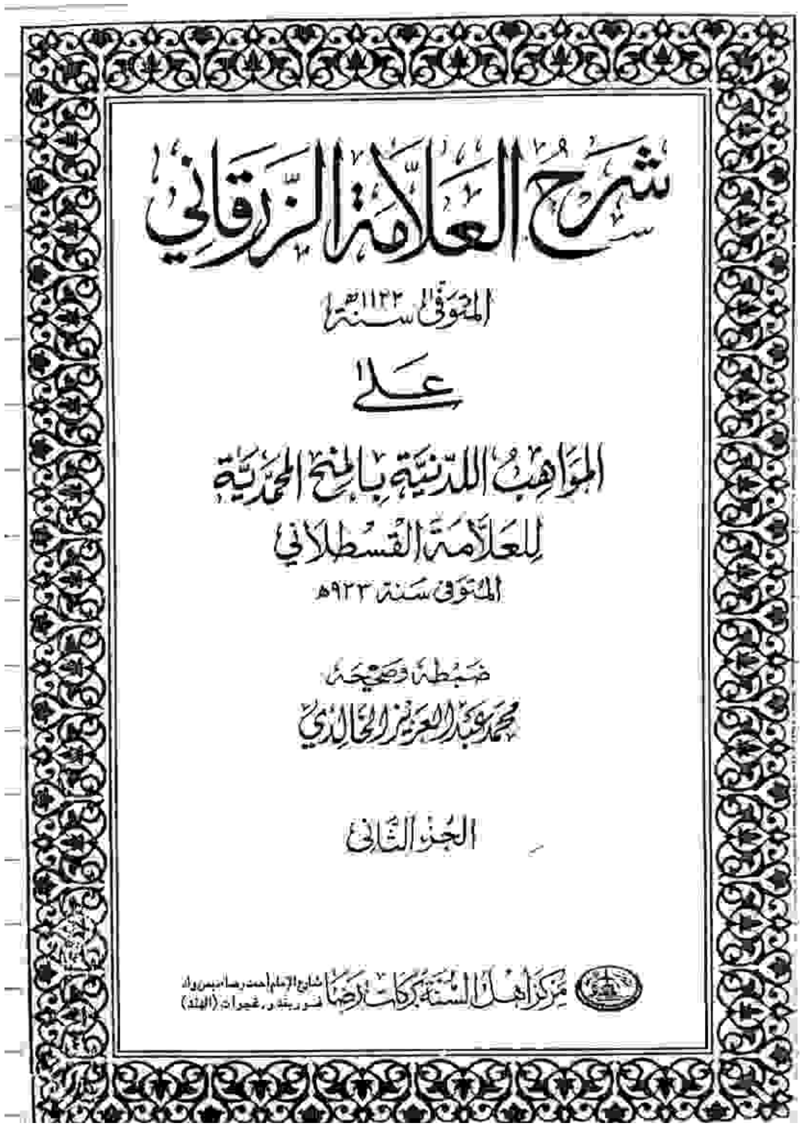
(۲) ناشر: دارالمعرفة، بيروت(لبنان)، جلد: ۱، صفحه: ۲۹۱، ۲۹۲

ترجمہ: "جیسا کہ امام سہیلی نے روض میں فرمایا کہ اگر ابوطالب کے بارے میں حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی شہادت آپ کے اسلام لانے کے بعد ہوتی، تو مقبول ہوتی، اس کو حضور علیہ الصلوۃ والسلام کے اس ارشاد کے ساتھ رد نہ کیا جاتا کہ "میں نے نہیں سنا" کیونکہ عادل گواہ جب کہے کہ "میں نے سنا ہے" اور اس سے زیادہ عدل والا کہے کہ "میں نے نہیں سنا" تو اس کے قول کو قبول کیا جائے گا، جو سماع کو ثابت کرنے والا ہے۔ سہیلی نے کہا: اس کی وجہ یہ ہے کہ عدم سماع کئی ایسے اسباب کا احتمال رکھتا ہے جو گواہ کو سننے سے روکتے ہوں، لیکن چونکہ حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اسلام لانے سے قبل اس کی شہادت دی، لہذا ان کی شہادت قبول نہ ہوگی"۔

⊛ ઉપરોકત ઉર્દૂ તર્જુમાનો ગુજરાતી અનુવાદ ⊛

'જેવું કે ઈમામ સુહૈલીએ 'રૌઝ'માં ફરમાવ્યું કે, જો અબૂ-તાલિબના બારામાં હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોની ગવાહી આપના ઈસ્લામ સ્વીકાર પછી હોત, તો માન્ય હોત. જો તે ગવાહી ઈસ્લામ સ્વીકાર પછી દેત તો તેને **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના તે ફરમાન કે **'મૈં નથી સાંભળ્યું'**, દ્વારા રદ-બાતલ કરવામાં આવત નહીં, કેમે કે જયારે આદિલ-ગવાહ એવું કહે કે, **'મૈં નથી સાંભળ્યું છે'**, અને તેની વિરૂધ્ધ તેનાથી પણ અદલ વાળો કહે કે **'મૈં નથી સાંભળ્યું'**, તો પણ આદિલ-ગવાહના કથનને માન્ય રાખવામાં આવત, જે સાંભળવાની વાત પુરવાર કરે છે ઈમામ સુહૈલી ફરમાવે છે કે તેનું કારણ એ છે કે, 'ન સાંભળવું' અનેક એવા કારણોની શકયતા ધરાવે છે, જે ગવાહને સાંભળવામાં અવરોધરૂપ છે. પણ જેવું કે **હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોએ ઈસ્લામ સ્વીકાર પૂર્વે ગવાહી આપી છે. જેથી તેઓની ગવાહી સ્વીકાર્ય નહી ગણાય.'**

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''શર્હુલ-અલ્લામા ઝરકાની'' નો ટાઈટલ પેઈજ

شرح العلامة الزرقاني
المتوفى سنة ١١٢٢هـ
على
المواهب اللدنية بالمنح المحمدية
للعلامة القسطلاني
المتوفى سنة ٩٢٣هـ
ضبطه وصححه
محمد عبد العزيز الخالدي
الجزء الثاني
مركز أهل السنة بركات رضا

હવાલામાં રજૂ કરેલ કિતાબ ''શર્હુલ-અલ્લામા ઝરકાની'' ની ઈબારત નો ભાગ-૨, પેઈજ નં. ૪૦ની ઝેરોક્ષ નકલ

من الموت لقلتها، لا أقولها إلا لأسرك بها. فلما تقارب من أبي طالب الموت نظر العباس إليه يحرك شفتيه، فأصغى إليه بأذنه فقال: يا ابن أخي، والله لقد قال أخي الكلمة التي أمرته بها. فقال رسول الله ﷺ: لم أسمع. كذا في رواية ابن إسحق أنه أسلم عند الموت.

وأجيب بأن شهادة العباس لأبي طالب لو أداها بعد ما أسلم كانت مقبولة ولم ترد بقوله عليه الصلاة والسلام لم أسمع، لأن الشاهد العدل إذا قال سمعت وقال من هو أعدل منه: لم أسمع أخذ بقول من أثبت السماع. ولكن العباس شهد بذلك قبل أن يسلم.

مع أن الصحيح من الحديث قد أثبت لأبي طالب الوفاة على الكفر والشرك. كما رويناه في صحيح البخاري من حديث سعيد بن المسيب..........

واختاره الخطابي والزمخشري.

قال عياض: ونبهنا غير واحد من شيوخنا على أنه الصواب، أي: خوارًا وضعفًا، وقال شمر دحشًا (من الموت لقلتها) ولو قلتها (لا أقولها إلا لأسرك بها) لا إذعانًا حقيقة حكمة بالغة (فلما تقارب من أبي طالب الموت نظر العباس إليه يحرك شفتيه فأصغى إليه بأذنه، فقال: يا ابن أخي، والله لقد قال أخي الكلمة التي أمرته بها) لم يصرح بها العباس؛ لأنه لم يكن أسلم حينئذ (فقال رسول الله ﷺ: لم أسمع) وثبت في نسخة زيادة: ولم يكن العباس حينئذ مسلمًا، وهي وإن صحت في نفسها لكنها ليست عند ابن إسحق، (كذا في رواية ابن إسحق) عن ابن عباس بإسناد فيه من لم يسم (أنه) أي: إفادة أنه (أسلم عند الموت) من قول العباس، لقد قال: لم يروه بلفظ أنه أسلم عند الموت كما توهم، فقد ساق ابن هشام في السيرة والحافظ في الفتح لفظه، وما فيه ذلك وبهذا احتج الرافضة ومن تبعهم على إسلامه.

(وأجيب) كما قال الإمام السهيلي في الروض (بأن شهادة العباس لأبي طالب لو أداها بعد ما أسلم كانت مقبولة ولم ترد) شهادته (بقوله عليه السلام لم أسمع لأن الشاهد العدل إذا قال: سمعت، وقال من هو أعدل منه: لم أسمع، أخذ بقول من أثبت السماع) قال السهيلي لأن عدم السماع يحتمل أسبابًا منعت الشاهد من السمع، (ولكن العباس شهد بذلك قبل أن يسلم) فلا تقبل شهادته (مع أن الصحيح من الحديث قد أثبت لأبي طالب الوفاة على الكفر والشرك، كما رويناه في صحيح البخاري) في مواضع (من حديث سعيد بن المسيب) عن أبيه أن أبا طالب لما حضرته الوفاة دخل عليه النبي ﷺ وعنده أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية بن

જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાન લાવ્યાનું ખંડન ખૂદ હઝરત અબ્બાસે રિવાયત કરેલી બુખારી શરીફ અને મુસ્લિમ શરીફની હદીષ દ્વારા થઈ રહયું છે.

આ કિતાબના પેઈજ નં. ૬૩ ઉપર **'હુઝૂરે અકદસના સદકામાં અબૂ-તાલિબ ઉપર અઝાબ હળવો થયો'** એ શિર્ષક હેઠળ એક હદીષ :-

⊛ **'બુખારી શરીફ'**	ના કુલ આઠ	(૮) એડીશનના હવાલાથી
⊛ **'મુસ્લિમ શરીફ'**	ના કુલ છ	(૬) એડીશનના હવાલા થી
⊛ **'મુસ્નદે ઈમામ અહમદ'**	ના કુલ બે	(૨) એડીશનના હવાલાથી
	કુલ - સોળ	**(૧૬) એડીશનના હવાલા થી**

થી વર્ણન કરવામાં આવી છે. સંજોગાવત કેવી અજીબ વાત છે કે આ હદીષના રાવી (વર્ણનકર્તા) **હઝરત અબ્બાસ બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ** રદીઅલ્લાહો અન્હો છે. હઝરત અબ્બાસ ફરમાવે છે કે મૈં **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમથી અર્ઝ કરતાં પ્રશ્ન પુછયો કે યા રસૂલલ્લાહ ! આપના કાકા **અબૂ-તાલિબ** આપની તરફેણમાં લોકોથી લડતા ઝઘડતા હતા. તેઓની આ સેવાના બદલા અને વળતર રૂપે આપે તેઓને શો ફાયદો પહોંચાડયો? પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા **હુઝૂરે અકદમસ, જાને ઈમાન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ફરમાવે છે કે, **'મૈં તેઓને સમગ્ર શરીર સાથે આગમાં ગરકાવ જોયા, તો ખેંચીને પગ સુધીની આગમાં કરી દીધા. જો હૂં ન હોત, તો તેઓ જહન્નમના સૌથી નીચેના તબકકા** (ભાગ)**માં હોત.'**

ઉપરોકત હદીષશરીફના અનુસંધાનેનીચેના મુદ્દાઓ અતિ લક્ષને પાત્ર છે, જેનું એકાગ્રતાથી વાંચન અને મનન કરવા વિનંતી. :-

- આ હદીષના રાવી (વર્ણન કર્તા) હઝરત અબ્બાસ ઈબ્ને અબ્દુલ મુત્તલિબ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના **સગા કાકા** અને જનાબ અબૂતાલિબના **સગા ભાઈ** છે.
- આ તે હઝરત અબ્બાસ છે, જેમણે જનાબ અબૂ તાલિબ ના ઈન્તેકાલના સમયે પોતાના કાનો (Ears) તેઓના હોઠોંની સમીપ લઈ જઈને **કલ્મા શરીફ** પઢતા સાંભળ્યાની જાણ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમને કરેલી, પણ હુઝૂરે અકદસે **'મૈં નથી સાંભળ્યું'** ફરમાવીને હઝરત અબ્બાસની ગવાહી રદ ફરમાવી દીધી હતી.

- જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાનની ગવાહી આપતી વખતે ખૂદ હઝરત અબ્બાસ પણ ઈમાનની હાલતમાં ન હતા. બલ્કે જનાબ અબૂ તાલિબના ઈન્તેકાલના **પાંચ (૫) વર્ષ પછી જંગે બદરના અવસરે ઈમાન લાવેલા.**
- હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોએ **હઝરત ઉસ્માન ગની** રદીઅલ્લાહો અન્હોની ખિલાફતનાં કાળમાં **૧૨, રજબ સન હિજરી – ૩૨** ના દિવસે આ ફાની દુનિયાથી ઈન્તેકાલ ફરમાવ્યો છે.
- ઈન્તેકાલના સમયે હઝરત અબ્બાસની ઉમ્રે શરીફ (વય) **અઠાસી (૮૮) વર્ષ** ની હતી. સન હિજરી - ૨(બે) થી સન હિજરી - ૩૨ (બત્રીસ) વચ્ચેના **ત્રીસ (૩૦) વર્ષ** ના લાંબા સમય ગાળા દરમ્યાન હઝરત અબ્બાસે કદી પણ જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાન અંગે એવી ગવાહી નથી આપી કે જનાબ અબૂ તાલિબ ને ઈન્તેકાલ સમયે કલ્મો પઢતા મૈં સાંભળ્યા છે.
- હદીષ શરીફની બહુસંખ્યક કિતાબો, ફંફોળી નાખો, એક પણ હદીષ એવી નહીં મળે કે હઝરત અબ્બાસે ઈસ્લામ અંગિકાર કર્યા પછી છેક પોતાના અવસાન સુધીમાં એક વખત પણ વર્ણન કરીને એવી ગવાહી આપી હોય કે અબૂ તાલિબને ઈન્તેકાલના સમયે **'લા–ઈલાહા – ઈલ્લલ્લાહો'**નો કલ્મો પઢતા મૈં સાંભળ્યા છે.
- અલબત્ત, હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો દ્વારા જનાબ અબૂ તાલિબ માટે જહન્નમના અઝાબ અંગેની હદીષ જરૂર વર્ણનીય છે. આ કિતાબના **પેઈજ નં. ૬૩** ઉપર સોળ (૧૬) એડીશન્સના હવાલાઓ દ્વારા બુખારી, મુસ્લિમ અને મુસ્નદે ઈમામ અહમદ દ્વારા મર્વી (વર્ણનીય) હદીષને ફરી એક વખત ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જુઓ.
- વર્ણનીય હદીષ શરીફના મુકદ્દસ ફરમાનના શબ્દોના અસ્તિત્વનું કારણ પણ હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો છે. કેમ કે હઝરત અબ્બાસ એ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમથી સવાલ પૂછયો કે આપના કાકા આપની તરફેણમાં ઈસ્લામના શત્રુઓ સાથે લડતા અને અથડાતા હતા, તો અબૂ તાલિબ ને તેઓની મહાન સેવાઓના પુરસ્કારરૂપે, તેઓ ને આપે શો ફાયદો પહોંચાડયો છે?
- હઝરત અબ્બાસના આ સવાલ ઉપર ફરી એક વખત ઊંડાણ પૂર્વકનું દ્રષ્ટિપાત કરી જુઓ. હઝરત અબ્બાસને આ સવાલ પૂછવાની શા માટે જરૂરીયાત પડી?

બીજીવાત એ કે સવાલ ના શબ્દો **'શો ફાયદો પહોંચાડયો છે ?'** પ્રત્યે લક્ષ આપો. આ અંગે વિસ્તૃત વિવેચન કરવાના બદલે ટૂંકમાં એટલું જ કહેવાનું કે **ફાયદો** તેને જ પહોંચાડવામાં આવે છે, જે નુકસાની અને ખોટ (Loss) માં હોય છે. તો જયારે હઝરત અબ્બાસે જનાબ અબૂ તાલિબના ફાયદા વિષે જે સવાલ પૂછેલો, તે **'ફાયદો'** આખેરતના અજો-સવાબ ને અનુલક્ષીને હતો. કેમ કે હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હો જાણતા હતા કે મારા મોટા ભાઈ જનાબ અબૂ-તાલિબ પોતાના ઈન્તેકાલ ના સમયે કલ્મો પઢવાનો ઈન્કાર કરીને સરિયામ ખોટ અને નુકસાનીમાં છે.

- જો કે, જનાબ અબૂ - તાલિબ પાસે **હુઝૂરે અકદસ** ની હમદર્દી, મહોબ્બત, લાગણી, પરવરિશ, પ્રેમભાવ, હિમાયત, હિફાઝત તથા અન્ય મહાન સેવાઓના પૂણયની જમા પૂંજી ભાથામાં છે પણ તે જમા પૂંજી ઈમાન અને ઈસ્લામના સ્વીકારની શરતે યોગ્ય, માન્ય અને સ્વીકૃત છે. જે મારા મોટા ભાઈને પ્રાપ્ય નથી. પણ પ્યારા **રહમતુલ–લિલ–આલમીન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની શાને-કરીમી માટે યોગ્ય નથી કે તેઓની સેવા અને હિમાયત કરનારો સદંતર વંચિત અને ફાયદા વિહોણો રહે - જેથી જ હઝરત અબ્બાસે પૂછી લીધું કે અબૂ-તાલિબને તેઓની મહાન સેવાઓના વળતર સ્વરૂપે શો ફાયદો થયો?
- ફાયદા અંગે હઝરત અબ્બાસ દ્વારા પૂછવામાં આવેલા સવાલ ના જવાબમાં **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્મ ફરમાવે છે કે **'મૈં અબૂ તાલિબને માથાથી પગ સુધી આગમાં ગરમાવ જોયા'** જેનો સ્પષ્ટ અર્થ છે કે જનાબ અબૂ તાલિબનું સમગ્ર શરીર અગ્નિની જવાળાઓમાં લપેટાએલું હતું. શા માટે ? ફકત એક જ કારણ હતું કે ઈમાન નસીબ (પ્રાપ્ત) નહોતું થયું.
- **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની શાને રહેમત અને કરમ જુઓ, હુઝૂરે અકદસનો દરિયા-એ-કરમ જોશમાં આવ્યો અને અબૂ-તાલિબ કે જેઓ સમગ્ર શરીર સાથે જહન્નમની આગમાં ગરકાવ હતા, તેઓને **ખેંચીને ફકત પગ સુધીની આગમાં લાવી દીધા.**
- **હુઝૂરે અકદસ, માલિકો–મુખ્તાર,** આકા સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના અધિકારો અને સત્તાઓનો પુરાવો જનાબ અબૂ તાલિબના અઝાબમાં રાહત

કરી આપવી છે. **અલ્લાહ તઆલા** એ પોતાના મહેબૂબે આઝમ અને અકરમને સમગ્ર સૃષ્ટિનાં અતાઈ અને મજાઝી માલિક બનાવી દીધા છે. ત્યાં સુધી કે જન્નત અને દોઝખ પણ તેઓની સતા અને અધિકાર હેઠળ કરી દીધી છે કે જેને ઈચ્છે તેને જન્નતમાં પ્રવેશ આપી દે અને જેને ઈચ્છે તેના માટે જહન્નમના અઝાબમાં રાહત અને હળવું (Abatement) કરી આપે.

- હઝરત અબ્બાસ રદીઅલ્લાહો અન્હોએ **સન હિજરી – ૨ (બે)** માં ઈસ્લામ અંગિકાર કર્યા પછી **આઠ (૮)** વર્ષો સુધી હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના સંગાથે સેવામાં ઉપસ્થિત રહયા અને **હુઝૂરે અકદસ** ના દુનિયાથી જાહેરી પડદો કર્યા બાદ **બાવીસ (૨૨) વર્ષો** સુધી સહાબા-એ-કિરામ અને તાબેઈને ઈઝામ રિદવાનુલ્લાહે અલૈહીમના નૂરાની સમુહ સાથે રહીને **સન હિજરી – ૨૨ (બાવીસ)** ના રજબ મહિના ની **બાર –(૧૨)** તારીખે દુનિયાથી પર્દો ફરમાવ્યે. આ **ત્રીસ (૩૦)** વર્ષો ના લાંબા સમયકાળ દરમિયાન ક્યારેય પણ આપે જનાબ અબૂ તાલિબના અનૂસંધાને એવું વર્ણન નથી કર્યુ કે ઈન્તેકાલના સમયે મૈં તેઓને કલ્મો પઢતા સાંભયા છે.
- અલબત્ત, પગથી માથા સુધીની જહન્નમની આગથી **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના સદકામાં રાહત મેળવીને ફકત પગ સુધીની આગમાં હોવાની હદીષ અવશ્ય વર્ણન કરી છે. એટલે કે, સ્વયંએ કરેલો પ્રશ્ન કે **હુઝૂરે અકદસ** થી જનાબ અબૂ તાલિબને શો ફાયદો થયો ? અને પોતાના પ્રશ્નના જવાબરૂપી ઈર્શાદે નબી સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ કે હવે તેઓ ફકત પગ સુધીની આગમાં છે, આ હદીષ તેમણે જ વર્ણન કરી છે.
- જો હઝરત અબ્બાસની માન્યતામાં જનાબ અબૂ તાલિબ મુસલમાન હતા, તો તેઓ હુઝૂરે અકદસ થી હરગિઝ આ પ્રશ્ન ન પૂછત કે **હુઝૂરે પોતાના કાકા અબૂ તાલિબને કોઈ ફાયદો પહોંચાડયો ?** કેમ કે તેઓ યકીનની કક્ષામાં જાણતા હતા કે ઈસ્લામ સ્વીકાર કરવાથી ભૂતકાળના સમગ્ર પાપો અને કુ:કર્મો માફ કરી દેવામાં આવે છે. હદીષ શરીફનો ઈર્શાદ કે **'મન– કાલા – લા – ઈલાહા – ઈલલ્લાહા – દખલલ – જન્નતા'** અર્થાત :- **'જેણે લા–ઈલાહા– ઈલલ્લાહા – કહ્યું, તે જન્નતમાં દખિલ થયો'** (હવાલો :- **'અલ–મુસ્તદરક– લિલ–હાકિમ'** :- પ્રકાશક : દારૂલ ફિક્ર - બૈરૂત (લેબનોન) **જિલ્દ નં. ૪, પેઈજ નં. ૨૫૧)** આ ઈર્શાદે ગિરામી તેઓને સારી પેઠે યાદ હતો. પણ પોતાના પ્રશ્નમાં જનાબ અબૂ તાલિબની હુઝૂરે અકદસ પ્રત્યેની મહોબ્બત, હમદર્દી, સહાય, તરફેણ વગેરે ના પ્રસંગો વર્ણન કરીને પૂછે છે કે હુઝૂરે તેઓને શો ફાયદો પહોંચાડયો ? જેનો સાફ મતલબ એ થયો કે અબૂ-તાલિબ કલ્મો પઢયા વગર અને ઈમાનની અનમોલ દૌલતથી વંચિત અને મેહરૂમ બનીને દુનિયાથી ગયા છે. જેથી હવે તેઓ મગફેરત અને બખ્શિશની નેઅમતે ઉઝમા માટે લાયક અને હકદાર નથી. અલબત્તા હુઝૂરે અકદસની રહેમત અને કરમ નવાઝી જ ફકત એક એવો સહારો છે કે જેના કારણે જનાબ અબૂ તાલિબને ફાયદો થઈ શકે છે.
- **હઝરત અબ્બાસ** રદીઅલ્લાહો અન્હોના મતે જો જનાબ અબૂ તાલિબ મુસલમાન હોત, તો તેઓનો પ્રશ્ન એ હોત કે, **યા રસૂલલ્લાહ !** અબૂ તાલિબે જીવન પર્યત આપની હમદર્દી, હિમાયત, અને મહોબ્બતમાં ગળાડૂબ સેવાઓ બજાવીને અંતે ઈમાન લાવીને ઈન્તેકાલ કર્યો છે, તો એ બતાવો કે તેઓ ને **અલ્લાહ તઆલા** એ જન્નત નો કયો ઉચ્ચ દરજજો અર્પણ કર્યો છે? ફિરદૌસે-આલા નો કયો મહેલ તેઓને ફાળવી આપ્યો છે? આવો સવાલ નથી પૂછતા બલ્કે તેના બદલે શું માફી અને રાહત મળી ? એવો સવાલ પૂછે છે. જેના જવાબમાં **ઝબાને અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્મથી એવું સાંભળવા મળે છે કે **'મૈં અબૂ તાલિબને સમગ્ર પણે આગમાં ગરકાવ જોયા, તો ખેંચીને પગ સુધી આગમાં કરી દીધા.'**
- **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમે જનાબ અબૂ તાલિબ વિષે હઝરત અબ્બાસે પૂછેલા સવાલનો જે જવાબ ઈર્શાદ ફરમાવ્યો, તે જવાબ ના અંતિમ વાકયમાં ફરમાવે છેકે , **'જો હું ન હોત, તો તેઓ જહન્નમના સૌથી નીચેના તબકકા (વિભાગ)માં હોત.** હદીષ શરીફ આ વાકયના અંતિમ શબ્દો લક્ષને પાત્ર છે. આ વાકયને નીચે દર્શાવ્યા મુજબ બે (૨) ભાગમાં વહેંચણી કરીએં :-

ભાગ નં.૧	ભાગ નં. ૨
જો હૂં ન હોત, તો	તે જહન્નમ ના સૌથી નીચા તબકકામાં હોત

હદીષના વાકયના ઉપર મુજબ બે (૨) ભાગ પાડયા બાદ સૌ પ્રથમ ભાગ નં. ૨ ના શબ્દો **'તે જહન્નમના સૌથી નીચા તબકકામાં હોત'** અનુસંધાને થોડીક ચર્ચા કરીએ.

- **'તે'** જહન્નમના સૌથી નીચલા તબકકામાં હોત' - આ વાકય માં જે શબ્દ 'તે' છે, તેનાથી જનાબ અબૂ-તાલિબ મુરાદ (આશય) છે. શા માટે મુરાદ છે? જનાબ અબૂ તાલિબે એવો કયો અપરાધ કર્યો છે કે તેઓ જહન્નમના સૌથી નીચે ના તબકકામાં હોત? જો કે જનાબ અબૂ તાલિબે જીંદગીભર હુઝૂરે અકદસની તરફેણ અને સહાય કરવામાં કશી જ કચાશ નહોતી રાખી. તેમ છતાં પણ તેઓના માટે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ જહન્નમના અઝાબનો ડર સંભળાવી રહયા છે. જો કે જહન્નમ તો કાફિરો માટેનું સ્થાન છે. કુરઆન શરીફમાં **અલ્લાહ તઆલા** ઈર્શાદ ફરમાવે છે કે, **'અ-લયસા – ફી – જહન્નમા – મષવન – લિલ – કાફેરીના'** (પારા નં.૨૧, સુર-એ-અન્કબૂત, આયત નં. ૬૮) અ ર્થાત :- **'શું જહન્નમમાં કાફિરોનું ઠેકાણું નથી ?'** (કન્ઝુલ ઈમાન)
- કુરઆને મજીદની અન્ય એક આયતમાં ઈર્શાદે રબ છે કે, **'વ – ઉક્બલ – કાફેરીનન્નારો'** (પારા નં. ૧૩, સૂર-એ-રઅદ, આયત નં. ૩૫) અર્થાત :- **'અને કાફિરોનો અંજામ આગ'** (કન્ઝુલ ઈમાન), ઉપરાંત કુરઆને મજીદમાં 'કાફિરોનો અંજામ જહન્નમ છે અથવા આગ છે.' એવા અર્થમાં અનેક આયતો છે. ટૂંકમાં ફકત એટલું જ કે કાફિરનો અંજામ જહન્નમની આગ છે. 'ખાલેદીના ફીહા' એટલે કે કાફિરો આગમાં હંમેશા માટે રહેશે.
- કુરઆન શરીફના વચન મુજબ કાફિરનું હંમેશાનું ઠેકાણું આગ છે. પણ જનાબ અબૂ-તાલિબના બારામાં **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમના સદકામાં એ રાહત પ્રાપ્ત થઈ કે અબૂ તાલિબ કુફ્રની હાલતમાં અવસાન પામ્યા છતાં પણ તેઓ જહન્નમની આગમાં સંપૂર્ણપણે લપેટાએલા રહેવાના બદલે ફકત પગ સુધીની આગમાં હશે. પુરવાર થયું કે જનાબ અબૂ તાલિબ સદાય જહન્નમની આગમાં રહેશે. પછી તે આગ ભલે ફકત પગ સુધી જ હોય. અને મોમિન સદાયને માટે આગમાં કદાપી નહીં રહે. આ વઈદ (અઝાબની ધમકી) ફકત તેના જ માટે છે કે જે હાલતે ઈમાનમાં અવસાન નથી પામ્યો બલ્કે કુફ્રની હાલતમાં 'દુનિયા સે ચલ બસા હૈ'
- ઈર્શાદે ગિરામી કે **'અગર મૈ ન હોતા તો'** નું વાકય એ વાતનો પુરાવો છે કે જનાબ અબૂ તાલિબ ઈમાનની હાલતમાં દુનિયાથી વિદાય નથી થયા બલ્કે એવી

હાલતમાં ગયા છે કે તેમના માટે માથાથી પગ સુધી જહન્નમ આગમાં ડૂબી જવાનું હોય છે. કેમકે કુરઆન શરીફના ઈર્શાદ મુજબ કુફ્ર ના આચરણના કારણે આ સજાને લાયક હતા. પણ **હુઝૂરે અકદસ** સાથેની મહોબ્બત, પ્રેમભાવના, હમદર્દી, લાગણી વગેરે સદવર્તનનો બદલો એ મળ્યો કે સમગ્ર શરીરના બદલે ફકત આગમાં પગ છે.

- આ કિતાબના **પેઈજ નં. ૬૭** ઉપર **'દોઝખમાં સૌથી હળવો અને ઓછો અઝાબ જનાબ અબૂ તાલિબ ને હશે'** એ શિર્ષક હેઠળ એક હદીષ **મુસ્લિમ શરીફ** ના છ (૬) એડીશનના હવાલા થી તથા **મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ** ના એક (૧) એડીશનના હવાલાથી રજૂ કરી છે કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ઈર્શાદ ફરમાવે છેકે **'દોઝખીઓ માં સૌથી હળવો અઝાબ અબૂ તાલિબ ઉપર છે. '**

  અજીબ સંજોગ છે કે, આ હદીષના રાવી (વર્ણન કર્તા) **હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ** એટલે જનાબ અબૂ તાલિબના સગા ભાઈ હઝરત અબ્બાસના ફરઝંદ (દિકરા) છે. એટલે કે આ હદીષના રાવી જનાબ અબૂ તાલિબના **સગા ભત્રીજા** છે. તેઓ એટલે કે હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ પોતાના **સગા કાકા** માટે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમનું ફરમાન વર્ણન કરે છેકે, જહન્નમીઓમાં સૌથી હળવો અઝાબ અબૂ તાલિબ ઉપર છે. જેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ થયો કે **હુઝૂરે અકદસના ફરમાન મુજબ જનાબ અબૂ તાલિબ જહન્નમમાં છે.**
- શું કારણ છે કે જનાબ અબૂ-તાલિબ જહન્નમમાં છે? ફકત એક કારણ જ છે કે તેઓ ઈમાનની હાલતમાં નહીં બલ્કે કુફ્રની હાલતમાં દુનિયાથી અલ-વિદા થયા છે. જો ઈમાનની હાલતમાં તેઓનો ઈન્તેકાલ થયો હોત તો તેઓ જહન્નમના બદલે **જન્નતુલ – ફિરદૌસ** માં ઉચ્ચ કક્ષાના મરતબાના સ્થાને બિરાજીત હોત.
- **હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ** ની પેદાઈશ ઐલાને - નબુવ્વતના દસમા (૧૦) વર્ષ એટલે કે હિજરતના ત્રણ (૩) વર્ષ પહેલા એટલે કે જે વર્ષે જનાબ અબૂ તાલિબનું અવસાન થયું, તે વર્ષે જ અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસનો જન્મ થયો છે. **હઝરત અબ્બાસ** નો ઈન્તેકાલ હિજરી સન બત્રીસ (૩૨)માં થયો છે.

જે હિસાબે હઝરત અબ્દુલ્લાહ અને હઝરત અબ્બાસ બન્ને બાપ-દિકરાએ **પાંત્રીસ (૩૫) વર્ષ** સુધી એક જ મકાનમાં સાથે રહીને જીંદગી પસાર કરેલી.

- હઝરત અબ્દુલ્લાહએ પોતાના વાલિદ હઝરત અબ્બાસના સંગાથે પસાર કરેલા જીંદગીના **૩૫ (પાંત્રીસ)** વર્ષોમાંથી શીશુ અવસ્થા, બાળાવસ્થા, મુગ્ધાવસ્થા અને કિશોરાવસ્થાના ૧૫(પંદર) વર્ષો કે જે અપરિપકવ બુધ્ધી કૌશલ્યના વર્ષો ગણીને બાદ કરી નાખીએં તો પણ તેમણે ૨૦ (વીસ) વર્ષો સુધી પરિપકવ અને પુખ્ત કૌશલ્યના સમજદાર અને ચબરાક પુત્ર તરીકે પોતાના વાલિદે ગિરામીની સાથે પસાર કરેલા. તે વીસ (૨૦) વર્ષોમાં જાહેરમાં કે ખાનગીમાં નિવાસ્થાને હઝરત અબ્દુલ્લાહે પોતાના પિતાના મુખેથી કદી પણ એ વાત નહોતી સાંભળી કે તમારા કાકા અબૂ તાલિબના ઈન્તેકાલના સમયે તેઓને કલ્મો પઢતા મૈં સાંભળ્યા છે. ઉલ્ટાનું હઝરત અબ્દુલ્લાહે પોતાના વાલિદની ઝુબાની તે હદીષ અવશ્ય સાંભળેલી કે **હુઝૂરે અકદસ**ના સદકામાં જનાબ અબૂતાલિબ ઉપર જહન્નમના અઝાબમાં રાહત કરી દેવામાં આવી છે.
- બલ્કે ખૂદ ***હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ*** રદીઅલ્લાહો અન્હો પણ એક હદીષ **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમથી રિવાયત કરે છે કે જહન્નમમાં સૌથી ઓછો અને હળવો અઝાબ જનાબ અબૂ તાલિબ ઉપર છે. આ હદીષનો શરૂનો ભાગ તો અમો વર્ણન કરી ચુકયા છીએ. હવે તે હદીષના વાકયના અંતિમ શબ્દો જુઓ કે **'અબૂ તાલિબ આગ કે દો (૨) જૂતે પહેને હૂએ હૈ, જિસસે ઉસકા દિમાગ ખોલતા હૈ'** એટલે કે, 'અબૂ - તાલિબે આગના બે (૨) જોડા પહેર્યા છે, જેનાથી તેનું મગજ ખદબદે છે.' (અલ-અમાન - વલ હફીઝ) જયારે આગના જૂતાઓમાં એટલી સખ્ત ઉષ્ણતા અને ગરમી છે કે જહન્નમની આગના જૂતાઓ પહેરનારનું મગજ સખ્ત ગરમી અને તાપના કારણે ખદબદે છે, તો જે સમગ્ર શરીર સાથે જહન્નમની આગમાં ગરકાવ હશે, તેની શું હાલત હશે?
- ***હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ*** અને ***હઝરત અબ્બાસ ઈબ્ને અબ્દુલ મુત્તલિબ*** રદીઅલ્લાહો અન્હુમા બન્ને પિતા-પુત્રે એક - એક હદીષ એવી રિવાયત કરી છે કે જનાબ અબૂ તાલિબ જહન્નમના અઝાબમાં છે. તે વાત અલગ છે કે **હુઝૂરે અકદસ** સલ્લ્લાહો અલૈહે વસલ્મના સદકામાં તેઓના અઝાબની તીવ્રતા અને સખ્તીમાં હળવાશ અને રાહત કરી દેવામાં આવી છે.

પણ તે બન્ને પિતા-પુત્રની માન્યતા એ છે કે, એટલે કે હઝરત અબ્બાસનું પોતાના સગા ભાઈ માટે અને હઝરત અબ્દુલ્લાહનું પોતાના સગા કાકા જનાબ અબૂ તાલિબ વિષે એવો અકીદો છે કે તેઓ જહન્નમના અઝાબમાં સપડાએલા છે અને તેઓ ને અઝાબે જહન્નમ ફકત એ કારણસર જ ભોગવવો પડે છે તેઓ હાલતે ઈમાનના બદલે હાલતે કુફ્રમાં દુનિયાથી રૂખ્સત થયા છે.

- હઝરત અબ્બાસે ઈસ્લામ કબૂલ કર્યા પહેલાં કહેલી વાતને દલીલ અને પુરાવો બનાવીને જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાન અને તેઓનું નિઃશંક જન્નતી હોવું સાબિત કરનારા, અંધશ્રધ્ધામાં ગરકાવ અને અજ્ઞાનતાના કારણે પૂર્વગ્રહ અને ગલત ફેહમીના સપડાએલા તત્વોને ફકત એટલું જ કહેવાનું કે, જનાબ અબૂ-તાલિબના ઈમાનની સાબિતી માટે હઝરત અબ્બાસની ઝમાન-એ-જાહેલિયત એટલે ઈસ્લામનો સ્વીકાર કર્યા પહેલાની એટલે કે હાલતે કુફ્રમાં કહેલી વાતને મહત્વતા અને અગત્યતા આપી છે. જોશના આવેશ અને થનગનાટમાં ઉછળકૂદ અને રાડારાડી કરતા પહેલાં હઝરત અબ્બાસે ઝમાન-એ-હિદાયત એટલે કે ઈસ્લામ કબૂલ કર્યા પછીની હાલતે ઈમાનમાં કહેલી વાત ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરવાના બદલે તેને શા માટે ભૂલી જાઓ છો અને ભૂલાવી દો છો ?. ખુદાના વાસ્તે હઝરત અબ્બાસે જનાબ અબૂ તાલિબ વિષે હાલતે ઈમાનમાં કહેલી વાતને ધ્યાનપૂર્વક વાંચી કે સાંભળી લેશો, તો તમારો અર્થહીન જોશ અને ઉશ્કેરાટ નો થનગનાટ ઓસરી જશે અને સોડાની બોટલની જેમ હવામાં ઉડી જશે.
- હૂંપણુ, ઘમંડ, અભિમાન, જિદ્દ, હઠધર્મી, પૂર્વગ્રહ, હઠાગ્રહ, શત્રુતા, કાલ્પનિક શત્રુતા, ભ્રામિક આક્ષેપો, ખોટા વ્હેમ, કટુતા, વ્યર્થ કટટરતા, અને અસંસ્કારી કે અસામાજિક આચરણો ના દુઃષણોના હાનિકારક અને દુઃખદ પરિણામોથી દૂર હટીને બલ્કે તે દુઃષણોને દુર હડસેલીને સત્ય નો સ્વીકાર કરવાની ભાવનાને પ્રબળ અને સતેજ બનાવીને એક સાચા મો'મિનને છાજે તેવી બિન પક્ષપાતી ઈમાની દ્રષ્ટિ અને એહલેબૈત ની સાચી મહોબબ્બતનો સુરમો આંખોમાં આંજીને **અલ્લાહ** અને **રસૂલ** ના આદેશ સામે ગરદન ઝુકાવીને સત્યનો સ્વીકાર કરવામાં કોઈની શેહ, શરમ, લાજ, ધાક-ધમકી અને પ્રલોભનોને સદંતર તિલાંજલી આપીને પોતાની અને પોતાના આપ્તજનોની આખેરત સુધારી લેવામાં લાપરવાહી કરશો નહીં.

અંતિમ વાત...

અહીં સુધીની આપણી ચર્ચાનું તારણ એ છે કે જનાબ અબૂ તાલિબના ઈમાન સબંધે અમોએ કુરઆન અને હદીષ તથા મિલ્લ્તે ઈસ્લામીયાના મહાન ઈમામોની આધારભૂત, વિશ્વસનીય અને સર્વમાન્ય તફસીરો અને કિતાબોના સંદર્ભો દ્વારા મધ્યાહનના પ્રકાશિત સૂર્યની જેમ પુરવાર કરીને વાસ્તવિકતા રજૂ કરી દીધી છે. પક્ષપાતના કાળા ચશ્મા ઉતારીને નરી આંખે અલ્લાહ-રસૂલના ફરમાનને જોઈને સત્ય હકીકત નો સ્વકીાર કરવો, તે સાચા મો'મિનની શાન અને નિશાની છે.

તેમ છતાં પણ અમો અદબ અને એહતરામની પ્રણાલિકાનું પણ ચુસ્તપણે પાલન કરવામાં પણ કશી કચાશ નથી રહેવા દેતા કે **આકા-એ- દો- જહાં, માલિકે કૌનેન** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ સાથે જનાબ અબૂ તાલિબના પ્રેમાળ વર્તન, તરફેણ, સદભાવના, પ્રેમભાવ, સુરક્ષા, સહાય, મહોબ્બત, શફકકત, હિમાયત, નુસ્રત અને અન્ય અજોડ સેવાઓ દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખીને તેઓની શાનમાં બે-અદબી, ગુસ્તાખી, તૌહીન, અપમાન કે અશોભનીય શબ્દો ઉચ્ચારીને કે લખીને કોઈ ધૃણાસ્પદ ચેષ્ટા હરગિઝ નહીં કરીએં. કેમકે એહલે-સુન્નત વ જમાતઅતના ગૌરવવંતા મહાન આલિમો અને ઈમામોનું વલણ સ્પષ્ટ પણે પુરવારિત છે કે જનાબ અબૂ તાલિબનો ઝિક્ર હંમેશા ખૈર એટલે કે સદાચારની મર્યાદામાં જ રહીને કરવું જોઈએં. તેઓનું નામ પણ અદબની સાથે ઉચ્ચારવું કે આલેખવું જોઈએં પણ તે સદભાવનામાં અતિશ્યોકિત કરીને તેઓને **રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો** અને **અલૈહિસ્સલામ** કહેવા - લખવાથી સદંતર બચવું જોઈએં.

શીયા ફિર્કાના અનુયાયીઓ અને સમર્થકો જનાબ અબૂતાલિબના મામલા અનૂસંધાને ભોળા અને સીધાસાદા મુસ્લિમોને બહેકાવવા અને ગુમરાહ કરવાના દુષિત આશયથી હદીષો ના મનઘડત અર્થો અને ભાવાર્થો, ખોટી હદીષો ઘડવી અને હળાહળ જૂઠાણા ઉપર આધારિત ખોટી રિવાયતોના કિસ્સા-કહાનીઓનો આશરો લઈને ગેરસમજો અને ગુમરાહી ઉપર આધારિત પ્રણાલિકાઓ પ્રચલિત કરવાની

કુ:ચેષ્ટાનું આચરણ વ્યાપક ધોરણે કરીને વિવાદો અને વિખવાદોના દુષણથી મુસ્લિમ સમુદાયની શાંતિ ડહોળી નાખીને લડાઈ ઝઘડાનો પલીતો ચાંપવાની અક્ષમ્ય પ્રવૃતિઓ કરવા તકરીરો અને કિતાબો વ્યાપક ધોરણે ફેલાવી રહયા છે.

સીધા સાદા અને અજ્ઞાન ભોળા સુન્ની મુસ્લિમો ની વાત તો બાજુમાં રહી બલ્કે શીયા ફિર્કાની કિતાબો વાંચીવાંચીને અમુક કહેવાતા અને કફત નામના જ સુન્ની મુકર્રિરો કે જેઓની ઈલ્મી લાકયાત ક્ષીણ જ હોય છે. તેવા વાકચાતુર્ય કળાના નિષ્ણાંતો અને ફકત સ્ટેજના હીરો તરીકે નામાંકિત નહીં બલ્કે નામચીન બનેલા કટમુલ્લાઓ અનેક વિવાદાસ્પદ મસાઈલમાં પોતાની ટાંગ લડાવીને જાણે-અજાણે અને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે શીયા ફિર્કાના બાતિલ અકીદાઓ, માન્સ્તાઓ અને વિચારધારાનું સમર્થન બલ્કે પ્રચાર અને પ્રસાર કરતા હોય છે.. આવા જાહિલ વકતાઓ અને બની બેસેલા રહેબરો કે જેઓ મિલ્લતે ઈસ્લામીયાની અંદર ફિત્ના, ફસાદ, વિવાદો, વિખવાદો, મતભેદ, મનભેદ, ગેર સમજો, આક્ષેપો અને તેના જેવા સંસ્કાર અને સમાજ વિરૂધ્ધના દુષણો ફેલાવે છે. તેઓની ભ્રષ્ટ વિચારધારાનું ખંડન આ કિતાબ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે.

અંતમાં વિનંતી કે કુરઆન અને હદીષની રોશનીમાં રજૂ કરેલી દલીલોનો બિનઃ પક્ષપાતી વલણ અપનાવી, વિના વિલંબે અને વિના સંકોચે તેનો સ્વીકાર કરીને કુબૂલે-હકની સઆદત હાસિલ કરીને પોતાનું ઈમાન સુરક્ષિત બનાવી પોતાની અખેરત ને બરબાદ થતી બચાવો.

અલ્લાહ તઆલા દરેક મૌમિનને કુબૂલે હક અને બાતિલ ને તજી દેવાની તૌફીક અતા ફરમાવે. આમીન...

બ જાહે સય્યેદિલ મુરસેલીન અલૈહે અફઝલુસ્સલાતે વત્તસલીમ

ફકત એજ

ખૈર અંદેશ

અ.સત્તાર હામદાણી 'મસ્રૂફ'

(બરકાતી- નૂરી)

હવાલામાં રજૂ કરેલી કિતાબોનું લીસ્ટ

નં.	કિતાબનું નામ	લેખક / સંપાદક	વફાત
૧	કુરઆન મજીદ	અલ્લાહ તઆલા નો કલામ	હય્યુન-લાયમૂત
૨	તફસીરે જલાલૈન	અલ્લામા જલાલુદ્દીન સુયૂતી	હિ.સ. ૯૧૧
૩	મફાતિહુલ ગૈબ (તફસીરે કબીર)	ઈમામ ફખરૂદ્દીન રાઝી	હિ.સ. ૬૦૪
૪	તફસીર મઆલેમુત-તન્ઝીલ (તફસીરે બગવી)	અલ્લામા હુસૈન બિન મસ્ઉદ બગવી	હિ.સ. ૫૧૬
૫	મદારેકુત-તન્ઝીલ (તફસીરે નસફી)	અલ્લામા અબૂલ બરકાત અબ્દુલ્લાહ બિન અહમદ નસફી	સ.હિ. ૭૧૦
૬	તફસીરે જીલાની	પીરાને પીર હઝરત સૈયદના અબ્દુલકાદિર જીલાની ગૌષેઆઝમ બગદાદી	સ.હિ. ૫૬૧
૭	તફસીરે ઈબ્ને કષીર	અલ્લામા ઈમામુદ્દીન ઈસ્માઈલ ઈબ્ને કષીર	સ.હિ. ૭૭૪
૮	અલ-જામેઅ-લે-એહકામિલ કુરઆન (તફસીરે કુર્તુબી)	અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ બિન અહમદ કુર્તુબી	સ.હિ. ૬૭૧
૯	તફસીર રૂહુલ મઅની (તફસીરે આલૂસી)	અલ્લામા અબૂલ ફઝલ શિહાબુદ્દીન આલૂસી	સ.હિ. ૧૨૭૦
૧૦	તફસીરે કશ્શાફ	જારૂલ્લાહ મેહમૂદ બિન ઉમર બિનમુહમ્મદ ઝમખશરી	સ.હિ. ૫૩૮
૧૧	બુખારી શરીફ	ઈમામમુહમ્મદબિનઈસ્માઈલ અબૂ અબ્દુલ્લાહ બુખારી	સ.હિ. ૨૫૬
૧૨	મુસ્લિમ શરીફ	ઈમામ મુસ્લિમ બિન હિજાજ બિન મુસ્લિમ નૈશાપૂરી	સ.હિ. ૨૬૧
૧૩	સુનને નસાઈ	ઈમામ અબૂ અબ્દુરર્હમાન અહમદ બિનશોએબ નસાઈ	સ.હિ. ૩૦૩
૧૪	સુનને તિર્મિઝી	ઈમામ અબૂ ઈસા મુહમ્મદ બિન ઈસા તિર્મિઝી	સ.હિ.૨૭૯

નં.	કિતાબનું નામ	લેખક / સંપાદક	વફાત
૧૫	સુનને અબી દાઉદ	ઈમામ અબૂ દાઉદ સુલેમાન બિન અશઅષ સગીસ્તાની	સ.હિ. ૨૭૫
૧૬	સુનને કુબ્રા	ઈમામ અબૂબકર અહમદ બયહકી	સ.હિ. ૪૫૮
૧૭	મસ્નદ ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલ	ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલ શયબાની	સ.હિ. ૨૪૧
૧૮	મુસન્નફ અબ્દુર્રઝાક	અલ્લામા અબ્દુર્રઝાક બિન હુમામ સન્આની	સ.હિ. ૨૧૧
૧૯	નસીમુર-રિયાઝ	ઈમામ શિહાબુદ્દીન ખફાજી મિસ્રી	સ.હિ. ૧૦૭૦
૨૦	કન્ઝુલ ઉમ્માલ	અલ્લામા અલાઉદ્દીન બિન હિસ્સામુદ્દીન બુરહાનપૂરી	સ.હિ. ૯૭૫
૨૧	નસ્બુર્રાયા-લે-અહાદીષિલ-હિદાયા	ઈમામ જમાલુદ્દીન અબૂ મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ ઝૈલઈ	સ.હિ. ૭૬૨
૨૨	મઆરેફતુસ-સુનને-વલ આષાર	ઈમામ અબૂબકર અહમદ બયહકી	સ.હિ. ૪૫૮
૨૩	અલ-મુસ્નદુશ-શાફઈ	ઈમામ અબૂ અબ્દુલ્લા ઈદ્રીસ શાફઈ	સ.હિ. ૨૦૪
૨૪	જામેઉલ-ઉસૂલ-ફી-અહાદીષિલ - રસૂલ	અલ્લામા ઈબ્ને અસીર જઝરી	સ.હિ. ૬૦૬
૨૫	તારેખુલ-ખમીસ-ફી-અહવાલે-અન્ફુસિન્નફીસ	અલ્લામાહુસૈન બિન મુહમ્મદ દયારબિક્રી	સ.હિ. ૯૬૬
૨૬	અલ-ફિકદુલ-અકબર	ઈમામે આઝમ નોઅમાન બિન ષાબિત (અબૂહનીફા)	સ.હિ.૧૫૦
૨૭	અલ-રવઝિલ-અઝહર-ફી-શર્હે-ફિકહિલ-અકબર	ઈમામ અલી બિન મુહમ્મદ મુલ્લા અલી કારી	સ.હિ. ૧૦૧૪

નં.	કિતાબનું નામ	લેખક / સંપાદક	વફાત
૨૮	અલ-ઈસાબા-ફી-તમઝિસ - સહાબા	ઈમામ ઈબ્ને હજર અસ્કલાની	સ.હિ. ૮૫૨
૨૯	મદારેજુન્નબુવ્વત (ફારસી)	શૈખ મુહકિક શાહ અબ્દુલહક મુહદ્દિષ દહેલ્વી	સ.હિ. ૧૦૫૨
૩૦	મદારેજુન્નબુવ્વત (ઉર્દુ)	શૈખ મુહકિક શાહ અબ્દુલહક મુહદ્દિષ દહેલ્વી	સ.હિ. ૧૦૫૨
૩૧	ઉમ્દતુલ-કારી-શર્હે સહીહુલ-બુખારી	અલ્લામા બદરૂદ્દીન અયની	સ.હિ. ૮૫૫
૩૨	ફત્હુલ-બારી	ઈમામ ઈબ્ને હજર અસ્કલાની	સ.હિ. ૮૫૨
૩૩	ઈર્શાદુસ્સારી-લે-શર્હે સહીહુલ-બુખારી	ઈમામ શિહાબુદ્દીન કુસ્તલાની અહમદ બિન મુહમ્મદ	સ.હિ. ૯૨૩
૩૪	અલ-મવાહેબુલ્લદુનિયા	ઈમામ અહમદ બિનમુહમ્મદ કુસ્તલાની	સ.હિ. ૯૨૩
૩૫	શર્હુલ-ઝુરકાની-અલલ મવાહિબ	ઈમામ અબૂ અબ્દુલ્લાહ મુહમ્મદ બિન અબ્દુલબાકી ઝુર્કાની	સ.હિ. ૧૧૨૨
૩૬	હિદાયા	શૈખુલ ઈસ્લામ બુરહાનુદ્દીન ઈમામ મર્ગેનાની	સ.હિ. ૫૯૩
૩૭	રદ્દુલ મોહતાર-શર્હે-દુર્રૂલમુખ્તાર(ફતાવા શામી)	ઈમામ ઈબ્ને આબેદીન શામી	સ.હિ. ૧૨૫૨
૩૮	લતાઈફે-અશરફી	હઝરત નિઝામુદ્દીન યમની	———
૩૯	અસ્સીરતુન-નબવીયહ	ઈમામ અબ્દુલમલિક બિન હિશામ	સ.હિ. ૨૧૩
૪૦	શર્હુલ મતાલિબ-ફી-મબ્હષે અબી તાલિબ	ઈમામ અબૂહામિદ અહમદ બિન નકી અલી રોહેલખંડી	સ.હિ. ૧૩૪૦

હવાલામાં રજૂ કરેલી કિતાબોના વિવિધ એડીશનોની વિગત

નં.	કિતાબનું નામ	પ્રકાશક
૧.	**તફસીરે જલાલૈન શરીફ (અરબી)**	
	(૧) મજલિસે બરકાત-અશરફીયા	મુબારકપુર (ભારત)
	(૨) દારૂલ હદીષ	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૩) અસહહુલ મતાબેઅ	દિલ્હી (ભારત)
૨.	**મફાતેતહુલ ગૈબ (તફસીરે કબીર-અરબી)**	
	(૧) દારૂલ ફિક્રે લિત્તબાઅતે વન્નશરેઅ	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારૂલ અહયાઈત તુરાષિલ અરબી	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૩) અલ-મતબઅતુલ - બહિય્યહ	કૈરો (ઈજીપ્ત)
૩.	**તફસીરે કશ્શાફ (અરબી)**	
	(૧) મરકઝે અહલે સુન્નત બરકાતે રઝા	પોરબંદર (ભારત)
	(૨) દારૂલ કિતાબિલ - અરબિયહ	બૈરૂત (લેબનોન)
૪.	**મઆલેમતુત-તન્ઝીલ (તફસીરે બગવી-અરબી)**	
	(૧) દારૂલસ્સલામ-લિન-નશરે-વત્તોવઝીહ	રિયાધ (સ. અરેબિયા)
૫.	**મદારેકુત-તન્ઝીલ (તફસીરે નસફી-અરબી)**	
	(૧) દારૂલ-કલેમિત-તય્યેબ	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારૂલ કિતાબિલ અરબી	બૈરૂત (લેબનોન)
૬.	**સહીહુલ બુખારી શરીફ (અરબી)**	
	(૧) મજલિસે બરકાત	મુબારકપુર (ભારત)
	(૨) દારૂલ ઉલૂમ મન્ઝરે ઈસ્લામ	બરૈલી (ભારત)
	(૩) કદીમી કુતુબખાના	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
	(૪) જમીયતુલ-મકનઝિલ-ઈસ્લામી	કૈરો (ઈજીપ્ત)

નં.	કિતાબનું નામ	પ્રકાશક
	(૫) દારો તૌકિન નજાત	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૬) દારૂલ ઉલૂમ - દેવબંદ	દેવબંદ (ભારત)
૭.	**સહીહુલ મુસ્લિમ શરીફ (અરબી)**	
	(૧) જમીઅતુલ મકનઝિલ ઈસ્લામી	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૨) મજલિસે બરકાત	મુબારકપુર (ભારત)
	(૩) મકતબા બિલાલ - જામેઅ મસ્જિદ	દેવબંદ (ભારત)
	(૪) કદીમી કુતુબખાના	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
	(૫) દારૂલ અહયાઈત તુરાષિલ અરબી	બૈરૂત લેબનોન)
	(૬) દારૂલ ઉલૂમ મન્ઝરે ઈસ્લામ	બરૈલી (ભારત)
૮.	**સુનને નસઈ શરીફ (અરબી)**	
	(૧) મકતબા બિલાલ જામેઅ મસ્જિદ	દેવબંદ (ભારત)
	(૨) નૂર મુહમ્મદ કારખાના તિજારત	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
	(૩) જમીઅતુલ મકનઝિલ ઈસ્લામી	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૪) મકતબુલ - મતબુઆતિલ - ઈસ્લામીયા	હલ્બ (સિરીયા)
૯.	**સુનને તિર્મિઝી શરીફ (અરબી)**	
	(૧) મજલિસે બરકાત	મુબારકપુર (ભારત)
	(૨) મકતબા બિલાલ - જામેઅ મસ્જિદ	દેવબંદ (ભારત)
	(૩) જમીઅતુલ મકનઝિલ ઈસ્લામીયા	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૪) શરીકતો મકતબા વ મતબઆ	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૫) અમીન કંપની	દિલ્હી (ભારત)
	(૬) દારૂલ ગરબિલ ઈસ્લામી	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૦.	**તફસીરે જીલાની (અરબી)**	
	(૧) મરકઝુલ - જીલાની - લિલ - બુહુરિલ ઈલ્મી	ઈસ્તંબુલ (તુર્કી)
૧૧.	**તફસીરે ઈબ્ને કષીર (અરબી)**	

નં.	કિતાબનું નામ	પ્રકાશક
	(૧) દારો અહયાઈત તુરાષિલ અરબી	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારૂલ કુતુબિલ ઈલ્મિયહ	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૨.	**અસ્સુનનુલ-કુબ્રા-લિલ-બયહકી (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ મઆરેફા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારૂલ કુતુબિલ ઈલ્મિયા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૩) દારૂસ સાદિર	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૩.	**તફસીરે રૂહુલ-મઆની**	
	(૧) દારૂલ કુતુબીલ - ઈલ્મીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૪.	**અલ-જામેઅ-લે-એહકામિલ-કુર્આન (તફસીર કુર્તુબી)**	
	(૧) દારૂલ કુતુબિલ ઈલ્મીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૫.	**સુનને-અબી-દાઉદ શરીફા (અરબી)**	
	(૧) અસહહુલ - મતાબેઅ	દિલ્હી (ભારત)
	(૨) અસહહુલ - મતાબેઅ - આરામબાગ	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
	(૩) જમીઅતુલ - મકનઝિલ - ઈસ્લામી	કૈરો (ઈજીપ્ત)
	(૪) મકતબા બિલાલ - જામેઅ મસ્જિદ	દેવબંદ (ભારત)
	(૫) અલ મકતબતુલ અષરિયા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૬) આફતાબ આલમ પ્રેસ	લાહોર (પાકિસ્તાન)
૧૬.	**મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હમ્બલ (અરબી)**	
	(૧) મુઅસ્સસતુલ રિસાલા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) અલ - કુતુબિલ - ઈસ્લામી	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૩) દારૂલ કુતુબિલ - ઈલ્મીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૭.	**નસ્બુલ-રાયા-લે-અહાદિષિલ-હિદાયા (અરબી)**	
	(૧) મુઅસ્સસતુલ - રય્યાન - લિલ - તબાઅતે	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) અલ - નુરિયા અલ રઝવીયા પબ્લીશ કું.	લાહોર (પાકિસ્તાન)

નં.	કિતાબનું નામ	પ્રકાશક
૧૮.	**અલ-મુસન્નફ-લે-અબ્દિલ-રઝ્ઝાક (અરબી)**	
	(૧) અલ-મકતબુલ ઈસ્લામી	બૈરૂત (લેબનોન)
૧૯.	**નસીમુર-રિયાઝ (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ મઆરેફા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) મરકઝે અહલે સુન્નત બરકાતે રઝા	પોરબંદર (ભારત)
૨૦.	**કન્ઝુલ ઉમ્માલ (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ કુતુબિલ-ઈલ્મીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) મુઅસ્સસતુલ - રિસાલા	બૈરૂત (લેબનોન)
૨૧.	**શર્હલ મતાબિલ ફી મબહષે અબી તાલિબ (ઉર્દુ)**	
	(૧) મસ્લેહુદ્દીન પબ્લીકેશન	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
૨૨.	**મદારેજુન્નબુવ્વત (ફારસી/ઉર્દુ)**	
	ફારસી :- મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા	પોરબંદર (ભારત)
	ઉર્દુ :- અદબીદ દુનિયા - જામેઅ મસ્જિદ	દિલ્હી (ભારત)
૨૩.	**રદુલમોહતાર (ફતાવા શામી) અરબી**	
	(૧) દારો અહયાઈત - તુરાષિલ અરબી	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારૂલ કુતુબિલ-ઈલ્મિયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૨૪.	**તારીખુલ-ખમીસ-ફી-અહવાલે (અરબી)**	
	(૧) દારો સાદિક લિલ તબએ વન્નશરે	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) મુઅસ્સસતુલ શઅબાન	બૈરૂત (લેબનોન)
૨૫.	**જામેઉલ ઉસૂલ લે અહાદિષિલ રસૂલ (અરબી)**	
	(૧) મકતબા દારૂલ બયાન	બૈરૂત (લેબનોન)
૨૬.	**મઆરેફતુસ સુનને વલ આષાર (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ વફા - અલ મન્સૂરા	બૈરૂત (લેબનોન)

નં.	કિતાબનું નામ	પ્રકાશક
૨૭.	**અલ-મુસ્નદુશ-શાફઈ (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ કુતુબુલ ઈલ્મીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૨૮.	**અલ-હિદાયા-ફી-શર્હિલ-બેદાયા (અરબી)**	
	(૧) મજલિસે બરકાત	મુબારકપુર (ભારત)
	(૨) દારૂલ અહયાઈત તુરાષિલ અરબી	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૩) અલ મકતબતુલ અરબીયા	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
૨૯.	**અલ-ઈસાબા-ફી-તમીઝિસ-સહાબા (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ કુતુબિલ ઈલ્મિયા	બૈરૂત (લેબનોન)
	(૨) દારો સાદિક	બૈરૂત (લેબનોન)
૩૦.	**અલ-ફિકહુલ-અકબર (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ કુતુબિલ અરબીયા કુબ્રા	કૈરો (ઈજીપ્ત)
૩૧.	**અલ-મિન્હો-રૌઝિલ-અઝહર (અરબી)**	
	(૧) દારૂલ બશાઈરિલ ઈસ્લામીયા	બૈરૂત (લેબનોન)
૩૨.	**શર્હુલ-અલ્લામા-ઝુરકાની (અરબી)**	
	(૧) મરકઝે અહલે સુન્નત બરકાતે રઝા	પોરબંદર (ભારત)
	(૨) દારૂલ મઆરેફા	બૈરૂત (લેબનોન)
૩૩.	**શર્હે સફરૂસ્સઆદા (અરબી)**	
	(૧) મકતબા નૂરિયા રઝવીયા	અખર (પાકિસ્તાન)
૩૪.	**લતાઈફે અશરફીઆ (ફારસી)**	
	(૧) મકતબા સિમનાની	કરાંચી (પાકિસ્તાન)
૩૫.	**લતાઈફે અશરફીઆ (ઉર્દૂ)**	
	(૧) મખ્દૂમ અશરફ એકેડેમી	કિછોછા (ભારત)

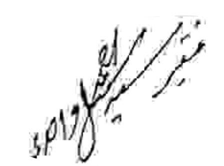
કિતાબ 'ઈમાને અબૂ તાલિબ-હકીકતની રોશની માં'નું અનુમોદન અને સમર્થન કરનારા ઓલોમાએ એહલે સુન્નત તથા મસાઈખે કિરામ તથા સાદાતે કિરામના મહાન આલિમો, ખાનકાહોના સજજાદા નશીનો તથા દારૂલ ઉલૂમોના મુદર્રિસો અને નાઝીમો.

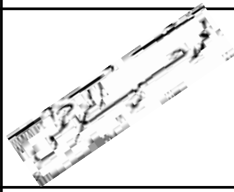
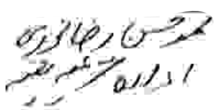
અમો નીચે સહી કરનારા એહલે સુન્નત વ જમાઅતના આલિમો, મશાઈખો, દારૂલ ઈફતાના ખાદિમો, સાદાતે-કિરામ તથા એહલે બૈયત ના ઘરાનાના સજજાદાઓ તથા વિવિધ દારૂલ ઉલૂમોના ખાદિમોએ **ફખ્રે સાદાતે ગુજરાત, કાઝી-એ-ગુજરાત, ખલીફ-એ-હુઝૂર તાજુશ્શરીયહ હઝરત અલ્લામા સૈયદ સલીમ બાપૂ કિબ્લા** ના હુકમ થી આપણી જમાઅતના જૂના અને અનુભવી લેખક, **ખલીફ-એ-હુઝૂર મુફ્તી આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, હઝરત અલ્લામા અબ્દુસ્સત્તાર હામદાણી 'મસ્રૂફ'** દ્વારા લખવામાં આવેલી ઐતિહાસિક અને ભવ્ય કિતાબ 'ઈમાને અબૂ તાલીબ- હકીકતની રોશની માં' નું આરંભ થી અંત સુધી વાંચન અને નિરક્ષણ કર્યુ. અલ્લામા હામદાણી એ કુરઆન અને હદીષ ની રોશની માં મિલ્લતે ઈસ્લામિયાના મહાન આલિમોની વિશ્વસનીય અને આધારભૂત કિતાબોના સંદર્ભો અને હવાલાઓ થી જે દલીલો અને પુરાવાઓ રજૂ કર્યો છે, તે યોગ્ય, સ્વીકૃત અને આવકાર્ય છે. આ કિતાબ દ્વારા સત્યનું સમર્થન અને અસત્ય નું ખંડન સ્પષ્ઠ સ્વરૂપે અને નિર્ણાયક સ્તરે અંજામ આપવામાં આવશે, તેવી ખાત્રીબધ્ધ આશા અને અપેક્ષા છે.

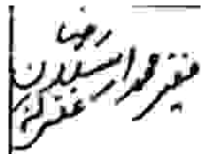
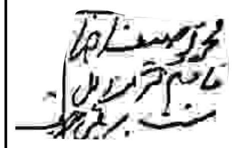
અમો નીચે સહી કરનારાઓ આ કિતાબનું સંપૂર્ણ સમર્થન અને અનુમોદન કરીએ છીએં અને આ કિતાબ થી અમો અક્ષરસ સહમત અને વિશ્વાસકર્તા છીએં. એહલે સુન્નત વ જમાઅતના આદરણીય આલિમો અને માનવંતા જન સમુદાય ની સેવામાં નમ્ર અપીલ છે કે આ કિતાબ ને વિશ્વસનીય, આધારભૂત અને ભરોસાપાત્ર ગણીને તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરીને આ કિતાબના પ્રચાર અને પ્રસાર કાર્યમાં સંપૂર્ણ સાથ સહકાર આપી,

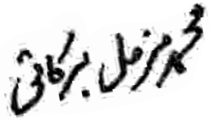
બહોળી સંખ્યામાં આ કિતાબનું પ્રકાશન કરીને દરેક સુન્ની મુસલમાન ભાઈના ઘર સુધી આ કિતાબ પહોંચાડવા ના યથાશકિત પ્રયત્નો કીરને સુન્નીયતની સાચા અર્થ માં સેવા બજાવવા ના ભગીરથ કાર્યમાં સાથ અને સહકાર આપી સવાબે દારૈન ના હકદાર બને.

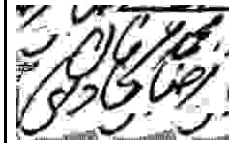
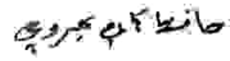
બસ એજ - વસ્સલામ
અમો નીચે સહી કરનારાઓ

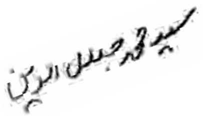
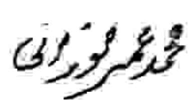
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૦૧	ફખ્રે સાદાત, પીરે તરીકત રહબે શરીઅત, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ ગ્યાસુદ્દીન કિબ્લા** સજજાદા નશીં :- ખાનકાહે મુહમ્મદીયા, કાલ્પી શરીફ. (યૂ.પી.)	
૦૨	શહેઝાદ-એ-તાજુશ્શરીયહ, નબીરએ આ'લા હઝરત, કાઈદે મિલ્લત, **હઝરત અલ્લામા અસ્જદ રઝા સાહબ** કાઝીયુલ-કુઝાત-હિન્દ, મોહલ્લા સૌદાગ્રાન - **બરૈલી શરીફ (યુ.પી.)**	
૦૩	રહેબરે સાદાતે કિરામ, ફખ્રે કુલ સાદાત, પીરે તરીકત, **હઝરત સૈયદ સુહેલ અહમદ કિબ્લા**-ખાનકાહે વાહિદીયા-જમાલિયા. સજજાદાનશીં- **બિલગિરામ શરીફ** (યુ.પી.)	
૦૪	ઉસ્તાદુલ-ઓલોમા, શૈખુલ હદીષ, જલાલતુલ ઈલ્મ, **હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ આકિલ રઝવી કિબ્લા.** સદર મુદર્રિસ : દારૂલ ઉલૂમ મન્ઝરે ઈસ્લામ, બરૈલી શરીફ (યુ.પી.)	
૦૫	પીરે તરીકત, શેહઝાદ-એ-મદની સરકાર, **હઝરત મૌલાના સૈયદ અબ્દુલ રશીદ બાવા** શહેર ખતીબ વ સજજાદાનશીં ખાનકાહે મદની સરકાર - મોરબી (જી. રાજકોટ) ગુજરાત	

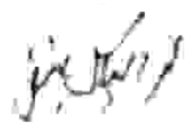
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૦૬	આલિમે જલીલ, ફખ્રુલ-ઓલોમા, **હઝરત અલ્લામા મુફ્તી અશરફ રઝા કિબ્લા** કાઝીએ ઈદાર-એ-શરઈયા-મહારાષ્ટ્ર, મુંબઈ. (મહારાષ્ટ્ર)	
૦૭	આલિમે જલીલ, ફાઝિલે નબીલ, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ અબ્દુલ જલીલ સાહબ કિબ્લા** ખતીબો ઈમામ :- અબ્દુસ્સલામ મસ્જિદ, અબ્દુરહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. (મહારાષ્ટ્ર)	
૦૮	જલાલતુલ ઈલ્મ, **હઝરત અલ્લામા વ મૌલાના મુફ્તી હસીબુર્રહેમાન સાહબ કાદરી** સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા, જૂનાગઢ (ગુજરાત)	
૦૯	મુજાહિદે એહલે સુન્નત, નજીબુત તરફૈન સાદાત, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ સિકંદર બાપૂ કિબ્લા** ખલીફ-એ-તાજુશ્શરીયાહ, રાજકોટ (ગુજરાત)	
૧૦	હઝરત અલ્લામા મુફ્તી **મુહમ્મદ હસન રઝા નૂરી સાહબ** સદર મુફ્તી :- ઈદાર-એ-શરઈઆ, પટના (બિહાર)	
૧૧	પીરે તરીકત, આલિમે જલીલ, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ સુબ્હાની રઝા કિબ્લા** જાનશીને હઝરત સૈયદ સિરાજે મિલ્લત, ફૂલ ગલી, મુંબઈ (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૨	**હઝરત અલ્લામા મુફ્તી મુહમ્મદ ઝુબૈર હઝરત હસન મઝરી** - પ્રિન્સીપલ :- મદ્રસ-એ-કુરકાનિયા અલિમીયા ઈસ્લામીયા - ભોગુન ગોલા, મુર્શિદાબાદ (વેસ્ટ બંગાલ)	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૩	આલિમે જલીલ, **હઝરત અલ્લામા, મૌલાના મુફ્તી મુઈનુદ્દીન સાહબ બરકાતી** ઉસ્તાદ :- દારૂલ ઉલૂમ મઝરે ઈસ્લામ બરૈલી શરીફ (યુ.પી.)	
૧૪	પીરે તરીકત, **હઝરત કિબ્લા સૈયદ મુહમ્મદ રફીક સાહેબ** - સદર :- દારૂલ ઉલૂમ નૂરિયા મુહમ્મદિયા - મહોલ્લા :- કરબલા જયપૂર (રાજસ્થાન)	
૧૫	મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, આબરૂ-એ-ઈલ્મો ફન, **હઝરત અલ્લામા મુફ્તી અખ્તર હુસૈન અલીમી** દારૂલ ઉલૂમ - અલિમીયા. જમદાશાહી (યુ.પી.)	
૧૬	હઝરત મદ્દાહે રસૂલ, **સૈયદ ઉઝૈર અલી અલ-મારૂફ સૈયદ વઝીર અલી** ઈબ્ને સૈયદ વિલાયત હુસૈન ઉનાવાલે રાજકોટ (ગુજરાત)	
૧૭	નબીર-એ-આ'લા હઝરત, શેહઝાદ-એ-રૈહાને-મિલ્લત, **હઝરત અલ્લામા તસ્લીમ રઝા સાહેબ** - મહોલ્લા સોદાગ્રાન બરૈલી-શરીફ (યુ.પી.)	
૧૮	નબીર-એ-આ'લા હઝરત વ રૈહાને મિલ્લત, **હજરત અલ્લામા અરસલાન રઝા સાહબ અઝહરી** - મહોલ્લા સોદાગ્રાન બરૈલી શરીફ (યુ.પી.)	
૧૯	નબીર-એ- આ'લા હઝરત, શેહઝાદ-એ-રૈહાને મિલ્લત, ખતીબુલ હિન્દ, હઝરત **અલ્લામા તૌસીફ રઝા સાહબ** મહોલ્લા સોદાગ્રાન - બરૈલી શરીફ (યુ.પી.)	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૨૦	ફાઝિલે નૌજવાન, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ સિદ્દીક મિયા** - ફાઝિલે ઈસ્હાકીયા-વ-શહેરકાઝી વ નાઈબ સજજાદાનશી ખાનકાહે મદની સરકાર - મોરબી (ગુજરાત)	
૨૧	આલિમે જલીલ, હઝરત મૌલાના, અલ્લામા, **મુફ્તી મુહમ્મદ ફારૂક નઈમી સાહબ** સદર :- અંજુમને ઓલેમા-એ-એહલે સુન્નત. રાજૌરી (કાશ્મીર)	
૨૨	ફાઝિલે નૌજવાં,આલિમે ઝીશાન, **હઝરત અલ્લામા મુસ્તફા રઝા યમની સાહબ** પ્રિન્સીપલ :- દારૂલઉલૂમ ગૌષેઆઝમ પોરબંદર. (ગુજરાત)	
૨૩	મુજાહિદે સુન્નીયત, બાની-એ-મદારિસે-કષીરા, **હઝરત અલ્લામા ઉસ્માનગની બાપૂ** બાની વ સદરઃ- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફારઝા ધ્રોલ (જી. જામનગર) ગુજરાત.	
૨૪	ફાઝિલે નૌજવાં, મુફ્તી-એ-ઝી વકાર, **હઝરત અલ્લામા મુફ્તી મુઝમ્મિલ ગોડીલ બરકાતી** સદર મુફતી :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષેઆઝમ પોરબંદર (ગુજરાત)	
૨૫	નાશિરે કુતુબે કષીરા, મુહકિકે ઈલ્મો-ફન, **હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ હનીફ રઝવી** નાઝિલે આ’લા :- ઈમામ અહમદરઝા એકેડેમી બરૈલીશરીફ (યુ.પી.)	
૨૬	**હઝરત અલ્લામા** **મુહમ્મદ ઈબ્રાહીમ રઝા સાહેબ** સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને ઈમામ અહમદરઝા, નાગપૂર (મહારાષ્ટ્ર)	

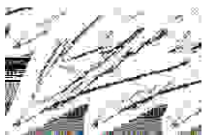
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૨૭	વાઈઝે ખુશ-બયાં, ફાઝિલે નૌજવાં, હઝરત **અલ્લામા વાસિફ રઝા સાહબ ગૌષી**, ખતીબો ઈમામ નગીના મસ્જિદ, મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ - પોરબંદર (ગુજરાત)	
૨૮	હામિયે સુન્નત, માહિયે બિદઅત **હઝરત મૌલાના ઈરફાન રઝા કાદરી સાહબ** કાઈદો-રહેબરે ઓલમાએ શહર છીંદવાડા (મધ્યપ્રદેશ)	
૨૯	હઝરત મૌલાના **સૈયદ મુશ્તાકબાપૂ બુખારી** ખતીબો - ઈમામ :- રોશન શાહ મસ્જિદ, રેલ્વે સ્ટેશન. જામનગર (ગુજરાત)	
૩૦	**હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ મુસ્તફા રઝા** મિસ્બાહી - મુન્તઝિમ :- ઈદાર-એ-શરઈયા મહારાષ્ટ્ર વ ખલફે મુફતી અશરફ રઝા. મુંબઈ (મહારાષ્ટ્ર)	
૩૧	**હઝરત મૌલાના વ હાફિઝ મુહમ્મદ** **આદમ પટેલ સાહેબ** નાઝિમે આલા :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા રઝા, ધ્રોલ (જી. જામનગર) ગુજરાત.	
૩૨	ફાઝિલે નૌ-જવાં, મુફ્તી-એ-ઝી શાન, આલિમે જલીલ **હઝરત મૌલાના મુફ્તી મોહસિન રઝા** સદર મુફતી :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા રઝા ધ્રોલ (જી. જામનગર) ગુજરાત.	
૩૩	આલિમે જલીલ, ફાઝિલે નબીલ, હઝરત અલ્લામા **મુહમ્મદ નિઝામુદ્દીન મિસ્બાહી સાહબ** સદર મુદર્રિસઃ- દારૂલ ઉલુમ ગૌષીયા રઝવીયા બ્લેકબર્ન (યુ.કે.)	

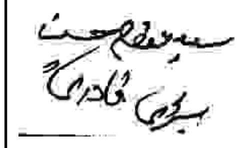
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૩૪	**હઝરત મૌલાના સગીર અખ્તર મિસ્બાહી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ નૂરીયા રઝવીયા ઈદગાહ, **બરૈલી શરીફ.** (યુ.પી.)	
૩૫	હઝરત મૌલાના **અલ્લામા સૈયદ જલાલુદ્દીન બિન સૈયદ આલમ મિંયા બાપૂ** ખતીબો ઈમામ :- હલીમા મસ્જિદ. **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૩૬	મુજાહિદે એહલે સુન્નત, નાસિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત **હઝરત અલ્લામા ગુલામ મુહમ્મદ રઝવી સાહેબ** શેહઝાદએ મુફતી-એ-સૌરાષ્ટ્ર **ધોરાજી** (ગુજરાત)	
૩૭	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ મુશ્તાક નિઝામી રઝવી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે ખ્વાજા-બેડી ખતીબો ઈમામ :- મસ્જિદે મહેબૂબે સુબ્હાની **જામનગર** (ગુજરાત)	
૩૮	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઉમર સાહેબ નૂરાની** સજ્જાદાનશી :- ખાનકાહે બચતુલ અન્વાર, **ગયા** (બિહાર)	
૩૯	મુસન્નિફ બા-વકાર હઝરત **અલ્લામા ગુલામ અબ્દુકાદિર હબીબી સાહેબ** જામેઆ હમદર્દ, હમદર્દનગર, **ન્યુ દિલ્હી.**	
૪૦	કાઈદો-વકારે એહલે સુન્નત, મુજાહિદે દોરાં, **હઝરત અલ્હાજ સઈદ નૂરી સાહેબ** પ્રેસિડેન્ટ :- રઝા એકેડેમી **મુંબઈ** (મહારાષ્ટ્ર)	

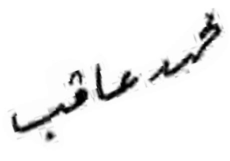
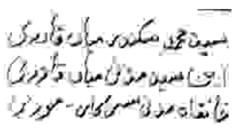
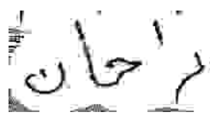
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૪૧	મુજાહિદે એહલે સુન્નત, **હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ મૂસારઝા કાદરી રઝવી** Imam Ahmd Raza Educational Ins. of South Africa, **DURBAN** (South Africa)	
૪૨	મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, શેહઝાદ-એ-મુફતી-એ આઝમે ઓરિસા, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ આલે રસૂલ હબીબી** - સજ્જાદાનશી ખાનકાહે કુદસિયા હબીબીયા - **ભદ્રક** (ઓરિસા)	
૪૩	**હઝરત મૌલાના અશ્ફાક એહમદ સાહેબ** ઈમામો ખતીબ :- મહેબૂબશાહ મસ્જિદ-પોરબંદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **પોરબંદર.** (ગુજરાત)	
૪૪	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈકબાલ રઝવી** દારૂલ ઉલૂમ જામેઆ હઝરત ઉમર બાદલી - **ટાંડા** (યુ.પી.) જીલ્લો :- રામપુર	
૪૫	**હઝરત મૌલાના મુફતી અબ્દુલ કય્યુમ રઝવી** સદર મુફતી :- જામેઆ હઝરત ઉમર બાદલી - **ટાંડા** (યુ.પી.) જીલ્લો :- રામપુર	
૪૬	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈલ્યાસ ફયઝી સાહેબ** - નાઝિમે આલા :- દારૂલ ઉલૂમ હનફીયા ગરીબ નવાઝ - **બોકારો** (ઝારખંડ)	
૪૭	**હઝરત અલ્લામા સૈયદ અબ્દુલ અઝીઝઅલી કાદરી-રઝવી**, સજ્જાદાનશી :- ખાકાહે શહીદે મિલ્લત, આલિયા કાદરીયા, **શેહડોલ** - (મધ્યપ્રદેશ)	

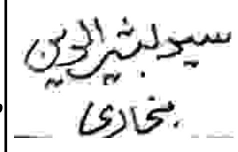
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૪૮	**હઝરત મૌલાના સુલેમાન બરકાતી સાહેબ** શહેર કાઝી જામનગર શહેર અને ખતીબો ઈમામ શાહી જામેઅ મસ્જિદ **જામનગર** (ગુજરાત)	
૪૯	ઉસ્તાદુલ ઓલોમા **હઝરત અલ્લામા વ મૌલાના તન્વીર સાહેબ નૂરી સાહબ** નાઈબ પ્રિન્સિપાલ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૫૦	હઝરત મૌલાના **મુહમ્મદ જાવિદ રઝવી સાહબ** મુદર્રિસ :- મદ્રસ-એ- ગુલિસ્તાને ફાતેમા. **જયપૂર** (રાજસ્થાન)	
૫૧	**હઝરત મૌલાના ઈસ્લામ વારિષ રઝવી સાહબ** ખતીબો - ઈમામ :- જામેઅ મસ્જિદ ફતેહગંજ-ગરબી, **બરૈલી શરીફ** (યુ.પી.)	
૫૨	**હઝરત મૌલાના મુફતી ગુલામ યાસીન સાહેબ** સદર મુફતી :- જામેઆ હઝરત ઉમર, **બાદલી ટાંડા** (યુ.પી.) જીલ્લો :- રામપુર	
૫૩	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અબ્બાસ બિન હમીદુર્રહમાન રઝવી સાહબ** ખતીબો ઈમામ :- રઝવી જામેઅ મસ્જિદ **જામજોધપુર** (જીલ્લો :- જામનગર) ગુજરાત.	
૫૪	**હઝરત મૌલાના સૈયદ સલીમ અહમદ બુખારી** બિન સૈયદ અમીરમિયા મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે ખ્વાજા - ઘરારનગર, **બેડી** (જામનગર) ગુજરાત.	

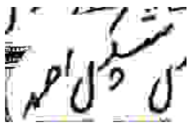
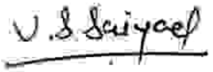
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૫૫	**પીરે તરીકત, હઝરત સૈયદ બરકતશાહ** ઈબ્ને સૈયદ અબ્દુલકાદિર શાહ ખલીફ-એ-સિલસિલ-એ-બરકાતિયા, મારેહરાશરીફ - **રાજકોટ** (ગુજરાત)	
૫૬	ફાઝિલે નૌ-જવાં, **હઝરત અલ્લામા સિરાજ મલિક સાહબ** (જામેઆ-અઝહર - કાહેરા - મિસર), પુરાના શહર, **બરૈલી શરીફ** - (યુ.પી.)	
૫૭	હઝરત મૌલાના રફીકુલ મુરસલીન બિન હઝરત સૂફી અ. રહેમાન નકશબંદી ધોલકાવાલે, રહમાની મંઝિલ- તીન દરવાજા **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૫૮	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ આસિફ નૂરી ગૌષી** ખતીબો ઈમામ :- સંજરી મસ્જિદ **જામ–ખંભાલીયા** (જીલ્લો : જામનગર) (ગુજરાત)	
૫૯	**હઝરત મૌલાના મેઅરાજ અલી સાહબ** ખતીબો - ઈમામ **માધવપુર (ઘેડ)** (જીલ્લો : જુનાગઢ) (ગુજરાત)	
૬૦	ખલીફ-એ-ખાસ વ મોઅતમદે હઝરત શૈખુલ ઈસ્લામ, હામિએ સુન્નત, **હઝરત અલ્લામા ગુલામ સૈયદ સાહબ અશરફી,** સદર ઓલ ઈન્ડિયા ઓલોમા વ મશાઈખ બોર્ડ, વ ખતીબો ઈમામ મો'મિન મસ્જિદ બાપૂનગર. **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૬૧	ખલીફ-એ-શૈખુલ ઈસ્લામ, હઝરત અલ્લામા **હાફિઝ, કારી મુહમ્મદ સુલેમાન અશરફી સાહેબ** - નાઈબ ઈમામ :- મોમિન મસ્જીદ, બાપૂનગર, **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	

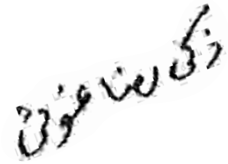
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૬૨	નાસિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અસ્લમ રઝવી નૂરી સાહબ** સદર જમાઅતે રઝા-એ-મુસ્તફા, અમદાવાદ શાખ, **<u>અમદાવાદ</u>** - (ગુજરાત)	
૬૩	વાઈઝે શોઅલા બયાં, આલિમે જલીલ, હઝરત **અલ્લામા સૈયદ રૂસ્તમ અલી સાહબ કિબ્લા,** ખતીબો ઈમામ :- નૂરી જામેઅ મસ્જિદ, **<u>સતના</u>** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૬૪	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ મુસર્રત અલી હશ્મતી** ખતીબો - ઈમામ :- મુહમ્મદી મસ્જિદ, મમદૂ માસ્ટર કી ચાલી, **<u>અમદાવાદ</u>** (ગુજરાત)	
૬૫	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈકબાલ હુસૈન ગૌષી** ખતીબો ઈમામ છાંચા જામેઅ મસ્જિદ વ મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **<u>પોરબંદર</u>** (ગુજરાત)	
૬૬	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અબ્બાસ રઝવી સાહબ** પ્રમુખ :- ઓલ ઈન્ડિયા મસાજિદ કાઉન્સીલ, **<u>મુંબઈ</u>** (મહારાષ્ટ્ર)	
૬૭	પીરે તરીકત, શેહઝાદ-એ-શોઅબુલ ઔલિયા **હઝરત કિબ્લા ગુલામ અબ્દુલકાદિર અલ્વી** ઉર્ફે પપ્પુ મિંયા - સદર :- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝુલ રસૂલ, **<u>બરાંઉ શરીફ</u>** (યુ.પી.)	
૬૮	પીરે તરીકત હઝરત કિબ્લા **હઝરત સૈયદ અતા મોહયુદ્દીન સાહબ** મુતવલ્લી :- દરગાહ શરીફ સૈયદુલ -સાદાત, સરઝાયવર, **<u>ભદ્રક</u>** - (ઓરિસા)	

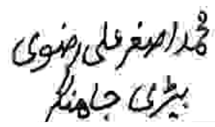
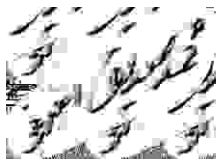
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૬૯	નાસિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, **હઝરત મૌલાના આરઝૂ અશરફી સાહેબ** મકતબા :- મહેબૂબે યઝદાની **<u>કલકત્તા</u>** (બંગાળ)	
૭૦	પીરે તરીકત, નાસિરે એહલે સુન્નત વ જમાઅત **હઝરત સૈયદ ઈકરામુદ્દીન નૂરી સાહેબ** સેક્રેટરી :- રઝા જામેઅ મસ્જિદ, **<u>સતના</u>** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૭૧	પીરે તરીકત, **હઝરત કિબ્લા સૈયદ ફઝલે રસૂલ કાદરી સાહેબ** ખાનકાહે હબીબીયા કુદ્દુસિયા, **<u>ભદ્રક શરીફ</u>** (ઓરિસા)	
૭૨	મુફક્કિરે ઈસ્લામ, સાહિબે તસાનિફેકષીરા, **હઝરત અલ્લામા ડોકટર અમજદ રઝા** 'અમજદ' કાઝીએ - શરીઅત :- ઈદારા શરઈયા બિહાર સુબા, **<u>પટના</u>** (બિહાર)	
૭૩	મુજાહિદે સુન્નીયત, હઝરત અલ્લામા વ મૌલાના **સૈયદ ગુલામ હુસૈન બાપૂ** બિન સૈયદ અહમદ મિયા - ખતીબો ઈમામ - જામેઅ મસ્જિદ **<u>બેડી</u>** - જામનગર (ગુજરાત)	
૭૪	હઝરત મૌલાના મુફતી શાહજહાં અલી સાલિક અમજદી, નાઈબ મુફતી વ મુદર્રિસ દારૂલઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા રઝા (અમીને શરીઅત એજ.ટ્રસ્ટ) **ધ્રોલ** (જીલ્લો : જામનગર) ગુજરાત.	
૭૫	**હઝરત મૌલાના સૈયદ યૂનુસ બાપૂ બુખારી** ખતીબો ઈમામ :- મદીના મસ્જિદ **<u>જામ-ખંભાળીયા</u>** (જિલ્લો :- જામનગર) (ગુજરાત)	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૭૬	**હઝરત મૌલાના આકિબ સાહેબ નૂરી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૭૭	**હઝરત અલ્લામા મુફ્તી નવાઝ અહમદ મિસ્બાહી સાહબ,** મુફ્તી વ મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ચિશ્તી હુસૈની, ફફ્રી, **શેહડોલ,** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૭૮	પીરે તરીકત, **હઝરત મૌલાના હાફિઝ સૈયદ સિકંદરમિંયા** ઈબ્ને સૈયદ મદની મિંયા મુન્તઝિમ :- ખાનકાહે મદની સરકાર **મોરબી** (ગુજરાત)	
૭૯	**હઝરત મૌલાના** **મુહમ્મદ નાઝિર જમાલ સાહેબ** મોહતમિમ :- અંજુમને જમાઅતે ઈસ્લામ, મછવા, **કલકત્તા** (બંગાળ)	
૮૦	મુજાહિદે સુન્નીયત, નાસિરે મસ્લકે આલા હઝરત, **હઝરત સૈયદ રૈહાન** ઈબ્ને સૈયદ ઈકરામુદ્દીન. જમાઅતે રઝા એ મુસ્તફા. **સતના** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૮૧	પીરે તરીકત, હઝરત કિબ્લા **સૈયદ મુહમ્મદ યુસુફ સાહેબ** મુન્તઝિમ :- દારૂલ ઉલૂમ ચિશ્તી હુસૈની ફફ્રી, **શેહડોલ** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૮૨	**હઝરત મૌલાના મુફ્તી બાબુલ હુસૈન બરકાતી** નાઈબ સદર મુદર્રિસ વ મુફ્તી :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા રઝા (અમીને શરીઅત એજ.ટ્રસ્ટ) **ધ્રોલ** (જિલ્લો :- જામનગર) ગુજરાત.	

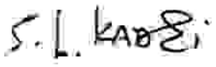
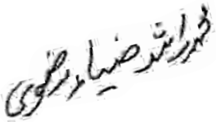
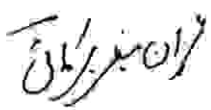
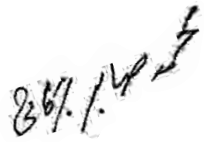
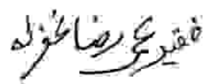
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૮૩	પીરે તરીકત, **હઝરત મૌલાના સૈયદ બશીરબાપૂ** ઈબ્ને સૈયદ સદરૂદ્દીન, બાની વ સદર : મદ્રસ એ ફૈઝાને મદીના, **ભરાણા,** (તાલુકો :- ખંભાલિયા) જિલ્લો : દ્વારકા-ગુજરાત	
૮૪	નાસિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, **હઝરત સૈયદ મહેબૂબ અલી** બિન સૈયદ મુહમ્મદ અલી કાદરી. નાઈબ નાઝિમે આલા-દારૂલ ઉલૂમ કાદરિયા રઝવીયા, **પેટલાદ** (જિલ્લો :- આણંદ) ગુજરાત.	
૮૫	**હઝરત મૌલાના યૂસુફ દુફાની હશમતી સાહબ** ખતીબો ઈમામ :- મીઠી મસ્જિદ, પંચહાટડી પોરબંદર. સદર :- સુન્ની મુસ્લિમ કમિટી **પોરબંદર** - (ગુજરાત)	
૮૬	**હઝરત અલ્લામા શેહઝાદ રઝા ગૌષી સાહબ** શયખુલ - અદબ :- અલ-જામેઅતુર-રઝા **બરેલી શરીફ** (યૂ.પી.)	
૮૭	**હઝરત મૌલાના મેહમૂદ આલમ સાહબ કાદરી** મુદર્રિસ :- જામેઆ હઝરત ઉમર, બાદલી, **ટાંડા** (જિલ્લો :- રામપૂર) યુ.પી.	
૮૮	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ હારૂન નૂરી** ખતીબો - ઈમામ :- તકીયા મસ્જિદ -પોરબંદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૮૯	પીરે તરીકત **હઝરત કિબ્લા સૈયદ રઝીઉર્રહમાન સાહબ કાદરી** - દારૂલ ઉલૂમ નૂરિયા મુહમ્મદિયા મહોલ્લા કરબલા - **જયપૂર.** (રાજસ્થાન)	

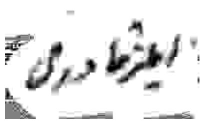
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૯૦	**હઝરત મૌલાના મુફ્તી શકીલ અહમદ કાદરી** રામપૂરી - શેખુલ - મઅકુલાતઃ- અલ જામેઅતુર રઝા - મથરાપૂર. <u>બરૈલી શરીફ</u> (યુ.પી.)	
૯૧	નાસિરે મસ્લકે આલા હઝરત કિબ્લા ડોકટર **સૈયદ વાજિદ અલી કાદરી સાહબ** તબીબુલ અમરાઝેનાસ, <u>આણંદ</u> (ગુજરાત)	
૯૨	**હઝરત અલ્લામા નાસિર રઝા અમજદી સાહબ** સદર :- મુસ્લિમ યતીમખાના <u>નાસિક</u> (મહારાષ્ટ્ર)	
૯૩	**હઝરત અલ્લામા સૈયદ શબ્બર અલી સાહબ** કાદરી - મુન્તઝિમ :- ખાનકાહે આલિયા કાદરિયા સૈયદે મિલ્લત <u>શેહડોલ</u> (મધ્ય પ્રદેશ)	
૯૪	શેહઝાદ-એ-અમીને શરીઅત, **હઝરત અલ્લામા સલમાન રઝા નૂરી** - સજ્જાદાનશી ખાનકાહે આલિયા કાદરિયા સિબ્તેનિયા. <u>બરૈલી શરીફ</u> (યુ.પી.)	
૯૫	પીરે તરીકત **હઝરત કિબ્લા ગુલઝાર અહમદ મારફાની** -બાની વ સદરઃ- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે મુસ્તફા, સજજાદાનશી :- ખાનકાહે રઝવીયા નૂરિયા, <u>જુનાગઢ</u> (ગુજરાત)	
૯૬	મુનાઝિરે અહલે સુન્નત, વાઈઝે શીરીબયાં, **હઝરત અલ્લામા સગીર અહમદ જોખનપૂરી** બાની વ સદર :- દારૂલ ઉલૂમ કાદરિયા રઝવીયા <u>રિછા</u> (જિલ્લો :- બરૈલી) યુ.પી.	

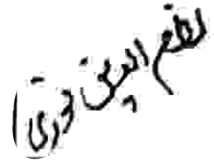
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૯૭	શેહઝાદ-એ-ફકિહે મિલ્લત, હઝરત અલ્લામા **મુફ્તી અઝહાર અહમદ અમજદી અઝહરી** મરકઝ તરબીયતે ઈફતા, <u>ઓઝાગંજ</u> (જિલ્લો :- બસ્તી) યુ.પી.	
૯૮	**હઝરત કિબ્લા સૈયદ અહમદ રઝા કાદરી** રામપૂરા - પેટ્રોલ પમ્પ <u>સૂરત</u> (ગુજરાત)	
૯૯	હઝરત અલ્લામા, હાફિઝ, **કારી મુહમ્મદ ઝકી રઝા રઝવી,** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, <u>પોરબંદર</u> (ગુજરાત)	
૧૦૦	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અહમદરઝા રઝવી** સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ ભાણવડ બ્રાંચ, <u>ભાણવડ.</u> (જિલ્લો : દ્વારકા) ગુજરાત.	
૧૦૧	**હઝરત અલ્લામા મુફ્તી નૌશાદ સાહબ કાદરી** સદર મુફ્તી :- જામેઆ હઝરત ઉમર, બાદલી, <u>ટાંડા</u> (જિલ્લો :- રામપૂર) (યુ.પી.)	
૧૦૨	**હઝરત મૌલાના સૈયદ શોકતઅલી અમજદી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ચિશ્તી હુસૈની ફખ્રી. મુન્તઝિમ :- ખાનકાહે આલિયા સૈયદે મિલ્લત, <u>શેહડોલ</u> (મધ્ય પ્રદેશ)	
૧૦૩	નાસિરે મસ્લકે આલા હઝરત, **અલ્લામા મુસ્તફા હાઝિર રઝા કાદરી સાહેબ** સદર :- જમાઅતે રઝા-એ-મુસ્તફા, <u>ડિન્ડોવદી</u> (મહારાષ્ટ્ર)	

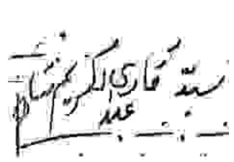
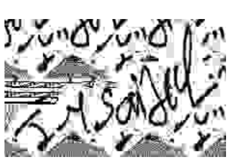
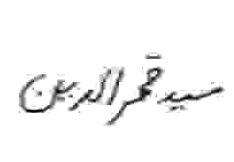
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૦૪	મુજાહિદે એહલે સુન્નત, **હઝરત કિબ્લા સૈયદ અબ્દુલકાદિર** બિન સૈયદ હનીફમિંયા સજજાદાનશી :- ખાનકાહ વ દરગાહ હઝરત ગૈબન શાહ વલી - **ધોરાજી** (ગુજરાત)	
૧૦૫	**હઝરત અલ્લામા મુફ્તી મુહમ્મદ અસ્ગર મિસ્બાહી** - મુફતી વ મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે ખ્વાજા - ઘરાર નગર, **બેડી** (જામનગર) ગુજરાત.	
૧૦૬	**હઝરત મૌલાના જનાબ સિદ્દીક અહમદ અશરફી સાહબ** ખતીબો ઈમામ મસ્જિદ દરગાહ શરીફ **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૧૦૭	**હઝરત મૌલાના ગુલામ વારિષ નઈમી સાહબ** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ એહલે સુન્નત ગુલશને મદીના, અન્સાર નગર, **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૧૦૮	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ મુસ્લિમ રઝા સાહબ** હઝરત હુસૈની મસ્જિદ, રખીયાલ, **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૧૦૯	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઉમર રઝવી સાહબ** બાની :- દારૂલ ઉલૂમ ગરીબ નવાઝ **બરૈલી શરીફ** (યૂ.પી.)	
૧૧૦	**હઝરત અલ્લામા, કારી મુહમ્મદ ઈમરાન કાદરી** - જામેઆ હઝરત ઉમર **બાદલી–ટાંડા** (જિલ્લા :- રામપૂર (યુ.પી.)	

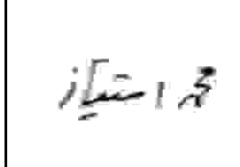
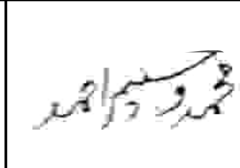
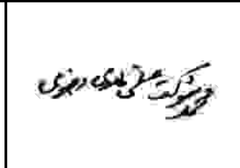
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૧૧	**હઝરત મૌલાના ઉસ્માન** બિન મૌલાના સાલેહ મુહમ્મદ બિન મુફતી-એ-સૌરાષ્ટ્ર - ઈમામ મસ્જિદે ઉસ્માનિયા-રાજકોટ વ સદર મુદર્રિસ, મદ્રસ-એ-ગુલઝારે અહમદ-માજોઠી નગર, **રાજકોટ** (ગુજરાત)	
૧૧૨	આલિમે જલીલ, **ફાઝિલે નબીલ હઝરત મૌલાના ઝેનુદ્દીન સાહબ અલીમી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૧૧૩	પીરે તરીકત, **હઝરત કિબ્લા સૈયદ ઉમર અલી કાદરી** - ખાનકાહે આલિયા કાદરિયા સચ્ચદે મિલ્લત, **શેહડોલ.** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૧૧૪	**હઝરત મૌલાના ઈમરાન ભરૂચી સાહબ** મુદીર્રસ :- દારૂલ ઉલૂમ ગૌષે આઝમ **પોરબંદર** (ગુજરાત)	
૧૧૫	**હઝરત અલ્લામા કારી લિયાકત અલી રઝવી** મુદર્રિસ :- જામેઆ હઝરત અનસ બિન માલિક **બિલાસપૂર** (જિલ્લો :- રામપૂર) (યુ.પી.)	
૧૧૬	**હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ હનીફ રઝવી** બાની-વ-સદર :- જામેઆ હઝરત ઉમર **બાદલી–ટાંડા** (જિલ્લો :- રામપૂર) (યુ.પી.)	
૧૧૭	**હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ ઈમરાન** બિન ઈન્આમઅલી રઝવી મુતઅલ્લિમ :- જામેઆ અઝહર - કાહેરા મિસર પરતાપૂર - **બરૈલી શરીફ** (યુ.પી.)	

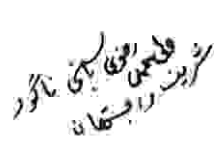
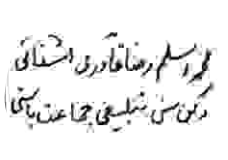
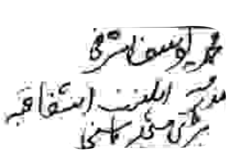
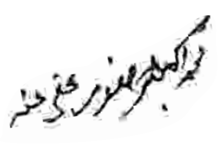
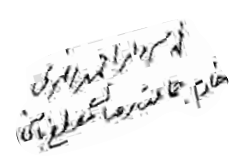
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૧૮	**હઝરત મૌલાના કારી અબ્દુર્રહમાન સાહબ** ઝિયાઈ. સદર :- દારૂલ ઉલૂમ હાજી અલી ગોવંડી **મુંબઈ** – (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૧૯	હામિયે સુન્નત, માહિયે બિદઅત વ નજદીયત **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ આમિર કાદરી સાહબ** ખતીબો- ઈમામ શૈખ ભલીયા મસ્જિદ **ભુજ (કચ્છ)** (ગુજરાત)	
૧૨૦	હઝરત **અલ્લામા મુહમ્મદ ફહીમખાન અશરફી** ખતીબો ઈમામ :- જામેઅ મસ્જિદ, કાઝી મહોલ્લાહ, ગઢહા. **જબલપૂર** (મધ્ય પ્રદેશ)	
૧૨૧	**હઝરત કિબ્લા સૈયદ મુહમ્મદ શબ્બીર** બાપૂ બિન સૈયદ હનીફમિંયા સાહેબ નાઈબ સજજાદાનશી :- દરગાહ શરીફ ગૈબનશાહ **ધોરાજી (ગુજરાત)**	
૧૨૨	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ રાશિદ ઝિયા** કાદરી રઝવી - ખતીબો ઈમામ જામેઅ મસ્જિદ, **કતકપરા** (તાલુકો :- માણાવદર) (ગુજરાત) - જિલ્લો :- જુનાગઢ	
૧૨૩	**હઝરત મૌલાના ઈમરાન મઝહર બરકાતી** નાઝિમે નશરો - ઈશાઅત, અલ જામેઅતુલ કાદરિયા રઝવીયા **રિછા** (જિલ્લો :- બરૈલી શરીફ) યુ.પી.	
૧૨૪	**હઝરત મૌલાના સૈયદ અહમદ રઝા** મોહતમિમ :- મરકઝી ઈદારા શરઈયા બિહાર **પટના** (બિહાર)	
૧૨૫	**હઝરત મૌલાનાહાફીઝ અબ્દુલકાદિર સાહેબ** ખતીબો ઈમામ :- રઝવી મસ્જિદ, **કેશોદ.** (જિલ્લો :- જુનાગઢ) (ગુજરાત)	
૧૨૬	**હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ રિઝવાન રઝા** શમ્સી સાહબ રફીઅ કમિટી, **ઓરંગાબાદ** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૨૭	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ સાબિર હુસૈન બરકાતી** ખતીબો ઈમામ :- જામેઅ મસ્જિદ **જામ-ખંભાલીયા** (જિલ્લોઃ જામનગર) (ગુજરાત)	
૧૨૮	નાસિરે મસ્લકે આલા હઝરત, **મૌલાના મુહમ્મદ** **અબૂલ હસન કાદરી રઝવી સાહબ** આલિમ-ફાઝિલ-તાજિર **આણંદ** (ગુજરાત)	
૧૨૯	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઉમર અશરફી** ખતીબો - ઈમામ ઝુલતા મિનારા મસ્જિદ, ગોમતીપૂર, **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૧૩૦	**હઝરત મૌલાના શમ્સુલ કમર સાહબ** ખતીબો ઈમામ સૈયદ યાસીન મિંયા કી મસ્જિદ રાયખડ, **અમદાવાદ.** (ગુજરાત)	
૧૩૧	શેહઝાદ-એ-કમરે-મિલ્લત, **હઝરત મૌલાના ઉમર રઝા સાહબ** મહોલ્લા ખ્વાજા કુતુબ, **બરૈલી-શરીફ** (યુ.પી.)	

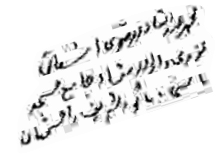
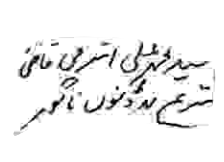
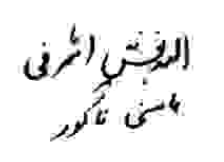
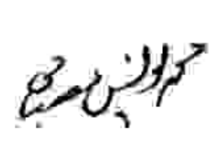
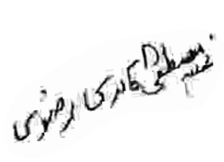
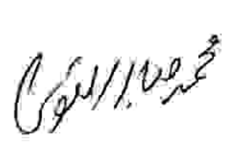
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૩૨	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ આમિરરઝા હશમતી સાહેબ**, નાઝિમે આલા :- દારૂલ ઉલૂમ રઝાએ ખ્વાજા - કુરૈશ નગર, કુર્લા **બોમ્બે** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૩૩	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ સલીમ બિન કાસિમ** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને મદીના **ભરાણા** (તાલુકો :- ખંભાળીયા) (જિલ્લો :- દ્વારકા) ગુજરાત.	
૧૩૪	**હઝરત અલ્લામા અહસનરઝા અશરફી સાહબ** સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે ખ્વાજા **બેડી** (જામનગર) (ગુજરાત)	
૧૩૫	આલિમે જલીલ, **હઝરત અલ્લામા સુહૈલ અહમદ કાદરી સાહબ**, સદર :- જામેઅતુલ-ઈસ્લામિયા અને જામેઆ ફાતેમ તુઝઝહરા- બદરપૂરા **દિલ્હી** (સેન્ટ્રલ ગવર્મેન્ટ)	
૧૩૬	ફાઝિલે નબીલ, મુફક્કિરે સુન્નીયત, **હઝરત અલ્લામા અન્વાર અહમદ બગદાદી** દારૂલ ઉલૂમ અલીમીયા **જમદાશાહી** (જિલ્લો :- બસ્તી) (યુ.પી.)	
૧૩૭	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈફતેખાર હસન,** નાઈબ ઈમામ :- ઝુલતા મિનારા મસ્જિદ ગોમતીપૂર, **અમદાવાદ** (ગુજરાત)	
૧૩૮	ફાઝિલે નૌજવાં, આલિમે નબીલ, **હઝરત અલ્લામા અયાઝ અહમદ મિસ્બાહી કાદરી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ચિશ્તી હુસૈની ફફ્રી, **શેહડોલ** (મધ્ય પ્રદેશ)	

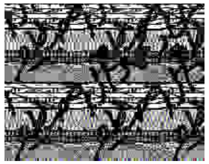
નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૩૯	**હઝરત અલ્લામા અબૂલ કલામ રઝવી** દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને હાફિઝે મિલ્લત **બોમ્બે** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૪૦	**હઝરત અલ્લામા નિઝામુદ્દીન નૂરી** ખતીબો ઈમામ :- મસ્જિદે હબીબીયા, પુરાના શહેર, **બરૈલી શરીફ.** (યુ.પી.)	
૧૪૧	**હઝરત મૌલાના મુફ્તી નિઝામુદ્દીન સાહબ** ખતીબો ઈમામ :- જામેઅ મસ્જિદ, શાહપૂર, **સંભલ** (યુ.પી.)	
૧૪૨	હઝરત અલ્લામા હાફિઝ **કારી દિલશાદ અહમદ રઝવી સાહબ** મુદર્રિસ :- જામેઆ મદીનતુલ ઉલૂમ, જલાલીપૂરા, **બનારસ** - (યુ.પી.)	
૧૪૩	**હઝરત અલ્લામા મુહમ્દ અન્સારૂલ હક રઝવી** સદર મુદર્રિસ :- જામેઆ રઝવીયા ગરીબ નવાઝ **મુગલસરાઈ** (યૂ.પી.)	
૧૪૪	**હઝરત મૌલામા મુહમ્મદ મુનીર રઝા રઝવી** ખતીબો ઈમામ :- ચાંદની મસ્જિદ. **જામ ખંભાલીયા** (જિલ્લો :-જામનગર) ગુજરાત	
૧૪૫	**હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ અશરફ બરકાતી** ખતીબો ઈમામ જામેઅ મસ્જિદ, **બેડી**(જામનગર) ગુજરાત	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૪૬	**હઝરત મૌલાના હાફિઝ મુહમ્મદ હુસૈન રઝવી** મુદર્રિસ :- શોઅબ-એ-હિફઝ, દારૂલ ઉલૂમ અન્વારે ખ્વાજા-ઘરારનગર, **બેડી** (જામનગર) - ગુજરાત	
૧૪૭	નાસિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, ફખ્રે સાદાત, **હઝરત સૈયદ સુલમાન શાહ** બિન હાજી જુમન શાહ સદર મસ્લકે આ'લા હઝરત કમિટી, **કનૈયાબે** (કચ્છ) ગુજરાત.	
૧૪૮	**હઝરત મૌલાના સૈયદ શેરઅલી શાહ** બિન સૈયદ અબ્દુલ કરીમ શાહ - સાબિક ઈમામ **ધ્રુપ** (તાલુકા :- મુન્દ્રા) કચ્છ- ગુજરાત	
૧૪૯	**હઝરત મૌલાના સૈયદ અબ્દુલ કરીમશાહ** (કારી-એ-કુરઆન) **ચેહસરા** (તાલુકા :- મુન્દ્રા) કચ્છ - ગુજરાત	
૧૫૦	**હઝરત મૌલાના સૈયદ ઈન્તેખાબ** બિન યા'સીન શાહ કાદરી ફર્દ આ'લા સાદાત ઘરાના, **ભુજ** (કચ્છ) - ગુજરાત.	
૧૫૧	આલે રસૂલ, ઔલાદે ફાતેમા, **હઝરત મૌલાના સૈયદ** શિહાબુદ્દીન રઝવી મુદર્રિસ :- મદ્રસ-એ-ફૈઝાને ગરીબ નવાઝ, **પાલેજ** જિલ્લો-ભરૂચ (ગુજરાત)	
૧૫૨	આલીમે જલીલ, **હઝરત મૌલાના સૈયદ કમરૂદ્દીન અશરફી**, મુદર્રિસ :- મદ્રસ-એ-મુસ્તફાઈયા-**હલદરવા** વ નાઈબે ઈમામ મકકા મસ્જિદ, **પાલેજ** જિલ્લો-ભરૂચ (ગુજરાત)	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૫૩	ફાઝિલે નૌ-જવાં, આલિમે ઝી-શાન, **હઝરત મૌલાના અ. રઉફ કાદરી રઝવી** મુદર્રિસ :- મદ્રસ-એ-ફૈઝાને ગરીબ નવાઝ, **પાલેજ** જિલ્લો-ભરૂચ (ગુજરાત)	
૧૫૪	આલિમે બા-વકાર, ફાઝિલે ઝી-ઈસ્તેઅદાદ, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ ઈમ્તિયાઝ કાદરી** મુદર્રિસ :- મદ્રસ-એ-ફૈઝાને ગરીબ નવાઝ, **પાલેજ** જિલ્લો-ભરૂચ (ગુજરાત)	
૧૫૫	આલિમે જલીલ, ફાઝિલે નબીલ, **હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ વસીમ રઝવી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ મુસ્તફાઈયા, **હલદરવા** જિલ્લો-વડોદરા (ગુજરાત)	
૧૫૬	મુદર્રિસે ઝી શાન, આલિમે ઉલૂમે દીનિયા, **અલ્લામા મુહમ્મદ અફઝલ હુસૈન રઝવી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ મુસ્તફાઈયા, **હલદરવા** જિલ્લો-વડોદરા (ગુજરાત)	
૧૫૭	હઝરત મૌલાના, મોલ્વી, **અલ્લામા મુહમ્મદ વસીમ અહમદ અંકલેશ્વરી** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ મુસ્તફાઈયા, **હલદરવા** જિલ્લો-વડોદરા (ગુજરાત)	
૧૫૮	આલિમો ફાઝિલ, મુદર્રિસે ઝી ઈસ્તેઅદાદ **હઝરત મૌલાના મુનવ્વર રઝા સાહબ** મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ મુસ્તફાઈયા, **હલદરવા.** જિલ્લો-વડોદરા (ગુજરાત)	
૧૫૯	હામિયે સુન્નત, **હઝરત મૌલાના શોકતઅલી સાહબ કાદરી** ખતીબો ઈમામ-મોઅજમ જાહી મારકેટ મસ્જિદ, **હૈદરાબાદ** (A.P.)	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૬૦	હમદર્દે કૌમો-મિલ્લત, **હઝરત મૌલાના સૈયદ મુહમ્મદ આદિલરઝા સાહેબ** – ખતીબો ઈમામ : જામેઅ મસ્જિદ, નાના બાગ, બશીર બાગ, **હૈદરાબાદ** (A.P.)	
૧૬૧	આબરૂ-એ-સુન્નીયત, મુહાફિઝે મસ્લકે આ'લા હઝરત **હઝરત અલ્લામા મુફ્તી મુજીબ અલી રઝવી સાહેબ** – મરકઝે એહલે સુન્નત, **હૈદરાબાદ** (A.P.) ગુજરાત.	
૧૬૨	મુહક્કિક વ મુદકિક, મુફતીએ આલી વકાર, નાશિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, **હઝરત અલ્લામા મુફ્તી વલી મુહમ્મદ નૂરી**, કાઝીએ શરઅ, સરપસ્તે આલા, જમાઅતે રઝા-એ-મુસ્તફા **બાસની** (રાજસ્થાન)	
૧૬૩	ફાઝિલે નૌ-જવાન, મુસન્નિફે જલીલ, **હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ અસ્લમ કાદરી–નૂરી** ખતીબો ઈમામ : સાબરી મસ્જિદ, **બાસની** (જીલ્લો-નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૬૪	આલિમે ઝી-શાન, મુદર્રિસે ઝી-ઈસ્તેદાદ, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ યુસૂફ અશરફી સાહેબ** – ખતીબો ઈમામ : ઈમામ અહમદ રઝા મસ્જિદ, **બાસની** (જીલ્લો-નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૬૫	પૈકરે ખુલૂસ, ઉસ્તાદુલ ઓલોમા, **હઝરત મૌલાના હાફિઝ, અકબર હુસૈન રઝવી**, સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ મદીનતુલ ઉલૂમ, ફુલપુરા વ ખતીબ :- મદીના મસ્જિદ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૬૬	સૂફી-એ-બાસફા, **હઝરત મૌલાના હાફીઝ સરદાર અહમદ રઝવી–નૂરી**, સદર મુદર્રિસ :- મદ્રસએ નિઝમુલ ઉલૂમ- સદર :- જમાઅતે રઝાએ મુસ્તફા, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૬૭	ફાઝિલે નૌ-જવાન, **હઝરત મૌલાના મુફ્તી મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ રઝવી**, નાઈબ મુફતી : નૂરી દારૂલ ઈફતા, જામેઅ મસ્જિદ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૬૮	મોહતરમુલ મુકામ, વાજીબુલ એહતરામ, **હઝરત મૌલાના સૈયદ મુહમ્મદ અલી સાહબ** ખતીબો ઈમામઃ બડી મસ્જિદ, સદર મુદર્રિસ : મદ્રસએ અશફાકિયા, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૬૯	ફાઝિલે ગિરામી, **હઝરત મૌલાના હાફીઝ અલ્લાહબક્ષ સાહબ**, સદર મુદર્રિસ :- મદ્રસએ અહલે સુન્નત ગૌષિયા, કલ્લા જમાઅત ખાના, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૭૦	ફાઝિલે નૌજવાં, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ યૂનુસ મિસ્બાહી શૈરાની**, નાઝિમે તાલીમાતઃ- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને અશરફ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૭૧	ફાઝિલે નૌજવાન, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ મઝર અકીલ કાદરી મિસ્બાહી**, સદર મુદર્રિસ :- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને અશરફ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૭૨	ફાઝિલે નૌ-જવાં, આલિમે ઝીશાન, **હઝરત મૌલાના ગુલામ મુસ્તફા કાદરી–રઝવી**, સદર મુદર્રિસ :- મદ્રસએ અહલે સુન્નત ગરીબ નવાઝ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૭૩	આલિમે જલીલ, **હઝરત મૌલાના ગુલામ મુહમ્મદ સાબિર હુસૈન રઝવી સાહેબ** ખતીબો ઈમામ : સૂફીયા મસ્જિદ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	

નં	નામ, સંસ્થા, હોદો, અન્ય ઓળખ	સહી
૧૭૪	ફાઝિલે નૌ-જવાન, આલિમે ઝી શાન, **હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ દાઉદ અમજદી કાદરી** ખતીબો ઈમામ : ઉસ્માનીયા મસ્જિદ, મીરા રોડ, **બોમ્બે** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૭૫	હામિયે સુન્નત, નાશિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, **હઝરત મૌલાના હાફીઝ મુહમ્મદ સઈદ અશરફી સાહબ** – મોહતમિમ :- દારૂલ ઉલૂમ ફૈઝાને અશરફ, **બાસની** (નાગોર) રાજસ્થાન.	
૧૭૬	ફખ્રે સાદાત, રહેબરે એહલે બૈયત, **હઝરત મૌલાના સૈયદ મુહમ્મદ આલે મુસ્તફા બિન સૈયદ ઝહીરૂદ્દીન** સજજાદાનશીં :- ખાનકાહે કાદરિયા રઝઝાકિયા શાહ રિઝકુલ્લાહ ગૌહરપિયા- **જાફરાબાદ** (ગુજરાત)	
૧૭૭	આલિમે જલીલ, ખબીતે ઝીશાન **હઝરત મૌલાના મુબારક હુસૈન સાહબ સિદ્દીકી રઝવી નકશબંદી–** ખતીબો ઈમામ : જામેઅ મસ્જિદ, **કનૈયાબે** (કચ્છ-ગુજરાત)	
૧૭૮	મુજાહિદે એહલે સુન્નત, નાશિરે મસ્લકે આ'લા હઝરત, બૈ-બાક હકગો આલિમ, **હઝરત અલ્લામા, મુફ્તી નાઝિર અશરફ સાહબ** – બાની-વ-સદર, દારૂલ ઉલૂમ આ'લા હઝરત, **નાગપૂર** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૭૯	હામિએ-સુન્નત, માહિયે બિદઅત, કાતએ-નજદિયત, **હઝરત મૌલાના ફખરૂદ્દીન કાદરી મિસ્બાહી** – બાનીએ જામેઆ હવારિયે ફાતેમા, **નાગપૂર** (મહારાષ્ટ્ર)	
૧૮૦	કાઈદે મિલ્લત, મુહાફિઝે મસ્લકે આ'લા હઝરત, ફખ્રે સાદાત, **હઝરત અલ્લામા સૈયદ મુહમ્મદ હુસૈની અશરફી** – એડીટર : સુન્ની આવાઝ-માસિક, સજજાદાનશીં આસ્તાન-એ-ચંદા હુસેની, રાયચુર, **નાગપૂર.**	

એક નઝર ઈધર ભી !!!

આ કિતાબ માં કુરઆન, હદીષ અને મિલ્લતે ઈસ્લામિયાના મહાન ઈમામોની આધારભૂત અને વિશ્વસનીય કિતાબોના હવાલાઓ અને સંદર્ભો ના અનૂસંધાને જે કંઈપણ લખવામાં આવ્યું છે, તેનું અનુમોદન મિલ્લતે ઈસ્લામિયાના મહાન આલિમો, ખાનકાહોના સજજાદા નશીંનો, એહલે બૈયત ના પવિત્ર પાત્રો અને જેઓ વાસ્તવ માં મુસ્લિમ સમુદાયના માર્ગ દર્શકો, શરીઅતના પ્રખર વિદ્વાનો અને તરીકતના ગર્ભ ચિંતકો છે, તેવા કુલ :- ૧૮૦ (એકસો એંશી) મહાનુભાવો એ કર્યુ છે બલ્કે પોતાના હાર્દિક સમર્થનો દ્વારા આ કિતાબની વિશ્વસનીયતા અને સચોટતા નો સ્વીકાર કર્યો છે.

આ કિતાબ માં હવાલા સ્વરૂપે મિલ્લતે ઈસ્લામિયાની જે આધારભૂત કિતાબો ના સંદભો રજૂ કર્યા છે. તે અસલ કિતાબ માંથી અક્ષરસ નકલ કર્યા છે અને તે બધી કિતાબો અમારી પાસે સુરક્ષિત છે.

તેમ છતાં...

જે કોઈ વ્યકિત ને હવાલાઓની સચોટતા અને સત્યતા માં શંકા-કુઃશંકા નો સંદેહ હોય, તે વિના સંકોચે અને વિના વિલંબે અમારો સંપર્ક સાધી ને ખરાઈ કરી શકે છે.

-પ્રકાશક-

અચરજ પામી જશો...

- ➡ એવું તે શું છે ?
- ➡ ઈસ્લામ ના ઉચ્ચ સંસ્કારોનું છડેચોક નિકંકદન ?
- ➡ દુનિયાના કોઈપણ ધર્મ આવા ઘૃણાસ્પદ આચરણ ને માન્ય નથી રાખતો
- ➡ દુનિયાના નો કોઈપણ સમાજ આવા ગંદા કામ ને સ્વીકારતો નથી.
- ➡ કાળજું કંપી જાય તેવી શીઆ ફિર્કા ની ભ્રષ્ટ માન્યતા ની છણાવટ.

ગંદુ કામ અને સવાબ ની આશા

⊡ લેખક ⊡

ખલીફ-એ-મુફતી આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત,

અલ્લામા અબ્દુસ્સતાર હમદાની 'મસ્રૂફ'

(બરકાતી-નૂરી) પોરબંદર

પ્રકાશક

મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા

ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર (ગુજરાત) મો. ૯૮૭૯૩૦૩૫૫૭

શું એ હકીકત જાણો છો કે :-

- ⊡ શીઆ ફિર્કો યહૂદીયતની પેદાશ છે.
- ⊡ ઈસ્લામની એકતા ને ખંડિત અને છિન્ન ભિન્ન કરી નાખવા માટે યહૂદીઓ એ શીઆ ફિર્કા નો પાયો નાખ્યો.
- ⊡ સામી છાતીએ લડવાથી કાયર યહૂદીઓ એ રણ મેદાન ના યુધ્ધના બદલે અબ્દુલ્લાહ બિન સબાની આગેવાની હેઠળ હજારો યહૂદીઓ ને ઈસ્લામ અંગિકાર કરવાનો દંભ આદરીને ફક્ત નામના મુસલમાન બની ને આંતરિક ખટપટો અને વિવાદો દ્વારા મુસ્લિમ સમુદાયને કંગાળ બનાવવા શીઆ ફિર્કાની પ્રવૃતિ આદરી.
- ⊡ સચોટ ઐતિહાસિક પુરાવાઓ દ્વારા આલેખવામાં આવેલી અદભુત કિતાબ એટલે :-

શીઆ ફિર્કા નો ઈતિહાસ અને અકીદાઓ

⊡ લેખક ⊡

ખલીફ-એ-મુફતી આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત,

અલ્લામા અબ્દુસ્સતાર હમદાની 'મસ્રૂફ'

(બરકાતી-નૂરી) પોરબંદર

પ્રકાશક

મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા

ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર (ગુજરાત) મો. ૯૮૭૯૩૦૩૫૫૭